

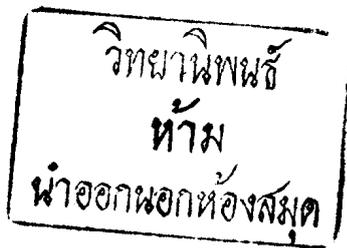
การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องสี่วิชัยชาดก

หอสมุดสาขา
วังท่าพระ

โดย

นางสาวพรพรรณ แก้วประเสริฐ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาจารึกภาษาไทย

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**AN ANALYTICAL STUDY OF THE SIVIJAYAJATAKA, A LANNA THAI LITERARY
WORK**

**By
Pornpan Kaewprasert**

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARTS

Department of Oriental Languages

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2009

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องสี่รัชชาดก ” เสนอโดย นางสาวพรพรรณ แก้วประเสริฐ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตั้งกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์กรรณิการ์ วัฒนเกษม

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์กรรณิการ์ วัฒนเกษม)

...../...../.....

48103206 : สาขาวิชาจารึกภาษาไทย

คำสำคัญ : การศึกษาวิเคราะห์ / สิวชัยชาติก / วรรณกรรมล้านนา

พรพรรณ แก้วประเสริฐ : การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องสิวชัยชาติก.
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : รศ.กวรรณิการ์ วิมลเกษม. 242 หน้า.

วิทยานิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวรรณกรรมล้านนาเรื่องสิวชัยชาติก จากเอกสาร
โบราณ ที่จารด้วยอักษรธรรมล้านนา มีจำนวน 9 ผูก 458 หน้า อายุ จ.ศ.1183 (พ.ศ. 2364)

การศึกษาลักษณะทั่วไปของ วรรณกรรมล้านนาเรื่องสิวชัยชาติกพบว่า เป็นวรรณกรรมชาดกนอก
นิบาตที่มีนิทานแทรกถึง 26 เรื่อง ซึ่งหลายเรื่องมีเนื้อหาด้ายกับเรื่องในอรรถกถาธรรมบทและอรรถกถาชาดก และ
ปกกรรมต่างๆ ที่มีที่มาจากต้นไตรปิฎก และนิทานเรื่องอื่นๆ

การแต่งวรรณกรรมเรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้สอนศีลธรรมแก่คนในสังคมทุกระดับชั้น
ด้วยข้อธรรม พื้นฐานที่เข้าถึงได้ง่าย เพื่อให้คนในสังคมรู้หน้าที่ของตนเองและการปฏิบัติ ติดต่อกัน
อันจะนำมาซึ่ง ความสงบสุข และดำรงอยู่ได้บนพื้นฐานของคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงาม ตาม
หลักธรรมของพุทธศาสนา

การศึกษาทางด้านวรรณศิลป์ พบว่าโครงเรื่องของวรรณกรรมล้านนาเรื่องสิวชัยชาติก
มีความซับซ้อน มีตัวละครและเหตุการณ์ในเรื่องมาก ผู้แต่งได้ใช้กลวิธีต่างๆ ในการดำเนินเรื่อง เช่น
ใช้วิธีการเล่าเรื่องซ้อนเรื่องในลักษณะนิทานอุทาหรณ์ และนิทานปริศนา เป็นต้น

เกี่ยวกับการใช้ภาษานั้น พบว่าผู้แต่งได้แสดงความสามารถในการ ใช้ภาษาล้านนาได้
อย่างสละสลวย และสามารถแปลร้อยภาษาบาลีได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม รวมถึงการเลือกใช้
ถ้อยคำและโวหารภาพพจน์ที่ช่วยให้เกิดจินตภาพแก่ผู้อ่าน

ผลการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาเรื่องสิวชัยชาติกทางด้านสังคมได้สะท้อนให้เห็น
หลักในการดำเนินชีวิต หลักในการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น หลักในการครองเรือนและหลักในการ
ปกครอง ตลอดจนค่านิยม ความเชื่อและประเพณี อันแสดงให้เห็นอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มี
ส่วนช่วยในการขัดเกลาผู้คนในสังคมล้านนา

ภาควิชาภาษาไทยตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2552

ลายมือชื่อนักศึกษา

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์.....

48103206 : MAJOR : THAI EPIGRAPHY

KEY WORD: AN ANALYTICAL STUDY OF THE SIVIJAYA JATAKA/ LANNA THAI LITERARY WORK.

PORNPAN KAEWPRASERT : AN ALYTICAL STUDY OF THE SIVIJAYA JATAKA, A LANNA THAI LITERARY WORK. THESIS ADVISOR : ASSOC.PROF. KANNIKA WIMONKASEM. 242 pp.

The purpose of the thesis is to study the Sivijaya Jataka by the analytical method. It is a Lanna Thai literary work written on palm-leaf in the Dhamma Lanna Script. It is 458 pages and is dated to 1821 A.D.

The content of the Lanna version of the Sivijaya Jataka is non-cannonical and there are 26 tales from multiple sources similar to some Jataka, some commentaries (Atthakatha), the Tantropakhyana, as well as other fables.

The purpose of this Jataka is to teach the basic Dhamma in everyday life and to teach people to know their own duties and simple social principles, as taught in Buddhism.

From the point of view of the literary aesthetics, the plot of the story is very complex. There are many characters, situations and events expressed in the story by using fables and rhetoric, etc.

The author used the Lanna language beautifully and could use the Pali language suitably, as well. The author also selected to use special words and figure of speech which evoked the audiences' imaginations.

As for the social aspects, this text showed Dhamma or the Buddha's teachings that people could use in their daily lives for themselves, towards others, and to the governor. Also, it dealt with beliefs, traditions, which were influenced by Buddhism.

กิตติกรรมประกาศ

ขอบพระคุณพ่อ แม่ และน้องสาว ที่เป็นกำลังสำคัญ ในการทำวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้า
ขอบพระคุณ รศ .กรรณิการ์ วิมลเกษม อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ของข้าพเจ้าที่ได้ให้
ความรู้และให้โอกาสครั้งสำคัญกับชีวิตของข้าพเจ้า

ขอบพระคุณ ศ.ดร.ประเสริฐ ฤ น นคร และ ผศ.ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ ที่ได้กรุณา ให้
คำแนะนำ ตรวจสอบแก้วิทยานิพนธ์และเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ข้าพเจ้าได้รับความอนุเคราะห์จากศ.สน สีมาตรัง รศ.ดร.ไพโรจน์
ชมนูณี ผศช.เกษียร มะปะโม ผศ.ดร.อรรธรณ บุญยฤทธิ์ รศ.ดร. สำเนียง เลื่อมใส อ .พรสวรรค์
อัมรานนท์ อ.อััจฉนา ผลานูวัต

ขอบคุณมหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ ที่ทำให้ข้าพเจ้าได้มีโอกาสศึกษาความรู้และได้
พบกับ เกวลี แผงต่าย ชญานุตม์ จินดารักษ์ พิศมัย อินทสิทธิ์ สุรัชย์ รัตนพนาวงษ์
วชรพร อังกรชัชชัย ดอกรัก พยัคศรี และเพื่อน พี่ น้อง จารึกภาษาไทยทุกคน

ขอบคุณอาจารย์ภาควิชาประยุกต์ศิลปศึกษาทุกท่านรวมถึงเจ้าหน้าที่คณะมัณฑนศิลป์
และสุดท้าย phelena ผู้เป็นแบบอย่างของความอดทนและเข้มแข็ง... ขอขอบคุณ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง.....	ณ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
ขอบเขตของการศึกษา	3
วิธีดำเนินการวิจัย	4
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	4
ข้อตกลงเบื้องต้น	5
แหล่งข้อมูล.....	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
2 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดก	9
การบันทึกวรรณกรรมภาคเหนือ	9
ชื่อเรื่อง.....	10
ที่มาของวรรณกรรมเรื่องสี่วิชัยชาดก	11
ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง	21
ผู้คัดลอก	21
จุดมุ่งหมายในการแต่ง.....	23
การแพร่หลายของต้นฉบับ.....	24
รูปแบบตัวอักษรและอักษรวิธี	27
รูปแบบอักษร.....	27
อักษรวิธี	34
รูปแบบการเขียนและลักษณะคำประพันธ์ที่ใช้ในวรรณกรรมเรื่องสี่วิชัยชาดก ...	48
รูปแบบการเขียน	48

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงการเปรียบเทียบเรื่องสี่วิชัยชาดกับชาดกในธรรมบท อรรถกถาชาดกและ นิทานอุทาหรณ์ที่มีที่มาจากต้นไตรปิฎก.....	15
2	แสดงรูปพยัญชนะอักษรธรรมล้านนา.....	27
3	แสดงรูปอักษรธรรมล้านนา.....	29
4	รูปเครื่องหมายอักษรธรรมล้านนา.....	32
5	รูปตัวเลข.....	33

บทที่ 1 บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พุทธศาสนา เป็นศาสนาที่ชาวล้านน่านับถือกันมาแต่โบราณกาล พบหลักฐานทางโบราณสถาน โบราณวัตถุและคัมภีร์ต่างๆ ทางพุทธศาสนาที่แสดงให้เห็นว่า ชาวล้านนา นับถือพระพุทธรูปมาตั้งแต่ สมัยพระยามังราย¹ ในรัชกาลพระเจ้ากือนา หรือติ๋อณา พระองค์ทรงส่งราชทูตมายังพระเจ้าลิไท ทูลขออาราธนาพระสังฆราชสุมนเถร ไปเผยแผ่พระพุทธรูป² ดังปรากฏหลักฐานในจารึกหลักที่ 62 วัดพระยืนจังหวัดลำพูนว่า พระมหาสุมนเถรนำศาสนาพุทธนิกายรามัญวงศ์หรือลังกาวงศ์เก่าเข้าไปสู่ล้านนาเมื่อ พ.ศ.1912³ เป็นการเริ่มต้นพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ในล้านนา

ในสมัยพญาสามฝั่งแกน พระสงฆ์ชาวล้านนาหลายรูปเดินทางไปศึกษาที่ลังกาในราว พ.ศ. 1967 และได้อาราธนาพระสงฆ์ชาวลังกา 2 รูป มาด้วย พุทธศาสนานิกายสีหล หรือลังกาวงศ์ใหม่ จึงแพร่หลายในล้านนา และเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในสมัยพญาติโลกราช นับแต่นั้นมาพระสงฆ์ของล้านนาได้ศึกษาพระไตรปิฎกอย่างแตกฉาน และมีความเชี่ยวชาญภาษาบาลีอย่างยิ่ง จนสามารถแต่งวรรณกรรมที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาและตำราภาษาบาลีหลายเล่ม โดยเฉพาะในสมัยของพญาแก้วหรือพระเมืองแก้ว (พ.ศ. 2039-2069) มีวรรณกรรมพุทธศาสนาและตำราภาษาบาลีเกิดขึ้นมากมาย⁴

วรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนานั้น มีทั้งวรรณกรรมที่แต่งหรือเรียบเรียงขึ้นด้วยภาษาบาลีและวรรณกรรมที่แต่งเป็นภาษาไทยล้านนา วรรณกรรมที่แต่งหรือเรียบเรียงขึ้นด้วยภาษาบาลี ได้แก่ จามเทวีวงศ์ สิทิงคหนิทาน และปัญญาสชาดก เป็นต้น ส่วนวรรณกรรมภาษาไทยล้านนา เช่น วรรณกรรมชาดก วรรณกรรมธรรมคำสอน และวรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมชาดก ที่แต่งขึ้น นั้น

¹ อุดม รุ่งเรืองศรี, **วรรณกรรมล้านนา** (เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, 2528), 112.

² พระธรรมปิฎก(ประยูร ปยุตโต), **พระพุทธรูปในเอเชีย**(กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, 2540), 148.

³ นิยะดา เหล่าสุนทร, บรรณารักษ์, “ลายสีหลไทย” ใน **สารนิพนธ์ประเสริฐ ณ นคร** (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2541), 41.

⁴ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , **วรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา** (เชียงใหม่ : สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์, 2514), 13.

ส่วนใหญ่เป็นชาดกนอกนิบาต เป็นเรื่องที่กึ่งกึ่งพุทธวจนะมาเป็นกระทู้ นำเรื่อง แล้วผูกเรื่องให้ สอดคล้องกับพุทธวจนะนั้น โดยอาศัยนิทานพื้นบ้าน หรือเหตุการณ์บ้านเมือง และภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมของล้านนาแต่งเป็นชาดกขึ้น วรรณกรรมชาดกนอกนิบาตที่รู้จักกันดี คือ ปัญญาสชาดก และยังมีชาดกนอกนิบาตอีกกว่า 200 เรื่อง⁵ เช่น มหาชาติชาดก ราโชวาทชาดก ธัญชัยบัณฑิต ชาดก และสิวิชัยชาดก เป็นต้น

ชาดก ตามรูปศัพท์แปลว่า “เรื่องที่เกิดขึ้นแล้ว”⁶ มีความหมายเฉพาะถึง เรื่องราวในอดีตของพระโพธิสัตว์ ที่เสวยพระชาติต่างๆ ก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ชาดกในนิบาตหรือที่เรียกกันว่านิบาตชาดก หมายถึงชาดกในพระสูตรต้นตปิฎก ในขุททกนิกาย มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระธรรมเทศนา คำบรรยาย หรืออธิบายธรรมต่างๆ ที่ตรัสยกย่อง ให้เหมาะกับบุคคลและโอกาส ตลอดจนบทประพันธ์ เรื่องเล่า และเรื่องราวทั้งหลายที่เป็นชั้นเดิม ในพระพุทธานุชาดก⁷ เล่มที่ 27 และ 28 แบ่งออกเป็น 2 ภาค ในภาค 1 ว่าด้วยบทร้อยกรอง คือ คาถาแสดงคติธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสเมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ ในอดีตชาติ ตั้งแต่เรื่องที่มีคาถา เดี่ยว (เอกนิบาต) ถึงเรื่องมี 40 คาถา (จัดตาฬินิบาต) ในภาค 2 รวมคาถาเช่นในภาคแรก แต่เป็น เรื่องอย่างยาว นับตั้งแต่เรื่องมี 50 คาถา (ปัญญาสนิบาต) จนถึงเรื่องมีคาถามากมาย (มหานิบาต) บรรจบทั้ง 2 ภาค เป็น 547 ชาดก⁸ ชาดกอีกประเภทหนึ่งเรียกว่าชาดกนอกนิบาตหรือ พาหิรชาดก ชาดกในกลุ่มนี้เป็นชาดกที่มีเนื้อเรื่องไม่ตรงกับนิบาตชาดก เป็นเรื่องที่คุณแต่งชาดกสร้างขึ้นเอง⁹

วรรณกรรมล้านนาเรื่องสิวิชัยชาดกเป็นชาดกนอกนิบาต เนื้อเรื่องเป็นการเล่าเรื่องราว อดีตชาติของพระพุทธเจ้าที่เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ นามว่า พระสิวิชัย เป็นบุตรของพระยา อาทิจจวงไส และนางวิ มาลาเทวี ครองเมืองวิเทहनคร เมื่อเจริญวัย ก็ได้เรียนวิชาต่างๆ จนเมื่อมี ความรู้เชี่ยวชาญทั้งศาสตร์และศิลป์แล้ว จึงออกเดินทางแสวงหาคู่ครอง ที่มีคุณสมบัติอันประเสริฐ แห่งสตรี ครั้นได้พบ นางสิวิโยกา ราชธิดาของพระยาสิวิรัฐ แห่งสิวิรัฐนครก็เกิดความรัก แต่บิดา ของนางสิวิโยกาไม่ยินยอม พระสิวิชัยจึงพานางหนีออกจากเมืองโดยหงส์ยนต์ที่สร้างขึ้น ออกเดิน ทางผ่านอุปสรรคต่างๆ มีเหตุให้ต้องพลัดพรากจากกันและได้พบกันในที่สุด

⁵ สุภาพรรณ ณ บางช้าง , **วิวัฒนาการวรรณคดีบาลีสายพ ระสูตรต้นตปิฎกที่แต่งในประเทศไทย** (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 120.

⁶ เรื่องเดียวกัน, 124.

⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้** (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2546), 36.

⁸ เรื่องเดียวกัน, 43.

⁹ สืบพงษ์ ธรรมชาติ, **วรรณคดีชาดก** (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2542), 5.

ภายหลังพระสรีวิชัยและนางสีไวยกา เดินทางไปถึงเมืองวิเทหนคร และได้ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระราชบิดา ฝ่ายพระยาสิวิราชฐยกทัพออกเดินทางมาเพื่อตามนางสีไวยกา กลับคืน เป็นเหตุให้เกิดสงครามระหว่างนครขึ้นแต่ด้วยปัญญาบารมีของพระสรีวิชัยจึงสามารถแก้ไขสถานการณ์ได้ในที่สุด ตอนท้ายเรื่องมีเหตุการณ์ที่พระสรีวิชัยกระทำมหาทาน บริจาคลูกและเมียเป็นทาน โดยมีลักษณะของเนื้อเรื่องใกล้เคียงกับชาดกเรื่องเวสสันดรชาดก

วรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีวิชัยชาดกที่นำมาศึกษานี้ มีกลวิธีในการนำเสนอเรื่องด้วยการพรรณนาเล่าเรื่องตามลำดับ โครงเรื่องมีลักษณะค่อนข้างซับซ้อน โดยในระหว่างโครงเรื่องหลักจะมีเรื่องเล็กๆแทรกเข้ามาหลายเรื่องในลักษณะนิทานอุทานหรือ เนื่องจากเป็นชาดกที่มีเนื้อเรื่องยาว จึงมีรายละเอียดของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์ของตัวละคร ค่านิยมระบบการปกครอง ชนชั้นในสังคมค่อนข้างมาก และความงามทาง ด้านวรรณศิลป์ เช่น การใช้ภาษาบาลีและความเปรียบที่น่าสนใจ นอกจากนี้บทบาทของตัวละครเอก คือ พระโพธิสัตว์ ก็มีได้มุ่งเพื่อแสดงคุณธรรมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นการแสดงสติปัญญาในการเลือกใช้คุณธรรมเพื่อแก้ปัญหาเป็นแต่ละเรื่องไป แม้ว่าในตอนต้นของเรื่องจะกล่าวถึง พระพุทธเจ้าปรารภซึ่งทานบารมีของพระองค์ในอดีตชาติแล้วทรงตรัสเล่าชาดกเรื่องสรีวิชัยชาดกก็ตาม แต่เมื่อได้ศึกษาเนื้อเรื่องแล้วพบว่าตั้งแต่ต้นจนจบเรื่องเหตุการณ์ต่างๆ ได้แสดงให้เห็นถึงปัญญาบารมีของพระสรีวิชัยอย่างเด่นชัด ส่วนการบำเพ็ญทานบารมีนั้นปรากฏในช่วงท้ายเรื่อง

ในส่วนของ สาระคำสอน เน้นเรื่องธรรม ในระดับศีลธรรม เพื่อเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของบุคคลทั่วไป เช่น กฎแห่งกรรม บาป บุญ คุณ โทษ การทำบุญ รักษาศีล หลักในการดำเนินชีวิต หน้าที่และจริยธรรมของชนชั้นปกครอง หลักในการครองเรือน เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องสรีวิชัยชาดกอย่างละเอียด ทั้งคุณค่าทางด้านวรรณศิลป์และคุณค่าทางด้านสังคม ตลอดจนความเป็นมาและความแพร่หลายของวรรณกรรมเรื่องนี้

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีวิชัยชาดก
2. เพื่อศึกษาคุณค่าของวรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีวิชัยชาดกด้านวรรณศิลป์และด้านสังคม

ขอบเขตของการศึกษา

วรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีวิชัยชาดกที่นำมาใช้เป็นฉบับหลักในการศึกษาเป็นเอกสารถ่ายสำเนาจากไมโครฟิล์ม หมายเลข 78 005 01 D033 – 041 ของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัย

เชียงใหม่ ต้นฉบับวัดหมื่นล้าน อ .เมือง จ.เชียงใหม่ อายุ จ .ศ.1183 มี (พ.ศ. 2364) จำนวน 9 ผูก 458 หน้า จารด้วยอักษรธรรมล้านนา

นอกจากเอกสารฉบับดังกล่าวแล้ว ยังมีต้นฉบับที่ใช้ในการศึกษาร่วมด้วยเพื่อเป็นการสอบทานอีก 2 ฉบับ ดังนี้

1. ศิวชัย เป็นเอกสารถ่ายสำเนาจากไมโครฟิล์ม หมายเลข 78 014 01 D 050 – 058 ของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต้นฉบับวัดดาวดึงษ์ อ .เมือง จ.เชียงใหม่ อายุ จ .ศ. 1207 (พ.ศ. 2388) มีจำนวน 9 ผูก 332 หน้า จารด้วยอักษรธรรมล้านนา

2. ศิวชัยยন্ত্রหงษ์ เป็นเอกสารถ่ายสำเนาจากไมโครฟิล์ม หมายเลข 81 087 01 D 024 – 038 ของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต้นฉบับวัดเมืองหม้อ อ .เมือง จ.แพร่ อายุ จ.ศ.1290 (พ.ศ. 2471) มีจำนวน 15 ผูก 427 หน้า จารด้วยอักษรธรรมล้านนา

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีการวิจัยจากเอกสารเป็นหลัก โดยใช้หลักการและทฤษฎีความรู้ที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งสัมภาษณ์ผู้รู้ประกอบ สามารถแบ่งเป็นขั้นตอนได้ ดังนี้

1. สืบค้นและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณกรรมเรื่องศิวชัยชาดก
2. ศึกษาและปริวรรตวรรณกรรมฉบับที่ใช้ในการวิจัย
3. ศึกษาและวิเคราะห์ระบบอักษร อักษรวิธี ภาษา และเนื้อหาของวรรณกรรมเรื่องศิวชัยชาดกตามวัตถุประสงค์
4. เรียบเรียงและเขียนรายงานการศึกษาค้นคว้าในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บำรุง บารมี¹⁰ ได้สรุปเนื้อเรื่องย่อของศิวชัยชาดก ไว้ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคเหนือ จากต้นฉบับวัดแม่คือ ต .แม่คือ อ.ดอยสะเก็ด จ .เชียงใหม่ จารเมื่อ พ.ศ. 2444 ความยาว 9 ผูก 306 หน้า

เจ้าพระยาพระคลัง (หน)¹¹ นำชาดกเรื่องนี้มาแต่งเป็นลิลิต ในชื่อลิลิตพระศิวชัยชาดก เนื้อเรื่องใกล้เคียงกับเนื้อเรื่องในตอนต้นของวรรณกรรมล้านนาเรื่องศิวชัยชาดก กล่าวถึงพระศิวชัย

¹⁰ บำรุง บารมี, “ศิวชัยชาดก” สารานุกรมวัฒนธรรมภาคเหนือ 13(2542) : 6932-6939.

¹¹ กรมศิลปากร, วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง(หน) (กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, 2507).

เป็นบุตรของพระยาอาทิตย์จางไห้และนางวิมลลาเทวีครองเมืองวิเทหัฐนคร เมื่อเจริญวัยก็ได้เรียนวิชาต่างๆ เมื่อมีความรู้เชี่ยวชาญทั้งศาสตร์และศิลป์แล้ว จึงออกเดินทางแสวงหาคู่ครอง ได้พบกับนางศรีไวยการาชิตดาของพระยาสิริรัฐ แห่งศรีวิรัฐนคร เนื้อความจบลงเพียงเท่านี้

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราธิบดีสมเด็จเจ้าพระยาสยามราชบุรินทร์¹² เมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศ เป็นพระองค์เจ้าสถาพรพิริยพรต ทรงแปล ศิวชัยชาดก จากภาษาบาลีมาเป็นภาษาไทย ในคำนำเมื่อครั้งจัดพิมพ์เป็นที่ระลึก งานสถาปนากิจศพ มลหญิงนวม สนิทวงศ์ พ.ศ. 2510 กล่าวไว้ว่า ยังค้นคัมภีร์ที่เป็นต้นฉบับไม่พบ สันนิษฐานว่ามาจากคัมภีร์เกดเป็นเรื่องราวชดกเก่าๆ ตั้งเค้าเรื่องยกธรรมชาติขึ้นแสดงแล้วเล่านิทานประกอบให้ฟังง่ายเนื้อเรื่องมีเนื้อหาใกล้เคียงกับวรรณกรรม ล้วนเป็นเรื่องศิวชัยชาดกแต่เนื้อหาสั้นกว่ามาก มีลักษณะการแทรกนิทานอุทาหรณ์แบบเดียวกัน

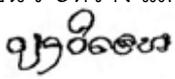
สุภาพรณ ฒ บางช้าง ได้กล่าวถึงวรรณกรรมเรื่องศิวชัยชาดกไว้ในงานวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทยไว้ว่า เนื้อเรื่องของศิวชัยชาดกให้แง่คิดว่า ศิวชัยชาดกน่าจะเป็นผลงานที่แต่งขึ้นในประเทศไทย เป็นการอาศัยลักษณะชาดกบาลียุคหลังของไทยที่มีโครงสร้างเรื่องซับซ้อน เนื้อเรื่องมีหลายเหตุการณ์ ประกอบไปด้วยเรื่อง ราวความรัก การผจญภัย การพลัดพรากจากกัน การได้พบกัน ตามแบบนิทานพื้นบ้านของไทย ถือได้ว่าเป็นพัฒนาการสุดท้ายหรือสูงสุดของชาดกบาลีที่แต่งในประเทศไทย เมื่อเปรียบเทียบกับสมัยการแต่งของชาดกส่วนที่ 3 ของปัญญาสาชดก ซึ่งประมาณว่าแต่งระหว่าง พ .ศ. 2000 – 2300 แล้ว ศิวชัยชาดกก็ควรจะแต่งในช่วงระหว่างนั้น¹³

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ข้อมูลที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ เป็นข้อมูลที่ได้จากการ ปรึวรรตเรื่องศิวชัยชาดกฉบับวัดหมื่นล้าน อ.เมือง จ. เชียงใหม่ จากอักษรธรรมล้านนามาเป็นอักษรไทยมาตรฐานอักษรวิธีปัจจุบัน
2. คำศัพท์ที่ปรากฏในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้จัดทำคำพทานุกรมอธิบายไว้ในภาคผนวก

¹² สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราธิบดีสมเด็จเจ้าพระยาสยามราชบุรินทร์, *ศิวชัย* (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย , 2510. จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานสถาปนากิจศพ หม่อมหลวงหญิงนวม สนิทวงศ์ , 2510).

¹³ สุภาพรณ ฒ บางช้าง *วิวัฒนาการวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทย*

3. ตัวเลขที่ปรากฏก่อน ระหว่าง และหลัง / / / หมายถึง ผูกที่ / หน้าใบลาน / บรรทัดที่ เช่น เวียงวิเทหะ ปรากฏใน 6/5/2 หมายถึงคำอยู่ ผูกที่ 6 ใน หน้าใบลานที่ 5 บรรทัดที่ 2

4. การปริวรรตตัวอักษรธรรมล้านนามาเป็นอักษรไทยมาตรฐานมีวิธีดังนี้

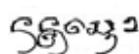
4.1 จะถ่ายถอดรูปพยัญชนะ สระ และเครื่องหมายให้ตรงกับต้นฉบับ

4.2 การถ่ายถอดตัวอักษร จะถ่ายถอดตัวอักษรธรรมล้านนา เป็นตัวอักษรไทย ปัจจุบัน เนื่องจากอักขรวิธีของอักษรธรรมล้านนาต่างไปจากอักษรไทยปัจจุบัน คือ มีการเขียน ตัวอักษรซ้อนกัน ดังนั้นในกรณีที่พยัญชนะหรือ สระอา มีพยัญชนะตัวอื่นซ้อนอยู่ด้านล่าง จะเขียน จุดไว้ใต้พยัญชนะ หรือ สระอาที่อยู่บนตัวซ้อน เช่น

(สกกาน)

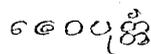
สักการ

(นันทเสนา)

นันทเสนา

4.3 ระหำม + จะเขียนไว้บนพยัญชนะท้ายทำหน้าที่อย่างเครื่องหมายทัศนมาตร เช่น

(เทวนุตต)

เทวนุตตร

4.4 ไม้กำแหล + จะเขียนไว้บนพยัญชนะที่เป็นตัวตาม เช่น

(สังข)

สังข์

4.5 ไม้กำ + ๒ หรือสระโอะลดรูป จะเขียนไว้บนพยัญชนะต้น เช่น

(นุก)

นุก

4.6 นิคหิต + จะเขียนไว้ตามตำแหน่งเดิม เช่น

(เอว)

เอว

๘

(ให้)

หือ

แหล่งข้อมูล

1. ต้นฉบับวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดก
2. หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร
3. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
4. หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพฯ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เห็นคุณค่า ทางด้านวรรณศิลป์ ของวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดก
2. เห็นคุณค่า ทางด้านสังคม ของวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดก
3. คุณค่าที่ได้จาก คติธรรมคำสอนในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดก จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ในสังคมปัจจุบันต่อไป

บทที่ 2

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดก

อาณาจักรล้านนาตั้งอยู่ในเขตภาคเหนือของประเทศไทย ล้านนาหมายถึง ดินแดนที่มีที่นาจำนวนมาก ปัจจุบัน หมายถึง ดินแดน 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน คือ เชียงราย เชียงใหม่ พะเยา แพร่ น่าน ลำพูน ลำปาง และแม่ฮ่องสอน¹

ชาวล้านนานับถือพระพุทธศาสนากันมาแต่โบราณกาล ระยะเวลาอันยาวนานทำให้พระพุทธศาสนาเป็นส่วนสำคัญในวิถีชีวิตของชาวล้านนาหลอมรวมเข้ากับวัฒนธรรมและ ประเพณีของกลุ่มชน จนกลายเป็นจารีตที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถพบเห็นได้จากหลักฐานทางโบราณสถาน โบราณวัตถุและคัมภีร์ต่างๆ ที่แสดงให้เห็นอิทธิของพุทธศาสนาที่มีต่อศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม สถาปัตยกรรมและวรรณกรรม เป็นต้น

การบันทึกวรรณกรรมภาคเหนือ

วรรณกรรมล้านนา หมายถึง ผลงานทางภาษาทั้งที่เป็นมุขปาฐะ และลายลักษณ์อักษรของชาวล้านนา ที่ได้ช่วยกันผลิต สืบทอด ยึดถือ และเป็นแนวทางการปฏิบัติในสังคม จนกลายเป็นค่านิยมที่ยอมรับกันมีส่วนช่วยเหลือหลอมบุคคลในสังคมล้านนาให้ปรากฏเป็นเอกลักษณ์เฉพาะทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิตโดยส่วนรวมของชาวล้านนา² โดยเริ่มแรกคงเป็นการ เล่าสู่กันฟังแบบที่เรียกว่ามุขปาฐะ แล้วต่อมาจึงได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรดังที่พบอยู่ในปัจจุบัน วรรณกรรมล้านนาที่เป็นลายลักษณ์อักษรนี้ผู้แต่งเขียนตัวอักษรลงบนวัสดุรองรับต่างๆ เช่น ใบลาน พับสา ศิลจารึก ฐานพระพุทธรูป ผืนผ้า และอื่นๆ ตัวอักษรที่ใช้บันทึกภาษาไทย ในล้านนานั้น มี 3 แบบ³ คือ

1. อักษรธรรมล้านนา หรือ ตัวเมือง ใช้ในคัมภีร์พุทธศาสนาและงานเขียนทั่วไป
2. อักษรฝักขามใช้จารึกเกี่ยวกับ พุทธศาสนา
3. อักษรไทยนิเทศหรืออักษรขอมเมือง นิยมใช้บันทึกวรรณกรรมในทางคดีโลก เช่น

โคลงนิราศหริภุญไชย โคลงมังทรารบเชียงใหม่ และโคลงนางอมรา เป็นต้น

¹ อุดม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา, (เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, 2528), 1.

² ลมูล จันทน์หอม, วรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา, (เชียงใหม่: สุริวงศ์บุ๊คเซนเตอร์, 2538), 7.

³ อุดม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา, 18.

ตัวอักษรธรรมล้านนา สันนิษฐานว่าพัฒนามาจากตัวอักษรอมฤตโอบราณ ที่พบอยู่ในอาณาจักรทวารวดีเมื่อพุทธศตวรรษที่ 18⁴ ชาวล้านนาใช้อักษรธรรมเขียนภาษาไทยอย่างน้อยตั้งแต่พ.ศ. 2008 มาแล้ว ก่อนหน้านั้นใช้อักษรธรรมเขียนภาษาบาลีมาแล้วตั้งแต่ พ.ศ.1919 เป็นอย่างน้อย และเมื่อพระสุมนเถระนำพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เข้ามาสู่ล้านนาเมื่อ พ.ศ.1913 ท่านก็ได้นำอักษรสุโขทัยเข้ามาด้วย ดังหลักฐานจารึกวัดพระยืน ลำพูน ว่าพระมหาสุมนเถระนำศาสนาพุทธนิกายลังกาวงศ์เข้าไปสู่ล้านนาในปีนั้น⁵ อักษรสุโขทัยก็ได้รับการพัฒนาเป็นอักษรอีกชนิดหนึ่งที่ใช้ในเขตล้านนาเรียกกันทั่วไปว่า “อักษรฝักขาม” และมักใช้จารึกเกี่ยวกับพุทธศาสนา⁶ และอักษรฝักขามนี้เป็นที่มาของอักษรไทยนิเทศ หรือ อักษรของเมืองด้วย

ชื่อเรื่อง

ชาตก หมายถึง เรื่องที่พระพุทธเจ้ามีมาในชาติก่อนๆ ชื่อคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา ส่วน 1 ใน 9 ส่วน ที่เรียกว่า นวังควัตถุศาสน์⁷ หรือชื่อคัมภีร์ในพระไตรปิฎกอันเล่าเรื่องพระชาติในอดีตของพระพุทธเจ้า เมื่อยังเป็นพระโพธิสัตว์ซึ่งกำลังทรงบำเพ็ญบารมี⁸

สายวรุณ น้อยนิมิต⁹ กล่าวถึงการตั้งชื่อเรื่องของชาตกไว้ว่า ในสมัยพุทธกาลนั้น การเล่าเรื่องชาตก เมื่อจะกล่าวถึงชาตกเรื่องใดมักจะเอ่ยถึงตัวละครสำคัญในเรื่อง บางเรื่องเรียกชื่อตามตัวละครเอก ต่อมาเมื่อพระอรหันตศาจารย์ได้แต่งอรหันตคาถาและเรียบเรียงชาตกให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น พิจารณาจากการจัดหมวดหมู่ของเรื่องด้วยการเล่าเรื่องให้ต่อเนื่องกัน การตั้งชื่อเรื่องน่าจะเกิดขึ้นเมื่อครั้งมีการรวบรวมอรหันตคาถาชาตก และเมื่อแปลอรหันตคาถาจากภาษา

⁴ นิยะดา เหล่าสุนทร, บรรณานิการ, “ที่มาของอักษรไทยล้านนาและไทลื้อ” ใน **สารนิพนธ์**

ประเสริฐ ณ นคร, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2541), 76.

⁵ เรื่องเดียวกัน, 75.

⁶ กรรณการ์ วิมลเกษม”อักษรฝักขามที่พบในศิลาจารึกภาคเหนือวิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524), 24.

⁷ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525**, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2530), 264.

⁸ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พ.ศ.2551**, พิมพ์ครั้งที่ 11 (กรุงเทพฯ : จันทรเพ็ญ, 2551), 83.

⁹ สายวรุณ น้อยนิมิต, “อรหันตคาถาชาตก : การศึกษาในฐานวรรณคดีคำสอนของไทยและความสัมพันธ์กับวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่น .” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์ คุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), 196.

บาลีมาเป็น ภาษาไทย ก็ยังได้คงชื่อไว้ตามเดิมโดยได้จำแนกวิธีการตั้งชื่อในอรรถกถาชาดกไว้ 3 ประการ คือ 1. การตั้งชื่อตามบุคคลหรือสิ่งสำคัญในเรื่อง 2. การตั้งชื่อตามตัวละครเอกของเรื่อง 3. การตั้งชื่อตามหลักธรรมในเรื่อง

ข้อมูลจากบัญชีรายชื่อวรรณกรรมเรื่องสรีวิชัยชาดกที่พบในที่ต่าง¹⁰ จากวัดต่างๆ ในเขต ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบรายชื่อต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องสรีวิชัยชาดก ทั้งฉบับภาษาบาลีและฉบับแปล โดยใช้ชื่อเรียกต่างๆ กัน ดังนี้ 1. ตั้งชื่อตามตัวละครเอกของเรื่อง คือ พระสรีวิชัย ได้แก่ สรีวิชัยชาดก สรีวิชัยชาฎก สรีวิชัยชาตกะ ศรีวิชัย สรีวิชัยกุมาน ไหวหารศรีวิชัย 2. ตั้งชื่อตามสิ่งสำคัญในเรื่อง คือ ตัวละครเอก มีช่างเผือกเป็นช่างคูบารมีจึงตั้งชื่อว่า ศรีวิชัยช่างเผือก มีหงส์ยนต์เป็นพาหนะพิเศษจึงตั้งชื่อว่า ศรีวิชัยยนต์หงษ์ และมีความสามารถในการตัดสินใจดีจึงตั้งชื่อว่า ศรีวิชัยปัญญา วิไชยะปัญหา เป็นต้น

วรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีวิชัยชาดก ฉบับวัดหมื่นล้าน ที่นำมาศึกษา นั้น ในฉบับเดียวกันก็พบว่ามีการเรียกชื่อหลายชื่อ เช่น ไหวหารสรีวิชัย สรีวิชัยยนต์หงส์ ทั้งนี้ผู้วิจัย เรียกชื่อตามที่ปรากฏในปัจจุบันวัตถุ กล่าวถึงพระพุทธเจ้าตรัสเทศนาสรีวิชัยชาดก มีตัวละครเอกของเรื่อง คือ พระโพธิสัตว์นามว่า “สรีวิชัย” สรีวิชัยชาดก จึง หมายถึง วรรณกรรมที่เล่าเรื่องราวพระชาติในอดีตของพระพุทธเจ้าเมื่อยังเป็นพระโพธิสัตว์นามว่าพระสรีวิชัย

ที่มาของวรรณกรรมเรื่องสรีวิชัยชาดก

วรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีวิชัยชาดก เป็นชาดกนอกนิบาต มีลักษณะการเล่าเรื่องเหมือนชาดก คือ มีปัจจุบันวัตถุ กล่าวถึงปัจจุบันขณะที่ พระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่ และทรงเทศนาแสดงอดีตวัตถุ ถึงเรื่องอดีตชาติ ในตอนท้ายเรื่องมีประชุมชาดก กล่าวถึงตัวละครในอดีตวัตถุว่า ในปัจจุบันได้กลับมาเกิดเป็นผู้ใดในสมัยพุทธกาล

ผู้วิจัยพบว่า นิทานอุททาหรณ์ นิทานปริศนาและเรื่องแทรกที่พบในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีวิชัยชาดกนี้ หลายเรื่องมีเนื้อหาล้ายกับ เรื่องในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ทั้งในคาถาธรรมบทและในอรรถกถาชาดก¹¹ รวมถึง เรื่องในปกรณ์ต่างๆ ที่มีที่มาจากต้นไตรปิฎก ดังนี้

1. เรื่องที่มีนิทานอุททาหรณ์และนิทานแทรกบางเรื่อง คล้ายกับเรื่องในคาถาธรรมบท

¹⁰ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก ข รายชื่อวรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีวิชัยชาดกที่พบในที่ต่างๆ

¹¹ ใช้ข้อมูลจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล โดย มหามกุฏราชวิทยาลัย

1.1 ปริศนาเรื่องมาจากที่ใดและจะไปที่ไหน คล้ายกับ ความตอนที่ พระศาสดาตรัสถามปัญหากะธิดาช่างหูกในเรื่อง ธิดานายช่างหูก (ลำดับที่ 143) ปัญหาที่ถามและการตอบปัญหารวมทั้งการอธิบายคำตอบมีความคล้ายกันมาก แต่มีความแตกต่าง ดังนี้

1.1.1 ในคาถาธรรมบทนั้นผู้ถามคือ พระพุทธเจ้าและผู้ตอบคือธิดาช่างหูก ส่วนในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีวิชัยชาดกนั้น ผู้ถามคือนางสีไวยกาผู้ตอบคือพระสรีวิชัย

1.1.2 สาเหตุของการถาม ใน คาถาธรรมบทนั้นพระพุทธเจ้าทราบว่ามีธิดาช่างหูกจะบรรลุโสดาปัตติผล จึงได้ตรัสถามปัญหาแก่นาง ส่วน ในเรื่องสรีวิชัยชาดกนั้นนางสีไวยกาถามคำถามเพื่อต้องการทดสอบสติปัญญาของพระสรีวิชัย

1.2 เรื่องนันทเสนบางส่วนคล้ายกับความตอนที่ พันธุละพารมยาผู้แพ่ห้องอาบน้ำพวกเจ้าลิจฉวีติดตาม อำนาจลูกศรของพันธุละและพันธุละมีบุตร 32 คน ในเรื่องพระเจ้าวิฑูฑะ (ลำดับที่35) เนื้อเรื่องมีความคล้ายคลึงและความแตกต่างกัน ดังนี้

1.2.1 ในคาถาธรรมบทนั้นมีเนื้อหาเรื่องราวที่ยาวกว่ามาก เรื่องของนันทเสนเป็นเหตุการณ์ตอนหนึ่งของเรื่องที่กำลังถึงพันธุละเสนาบดีเท่านั้น ผู้แต่งเลือกเฉพาะเหตุการณ์โดยปรับเปลี่ยนตัวละครในเรื่อง จากพันธุละเสนาบดี มาเป็นนันทเสนาบดีปรับเปลี่ยนฉากของเรื่องจากสระโบกขรณีในเมืองไพสาลี มาเป็นที่สระโบกขรณีเมืองโกถลินนคร

1.2.2 อำนาจของลูกศรของพันธุละเสนาบดีในคาถาธรรมบทนั้นไม่มีชื่อเรียก แต่พลังอำนาจและวิธีการยิงมีความใกล้เคียงกับสหสตามณู ของนันทเสนาบดีในเรื่องสรีวิชัยชาดกมาก

1.2.3 ในคาถาธรรมบท พันธุละเสนาบดีมีบุตรชายมากถึง 32 คน แต่ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีวิชัยชาดกนันทเสนาบดีมีบุตรชาย 10 คน ทั้งสองเรื่องบุตรต่างก็มีพลังกำลังมากเหมือนกัน

1.3 พระสรีวิชัยช่วยพราหมณ์สิริวัฒน์ตอบปัญหาเทวธรรมแก่ยักษ์ ได้เค้าเรื่องบางส่วนจากตอนที่พระโพธิสัตว์แสดงเทวธรรมแก่รากษก ในเรื่อง ภิกษุผู้มีภักทะมาก (ลำดับที่ 114) ทั้งสองเรื่องมีข้อธรรมเหมือนกันคือ กล่าวถึงเทวธรรมอันได้แก่หิริ โอตปปะ และมีความแตกต่าง ดังนี้

1.3.1 ในคาถาธรรมบทนั้นพระโพธิสัตว์เป็นผู้ตรัสตอบเทวธรรมแก่ยักษ์เมื่อโอรสทั้งสองของพระโพธิสัตว์ถูกยักษ์จับตัวไว้หลังลงไปอาบน้ำในสระน้ำส่วนในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีวิชัยชาดกนั้น พระสรีวิชัยช่วยพราหมณ์สิริวัฒน์แก้ปัญหา โดยแสดงเทวธรรมแก่พราหมณ์สิริวัฒน์แล้วพราหมณ์สิริวัฒน์จึงนำไปแสดงกับยักษ์อีกต่อหนึ่ง

2. เรื่องที่มีนิทานอุทาหรณ์และนิทานแทรกบางเรื่องคล้ายกับ เรื่องในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย พระสุตตรและอรรถกถาชาดก ได้แก่

- 2.1 เรื่องเศรษฐีลักไก่พ่อค้าคล้ายกับกฎวาทินชชาดก (ลำดับที่ 218)
- 2.2 นิทานอุทาหรณ์เรื่องโทษของความโลภ คล้ายกับสุวรรณหังสชาดก (ลำดับที่ 136) และนิทานในมังคลัตถที่ปนี เรื่องหงส์ทอง
- 2.3 นิทานอุทาหรณ์เรื่องโทษของมานะคล้ายกับสัตพพาสฐิตชาดก (ลำดับที่ 241)
- 2.4 นิทานอุทาหรณ์เรื่องโทษแห่งความตระหนี่คล้ายกับอุกโกฏฐชาดก (ลำดับที่ 139)
- 2.5 นิทานเรื่องมุกดาหาร คล้ายบางส่วนของมหาสารชาดก (ลำดับที่ 92)
3. เรื่องที่มีนิทานอุทาหรณ์และนิทานแทรกบางเรื่อง คล้ายกับปกรณ์ต่างๆ ที่มีที่มาจากต้นไตรปิฎก ได้แก่ นันทกปกรณ์ สกุนปกรณ์ มัณฑุปกรณ์และปีศาจปกรณ์ในนิทานนางตันไต่ฉบับลาว ส่วนในนิทานนางตันไต่ฉบับภาษาไทยใช้ชื่อว่า นนทปกรณ์ ปักษีปกรณ์ ปีศาจปกรณ์และเวตาลปกรณ์ โดยพิ มพ์เผยแพร่ร่วมกับนิทานอิหฺร่านราชธรรม (ประชุมปกรณ์) ส่วนนางตันไต่ฉบับล้านนาใช้ชื่อว่า นันทปกรณ์ สกุนปกรณ์ มัณฑุปกรณ์ และปีศาจปกรณ์ เนื้อเรื่องของนิทานที่มีลักษณะคล้ายกับนิทานอุทาหรณ์และนิทานแทรกในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสิวิชัยชาดก ได้แก่
- 3.1 นิทานปริศนาเรื่องลูกเศรษฐีได้เค้าเรื่องบางส่วนของนันทปกรณ์ (นิทานเรื่องที่ 4 บุตรีขุนเมือง) แต่ในนันทปกรณ์มีนิทานซ้อน และมีรายละเอียดมากกว่า
- 3.2 เรื่องพราหมณ์ คล้ายกับนิทานเรื่องที่ 8 ในเวตาลปกรณ์
- 3.3 เรื่องขุมทรัพย์คล้ายกับคล้ายกับนิทานเรื่องที่ 7 ในเวตาลปกรณ์
- 3.4 ประวัติของนกแขกเต้าสัญชิวะ คล้ายกับนิทานเรื่องอุบายนกแขกเต้าในปักษีปกรณ์ฉบับล้านนาและในนิทานลาวเรื่องนางตันไต่ (สกุนปกรณ์) เนื้อเรื่องมีความใกล้เคียงกันมาก ตัวละครในเรื่องมีชื่อเหมือนกัน ส่วนที่แตกต่างกันคือในตอนจบของเรื่องนี้ในนิทานลาวเรื่องนางตันไต่กล่าวว่าพระราชานำตัวภควทูต ตะมาให้นกแขกเต้าแก่แก่น นกแขกเต้าไม่ซ่าแต่ขอให้โกนหัวภควทูตตะประจาน ซึ่งตรงกับปักษีปกรณ์ฉบับล้านนา แต่ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสิวิชัยชาดกความตอนท้ายเรื่องกล่าวว่า พระยาจันทเสนได้ให้เขตอภัยทาน และตั้งให้พระยานกแขกเต้าสัญชิวะปกครองดูแลสัตว์ทั้งหลายในป่านกแขกเต้าก็ได้กระทำคุณประโยชน์แก่คนทั้งหลายด้วยการบอกหนทางแก่คนที่เดินทางผ่านไปมา
- 3.5 นิทานอุทาหรณ์แสดงเรื่องโทษของความโลภ คล้ายกับนิทานเรื่องสุนัขจิ้งจอกละโมภในมัณฑุปกรณ์ฉบับล้านนา เรื่องหมาจิ้งจอก โลกมากในนิทานลาวเรื่องนางตันไต่ (มัณฑุปกรณ์) และนิทานเรื่องสุนัขจิ้งจอกแทะสายหน้าไม้ในนันทปกรณ์ฉบับภาคกลาง

3.6 เรื่องเศรษฐีลักไถพ่อค้าได้เค้าเรื่องมาจากเรื่องหนูกินเหล็กในมณฑลอุบลราชธานีฉบับล้านและในนิทานลาวเรื่องนางตันไต (มณฑลอุบลราชธานี) ต่างกันตรงที่ในนิทานลาวเรื่อง นางตันไต เป็นเรื่องความระหว่างเศรษฐี 2 คน แต่ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดก เป็นคดีความระหว่างเศรษฐีและพ่อค้า

3.7 นิทานอุทาหรณ์แสดงโทษแห่งการหลอกลวงคล้ายกับเรื่องนกยางกับปูในนันทกปกรณัมฉบับล้านนา และนกยางลงกินปลาในนิทานลาวเรื่องนางตันไต (นันทกปกรณัม)

3.8 นิทานอุทาหรณ์แสดงโทษแห่งความอกตัญญู คล้ายกับเรื่องฤาษีโคตมะกับสุนัข ในปักษีปกรณัมฉบับล้านนา และหมาเป็นราชสีห์ ในนิทานลาวเรื่องนางตันไต (สกุณาปกรณัม) แต่มีส่วนที่แตกต่างกัน คือ

3.8.1 ตอนต้นเรื่องในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดก กล่าวถึง พรานป่านำสุนัขตัวหนึ่งเข้าไปในป่า สุนัขเห็นกระต่ายกึ่งวิ่งไล่จนถึงอาศรมของฤาษี เนื้อความตรงส่วนต้นนี้ตรงกับปักษีปกรณัมฉบับล้านนา แต่มีความแตกต่างจาก ฉบับไทยซึ่งกล่าวว่า สุนัขตามนายพรานเข้าป่า ขณะที่นายพรานหลับอยู่ สุนัขไล่ตามกวางไปจนจนหลงกับนายพรานมาถึงอาศรมฤาษี¹²

3.8.2 ตอนท้ายเรื่องในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดก กล่าวว่า ฤาษีได้เนรมิตสุนัขนั้นให้กลายเป็นสุนัขดั่งเกา สุนัขตัวนั้นยิ่งละอายมาก ก็หนีเข้าไปสู่ป่าใหญ่แล้วก็ ตายในป่านั้นเองซึ่งเนื้อเรื่องมีความใกล้เคียงกับปักษีปกรณัมฉบับล้านนา ที่กล่าวว่า สุนัขละอายใจจึงหนีไปอยู่ป่าอื่นและถูกเสือกัดตายไปในที่สุด ส่วนฉบับไทยนั้น สุนัขถูกสาปเป็นสุนัขที่ไม่มีขนปกปิด¹³

3.9 นิทานอุทาหรณ์แสดงโทษแห่งการทะเลาะวิวาท คล้ายกับนิทานเรื่องเสือแก่กระต่าย และนกกระทา ในปักษีปกรณัมฉบับล้านนา

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่านิทานอุทาหรณ์และนิทานแทรกบางเรื่องมีส่วนที่คล้ายกับวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดกนั้นพบทั้ง ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกายคาถาธรรมบท และพระสุตตรและ อรรถกถา แปล รวมถึงในนิทานอุทาหรณ์ที่มีที่มาจากตันโ ตระปาชายาน ผู้วิจัยจึงได้นำมาเปรียบเทียบกับโครงเรื่องของสี่วิชัยชาดก ดังนี้

¹² สยาม ภัทรานุประวัติ. “ปักษีปกรณัม : การศึกษาเปรียบเทียบฉบับสันสกฤต ล้านนา และไทย ” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546), 187.

¹³ เรื่องเดียวกัน, 187-188.

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบเรื่องสี่วิชัยชาดกับชาดกในธรรมบท อรรถกถาชาดกและนิทานอุทานที่มีที่มาจากต้นไตรปิฎก

โครงเรื่องสี่วิชัยชาด ฉบับวัดหมื่นล้าน	เรื่องที่มีส่วนคล้ายกับสี่วิชัยชาดก
<p>ช่วงที่ 1 พระโพธิสัตว์จุติจากสวรรค์มาปฏิสนธิในครรภ์ของนางวิมาลาเทวี มเหสีของพระยาอาทิจจวังโส กษัตริย์ครองเมืองมถิลานครประสูติแล้วได้นามว่า สี่วิชัยกุมาร เมื่อศึกษาความรู้นั้นแตกฉานแล้วก็ออกเดินทางเพื่อแสวงหาความรัก จนได้พบกับนางสีไวยกาธิดาของพระยาสิวีราชูกษัตริย์แห่งสิวีรัฐนคร และได้แอบลักลอบอยู่กับนางบนปราสาท พระยาสิวีราชูทราบความจริงให้ล้อมปราสาทเพื่อจะจับพระสี่วิชัย พระสี่วิชัยจึงพานางสีไวยกาหนีลงบันไดที่สร้างขึ้นด้วยไม้แล้วเหาะหนีไปในอากาศ เหตุการณ์ตอนที่พระสี่วิชัยพานางสีไวยกาแทรกนิทานปริศนาเพื่อทดสอบปัญญาของพระสี่วิชัย คือ</p> <p>1.1 ปริศนาเรื่องมาจากที่ใดและจะไปที่ไหน</p> <p>1.2 นิทานปริศนาเรื่องลูกเศรษฐี</p> <p>ช่วงที่ 2 พระสี่วิชัยและนางสีไวยกาใช้ชีวิตอยู่ในป่า มีทั้งเหตุการณ์ที่ต้องพลัดพรากจากกันและได้พบกันใหม่ในที่สุด</p> <p>2.1 พระสี่วิชัยและนางสีไวยกาแวะพักกับ ถาษี หงส์ยนต์เกิดไฟไหม้จึงเดินทางต่อด้วยพระบาท</p>	<p>1.1 ปริศนาเรื่องมาจากที่ใดและจะไปที่ไหนคล้ายกับเรื่องชิตานายช่างหูกในธรรมบท</p> <p>1.2 นิทานปริศนาเรื่องลูกเศรษฐีได้เค้าเรื่องบางส่วนจากนันทกปกรณัม (นิทานเรื่องที่ 4 บุตรีขุนเมือง) แต่ในนันทกปกรณัม มีนิทานซ้อนและมีรายละเอียดมากกว่า</p>

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบเรื่องสิวิชัยชาดกับชาดกในธรรมบท อรรถกถาชาดกและนิทานอุทานที่มีที่มาจากต้นไตรปิฎก (ต่อ)

โครงเรื่องสิวิชัยชาด ฉบับวัดหมื่นล้าน	เรื่องที่มีส่วนคล้ายกับสิวิชัยชาดก
<p>2.1.1 พระสิวิชัยช่วยพราหมณ์สิริวิวัฒน์ ตอบปัญหาเทวธรรมแก่ยักษ์ พราหมณ์บอกทางไปเมืองวิเทหะ</p> <p>2.2 ระหว่างเดินทางได้พักอยู่ที่หมู่บ้านพระสิวิชัยได้ใช้ปัญญาช่วยแก้ปัญหาและตัดสินความ มีเรื่องข้อ 3 เรื่องคือ</p> <p>2.2.1 เรื่องพรานนก</p> <p>2.2.2 เรื่องชุมทรัพย์</p> <p>2.2.3 เรื่องโจรลักโค</p> <p>2.3 พระสิวิชัยเดินทางต่อระหว่างทางนางสีไวยกาทำเจ็บไม่สามารถเดินทางต่อได้ จึงแวะพักและสร้างศาลาขึ้น พระโพธิสัตว์ถูกยักษ์จับเป็นเหตุให้พลัดพรากจากนางสีไวยกาและได้พบกันในที่สุด</p> <p>2.3.1 นางสีไวยกาพลัดพรากจากพระสิวิชัย จึงออกตามหา และได้และได้พบนารถฤาษี นางได้ฝากเครื่องประดับและผ้าสไบไว้ ระหว่างทาง ได้รับการช่วยเหลือจากนกแขกเต้าสัญชิวะโดย ช่วยบอกทางแล้วนำนางไปฝากไว้กับนายบ้าน</p>	<p>2.1.1 พระสิวิชัยช่วยพราหมณ์สิริวิวัฒน์ ตอบปัญหาเทวธรรมแก่ยักษ์ ได้เค้าเรื่องบางส่วนจากตอนที่พระโพธิสัตว์แสดงเทวธรรมแก่รากษก ในเรื่องภิกษุผู้มีภักทะมาก จากคาถาธรรมบท</p> <p>2.2.1 เรื่องพรานนก คล้ายกับนิทานเรื่องที่ 8 ในเวตาลปกรณ์</p> <p>2.2.2 เรื่องชุมทรัพย์คล้ายกับนิทานเรื่องที่ 7 ในเวตาลปกรณ์</p>

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบเรื่องสรีวิชัยชาดกับชาดกในธรรมบท อรรถกถาชาดกและนิทานอุทาหรณ์ที่มีที่มาจากต้นไตรปิฎก (ต่อ)

โครงเรื่องสรีวิชัยชาด ฉบับวัดหมื่นล้าน	เรื่องที่มีส่วนคล้ายกับสรีวิชัยชาดก
<p>2.3.1.1 แทรกประวัติของนกแขกเต้าสัญชิวะ</p> <p>2.3.2 นายบ้านได้ดูแลนางสีไวยกา ประดุจเป็นธิดาตนนางสีไวยกาแนะนำให้นายบ้านตั้งตลาดไว้ เพื่อว่าหากพระสรีวิชัยผ่านมาจะได้พบกัน</p> <p>2.3.3 พระสรีวิชัยเดินทางต่อพบนายพราน นายพรานบอกหนทางไปเมืองวิเทหนคร</p> <p>2.3.3.1 แทรกนิทานอุทาหรณ์แสดงเรื่องโทษของความโลภ</p> <p>2.3.4 พระโพธิสัตว์เดินทางมาพบนารถฤาษี ได้เครื่องประดับกับผ้าสไบที่นางสีไวยกา ฝากไว้ นารถฤาษีแสดงสังัจจธรรม เรื่องความไม่เที่ยง</p> <p>2.3.5 นายสีไวยกาฝันว่ามีเทวบุ ตรนำแก้วมาวางไว้ที่ถอกนางแล้วจากไป ก็หมายรู้อยู่ว่าจะได้พบกับพระสรีวิชัยจึงตั้งตาคอย</p> <p>2.3.6 พระสรีวิชัยออกเดินทางต่อจน กระทั่งมาถึงหมู่บ้านที่นางสีไวยกาอยู่</p>	<p>2.3.1.1 แทรกประวัติของนกแขกเต้าสัญชิวะคล้ายกับนิทานเรื่องอุบายนกแขกเต้าในปักษีปกรณ์ฉบับล้านนาและในนิทานลาวเรื่องนางตันไต่(สกุณาปกรณ์)</p> <p>2.3.3.1 นิทานอุทาหรณ์แสดงเรื่องโทษของความโลภคล้ายกับนิทานเรื่องสุนัขจิ้งจอกละโมภ ในมัตถชุปกรณ์ฉบับล้านนาเรื่องหมาจิ้งจอกโลภมากในนิทานลาวเรื่องนางตันไต่(มัตถชุปกรณ์) และนิทานเรื่องสุนัขจิ้งจอกแทะสายหน้าไม้ในทุปกรณ์ฉบับภาคกลาง</p>

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบเรื่องสี่รัชชาดกกับชาดกในธรรมบท อรรถกถาชาดกและนิทาน
อุทานที่มีที่มาจากต้นไตรปิฎก (ต่อ)

โครงเรื่องสี่รัชชาดก ฉบับวัดหมื่นล้าน	เรื่องที่มีส่วนคล้ายกับสี่รัชชาดก
<p>2.3.6.1 แทรกเรื่องพระโพธิสัตว์ช่วย ตัดสินความระหว่างคนขายพืนกับจระเข้แสดงโทษ ของความอกตัญญูไม่รู้คุณท่าน</p> <p>ช่วงที่ 3 พระสี่รัชเข้าสู่เมืองวิเทहनคร</p> <p>3.1 พระสี่รัชเดินทางถึงเมืองวิเทहनครพระยา อทิจจวงไส ให้ปุโรหิตไปถามคูวัตรปฏิบัติแห่ง ลูกสะใภ้ นางสีไวยกาตอบวัตรอันนั้นได้ พระยา อทิจจวงไสพอพระทัย จึงรับพระสี่รัชเข้าเมืองแล้ว กระทำมงคล 3 ประการ</p> <p>3.2 พระสี่รัชทำนุบำรุงบ้านเมือง ทรง ปกครองบ้านเมืองด้วยหลักการบริหารนิยธรรม 7</p> <p>3.3 พระสี่รัชทรงบำรุง คน 10 จำพวก ทรงตัดสินคดีความ เป็นเรื่องแทรก 10 เรื่อง</p> <p>3.3.1 เรื่องเศรษฐีลักแก้ว</p> <p>3.3.2 เรื่องคนกลายเป็นวัว</p> <p>3.3.3 เรื่องเศรษฐีลักไถพ้อคำ</p> <p>3.3.4 เรื่องลูกเรือเขา</p> <p>3.3.5 เรื่องหนูกินดาบ</p> <p>3.3.6 เรื่องลักกินอาหาร</p> <p>3.3.7 เรื่องทองคำโตเท่าภูเขา</p> <p>3.3.8 เรื่องมุกดาหาร</p>	<p>3.3.1 เรื่องเศรษฐีลักแก้วคล้ายกับ กฎวาทินชาดก</p> <p>3.3.3 เรื่องเศรษฐีลักไถพ้อคำได้เค้าเรื่อง มาจากเรื่องหนูกินเหล็กในมณฑุปกกรณ์ ฉบับล้านนา และในนิทานลาวเรื่อง นางตันไต่ (มณฑุปกกรณ์)</p> <p>3.3.8 เรื่องมุกดาหาร คล้ายบางส่วนของ มหาสารชาดก</p>

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบเรื่องสิวชัยชาดกกับชาดกในธรรมบท อรรถกถาชาดกและนิทานอุทาหรณ์ที่มีที่มาจากต้นไตรปิฎก (ต่อ)

โครงเรื่องสิวชัยชาดก ฉบับวัดหมื่นล้าน	เรื่องที่มีส่วนคล้ายกับสิวชัยชาดก
<p>3.3.9 เรื่องนันทเสน</p> <p>3.3.10 เรื่องพลเทวอำมาตย์</p> <p>ช่วงที่ 4 พระยาสิวีราชู ยกทัพมาตีกรุงวิเทนนคร 2 ครั้ง พระสิวีชัยทำสงครามและในที่สุดสามารถสร้างไมตรีกับพระยาสิวีราชูได้</p> <p>4.1 พระสิวีชัยส่งนกแขกเต้าสุรเสนาออก ไปสืบความยังเมืองต่างๆ ได้ทราบข่าวว่าพระยา สิวีราชู คิดจะยกทัพมาตีกรุงวิเทนนคร พระสิวีชัยจึงได้ส่งสัญญาชัยอำมาตย์เข้าไปเป็นไส้ศึกในเมืองสิวีราชูนคร</p> <p>4.1.1 แทรกเรื่องประวัติของขุนพลสัญญาชัย</p> <p>4.2 ทำสงครามครั้งที่ 1 พระยาสิวีราชูยกทัพกลับ</p> <p>4.2.1 แทรก ประวัติช้างกัมพลคชราชและสุโกศฤาษีน้อย</p> <p>4.3 ทำสงครามครั้งที่ 2 พระสิวีชัยไม่ประสงค์จะ ให้เสียเลือดเนื้อ จึงให้ขุนพลออกไป แสดงความสามารถ จนทัพของพระยาสิวีราชูยอมแพ้ ในที่สุดสามารถสร้างไมตรีกับพระยาสิวีราชูได้</p> <p>4.4 พระสิวีชัยสอนให้เจ้าเมืองทั้งหลาย ร้อยเอ็ดเมือง ตั้งอยู่ในราชอาณาจักร 10 ประการแล้วยกอุทาหรณ์เรื่องต่างๆ มาเล่าสั่งสอน</p> <p>4.4.1 นิทานอุทาหรณ์แสดงโทษแห่งความโลภ</p>	<p>3.3.9 เรื่องนันทเสน บางส่วน คล้ายกับความตอนที่ พันธุละพากรรยาผู้แพ้ท้องอาบน้ำในเรื่องพระเจ้าวิฑูหม จากคาถาธรรมบท</p> <p>เรื่อง 4.4.1 คล้ายกับเรื่องสุวรรณหงส์ชาดก และนิทานในมังคลัตถปิณี เรื่องหงส์ทอง</p>

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบเรื่องสี่วิชัยชาดกับชาดกในธรรมบท อรรถกถาชาดกและนิทานอุทานที่มีที่มาจากต้นไตรปิฎก (ต่อ)

โครงเรื่องสี่วิชัยชาด ฉบับวัดหมื่นล้าน	เรื่องที่มีส่วนคล้ายกับสี่วิชัยชาด
<p>4.4.2 นิทานอุทานเรื่องแสดงโทษแห่งโทษะ</p> <p>4.4.3 นิทานอุทานเรื่องแสดงโทษแห่งมานะ</p> <p>4.4.4 นิทานอุทานเรื่องแสดงโทษแห่งการหลอกลวง</p>	<p>เรื่อง 4.4.3 คล้ายกับเรื่องศัพท์พหุวิชัยชาด</p> <p>เรื่อง 4.4.4 คล้ายกับเรื่องนกกางกับปู ในนันทกปกรณ์ฉบับล้านนาและนกกางลวงกินปลาในนิทานลาวเรื่องนางตันไต (นันทกปกรณ์)</p>
<p>4.4.5 นิทานอุทานเรื่องแสดงโทษแห่งความตระหนี่</p>	<p>เรื่อง 4.4.5 คล้ายกับเรื่อง อุภโตภฏฐชาดก</p>
<p>4.4.6 นิทานอุทานเรื่องแสดงโทษแห่งความอกตัญญู</p>	<p>เรื่อง 4.4.6 คล้ายกับเรื่องฤาษีโคตมะกับสุนัข ในปักษีปกรณ์ ฉบับล้านนา และหมาเป็นราชสีห์ในนิทานลาวเรื่องนางตันไต (สกุณาปกรณ์)</p>
<p>4.4.7 นิทานอุทานเรื่องแสดงโทษแห่งการทะเลาะวิวาท</p>	<p>เรื่อง 4.4.7 คล้ายกับนิทานเรื่องเสือแก่กระต่ายและนกกกระทา ในปักษีปกรณ์ ฉบับล้านนา และเรื่องเสือเฒ่าเจ้าอุบายในนิทานลาวเรื่องนางตันไต (สกุณาปกรณ์)</p>
<p>ตอนที่ 5 พระสี่วิชัยทรงกระทำมหาทานประทานช้างแก้วพลคชราชแก่เมืองกสิงคราชบุรี ประชาชนไม่พอใจจับพระสี่วิชัยออกจากเมือง พระสี่วิชัยจึงออกบวชและพานางสีไวยกาและกุมารทั้ง 2 ไปอยู่ที่เขาวงกต และได้ยกพระกุมารทั้ง 2 กับนางสีไวยกาให้กับพระอินทร์ที่แปลงเป็นพราหมณ์มาขอ ภายหลังพระยาอหิขังโง่พร้อมด้วยท้าวพระยาทั้งหลายเดินทางมาเชิญเสด็จกลับสู่วิเทहनคร</p>	<p>เนื้อเรื่องตอนที่ 5 คล้ายกับเวสสันดรชาดก</p>

ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

วรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่รัชชาดก ไม่พบชื่อผู้แต่ง และสมัยที่แต่งจารึกไว้ เช่นเดียวกับวรรณกรรมล้านนา เรื่องอื่นๆ ที่แต่งเป็นภาษาไทย ซึ่งประเสริฐ ฐน นคร ได้ให้ข้อสังเกตไว้ว่า “วรรณกรรมพุทธศาสนาที่เป็นภาษาไทย มักจะไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง”¹⁴

สุภาพรรณ ฐน บางช้าง ได้ให้ข้อคิดเห็นไว้ว่า สี่รัชชาดกน่าจะเป็นผลงานที่แต่งขึ้นในประเทศไทย เนื่องจากพบต้นฉบับ คัมภีร์สี่รัชชาดกในประเทศไทยหลายฉบับ ทั้งที่เป็นภาษาบาลีและที่ได้เรียบเรียงเป็นภาษาไทย ถือได้ว่าเป็นพัฒนาการสุดท้ายหรือสูงสุดของชาดกบาลีที่แต่งในประเทศไทย เมื่อเปรียบเทียบกับสมัยการแต่งของชาดก ส่วนที่ 3 ของปัญญาสชาดก ซึ่งประมาณว่าแต่งระหว่าง พ.ศ. 2000 – 2300 แล้ว สี่รัชชาดกก็ควรจะแต่งในช่วงระหว่างนั้น¹⁵ และเมื่อได้ตรวจสอบวรรณกรรมเรื่องสี่รัชชาดก ที่เขียนด้วยตัวอักษรชนิดอื่น เช่น เขียนด้วยตัวอักษรธรรมอีสานจำนวน 3 ฉบับ¹⁶ ฉบับอักษรขอม ภาษาบาลี จำนวน 3 ฉบับ¹⁷ เอกสารทั้งหมดมิได้ระบุผู้แต่งและสมัยที่แต่งเช่นกัน

ผู้วิจัยให้ข้อสันนิษฐานว่า วรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่รัชชาดกนี้ผู้แต่งน่าจะเป็นพระภิกษุด้วยเหตุผลดังนี้

1. การแปลภาษาบาลี สามารถแปลได้อย่างถูกต้องสละสลวย
2. นิทานอุทาหรณ์ นิทานปริศนาที่เป็นนิทานแทรกในเรื่องมีที่มาจากในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท รวมถึง พระสูตรและอรรถกถาแปล ซึ่งผู้ที่มีความรู้ในเรื่องเหล่านี้ น่าจะเป็นผู้ที่ได้ศึกษาพระไตรปิฎกมาแล้วเป็นอย่างดี

ผู้คัดลอก

สี่รัชชาดก เป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อเรื่องยาว จากการตรวจสอบต้นฉบับที่ นำมาใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาพบชื่อผู้คัดลอกหรือผู้จารเป็นภิกษุ 3 รูป ได้แก่ โภธิภิกษุ บาฬิภิกษุ นันทาภิกษุ และสามเณร 3 รูป ได้แก่ สามเณรจันทวังโส สามเณรชัยวงษ์ สามเณรมหาวัน ดังความตอนท้าย

¹⁴ ประเสริฐ ฐน นคร “ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับวรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนาใน วรรณกรรมพุทธศาสนาในประเทศไทย (เชียงใหม่ : สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์), 27.

¹⁵ สุภาพรรณ ฐน บางช้าง, วิวัฒนาการวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 124.

¹⁶ จากข้อมูลคัมภีร์ใบลาน : โครงการอนุรักษ์ใบลานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จ.มหาสารคาม

¹⁷ ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ

หน้าใบลานผูกที่ 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9 มีรายละเอียดดังนี้

ข้อความตอนท้ายหน้าใบลานที่ 2 ผูกที่ 1 เขียนไว้ว่าผู้คัดลอกชื่อสามเณรจันทังโศความว่า “...กริยาอันกล่าวห้อยสัพพัญญุตนั้นก็สำเร็จเสร็จแล้วเท่านั้นก่อนแลเข้าจันทังโศ สามเณรชื่อกแต่มแล”

(1/44/2)

ข้อความตอนท้ายหน้าใบลานที่ 42 ผูกที่ 2 เขียนไว้ว่าผู้คัดลอกผูกที่ 2 ชื่อ โภธิภิกขุ เขียนเสร็จเมื่อ จุลศักราช 1183 ตรงกับ พุทธศักราช 2364 ปี มะเส็ง เดือน 8 วันอาทิตย์เวลาเช้า ความว่า “...กริยาอันกล่าวสัพพัญญุต 2 ก็สำเร็จเสร็จ จุลศักราช 1183 ตัว ปีรวงได้ เดือนเจียง ออกคำ พร่ำว่าวันอาทิตย์ แล้วยามกองงายแลโภธิภิกขุเขียน...”

(2/42/4)

ข้อความตอนท้ายหน้าใบลานที่ 47 ผูกที่ 3 เขียนไว้ว่า คัดลอกเมื่อจุลศักราช 1183 ตรงกับพุทธศักราช 2364 ตรงกับปีมะเส็ง เดือน 11 ความว่า “...จุฬศักราช 1183 ตัว ในมะเส็งสนำ กัมโพชคาม ตามรอยขรอมพิไลรเข้ามาในวัสสาอุตตัพพร สุกขวารโถง ไทยภาษาว่าปี รวงได้ เดือน 11 ลง 10 คำ พร่ำว่าได้วันไทยกาเหมาบริบูรณ์แล้วยามพาดจิมเข้าถึงนั้นแลนายเฮย...”

(3/47/3)

ข้อความตอนท้ายหน้าใบลานที่ 48 ผูกที่ 4 เขียนไว้ว่า ผู้คัดลอกชื่อสามเณรชัวยวงษ์อยู่ที่ วัดหมื่นล้านขอให้ถึงซึ่งพระนิพพานเป็นบรมสุข ความว่า “...ข้าตนน้อยบัญญัติว่า ชัวยวงษ์สามเณร ปางเมื่อ สถิตยส์สาราญวัดหมื่นสิบแสนวันนี้แล ขอสุขประการมีนิพพานเจ้าเป็น นยอดกระโจิมหัวข้า แดเทอะ...”

(4/48/4)

ข้อความตอนท้ายหน้าใบลานที่ 47 ผูกที่ 7 เขียนไว้ว่า ผู้คัดลอกชื่อ สามเณรมหาวัน เขียนเสร็จเมื่อปีมะเส็ง เดือน 1 ขึ้น 7 ค่ำเวลาเช้า ขณะอยู่ที่วัดหมื่นล้าน ข้างประตูเชียงเรือความว่า “...ไทยภาษาว่าปีรวงได้ เดือนเจียงขึ้น 7 ค่ำ พร่ำว่าได้วันไทยกาบยี่...บริบูรณ์แล้วยามพุดเข้าแล ตนน้อยมหาวันสามเณรเขียนปางสถิตยส์สาราญวัดหมื่นล้านแก้วกว้างข้างประตูเชียงวันนั้นข้าแล...”

(7/47/2)

จากข้อความตอนท้ายหน้าใบลานที่ 55 ผู้ที่ 8 เขียนไว้ว่า ผู้คัดลอกเป็นภิกษุชื่อ บาฬิ เขียนเมื่ออยู่ณวัดหมื่นสิบแสน ความว่า “... ไหวหารสี่วิชัยผูก 8 แล 11 บาฬิ ภิกษุ ริกขิตุต อตุตโน ปาง เมื่ออยู่สถิต วัดหมื่นสิบแสนวันนั้นแล”

(8/55/3)

จากข้อความตอนท้ายหน้าใบลานที่ 71 ผู้ที่ 9 เขียนไว้ว่าผู้เขียนชื่อ นันทาภิกษุเขียนเสร็จเมื่อยามใกล้เที่ยงวัน ขณะอยู่ ณ วัดหมื่นล้านเขียนตรงกับปีที่เจ้าช้างเผือกสิ้น ความว่า “... บริบูรณ์แล้วยามแตรจักใกล้เที่ยงวัน อหิ ข้า นันทาภิกษุ เขียนยามอยู่วัดหมื่นล้านเขียนยามเมื่อเจ้าช้างเผือกนิจจาไปก็ปีนั้นแล นิพพานบรม...”

(9/71/2)

ข้อมูลจากปีศักราชที่เขียนไว้ในเอกสารดังที่ยกตัวอย่างมาข้างต้น ทำให้เราทราบว่าวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดกนี้ คัดลอก กเสร็จในปีจุลศักราช 1183 ตรงกับ พ.ศ. 2364 และจากข้อความตอนท้ายของผู้ที่ 9 ว่า “...เขียนยามเมื่อเจ้าช้างเผือกนิจจาไปก็ปีนั้นแล...” ทำให้เราทราบว่าต้นฉบับนี้คัดลอกเสร็จในปีที่เจ้าช้างเผือกสิ้น ซึ่งนาม “เจ้าช้างเผือก” นี้ เป็นชื่อที่ชาวเมืองเชียงใหม่เรียก พระยาธรรมลังกา เจ้าเมืองเชียงใหม่ลำดับที่ 2 (พ.ศ.2358-2364) ในสมัยตระกูลเจ้าเจ็ดตนปกครอง¹⁸ อยู่ในช่วงล้านนาสมัยเมืองประเทศราชแห่งราชอาณาจักรสยาม¹⁹ ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวว่าพระยาธรรมลังกาได้นำช้างเผือกไปถวายรัชกาลที่ 2 จึงได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนยศเป็นพระยาเชียงใหม่ช้างเผือก²⁰ และช่วงที่พระยาธรรมลังกาปกครองนี้ บ้านเมืองมีความสงบเรียบร้อย มีการปฏิสังขรณ์วัดวาอารามที่สำคัญ เช่น วัดพระสิงห์ วัดพระธาตุศรีจอมทอง²¹ เป็นต้น

จุดมุ่งหมายในการแต่ง

เมื่อพิจารณาจากโครงเรื่องวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดกแล้ว ถึงแม้ว่าเนื้อเรื่องของวรรณกรรมเรื่องสี่วิชัยชาดกนี้ จะมีจินตนาการกว้างไกลของผู้แต่งอยู่มาก ตัวละครมีอิทธิฤทธิ์

¹⁸ สวัสดิ์ อ่องสกุล. **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2539), 275.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, 257.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, 275.

²¹ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, 12. อ้างถึงใน สวัสดิ์ อ่องสกุล **ประวัติศาสตร์ล้านนา**, 275.

ปาฏิหาริย์ และผจญภัยไปในที่ต่างๆ ตามแบบของนิทานจักรๆ วงศ์ๆ ใช้สำนวนภาษา และการดำเนินเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจด้วยอารมณ์ รัก โลภ โกรธ หลง ตามวิสัยของปุถุชนก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาดูสารัตถธรรมที่พบในเนื้อเรื่องแล้ว พบว่า วรรณกรรมเรื่องนี้ได้แทรกคติธรรมคำสอนตลอดทั้งเรื่อง และมีจุดมุ่งหมายสำหรับคนทุกกลุ่มในสังคม ตั้งแต่ผู้ปกครอง นักบวช และประชาชนทั่วไป โดยนำเสนอเรื่องเพื่อสอนสาระพุทธธรรมด้วยวิธีการที่น่าสนใจ และสามารถเข้าถึงได้ไม่ยากนัก เช่น 1. หลักในการดำเนินชีวิต ได้แก่ ธรรมปฏิบัติพื้นฐาน มี ทาน ศีล เป็นต้น การมีปัญญา โทษของมานะ โทษของโทสะ โทษของความโลภในเรื่องต่างๆ 2. หลักในการปฏิบัติตนต่อบุคคลอื่นๆ ได้แก่ การให้ทาน การมีความกตัญญู กตเวที การมีความสามัคคี 3. หลักในการครองเรือน ได้แก่ ลักษณะของการเป็นภรรยาที่ดี 4. หลักในการปกครอง ได้แก่ ธรรมะของพระราชา หลักการบริหารนิยธรรม 7 เป็นต้น

จึงอาจสรุปได้ว่า วรรณกรรมล้านนาเรื่องสิวิชัยชาตนี้ แต่งขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้สอนศีลธรรมแก่คนในสังคมทุกระดับชั้นด้วยข้อธรรมพื้นฐานที่เข้าถึงได้ง่าย เพื่อให้คนในสังคมรู้หน้าที่ของตนเองและการปฏิบัติต่อผู้อื่น อันจะนำมาสู่ความสงบสุขและดำรงอยู่ได้บนพื้นฐานของคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงามตามหลักธรรมของพุทธศาสนา

การแพร่หลายของต้นฉบับ

จากการตรวจดูบัญชีรายชื่อเอกสารโบราณ ที่จัดทำขึ้นโดยหน่วยงานต่างๆ พบต้นฉบับสิวิชัยชาตเป็นจำนวนมากถึง 37 ฉบับ²²ในดินแดนภาคเหนือ จังหวัดที่พบมากที่สุดคือจังหวัดลำปางและอันดับรองลงมาคือจังหวัดเชียงใหม่ เอกสารเขียนด้วยอักษรธรรมล้านนาทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย แสดงถึงความแพร่หลายและความนิยมในวรรณกรรมเรื่องนี้

ส่วนในภาคกลางพบเอกสารโบราณอักษรขอมในหอสมุดแห่งชาติจำนวน 3 ฉบับ คือ เลขที่ 5560 มี 7 ผูก , ผูกที่ 1-7 ฉ.ล่องชาด อักษรขอมไทย ภาษาบาลี หน้าปกทุกผูกมีชื่อผู้สร้างจารว่า "พระสิวิชัยชาตก พยาสิทธิ์เทพยทราง" (พระยาศรีสทเทพ (เพ็ง) สร้าง)²³

เลขที่ 5565 มี 7 ผูก, ผูกที่ 1-7 ฉ.ทองทิบ อักษรขอมไทย ภาษาบาลี ชื่อหน้าปกจารว่า "พระสิวิชัยยกมพุชชุกษรฉวาท"

²² ดูเพิ่มเติมในภาคผนวก ค รายชื่อวรรณกรรมล้านนาเรื่องสิวิชัยชาตที่พบในที่ต่างๆ

²³ พระยาสิทธิ์สทเทพ(เพ็ง) น่าจะเป็นหมื่นพิพิธอักษร (ทองเพ็ง) ในรัชกาลที่ 2 และได้บรรดาศักดิ์เป็นพระพระยาสิทธิ์สทเทพ (ทองเพ็ง) ในสมัยรัชกาลที่ 3 คัมภีร์นี้จึงน่าจะคัดลอกในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อท่านเป็นพระยาสิทธิ์สทเทพแล้ว อยู่ในช่วง พ.ศ. 2352 – 2388

เลขที่ 10808 มี 4 ผูก , ผูกที่ 2, 4, 5, 6 ฉ.ล่องชาด อักษรขอมไทย ภาษาบาลี

ผูกที่ 2 สิวีเชยขชาฎก ทุติย์ ผูก 2

ผูกที่ 4 พุริสวเชยขชาฎก ผูก 4 มหาชูเขียนทานแลว || หนังสือนิมหาชู
จรรทานตามฉบับ พันิติถิต ||

ผูกที่ 5 เจาสิวีเชยขบวิญญณา ผูก 5

ผูกที่ 6 สิวีชย ผูก 6

คัมภีร์ทั้ง 3 ฉบับมูลนิธิภูมิพลโลกิขุได้ปริวรรตจากต้นฉบับอักษรขอมมาเป็นภาษาไทย
เรียกชื่อคัมภีร์ว่า สิวีชัยตรงกัน²⁴

นอกจากนี้ยังมีหลักฐานเกี่ยวกับสิวีชัยชาดกในภาคกลาง ได้แก่ เจ้าพระยาพระคลัง
(หน) นำชาดกเรื่องนี้มาแต่งเป็นลิลิตในชื่อลิลิตพระศรีวิชัยชาดก²⁵ ซึ่งนิยะดา สาริกภูติ ได้ให้ข้อ
สันนิษฐานไว้สรุปได้ว่า “ลิลิตพระศรีวิชัยชาดกสำนวนนี้เข้าใจว่าคงจะเป็นพระนิพนธ์ที่เจ้าพระยา
พระคลัง(หน)แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์มากกว่าสมัยธนบุรีเพราะอาศัยหลักฐานจากบทประณามพจน์
ที่พรรณนาถึงพระเกียรติยศ ของพระมหากษัตริย์ ...เข้าใจว่าน่าจะหมายถึง พระบาทสมเด็จพระ
พุทธ-ยอดฟ้าจุฬาโลกและชาวเวียงเชียงญวนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ สมภารเป็นกลุ่มของเชียงสือ
และนามของช้างเผือกนามพระเทพกฤษณขร จึงให้ข้อสันนิษฐานว่า ศิวีชัยสำนวนนี้ควรจะแต่งหลัง
ปีพุทธศักราช 2344 ซึ่งเป็นปีที่ช้างพังเผือกเอามาสู่พระบารมี ที่มาของลิลิตศรีวิชัยไม่ได้แจ้งไว้ แต่
เมื่อศึกษากลวิธีในการแต่ง มีการยกภาษาบาลีประกอบในตอนขึ้นต้นบท หรือแทรกอยู่ตอน กลาง
ของคำประพันธ์ ประเภทร่ายเสมอไป แสดงให้เห็นว่า เรื่องนี้คงมีที่มาจากภาษาบาลี²⁶ และยังได้
กล่าวถึงศรีวิชัยอีกสำนวนหนึ่งที่ได้มาจากสมุดฝรั่งแต่งเป็นลิลิตพิเศษที่มีภาพปน มีเนื้อความแจ่ม
ว่าได้คัดลอกมาจากสมุดไทยดำ เป็นงานนิพนธ์ฝีปากของขุนทอง อธิการ สมัยที่แต่งไม่ได้แจ้งไว้
กลวิธีในการแต่งคล้ายกับสำนวนที่เป็นงานนิพนธ์ของเจ้าพระยาพระคลัง(หน) แต่เนื้อความยาวกว่า
สันนิษฐานว่าศรีวิชัยชาดกสำนวนนี้คงได้ที่มาจากฉบับชาดก²⁷

²⁴ สุภาพรรณ ณ บางช้าง , **วิวัฒนาการวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทย**, 122.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, 122.

²⁶ นิยะดา สาริกภูติ , “ปัญญาชาดก : ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของ
ไทย” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), 216 -217.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, 219

นอกจากนี้พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินันท์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า เมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นพระองค์เจ้าสถาพร พิริยพรต ทรงแปล ศีวิชัยชาดก จากภาษาบาลีมาเป็นภาษาไทย²⁸ ในส่วนนี้ผู้วิจัยให้ข้อสันนิษฐานว่า น่าจะทรงรับทั้งฉบับภาษาบาลีและฉบับแปลมาจากล้านนา เนื่องจากเมื่อพิจารณาในนิทานอุทานหรือบางเรื่อง พบว่าเนื้อหามีความใกล้เคียงกับฉบับล้านนามากกว่า

จากข้อมูลคัมภีร์ใบลาน : โครงการอนุรักษ์ใบลานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ²⁹ พบรายชื่อวรรณกรรมอีสานที่มีเนื้อหาตรงกันกับฉบับภาคเหนือเขียนด้วยอักษรธรรมอีสาน ภาษาไทยอีสาน โดยใช้ชื่อเรียกต่างๆ กันดังนี้

ศีวิชัยปัญหา ฉบับรักษาด วัดหอไตร(เหล่าใหญ่) จังหวัดกาฬสินธุ์ ความยาว 12 ผูก
 วิชัยปัญหา ฉบับล่องชาด วัดกลางโคกค้อ จังหวัดกาฬสินธุ์ ความยาว 13 ผูก (ขาดผูกที่ 1 และ 5)

วิชัยปัญหา ฉบับล่องชาด วัดป่าศักดิ์ดาราม จังหวัดร้อยเอ็ด ความยาว 11 ผูก
 และยังพบหลักฐานวรรณกรรมเรื่องศีวิชัยชาดกในประเทศลาว จากการศึกษเอกสารสัมมนาใบลานทั่วประเทศ ครั้งที่ 1 วันที่ 10-13 มีนาคม ค.ศ.1988 ที่นครหลวงเวียงจันทน์ ประเทศลาว โดยพบรายชื่อวรรณกรรมลาว ในส่วนที่รวบรวมโดยราชบัณฑิตยสถานใช้ชื่อว่า ศิวไชยกุमान (ลำดับที่ 1014/-) ระบุว่า เป็นวรรณคดีทางศาสนาที่มาในชาดกออกจาก 500 ชาติ³⁰ และวิชัยชาดก (หรือ) ศิวชัย (ลำดับที่ 1095/-) วัดวิชุน เมืองหลวงพระบาง ความยาว 8 ผูก³¹

นอกจากนี้ในปี ค.ศ. 2006 สถาบันค้นคว้าวัฒนธรรม กะชวงเถะแห่งลาวและวัดทะนะท่า ได้มีการพิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือ ชื่อ ศิวไช ³² โดยบัวไล เพ็งแสงคำ เป็นผู้ผลิตจน และได้กล่าวไว้ในคำนำว่า พื้นศิวไช ฉบับเดิมเป็นหนังสือผูกใบลาน มีอยู่ 322 ใบลาน เขียนเป็นตัวอักษรลาวเดิม

²⁸ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราวุฒินันท์, ศิวชัย(กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพ มล.หญิงนวม สนิทวงศ์ , 2510), 2.

²⁹ฐานข้อมูลโครงการอนุรักษ์ใบลานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

³⁰ คำแพง เกตตะวง. “รายชื่อวรรณกรรมลาว “ เอกสารในการสัมมนาใบลานทั่วประเทศ ครั้งที่ 1 วันที่ 10-13 มีนาคม 1988 เสนอที่นครหลวงเวียงจันทน์ ประเทศลาว อุบัติภูมิโดยมูลนิธิโตโยต้า ประเทศไทยญี่ปุ่น , 2531, 437.

³¹ เรื่องเดียวกัน, 202.

³² บัวไล เพ็งแสงคำ. ศิวไช (กะชวงเถะแห่งลาวและวัดทะนะท่า สถาบันค้นคว้าวัดทะนะท่าเวียงจันทน์ : โรงพิมพ์หม่มลาว, 2006).

ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง เมื่อพิจารณาจากเนื้อเรื่องพบว่ามีโครงเรื่องและนิทานอุทาหรณ์ที่แทรกอยู่ในเรื่องตรงกัน เช่น ยิงนกโตเดียวกันตรงกับเรื่องพรานนก นายเกวียนช่วยเข้ตรงกับเรื่องคนขายพินกับจระเข้ นายสะเพาฝากแก้วนำเสี้ยวตรงกับเรื่องเศรษฐีลูกแก้ว ลิงลักสร้อยสังวาลตรงกับเรื่องลิงลักแก้วมุกดา นกหงคำตรงกับนิทานอุทาหรณ์แสดงโทษแห่งความโลภ หมาจิ้งจอกอยากครองเมืองตรงกับนิทานอุทาหรณ์แสดงโทษแห่งมานะ เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงความแพร่หลายของวรรณกรรมเรื่องนี้ ในประเทศลาว

จากข้อมูลทีกล่าวกวามาทั้งหมดทำให้วิเคราะห์ได้ว่า วรรณกรรมเรื่องสรีวิชัยชาดกที่ได้แพร่หลายทั้งในดินแดนภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสานรวมถึงประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวนี้ คงจะเป็นเรื่องที่รู้จักกันเป็นอย่างดีและคงจะเป็นวรรณกรรมเรื่องหนึ่งที่มีความนิยมในการคัดลอกต่อๆ กันมาด้วย

ในลำดับต่อไปจะกล่าวถึงรูปแบบตัวอักษรและอักษรวิธที่พบในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีวิชัยชาดกฉบับที่นำมาศึกษา ดังต่อไปนี้

รูปแบบตัวอักษรและอักษรวิธ

วรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีวิชัยชาดก ฉบับวัดหมื่นล้าน ใช้ตัวอักษรธรรมล้านนาจารึกลงบนใบลาน ตั้งแต่ต้นจนจบ มีรูปแบบอักษรและอักษรวิธ ดังนี้

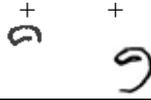
1. รูปแบบอักษร

1.1 รูปพยัญชนะที่พบในต้นฉบับที่นำมาศึกษา มี 2 แบบ คือ พยัญชนะตัวเต็ม 38 รูป และพยัญชนะตัวเชิง 30 รูป ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดง รูปพยัญชนะอักษรธรรมล้านนา

อักษรไทย ปัจจุบัน	อักษรธรรมล้านนา		อักษรไทย ปัจจุบัน	อักษรธรรมล้านนา	
	ตัวเต็ม	ตัวเชิง		ตัวเต็ม	ตัวเชิง
ก			ข		
ช		-	ค		

ตารางที่ 2 แสดง รูปพยัญชนะอักษรธรรมล้านนา (ต่อ)

อักษรไทย ปัจจุบัน	อักษรธรรมล้านนา		อักษรไทย ปัจจุบัน	อักษรธรรมล้านนา	
	ตัวเต็ม	ตัวเชิง		พยัญชนะ	ตัวเต็ม
ค		-	ฆ		-
ง			จ		
ฉ			ช		
ช			ฌ	-	
ญ		-	ฎ		
ฎ			ฑ,ด		
ณ			ต		
ถ			ท		

ตารางที่ 2 แสดง รูปพยัญชนะอักษรธรรมล้านนา (ต่อ)

อักษรไทย ปัจจุบัน	อักษรธรรมล้านนา		อักษรไทย ปัจจุบัน	อักษรธรรมล้านนา	
	ตัวเต็ม	ตัวเชิง		พยัญชนะ	ตัวเต็ม
ธ	๑	+ ๑	น	๕	+ ๑
บ	๑	+ ๑	ป	๑	+ ๑
ผ	๕	๕	ฝ	๕	-
พ	๕	+ ๑	ฟ	๕	-
ภ	๑	+ ๑	ม	๑	+ ๑
ย	๕	๑	อย	๕	+ ๑
ร	๑	๑	ล	๑	+ ๑
ว	๑	+ ๑	ศ	-	-

ตารางที่ 2 แสดง รูปพยัญชนะอักษรธรรมล้านนา (ต่อ)

อักษรไทย ปัจจุบัน	อักษรธรรมล้านนา		อักษรไทย ปัจจุบัน	อักษรธรรมล้านนา	
	ตัวเต็ม	ตัวเชิง		ตัวเต็ม	ตัวเชิง
ษ	-	๕	ส	๗	+ ๘
ศ	๙	-	ห	๑๐	-
ฬ	๑๑	-	-	-	-

1.2 รูปแบบสระที่พบในต้นฉบับที่นำมาศึกษา มี 2 แบบ คือ สระจม 23 รูป และ สระลอย 5 รูป

สระจม อะ อา อี อี้ อื อู อู เอ แอ โอ โอะ ๑๒ อัว อัว อึ อึ ๑๓ เออะ

เออ อ้า ไอโ อเ อญ

ตารางที่ 3 แสดงรูปสระอักษรธรรมล้านนา

อักษรไทย ปัจจุบัน	อักษรธรรมล้านนา		อักษรไทย ปัจจุบัน	อักษรธรรมล้านนา	
	สระจม	สระลอย		สระจม	สระลอย
อะ	๑	๒	อา	๓	๔

ตารางที่ 3 แสดงรูปสระอักษรธรรมล้านนา (ต่อ)

อักษรไทย ปัจจุบัน	อักษรธรรมล้านนา		อักษรไทย ปัจจุบัน	อักษรธรรมล้านนา	
	สระ	สระจม		สระลอย	สระจม
อ	๑	๓	อ	๑	-
อ๑	๑	-	อ๑	๑	-
อ๒	๒	๒	อ๒	+	-
เอ	๑	๑	เอ	๑๑	-
เออะ	๑	-	เอ	๑	-
อัวะ	+ +	-	อัว	๑	-
เอ็ย	๑ ๑ ๑	-	เอ็ย	๑ ๑ ๑	-
เออะ	๑ ๑ ๑	-	เอ	๑ ๑	-

ตารางที่ 3 รูปสระอักษรธรรมล้านนา (ต่อ)

อักษรไทย ปัจจุบัน	อักษรธรรมล้านนา		อักษรไทย ปัจจุบัน	อักษรธรรมล้านนา	
	สระ	สระจม		สระลอย	สระจม
อ๋า		อ๋	-	อ๋	-
เอา		อ๋	อ๋	อ๋	-
อา		อ๋	-	-	-

1.3 รูปเครื่องหมายที่พบในต้นฉบับที่นำมาศึกษา มี 6 รูป ดังนี้

ตารางที่ 4 รูปเครื่องหมาย อักษรธรรมล้านนา

เครื่องหมาย	อักษรธรรมล้านนา
ไม้ขีด ตรงกับ ไม้หันอากาศ	— +
ไม้กง ตรงกับ สระโอะลดรูป	~ +
ไม้ซ่า, เลขสอง ตรงกับ ไม้ยมก	+
ระห้าม ตรงกับ ไม้ทัณฑฆาต	๓ +
นิกฮิต ตรงกับ ง. สะกดในภาษาบาลีและเป็นเสียงสระ ออ ไม่มีตัวสะกด	๓ +
ไม้กั้งไหล ตรงกับเสียง ง. หรือนิกฮิต	๓ +

1.4 รูปตัวเลข อักษรธรรมล้านนา

ตารางที่ 5 รูปตัวเลข เป็นเลขในธรรม จำนวน 10 ตัว และเลขโหราจำนวน 5 ตัว ดังนี้

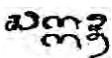
อักษรไทยปัจจุบัน	อักษรธรรมล้านนา	
	เลขโหรา	เลขในธรรม
1	๑	๑
2	-	๒
3	๓	๓
4	-	๔
5	-	
6	-	
7	๗	๗
8	๘	๘
9	-	
0		

อักษรวิธของอักษรธรรมล้านนาที่ใช้ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสិวิชัยชาดก

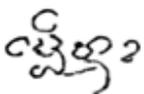
การประกอบคำของอักษรธรรมล้านนาจะต้องประกอบด้วย พยัญชนะต้น พยัญชนะตัวสะกด สระ และเครื่องหมาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

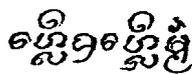
1. พยัญชนะต้นอักษรเดียว พยัญชนะต้นมีตำแหน่งอยู่ต้นคำ ใช้รูปตัวเต็ม เช่น

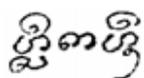
	(นันทเสนา)	นันทเสนา	7/5/4
---	------------	----------	-------

	(สักการ)	สักการ	6/15/4
---	----------	--------	--------

2. พยัญชนะต้นที่เป็นอักษรนำ พยัญชนะต้นใช้รูปตัวเต็ม พยัญชนะตัวตามใช้รูปตัวเชิง เช่น

	(เมื่อนา)	เมื่อนา	3/11/3
--	-----------	---------	--------

	(เหลืองเหลื่อม)	เหลืองเหลื่อม	1/14/3
---	-----------------	---------------	--------

	(หลีกหนี)	หลีกหนี	1/14/1
---	-----------	---------	--------

	(หมาย)	หมาย	2/22/4
---	--------	------	--------

3. พยัญชนะต้นที่เป็นอักษรควบกล้ำ พยัญชนะต้นของอักษรควบกล้ำ ร ล ว จะเขียนพยัญชนะตัวต้นด้วยรูปพยัญชนะตัวเต็ม เขียนพยัญชนะควบกล้ำด้วยรูปพยัญชนะตัวเชิงไว้ได้ พยัญชนะต้น เช่น

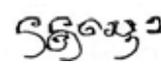
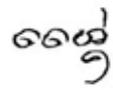
	(ขวาย)	ขาย	6/5/4
---	--------	-----	-------

	(ไคร)	ไคร	6/4/4
---	-------	-----	-------

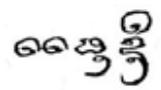
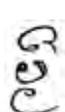
	(ตราบ)	ตราบ	6/9/2
---	--------	------	-------

4. พยัญชนะตัวสะกด การใช้พยัญชนะตัวสะกดจะวางรูปพยัญชนะตัวสะกดรูป พยัญชนะตัวเชิง ไว้ที่ตำแหน่งใต้พยัญชนะตัวต้นและหากวางไว้หลังพยัญชนะต้นจะใช้รูปตัวเต็ม ดังนี้

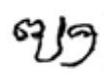
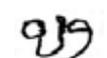
4.1 เขียนรูปพยัญชนะตัวสะกดด้วยตัวเต็มต่อจากพยัญชนะต้น หรือเขียนรูป พยัญชนะตัวเชิงไว้ใต้พยัญชนะต้น เช่น

	(นันทเสนา)	นันทเสนา	7/5/4
	(แห่ง)	แห่ง	6/5/4
	(นอร)	นอน	6/24/4

4.2 คำที่ประสมสระบน (อ อี อื อือ) ตัวสะกดเป็นรูปพยัญชนะตัวเชิง เช่น

	(แผ่นดิน)	แผ่นดิน	6/7/4
	(คีนมา)	คีนมา	6/9/4
	(บมี)	บมี	6/32/1
	(คีมคืบ)	คีมคืบ	9/12/4
	(รีบ)	รีบ	(9/10/4)

4.3 คำที่ประสมสระเอีย ตัวสะกดเป็นรูปพยัญชนะตัวเต็ม เช่น

	(พุยง)	เพียง	6/9/2
	(วุยง)	เวียง	6/5/2

4.4 คำที่ประสมสระเอื้อ ตัวสะกดเป็นรูปพยัญชนะตัวตัวเชิง เช่น

	(เอื้ออ)	เดือน	6/7/10
---	----------	-------	--------

4.5 คำที่ประสมสระอัว ตัวสะกดเป็นรูปพยัญชนะตัวเต็มหรือตัวเชิง เช่น

	(อัวอ)	ด้วย	6/31/4
---	--------	------	--------

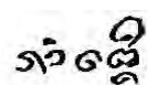
	(อัวอ)	ถ้วน	6/53/1
---	--------	------	--------

4.6 คำที่ประสมสระโอะ ตัวสะกดเป็นรูปพยัญชนะตัวเชิง เช่น

	(นกอ)	นกแขกเต้า	6/24/4
---	-------	-----------	--------

	(รกอ)	รถ	6/7/3
---	-------	----	-------

4.7 คำที่ประสมสระเออ ตัวสะกดเป็นรูปพยัญชนะ ตัวเชิง เช่น

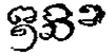
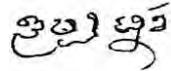
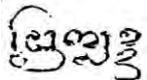
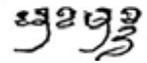
	(ร่าเอ)	รำพึง	6/22/3
---	---------	-------	--------

	(เอ็ง)	เอ็ง	6/11/3
---	--------	------	--------

	(เร็น)	เรือน	6/11/2
---	--------	-------	--------

5. การประสมสระ การประสมสระกับพยัญชนะ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

5.1 สระลอย เป็นสระพิเศษ ใช้เขียนต้นคำ โดยปกติใช้ในการเขียนคำภาษาบาลี และคำยืมภาษาบาลี – สันสกฤต เช่น

	(จิฉา)	จิฉา	6/30/3
	(อุดปลู้า)	อุดปลู้า	6/51/4
	(เอิ่ว)	เอิ่ว	5/15/3
	(โอิกลาด)	โอิกลาด	2/8/3
	(อามาทย์)	อามาทย์	6/5/3

5.2 สระจม การประสมสระกับพยัญชนะต้นนั้น ตำแหน่งของสระ มี 4 ตำแหน่ง คือ ตำแหน่งบน ได้ หน้า และหลังพยัญชนะต้น ดังนี้

5.2.1 สระบนมี 4 รูป ได้แก่รูปสระ อี อี้ อือ อือ เช่น

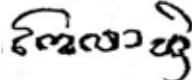
	(เวียงวิเทห)	เวียงวิเทหะ	6/5/2
	(มี)	มี	6/5/4
	(มิ่ง)	มิ่ง	2/1/1
	(คีน)	คีน	1/38/3

5.2.2 สระล่าง มี 2 รูป ได้แก่รูปสระ อู อู เช่น

	(จุง)	จุง	6/7/4
	(ตู)	ตู	6/7/2

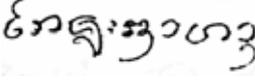
	(อยู่)	อยู่	1/27/4
---	--------	------	--------

5.2.3 สระหน้า มี 5 รูป ได้แก่ รูปสระ เอ แอ ไอ โอ เช่น

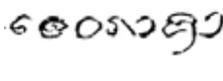
	(เหตุ)	เหตุ	7/35/2
	(แห่ง)	แห่ง	7/24/4
	(แม่)	แม่	6/36/4
	(ใน)	ใน	6/5/4
	(โกลาหุล)	โกลาหุล	6/3/1

5.2.4 สระหลัง มี 2 รูป ได้แก่ รูปสระ อะ อา

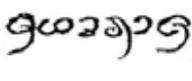
รูปสระ -ะ คำธรรมดา

	(ขณะ)	ขณะ	1/6/2
	(โภชนะอาหาร)	โภชนะอาหาร	1/40/3

รูปสระ -ะ ถ้าเป็นคำบาลี ไม่ใช่ เช่น

	(เทวราชา)	เทวราชา	1/4/1
---	-----------	---------	-------

รูปสระ -า มี 2 รูป คือ สระอาธรรมดา เช่น

	(มหाराช)	มหाराช	7/38/3
---	----------	--------	--------

๒๑๙๓	(ปราสาท)	ปราสาท	9/59/1
------	----------	--------	--------

สระ -า รูปสูงมักใช้ตามหลังพยัญชนะ ค ท บ ว เช่น

๑	(คำ)	คำ	7/48/1
---	------	----	--------

๑๐๓	(คาจุก)	คาจุก	1/20/2
-----	---------	-------	--------

๑๒๑๖	(ทาวพฤษยา)	ท้าวพระยา	6/9/2
------	------------	-----------	-------

๑	(บาว)	บ่าว	7/52/4
---	-------	------	--------

5.2.5 สระอเขียนใต้พยัญชนะต้น เช่น

๑๑	(กอร)	ก่อน	7/50/3
----	-------	------	--------

๑๒	(บอ)	บอก	6/47/4
----	------	-----	--------

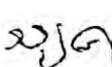
5.2.6 สระเ- มีตำแหน่งหน้าและหลังพยัญชนะ เช่น

๑๑๖	(เข้า)	เข้า	7/10/1
-----	--------	------	--------

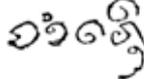
๑๑๖	(เจ้า)	เจ้า	9/27/2
-----	--------	------	--------

5.2.7 สระเอีย ใช้รูปสระประสมระหว่าง สระ เ- กับพยัญชนะตัวเชิง ย

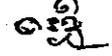
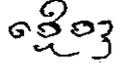
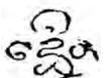
และกำกับด้วยเครื่องหมาย ที่เรียกว่า ไม้ขีด ตรงกับไม้หันอากาศ ใช้เขียนคำที่ไม่มีตัวสะกด และบางคำที่มีตัวสะกดไม่ใช้สระ เ- เช่น

	(เสี่ย)	เสี่ย	7/40/4
	(เมี่ย)	เมี่ย	6/11/1
	(เวียง)	เวียง	7/24/4
	(เสียง)	เสียง	7/30/1

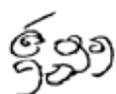
5.2.8 สระเออะ, เอะ ใช้รูปสระประสมระหว่าง สระ - กับสระอิ และสระ -ะ ส่วน สระเออ ใช้หลักเดียวกันแต่ไม่มีสระ -ะ และมีรูปพยัญชนะตัวเชิง อ ในคำที่ไม่มีตัวสะกด เช่น

	(จำเริน)	จำเริญ	9/32/4
	(เชิง)	เชิง	2/1/4

5.2.9 สระเอือ ใช้รูปสระประสมระหว่างสระ - กับ สระอิ และพยัญชนะตัวเชิง อ

	(เอือ)	เอือ	2/1/1
	(เอือจาร์)	เอือจาร์	6/47/2
	(เอือน)	เอือน	6/54/1

5.2.10 สระอัว ใช้รูปพยัญชนะตัวเชิง ว เขียนได้พยัญชนะต้นในกรณีที่มีตัวสะกด ในกรณีไม่มีตัวสะกดใช้รูปพยัญชนะเชิง ว ได้พยัญชนะต้น และกำกับด้วยเครื่องหมายไม้ก่ง (+ ๕)

	(ทังมว)	ทังมว	6/11/4
	(ทักย)	ดักย	6/5/3
	(บว๓)	บ้ว	7/39/4
	(ตว๓)	ต้ว	9/39/1

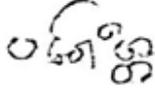
5.2.11 สระอำ สระอำใช้รูปสระระหว่าง –า กับ ◌ ใช้หลักการเดียวกับ รูปสระ –า เช่น

	(คำ)	ค้ำ	5/2/2
	(จำเพิง)	จ้ำเพิง	5/17/3
	(กทำ)	กระทำ	1/36/4

5.2.12 สระเอาะ การประสมสระเอาะใช้รูปสระ โ- สระออก และสระ –ะ

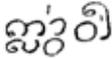
	(โหระขุร้าย)	เขราะข่าย	6/10/1
	(มวนโพระ)	ม่วนเพราะ	2/37/1

5.2.13 สระโอ ใช้รูปสระโอ และการประสมระหว่างสระ เ- และสระ -า

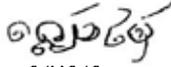
	(ปโรหิต)	ปโรหิต	4/9/1
	(โปกขรณี)	โปกขรณี	4/20/2

6. วรรณยุกต์ วรรณยุกต์อักษรธรรมล้านนาที่พบในเอกสารมี 2 รูป คือ รูปวรรณยุกต์เอก และรูปวรรณยุกต์โท จะเขียนไว้บนพยัญชนะต้น

6.1 รูปวรรณยุกต์เอก เช่น

	(ท่าน)	ท่าน	6/11/1
	(แก่)	แก่	6/7/1
	(กล่าวว้า)	กล่าวว้า	1/27/1

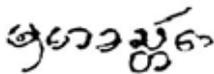
6.2 รูปวรรณยุกต์โท เช่น

	(ต้ง)	ต้ง	3/11/2
 1/21/1	(เค ☐ ลาไม ☐)	เคลาไม	

7. เครื่องหมาย เครื่องหมายต่างๆ ของอักษรธรรมล้านนา ที่ใช้ในเอกสารที่ศึกษามี

ดังนี้

7.1 ไม้ขีด (+ -) ใช้เขียนบนพยัญชนะตรงกับไม้หันอากาศ เช่น

	(มหาสุ ☐ ต)	มหาสุต	1/26/2
---	------------------------------------	--------	--------

7.2 ไม้กัก (+ ⁻) ใช้เขียนแทนการใช้พยัญชนะ ก สะกด เช่น

กั	(ห □ ำ)	หาก	1/24/2
คั	(ช □ ่อ)	ดอก	1/28/2

7.3 ไม้ห้าหรือ (-) เขียนบนพยัญชนะ ตรงกับไม้ยมก เช่น

อัว	(ต่าง ำ)	ต่างๆ	9/42/3
ไอยู	(ไผ่ม ำ)	ไปมา	9/48/4

7.4 ระห้าม ([ั]) ใช้เขียนบนพยัญชนะเพื่อไม่ให้ออกเสียงสระ ตรงกับไม้ทัณฑฆาต เช่น

๑๑๐๐๒๒	(เทวบุตตุ)	เทวบุตร	1/21/4
๒๒	(บุญ)	พระยาอินทร์	9/48/2
๒๒๒	(กรกุล)	กรกุล(ตระกูล)	1/27/1

7.5 ไม้กั้ง ([ั]) ใช้เขียนบนพยัญชนะ ตรงกับนิคหิต ปกติเมื่อใช้กับศัพท์ภาษาบาลี อ่านออกเสียงเป็น อัง เมื่อใช้กับภาษาล้านนาเขียนไว้ด้านบนพยัญชนะ และมีสระออ อยู่ด้านล่าง ใช้เป็นสระออในคำที่ไม่มีตัวสะกด

อจจจจจ	(อาทิจจจจ)	อาทิจจจจ	9/47/3
อจ	(เอจ)	เอจ	5/15/3

๕๑ (ขุ๋อ) ขอ 9/47/3

๖ (คั) กี่ 6/9/3

7.6 ไม้กั้ง (- ๓) ใช้เขียนบนพยัญชนะต้น เพื่อแสดงว่าคำนั้นประสมด้วยสระโอะ
ลดรูป เช่น

๗ (นุก๓) นก 6/38/4

๘ (ตุน๓) ตน 5/30/4

๙ (ลง๓) ลง 1/25/1

7.7 ไม้กั้งไหล (๘) ใช้เขียนบนพยัญชนะตัวถัดไป เพื่อให้ออกเสียง อัง ในพยางค์
ที่อยู่ก่อนหน้า เช่น

๑๐ (สงข) สังข์ 1/14/4

๑๑ (มุงค) มังคล 1/33/1

๑๒ (สงกา) สงกา 1/29/4

8. เครื่องหมายวรรณยุกต์อน ใช้เขียนกำกับวรรณยุกต์อน ดังนี้

8.1 เครื่องหมายขึ้นต้นเรื่อง

๑๓

8.2 เครื่องหมายจบความ

๑๔

8.3 เครื่องหมายจบตอน

||

8.4 เครื่องหมายจบเรื่อง

๐๐๐—๐๐๐—๐๐๐

9. ตัวเลข หลักเกณฑ์ในการเขียนตัวเลข อักษรธรรมล้านนามีดังนี้

9.1 หลักหน่วยเขียนเฉพาะตัวเลข เช่น

	(7 วัน)	7 วัน	2/26/1
--	---------	-------	--------

9.2 ตั้งแต่หลักสิบขึ้นไป เขียนทั้งรูปตัวเลขและตัวอักษร

	(16)	16	1/9/1
	(7 ร้อย)	7 ร้อย	9/40/3
	(500 ต้น)	500 ต้น	6/11/3
	(หมี 6 พัน)	หมี 6 พัน	1/4/1

การประกอบรูปคำ

การประกอบรูปคำ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การเขียนคำภาษาบาลี การประกอบรูปคำเป็นดังนี้

1.1 คำที่มีตัวสะกดและตัวตาม เช่น

๑๒๓๔๕๖๗๘๙	(มหาสตุเตา)	มหาสตุโต	9/34/4
-----------	-------------	----------	--------

1.2 คำที่ไม่มีตัวสะกดและตัวตามเช่น

๑๒๓๔๕	(อาจารย์)	อาจารย์	6/3/4
-------	-----------	---------	-------

2. การเขียนคำภาษาล้านนา เขียนอักษรประกอบรูปคำ ดังนี้

2.1 พยัญชนะต้น เช่น

ล	(ล)	ละ	2/41/1
---	-----	----	--------

2.2 พยัญชนะต้น และเครื่องหมาย เช่น

ล๋	(ล๋)	ลี้	9/30/3
----	------	-----	--------

ล๊	(ล๊)	ล่	9/30/3
----	------	----	--------

2.3 พยัญชนะต้น และสระ เช่น

ลเ	(ไฟ)	ไฟ	3/15/4
----	------	----	--------

2.4 พยัญชนะต้น สระ และเครื่องหมาย เช่น

ลุ	(มา)	มาก	1/3/4
----	------	-----	-------

ลเล			
-----	--	--	--

	(แก)	แก	3/5/1
2.5 พยัญชนะต้น สระ ตัวสะกด และเครื่องหมาย เช่น			

	(นอ)	นอน	2/20/4
--	------	-----	--------

	(จอ)	ใจ	4/24/3
--	------	----	--------

การเขียนคำแบบพิเศษ

1. คำในคำเดียวกันพบว่าสะกดได้หลายแบบ โดยเฉพาะคำยืมในภาษาบาลี – สันสกฤต เป็นการเขียนตามการออกเสียงคำที่เหมือนกัน ดังนี้

รัก เช่น

	(รัก)	1/10/4
--	-------	--------

	(รอก)	1/6/4
--	-------	-------

บ้าน เช่น

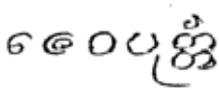
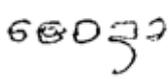
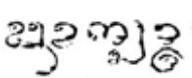
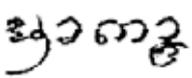
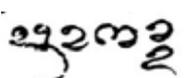
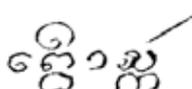
	(บ้าน)	2/17/1
--	--------	--------

	(บ้าน)	2/17/2
--	--------	--------

เทวบุตร เช่น

	(เทวบุตร)	1/21/3
--	-----------	--------

	(เทวบุตร)	1/21/4
--	-----------	--------

	(เทอบตุ้ต)	1/21/4
เทวดา เช่น		
	(เทวทา)	1/19/4
	(เทวทา)	1/19/4
อากาศ เช่น		
	(อากาศ)	2/6/1
	(อากาศ)	1/19/4
	(อากาศ)	2/6/4
โพธิสัตว์ เช่น		
	(โพธิสัตว์ต)	1/22/1
	(โพธิสัตว์ต)	1/22/1

รูปแบบการเขียนและลักษณะคำประพันธ์ที่ใช้ในวรรณกรรมเรื่องสี่วิชัยชาดก

1. รูปแบบการเขียน

รูปแบบการเขียนวรรณกรรมชาดกประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ปัจจุบัน วัตถุ อดีตวัตถุ คาถา และประชุมชาดก ดังนี้

1.1 **ปัจจุบันวัตถุ** เป็นส่วนต้นเรื่องทีกล่าวถึงเหตุการณ์ปัจจุบันขณะที่พระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่ มีเหตุการณ์เกิดขึ้นอันเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงเทศนา แสดงถึงเรื่องอดีตชาติ เพื่ออธิบายว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมีได้มีเฉพาะในชาตินี้ หากแต่ได้เกิดขึ้นแล้วในอดีตชาติ

วรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดกนั้น ปัจจุบันวัตถุ กล่าวถึง ขณะที่พระพุทธเจ้าอยู่สำราญในป่าเขตวัน วันหนึ่งภิกษุได้มาชุมนุมพร้อมกัน ณ ธรรมสภาโรงธรรม ปรรวาทซึ่งทาน บารมีของพระพุทธเจ้าพระพุทธเจ้าได้ยินจึงเสด็จออกจากคันธกุฎีมาสู่ธรรมสภา แล้วตรัสถามภิกษุถึงเรื่องที่เจรจา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องแล้วกล่าวว่า ทานบารมีแห่งพระองค์นั้นมีใช้จะมีแต่ในกาลปัจจุบันเท่านั้น ในอดีตชาติพระองค์ก็ได้ทรงกระทำทานบารมีมากนั้เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์นามว่าสี่วิชัยนั้น ด้วยเหตุที่ทรงให้ทานมากนั้จึงทำให้ชาวเมืองขับพระองค์ ออกจากราชสมบัติ กระนั้นเมื่อไปอยู่ป่าก็ยังมีลูกและเมียเป็นทาน เหล่าภิกษุใคร่รู้จึงได้อาราธนาขอธรรมเทศนา พระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสเทศนาอดีตนิทาน ดังบทให้ว่ครุเริ่มต้นเรื่อง ความว่า

“นโม ตสฺสสตฺถุ เทวราชานโม ตยัตถุติ อิทํ สัตถา เขตวันโน วิหรนฺโต
 อตฺตโน ทาน บารมี อา รพฺภ กเถสิ อถกทิวสํหิภิกขุณฺนม สพฺภายํ
 กถํ สมฺภู เปสฺส อวฺสุโน สตฺถา ทาเน น อตีเต โพิสฺสโต กาลเ วิ
 มหาทานํ อิทานิ สเทว สกสฺส โลกสฺ สติ วิธิ อริยธณํ อทาสิ โลกีย
 โลกุตฺตรสมฺปตฺติญฺจ ฯ สตฺถาสพฺพญฺญ (“นโม ตสฺสสตฺถุ เทวราช นโม
 ตยัตถุติ อิทํ สตฺถา เขตวันเน วิหรนฺโต อตฺตโน ทาน ปารมี อารพฺภ
 กเถสิฯ อถกทิวสํ หิ ภิกขุ ญมฺมสภายํ กถํ สมฺภูราเปสฺส อวฺสุ โน
 สตฺถา ทาเนน อตีเต โพิสฺสโต กาลเปิ มหาทานํ อิทานิ สเทว กสฺส
 โลกสฺส สตฺตวิธ อริยธณํ อทาสิ โลกีย โลกฺ ตฺตรสมฺปตฺติญฺจ ฯ สตฺถา
 สพฺพญฺญ)³³ พระพุทธเจ้าแห่งเราตนเป็นครูสั่งสอน ยังวิมุตติเยยธรรม แก่
 คนแลเทวดาทั้งหลาย อยู่สำราญในป่าเขตวัน ปรรวาทซึ่งบารมีแห่งตน นี้
 เป็นเหตุเป็นคำจา แล้วก็เทศนายัง สี่วิชัยชาดกอันกตหมายในคาถาบาทต้น
 ว่า ฯ เทวราชา นโม ตยัตถุ นี้แล ด้วยมีแท้เมื่อนั้นยังมีในวัน 1 เจ้าภิกษุ
 ทั้งหลายบังเกิดยังถ้อยคำจาในธรรมสภาโรงธรรมว่า ดูราเจ้าทั้งหลาย ส่วน
 ว่าพระพุทธเจ้าแห่งเรา เป็นอันบอิมด้วยอันที่ทานแล แม้นในกาลนั้นเป็น

³³ ข้อความในวงเล็บ เป็นภาษาบาลีที่ได้แก้ไขให้ถูกต้องตามไวยากรณ์แล้ว

โพธิสัตว์ก็หือทานมากนักแลในกาลบัดนี้ก็ยังหือ **สตตริยธน(สตตาริยธน)**
 7 ประการมีศรัทธาเป็นต้น แก่สัตว์โลกกับทั้งเทวโลก อันประกอบด้วย
 โลกิยะ โลกุตระสมบัติทั้งหลายแล **สตถา** พระพุทธเจ้าอยู่ในคันธกุฎีได้
 ยินคำจาอันนั้นแห่งภิกษุ พระก็ลีลามาสู่ธรรม สภาศาลา ก็มานั่งเหนือ
 อาสนะอันภิกษุทั้งหลายปูไว้ดีนัก จึงถามภิกษุทั้งหลายว่า **ภิกษเว** ดูรา
 ภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายมาประชุมชุมนุมจากกันด้วยถ้อยคำเชิงใดไป
 แล้วในกาลบัดนี้ชา ในเมื่อเจ้าภิกษุทั้งหลายชวนว่า ข้าแห่งพระพุทธเจ้า ผู้
 ข้าทั้งหลายมาจากกันถึงทานบารมีแห่งพระเป็นเจ้าแล พระพุทธเจ้ากล่าวว่า
 ดูราภิกษุทั้งหลาย ส่วนกุตถาคตนี้บ่อมีในอันหือทานแล แม่เมื่อเป็น
 โพธิสัตว์อันชาวเมืองหากขับหนีจากราชสมบัติสมบัติ ก็เหตุอันหือทานมาก
 นักแล แม้นไปอยู่ปากก็ปละเสียดยังทานอชฌาศัย ก็หือลูกชายลูกหญิงแล
 เมียรักเป็นทานเมื่อนั้นแล พระพุทธเจ้ากล่าวท่านนั้นแล้วอยู่บ่ปากเพื่อว่า
 จักไว้โอกาสเป็นหว่าง หือเจ้าภิกษุทั้งหลายอาราธนาเป็นครูธรรมเทศนาแล
 เมื่อนั้น ภิกษุทั้งหลายก็อาราธนาขอเชิงพระพุทธเจ้าแล พระพุทธเจ้าจึง
 นำเอามายังวัดอุณขัมลวงพันไปแล้วมาเทศนาแก่ภิกษุทั้งหลาย

(1/1/1) -1/3/4)

1.2 **อดีตวัตถุ** กล่าวถึงเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในชาติก่อน ที่เรียกว่า พระโพธิสัตว์
 วรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดก กล่าวอดีตวัตถุความว่า

“อดีต **ภิกษเว มิถิลา ยัม วิเทหฐ** อาทิจจวงโส นาม ราชา กาลสิ
 ตสส รญโญโส ถาสิตฐิ สหสฺสานันฺ ชษฐโก วิมล นาม อคฺคมหสิ อโหสิ ฯ
 (อดีต **ภิกษเว มิถิลา ยัม วิเทหฐ** อาทิจจวงโส นาม ราชา(ราช) กาลสิ
 ฯ ตสส รญโญ โสภา (กญญา) สญฺฐิสหสฺสานันฺ ชษฐกา วิมล นาม อคฺ
 คมหสิ อโหสิ ฯ) ในกาลอันข้ามลวงพันไปแล้วสิ้นกาลนานนักวันนั้น ยังมี
 มหาสัตว์ตนหนึ่งชื่ออทิจจวงโสอยู่เสวยราชสมบัติในเมืองวิเทนคร และยังมี
 นางพระยาตนหนึ่งชื่อว่าวิมลเทวี อันเป็นใหญ่เป็นประธาน แก่นางทั้งหลาย
 หมื่นหกพันนาง เป็นอัครมเหสีแก่พระยาอทิจจวงโส”

(1/3/3) - (1/4/2)

1.3 **คาถา** คือ บทร้อยกรองภาษาบาลี ที่เป็นข้อความของชาดกแต่ละเรื่อง โดยแปลคาถาภาษาบาลีจากร้อยกรอง มาเป็นภาษาล้านนาใช้รูปแบบคำประพันธ์แบบร้อยแก้ว ดังนี้

“๗ เทวราชา นโม ตยตถุ พลี กมมํ หารนํ ตุมหํบุชา ยกเตเมปสิดคนหติ
ยถา สุขํ เอกญจ ปุชนํ เมยหํ ปุริปุเรถเทเวเต อญตฺรตยา อญฺปิณสกโก
ปุรินทํ มมติ

(“๗ เทวราชา นโม ตยตถุ	พลีกมมํ ยถารนํ
ตุมหํ บุชา ยา กตาเม	ตํ คนฺหาหิ ยถา สุขํ
เอกญจ ปุชนํ เมยหํ	ปุริปุเรถ เทเวเต
อญตฺรตยา อญฺปิ	น สกโก ปุรินท มมติ)

ดังนี้ เทวราชาดูราพระยาเทพดาอาการอันไหว้แห่งข้าจุงมีแก่ข้าเทอะ อันว่า
กริยาอันมากระทำบุชาฉันนี้ เจ้าจุงดู จุงรับเอาตามสุข แล้วเจ้าจุงฟ้าเพ็งยัง
คำปรารธนาอันควรแก่ข้าเทอะ บุคคลผู้อื่นกว่าเจ้าจุงนี้หากบ่ขาดอาจฟ้าเพ็ง
ยังคำปรารธนาแห่งข้าแล”

(1/22/3) – (1/23/1)

1.4 **ประชุมชาดก หรือสโมธาน** เป็นองค์ประกอบที่อยู่ส่วนท้ายของเรื่องโดยยกการ
กล่าวถึงตัวละครในอดีตว่า ในปัจจุบันได้กลับมาเกิดเป็นผู้ใด

วรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดกกล่าวประชุมชาดกไว้ส่วนท้ายของเรื่องว่า พระยา
อาทิจจวงไสวันคือสุทโธทนมหาราช นางวิมลลาเทวีคือนางสิริมหามายา พระอินทร์คืออนรุทธเถระ
จิตรเสนเทวบุตรคือฉันทะเถระ นกแขกเต้าสุรเสนาคืออานันทเถระ พระยาสิริราชู คือกัสสปเถระ
นางอโนชาเทวีคือนางภัทราภิกษุณี นางศรีมาคือนางชุตตรา นายบ้ำ นใหญ่คือโกณฑัญญะเถระ
ยักษ์สุมุขเสนาคือกาฬายีเถระ นกแขกเต้าสัตถุวิระคือภารทวาชเถระ นายบ้านผู้เฒ่านางสีไวยกาเชิญ
ให้ตั้งกาดลี้คืออนาถปิณฑิกมหาเศรษฐี พลเทวอำ มาตย์คือสารีบุตรเถระ นันทเสนาอำมาตย์คือ
มหาโมคคัลลานเถระ นาคทัตเสนาคืออกปิณฑะ ปุโรหิต ผู้ถือมิจฉาทิสฺฐิคืออรุเวลกัสสปเถระ สุโภค-
ฤาษีน้อยคือพระยาปเสนทิโกศล นางปทุมมาคือนางมัลลิกาอัครมเหสีแห่งพระยาปเสนทิโกศล
นางสีไวยกาคือแม่ราหุลเถระ มโนไชยวราชกุมารคือราหุลเถระตนเป็นลูกพระตถาคตนางสมุทธา-
ราชธิดาคืออุบลวันณาเถรีภิกษุณี ช้างเผือก กมกคัลกัมพลคชราชคือช้างปาลีไลย์ คนทั้งหลายที่
เหลือนั้นได้บริษัททั้ง 4 และพระยาสี่วิชัยตนประเสริฐคือพระตถาคต ดังความว่า

“...พระพุทธเจ้ากล่าวดังนี้แล้วจักขุมนุมมายังชาดกที่กล่าวโอสณคาถาว่า || ตถา อทิจจวัส สา ราชา ปิตา สุตฺโต ธโน อหฺนวิมลลา ราชา มาตา มหา มาลยา อิทานิ (ตถา อทิจจวัส ส ราชา ปิตา สุตฺโตธโน อหฺน วิมลลา ราชา มาตา มหา มาลา อิทานิ) เป็นต้นแล ภิกฺขเว ดูราภิกษุทั้งหลายอันว่า พระยาอทิจจวัสโส ตนพ่อพระยาสิวี รัชชวันนั้น คือ สุตฺโตธนมหาราชตนเป็น พ่อพระตถาคต บัดนี้แล นางวิมลลาเทวี แม่พระยาสิวี รัชชวันนั้น คือว่านางสิริ มหามาลาแม่พระตถาคตบัดนี้แล || **ปุคฺคิรินุทโท เสฏฺโฐ** (ปุคฺคิรินุทโท เสฏฺโฐ) อันว่าพระยาอินทรัตนประเสริฐด้ว ยบุญแลปัญญายิ่งกว่าเทวดาทั้งหลายวัน นั้นคือว่าอนุรุธเถรในกาลบัดนี้แล || **จิตฺตเสโน** อันว่าจิตรเสนเทวบุตรมีฤทธิ์ อยู่ต้นไม้โคธ อุ้มเอาสิวีรัชชราชบุตร ไปสู่ปราสาทนางสีไวยกาวันนั้น คือ ฉันทอำมาตย์แห่งเจ้าฤาษีออกบวชเมื่อภายหลัง ลวดได้ชื่อฉันทนะเถระบัดนี้แล **นาโม** อันว่าแขกเต้าตัวชื่อว่าสุรเสนานั้น คือ อานันทเถระในกาลบัดนี้แล || **สิริราชา** อันว่าพระยาสิวีราชฐตนประเสริฐพ่อนางสีไวยกาวันนั้น คือ กัสสปะ เถระบัดนี้แล || นางอินชาเทวี อัคกรมเหสีพระยาสิวี รัชชวันนั้น คือ ได้ นาง**ภทฺทกาภิกษุณี**บัดนี้แล || **ทาสี** ส่วนอันว่านางสิริมาหญิงใช้ในปราสาท นางสีไวยกาวันนั้น คือว่านางชุตตราบัดนี้แล || **คามโกชนา** อันว่านายบ้าน ใหญ่ผู้ไต่คำปางเมื่อโจรลักวัวก็ดี ปางเมื่อสหายยิงนกก็ดี ปาง 2 สหายชุดแมง มั่นได้ให้ข้าวของเงินค้ำกีดินายบ้านผู้นี้คือว่าโกณฑัญญะเถระบัดนี้แล || **มณิ ทายโก** อันว่ายักษ์ผู้ชื่อสมุ กขมาหือ แก้วมณี แก้วพระยาสิวีรัชชวันนั้น คืออคุลิมานเถระบัดนี้แล อันว่าฤๅษีตนชื่อนารทวันนั้น คือ กาฬุ ทายีเถระบัดนี้ แล || **สญฺวินาโมสุวราชเสฏฺโฐ** สาทานิเถราธรรตารุ วาไชโย **คามโกชโก ทุตฺติยาภิปโป** ยานาถปิตุทโกภิกฺขวาโน || (สญฺชวินาโม สุวราชา เสฏฺโฐฯ สาทานิ (สุอิตานิ) เถโร อหฺน ภารทฺวาไช ๒ โย **คามโกชโก ทุตฺติยาภิปโป** ยานาถปิตุทโก ภิกฺขวาโน ||) อันว่าพระยานกแขกเต้าตัวชื่อสัจจวิ ๒ อยู่ใน นิโครธนั้นคือภารทฺวาชเถระบัดนี้แล || นายบ้านผู้ถ้วน 2 อันนางสีไวยกาชก เขิญหือตั้งกาดสินนั้น คือ อนาปิตนทิกมหาเศรษฐีบัดนี้แล || **พลเทโว** อันว่า อมาตย์ผู้ชื่อพลเทวเป็นคนชื่อใส่แก่สิวีรัชชราชวันนั้น คือสารีบุตร เถระบัดนี้แล || **นนุทเสโน** อันว่านันทเสนาอำมาตย์ผู้มีกำลังแรงแรงยิ่งกว่าคนทั้งหลายวัน นั้น คือมหาโมคคัลลานเถระบัดนี้แล || **นาคทตฺโต** อันว่าอำมาตย์แห่งพระยา สิวีราชฐผู้ชื่อนาคทตเสนานั้น คือ กปิตนเถระบัดนี้แล ปุโรหิตผู้ถือมิจฉาทิฐิมัน

วันนั้น คืออุรุเวลกัสสปเถระบัดนี้แล || **สุโกโค** อันว่าสุโกคฤาษีน้อยเอา
 ลูกช้างเผือกมาหื้อแก่พระยาสิวิชัยวันนั้น คือ พระยาปเสนทิโกศลในการ
 บัดนี้แล || **ปทุมมา มลลิกาเทวี** อันว่านางปทุมมาดีในท้อง ดอกบัวได้ชื่อว่านาง
 ปทุมมาวันนั้น คือนางมลลิกาอัคกรมเหสีแห่งพระยา ปเสนทิโกศลบัดนี้แล
 || **สิเวยยกา ราหุล มาตา อิทานิปี** || อันว่านางสิเวยกาวันนั้นคือแม่ราหุล
 เถระบัดนี้แล **มโนไชยวราชปุตุโต ราหุล โอตโร** อันว่าโนไชยวราชกุมาร
 บุตรวันนั้นคือราหุลเถระ || ตนเป็นลูกพระตถาคตบัดนี้แล ||นางสมุทรราช
 ธิดาวันนั้นคืออุบลวณณาเถรีภิกษุณีบัดนี้แล ||**กมฺพโล** อัน ว่าช้างเผือกมงคล
 ตัวชื่อ กัมพลครุฑราชวันนั้นคือช้างปาลีโลบัดนี้แล ||**เสสา ชนา** อันว่าคน
 ทั้งหลายฝูงเหลือกว่านั้นได้บริษัทั้งหมด 4 มีต้นว่าภิกษุบริษับัดนี้แล || **โย ราชา**
เสฏฺฐโร สิวไชโย ภิภุชเว ดูราภิกษุทั้ง หลาย อันว่าพระยาสิวิชัย ยตน
 ประเสริฐกว่าชาวเมืองวิเทहनครทั้งมวลวันนั้นบใช้บุคคลผู้ใดใด รอื่น คือพระ
 ตถาคตตนเป็นที่ตั้งที่พึ่งแก่สัตว์โลกทั้งมวลในกาลบัดนี้แล

(9/65/1)-(9/70/4)

2. **ลักษณะคำประพันธ์** ลักษณะคำประพันธ์ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสิวิชัยชาดกนี้ มีรูปแบบการแต่งโดยการยกคาถาบาลีตั้งแล้วขยายความเป็นร้อยแก้ว โดยลักษณะการแปลความ แบบร้อยแก้วด้วยภาษาล้านนา เช่น

“ตทา ตสฺมิ สมเยว คาเม เทว สหายกา ปาณณกฺขณิกามาติ อณฺมณฺญํ
 สมาทุท เปนฺโต ขณฺติ ตี กาทิ อาทายอิโกจฺจวิจิริสฺสุสทา (ตทา ตสฺมิ
 สมเยว คาเม เทว สหายกา ปาณณกฺขณิกามา อณฺมณฺญํ สมาทุทเปนฺตา
 ขณฺติกา อาทาย อุกโกจฺจ วิจิริสฺสุ สทา ในกาลเมื่อนั้นยังมี 2 สหายอยู่ใน
 บ้านอันนั้น ชวนกันไปแอ้วชูดบาคตอຍ်แมงมัน ถือเสียมจรเดินไปชูดในจอม
 ปลวกในบ้านที่ 1 ขาชูดถองต้องถูกไผ่ข้าวของอัน 1 ก็พร้อมกันที่เดียวได้แล้ว
 เอาเมื่อสูบ้าน ขาบินแก่ กันบ่เป็นเถียงกันต่างๆ คนต่างๆ ว่าจักเอาแควนมาก
 ขาผัดกันพากันไปหื้อท่านนายบ้านไต่คำ ขาทัง 2 ถาถามนายบ้านว่าไปหื้อมหา
 สัตว์เจ้าพิจารณาดูเทอะ ที่นั้นมหาสัตว์เจ้าถามว่าเมื่อท่านทั้ง 2 ชูดนั้นผู้ใด
 ต้องก่อนนั้นชา ขาว่าเมื่อชูดนั้นเผื่อเข้าได้ชูดได้ต้องให้ข้าวของนั้นก็พร้อมกัน
 แล มหาสัตว์ เจ้าถามเมื่ออันเสียมผู้ใดแควนใหญ่ขึ้นชา ขาว่าเสียมเผื่อเขาก็

เท่ากันแล มหาสัตว์เจ้าว่าเมื่อเชือทั้ง 2 จักไปผู้ใดชวณก่อนชา ขาว่าสหายผู้นี้
ชวณก่อนแลว่าอันหันแล มหา สัตว์เจ้าก็แต่งหือแก่ผู้ชวณก่อนนั้นแควนมากนัค
ผู้ชาย 2 สหายนั้นขากัรับเอาคำมหาสัตว์เจ้าแล้วก็มีใจยินดีก็หือคำพัน 1 แก่
มหาสัตว์เจ้าวันนั้นแล...”

(2/19/2) -(2/20-2)

บทที่ 3

การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดกทางด้านวรรณศิลป์

วรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดก จัดเป็นวรรณกรรมประเภทเรื่องเล่า (Narrative Literature) หมายถึง วรรณกรรมที่มีเนื้อเรื่องเป็นจินตนิยาย¹ มีลักษณะเป็นนิทานจรรๆ วงศ์ๆ มักเป็นเรื่องการผจญภัยของตัวเอก การต่อสู้หรือทำสงคราม ที่มีลักษณะของเนื้อหาและสุนทรียภาพทางภาษาที่น่าสนใจ โดยในการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดกนั้นจะศึกษาในเรื่องดังต่อไปนี้

1. เนื้อเรื่องย่อ
2. แก่นของเรื่อง
3. โครงเรื่อง
4. การดำเนินเรื่อง
5. ตัวละคร
6. ฉาก
7. สุนทรียภาพในการใช้ภาษา
8. สุนทรียรสในวรรณกรรม

เนื้อเรื่องย่อ

ปัจจุบันวัตถุ กล่าวถึง ขณะที่พระพุทธเจ้าอยู่จำพรรษาในป่าเขตวัน วันหนึ่งภิกษุได้มาชุมนุมพร้อมกัน ณ ธรรมสภาโรงธรรม ป รารกซึ่งทานบารมีของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าได้ยินจึงเสด็จออกจากคันธกุฎีมาสู่ธรรมสภาศาลา แล้วตรัสถามภิกษุถึงเรื่องที่เจรจา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบแล้วกล่าวว่า ทานบารมีแห่งพระองค์นั้นมิใช่จะมีแต่ในกาลปัจจุบันเท่านั้น ในอดีตชาติก็ได้ทรงกระทำทานมากแล้วทรงตรัสเล่า ชาดกเรื่องสี่วิชัยชาดกว่า ในกาลเมื่อก่อนนั้นมีพระยาองค์หนึ่งทรงพระนามว่าพระยาอทิจจวังโส ครองราชสมบัติในเมืองวิเทहनคร มีอัศรมเหสีชื่อนางวิมลาทวี

¹ กุสุมา รัชมนณี เสวณิต จุลวงศ์ และสายวรุณ น้อยนิมิตร . **ศักดิ์ศรีและความอัปอาายในวรรณกรรมไทย**, (นครปฐม: สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548), 9.

ในวันหนึ่งชาวเมือง วิเทนคร มาชุมนุม กันแล้ว เพื่อแจ้งความปรารถนาให้พระยา
อทิจจวังโสมีราชกุมารเพื่อสืบราชสมบัติ พระยาอทิจจวังโส ก็เรียกนางวิมลลาเทวีและสนมทั้งหลาย
มาพร้อมกันแล้วแจ้งความปรารถนาเพื่อให้ได้ลูกชาย มาสืบราชสมบัติ นับแต่นั้นนางสนมทั้งหลาย
ก็กระทำพิธีกรรมบูชาเทวดาแต่ก็ไม่มีนางใดมีลูก ฝ่ายนางวิมลลาเทวีนั้นก็ได้สมาทานรักษาอุโบสถศีล
และตั้งความปรารถนาอธิษฐานขอลูกชาย ทำให้อาสนะทิพย์ที่นิ่ง ของพระอินทร์สำแดงอาการร้อน
ด้วยเดชศีลแห่งนางวิมลลาเทวี พระอินทร์ก็พิจารณาความปรารถนาของนางจึงเสด็จดูเทวบุตรอันมี
สภาวะอันจักจตุในเทวโลกเชิญให้ลงไปปฏิสนธิในท้อง ของนางวิมลลาเทวี ครั้นเมื่อนาง วิมลลาเทวี
ทรง ครรภ์ได้สิบเดือนแล้ว นางก็ประสูติลูกชาย มีรูปร่างหน้าตาผิวพรรณงดงาม พระยาอทิจจวังโส
ให้ชื่อว่า สิวชัยกุมาร

วันหนึ่งพระยา อทิจจวังโส ทรงดำริว่าในบรรดาเมืองน้อยใหญ่ที่น่าปรารถนาการมาถวาย
นั้น อาจมีผู้ไม่ประสงค์อยู่ จึงทรงสอนลูกนกแขกเต้าตัว หนึ่งชื่อว่าสุรเสนาให้รู้ภาษามนุษย์ แล้ว
ใช้นกตัวนั้นไปในบ้านน้อยเมืองใหญ่ เพื่อจักได้รู้เหตุการณ์ความเป็นไปในที่ต่างๆ

เมื่อพระสิิวชัยเจริญวัยมาได้ 16 ปี ก็ศึกษาจนจบศาสตร์ศิลป์ทั้งหมด ทรงเป็นที่รักแก่
ชาวเมืองทั้งปวง พระราชบิดาและพระราชมารดาของพระสิิวชัยจะมอบตำแหน่งอุปราชให้ จึงบอก
พระสิิวชัยว่าจะหาราชธิดาผู้คู่ควรมาให้ แต่พระสิิวชัย ประสงค์จะ เลือกรักใคร่ด้วยตนเอง และได้
พิจารณาดิถีทำพระยา พราหมณ์ คหบดี เศรษฐีทั้งหลายในเมือง แล้ว แต่ก็ได้ฟังใจนางผู้ใดจึง
ให้นกแขกเต้าสุรเสนาออกไปในที่ต่างๆ เพื่อหาคุณางแก้วผู้ประเสริฐ

นกแขกเต้าสุรเสนาออก บินไปตามบ้านน้อยเมืองใหญ่ จนไปถึงเมืองชื่อว่าสิิวราชนคร มี
พระยาสิิวราชเสวยราชสมบัติ มีนางอินชาเทวีเป็นอัครมเหสี และมีธิดาผู้หนึ่งชื่อว่าสิิวโยกา พระยา
สิิวราชได้สร้างปราสาทหลังหนึ่งสูง 7 ชั้นให้นางอยู่ และให้ข้าหญิงผู้หนึ่งชื่อนางสรมาไว้รับใช้

นางสิิวโยกานั้นมีลักษณะอันงามเป็นดังนางแก้วผู้ประเสริฐ มีเสียงเล่าลือถึง ความงาม
ของนางที่บอกเล่าต่อๆ กันไปในเมือง ต่างๆ ทำให้ ท้าวพระยาต่างเมืองทั้งหลายล้วนอยากได้
นางสิิวโยกาไปเป็นชายา ต่างก็ส่งบรรณาการมาขอนางกับพระยาสิิวราชแต่พระยาสิิวราชก็มิได้ยก
นางให้แก่ท้าวพระยาผู้ใด

เมื่อนกแขกเต้าสุรเสนาได้ฟังเรื่องราวนั้นแล้ว ก็กลับ มาบอกแก่พระสิิวชัย ด้วย
บุพเพสันนิวาส เพียงได้ยินชื่อนางสิิวโยกาพระสิิวชัยมีใจปฏิพัทธ์ จึงใช้คนไปส่งข่าวแก่พระยาสิิวราช
ว่าให้นำบรรณาการกับราชธิดามาถวายแก่พระองค์ พระยาสิิวราชเมื่อทราบความดังนั้นก็โกรธมาก
จึงฝากความไปว่าพระองค์จะไม่ยกราชธิดาให้ เว้นแต่ว่าสิิวชัยกุมารจะสามารถมาด้วยทางอากาศ
กลางหาได้ก็จงมาเอาพระราชธิดาของพระองค์ไป

พระสิวชัยเมื่อได้ยินดังนั้นก็คิดว่าควรจะกระทำอุบายเพื่อให้ได้นางมา จึงได้ไป ปลีกรรมบูชาเทวบุตรองค์หนึ่งชื่อ ว่าสุรเสน เทวบุตร มี วิมานอยู่ที่ต้นนิโครธกลางเมือง สุรเสนเทวบุตรเห็นเครื่องปลีกรรมบูชาที่พระสิวชัยถวายจึงสำแดงตนเฉพาะแก่พระสิวชัยแล้วถามความปรารถนา ของพระองค์ พระสิวชัยบอกยัง ความประสงค์แก่เทวบุตรแล้ว ในกลางดึกคืนนั้น ขณะที่พระสิวชัยและคนทั้งหลายหลับหมดแล้ว เทวบุตรก็อุ้มพระสิวชัยขณะยังหลับไปยังปราสาทของนางสีไวยกา

พระสิวชัยตื่น ขึ้นเห็นนางสีไวยกาและนางสรินมา หลับอยู่ จึงปลุกนางสรินมา ให้ตื่นแล้วบอกกับนางว่า พระองค์เป็นลูกชายแห่งพระยาอหิชาจิวังไส เมืองมิลินทร ชื่อสิวชัยกุมาร ต้องการพบกับนางสีไวยกา นางสรินมาก็ไปปลุกนางสีไวยกา นางสีไวยกาเพียงได้ยินชื่อพระสิวชัยก็บังเกิดความรักด้วยบุพเพสันนิวาสที่ได้เคยอยู่กินด้วยกันมาแต่ก่อน นางสีไวยกานั้นแม้ตั้งใจพระสิวชัยมากแต่ก็มีได้แสดงออก บอกนางสรินมาให้ไปเชิญพระสิวชัย มาพบ เมื่อได้พบกันแล้ว นางสีไวยกาก็ได้ถามปริศนา เพื่อทดสอบปัญญาของพระสิวชัย

ข้อแรกนางถามว่าพระองค์มาจากที่ใด และจะไปทีใด พระสิวชัยตอบว่าไม่รู้ที่มาและที่จะไป กล่าวคือไม่รู้ด้วยภาวะชาติอันใดจึงได้มาเกิดในที่นี้ และว่าความตายนั้นมิเที่ยง จักตายเมื่อใดมิรู้ได้จึงว่าไม่รู้ที่อันจะไป เมื่อพระสิวชัยได้ตอบปัญหาแล้ว นางก็ถามปริศนาข้อที่ 2 โดยเล่านิทานเรื่องลูกเศรษฐี ดังนี้

นิทานปริศนาเรื่องลูกเศรษฐี

ในกาลเมื่อก่อนมีเศรษฐี 2 คน เป็นสหายนัน สัตถุญาแก่กันไว้ว่าเมื่อใดที่ต่างฝ่ายต่างมีบุตรก็จะให้แต่งงานกัน เมื่อเวลาผ่านไปเมียเศรษฐีทั้ง 2 ก็ตั้งท้อง แล้วมีเหตุให้เศรษฐีผู้หนึ่งต้องย้ายบ้านออกไปอยู่ที่ไกล เศรษฐีบ้านไกลนี้ก็ได้อีกชาย ส่วนเศรษฐีอีกผู้หนึ่งที่มีได้ย้ายบ้านไปก็ได้ลูกหญิง

เวลาผ่านไปเด็กทั้งสองเจริญวัยขึ้น เศรษฐีผู้เป็นพ่อและแม่นั้นนึกถึงคำสัตถุญาที่ได้ตกลงกันไว้ แต่ก็ไม่สามารถให้บุตรทั้งสองแต่งงานกันได้เพราะ ที่อยู่ไกลกันมาก ฝ่ายเศรษฐีที่มีลูกผู้หญิงนั้น เมื่อวันจะแต่งงาน นาง ก็ได้เล่าเรื่องราวที่พ่อแม่ของตนได้สัตถุญาไว้กับอีกครอบครัวหนึ่งว่าจะยกตนให้กับลูกเศรษฐีที่อยู่บ้านไกลออกไปให้ สามีของนางฟัง แล้วขอว่าอย่าได้เตะต้องนาง นางจะไปถามลูกเศรษฐีที่อยู่บ้านไกลนั้นเพื่อให้นางพ้นจากคำ สัตถุญา ก่อนแล้วนางจะกลับคืนมา ชายผู้เป็นสามีได้ยินคำนั้นก็ได้จับต้องตัวนาง และอนุญาตให้นางเดินทางไปตามต้องการ หญิงลูกเศรษฐีจึงได้ออกเดินทางโดยลำพังไปยังบ้านของลูกเศรษฐีที่อยู่ไกล ระหว่างทางได้พบกับยักษ์ผู้หนึ่ง ไม่ได้กินอาหารมานาน 7 วัน เห็นนางเดินผ่านมาก็จะกินนางเป็นอาหารเสีย นางกล่าวแก่

ยักษ์ว่านางนั้นเป็นผู้มีสัจจะวาจา นางขอเดินทางไปแก้คำ สัญญาแก่ลูกเศรษฐีผู้บ้านไกลนั้นก่อน แล้วจะคืนกลับมาให้ยักษ์จับกิน ยักษ์ก็ปล่อยให้นางเดินทางต่อไป เมื่อเดินทางต่อไปก็ได้พบกับโจรห้าร้อยคน โจรเห็นนางเดินผ่านมาก็เข้ามาชิงเอาข้าวของทั้งหลาย นางจึงเล่าเรื่องราวของตนให้โจรฟัง โจรจึงปล่อยให้นางเดินทางต่อไป นางเดินทางไปถึงบ้านของลูกเศรษฐีผู้บ้านไกลนั้น ได้เล่าสัญญาที่พ่อและแม่ได้กระทำไว้ แล้วจึงบอกว่ามาบัดนี้นางได้แต่งงานกับชายผู้หนึ่งแต่ยังมิได้ล่วงเกินนาง นางเดินทางมาที่นี่เพื่อจะขอคำอนุญาตแก้คำสัญญา อันนั้นก่อน เมื่อลูกเศรษฐีผู้บ้านไกลเห็นนางก็ชื่นชมในสัจจะวาจา ของนาง จึงอนุญาตให้นางกระทำตามใจที่ต้องการ แล้วส่งนางกลับไป ระหว่างเดินทางกลับมา นางก็ได้พบชายผู้หนึ่ง เมื่อเห็นนางแล้วก็อยากได้นางเป็นภรรยา นางจึงกล่าวว่านางมีสามีแล้ว อย่าได้กระทำบาปกรรมเลย เมื่อนางเดินทางมาพ้นจากมือช ายผู้นั้น ก็กลับมาถึงที่อยู่ของโจร โจรเห็นว่านางเป็นผู้มีสัจจะก็มีได้กระทำอันตรายแก่นาง จึงอนุญาตให้นางเดินทางกลับบ้าน เมื่อมาถึงที่อยู่ของยักษ์ ยักษ์ก็อนุญาตให้นางเดินทางกลับบ้านเช่นเดียวกัน นางจึงกลับมาสู่บ้านและได้อยู่กับสามี

นางสีไวยกาเล่าเรื่องลูกเศรษฐีจบแล้วจึงถามว่า หญิงลูกเศรษฐีนั้นควรตกเป็นของ ชายผู้ใด พระสีวิชัยจึงตอบคำถามว่า นางไม่ควรตกเป็นของผู้ใดสักคน โดยอธิบายว่าหากตอบว่านางควรตกเป็นของสามีที่จะแต่งงานด้วยผู้นั้นเป็นผู้โลกในกาม หากใครกล่าวว่านางควรตกเป็นของยักษ์ ผู้นั้นมักโลกในอาหาร ผู้ใดว่านางควรตกเป็นของโจรห้าร้อย ผู้นั้นมักโลกข้าวของ บุคคลผู้ใดกล่าวว่านางควรเป็นของลูกเศรษฐีผู้บ้านไกลนี้ น ผู้นั้นมักโลกเมีย ผู้ใดกล่าว ว่านางควรตกเป็นของชายผู้ใดคนเดียวผู้นั้น ผู้นั้นมักชู้ เมื่อนางสีไวกาได้ฟังคำตอบแล้วก็ชื่นชมในปัญญาของพระสีวิชัย ยิ่งนักจึงได้อยู่ร่วมกับพระสีวิชัยในปราสาทของนางนั่นเอง

กล่าวถึงบรรดาเสนาทั้งหลาย ยที่นอนหลับอยู่ใต้ต้นนิโครธนั้น เมื่อตื่นขึ้นมาไม่พบพระสีวิชัยก็โกลาหลมากนัก เมื่อความทราบถึงพ่อและแม่ของพระสีวิชัยต่างก็เป็นทุกข์ร้อนให้ อย่างมากมายแล้วสั่งให้เสนาทั้งหลายตั้งทัพรออยู่นอกเมืองจนกว่าจะหาพระสีวิชัยพบ

พระสีวิชัยรู้ว่าการมาอยู่กับนางสีไวกาของพระองค์นั้นจะต้องมีผู้รู้ความจริงในวันหนึ่ง จึงได้เตรียมการไว้ล่วงหน้าโดยได้สร้างหงส์ยนต์ที่ทำดี วยไม้เขียนลายทองแล้วแอบซ่อนไว้ จนวันหนึ่ง ความ ก็แตกเมื่อคนที่จัดของใช้ถวาย สงสัยเพราะของที่ใช้มีปริมาณมากขึ้น จนในที่สุดนางศรีมาต้องบอกความจริง

เมื่อความทราบถึงพระยาสิวิราชแล้ว จึงเรียกนางสีไวกามาถาม นางก็ได้ตอบไปตามความจริง พระยาสิวิราชโกรธมากจึงสั่ง ให้เสนาโยธาทั้งหลาย มาล้อมปราสาทของนางสีไวกาไว้

พระสิริชัยไม่ประสงค์จะรบให้เกิดความเสียหายจึงพานางสีไวยกาขึ้นนั่งในท้องยนต์หงส์แล้วพานางเหาะหนีไป

พระสิริชัยและนางสีไวยกาแวะพักที่ใกล้อาศรม ของฤาษีได้ช่วยอุปัฏฐากพระฤาษีแล้ว วันหนึ่งขณะที่ฤาษีกำลังบูชาไฟอยู่ ไฟก็เกิดไหม้อาศรมและไหม้ หงส์ยนต์ด้วย ทั้งสองพักอยู่ได้ระยะหนึ่งก็กล่าวลาพระฤาษีแล้วออกเดินทาง ด้วยเท้าต่อไป จนกระทั่งเดินทางไปถึงที่อยู่ของพราหมณ์สิริวิวัฒน์ ซึ่งเดิมอยู่ในเมืองมคธ ภายหลังได้ออกบวชเป็นฤาษีมาอยู่ในป่า ในขณะที่พระสิริชัยเดินทางไปถึงนั้นกำลังร้อนใจเพราะต้องตอบปัญหาเรื่องเทวธรรมกับพรุสสยักรั ด้วยเหตุที่ลงไปเก็บเห่าบัวซึ่งมีพรุสสยักรั กษาศระอยู่ ยักรัให้เวลา 7 วัน ถ้าสิริวิวัฒน์ฤาษีตอบคำถามไม่ได้ก็จะต้องเป็นอาหารของยักรั

เรื่องพรุสสยักรั

ในกาลเมื่อก่อนมียักรัผู้หนึ่งชื่อว่าพรุสสยักรัได้ไปอุปฐาก พระยาเวสสุวรรณ และได้รับพรจากพระยาเวสสุวรรณ ให้รักษาสระดอกบัวไว้ หากมีบุคคลผู้ใดลงอาบกินน้ำในสระ แล้วเอาเห่าบัว ให้ถามเทวธรรมดู ถ้ารู้เทวธรรม ก็ให้ปล่อยไป แต่ถ้าไม่รู้ก็ให้จับกินเสีย ตั้งแต่นั้นมายักรัผู้นั้นก็อยู่รักษาสระ แล้วคอยถามเทวธรรมแก่ผู้ลงอาบน้ำกินน้ำแล้วเอาเห่าบัวนั้น

ในวันที่พระสิริชัยและนางสีไวยกาเดินทางมาถึง เป็นวันสุดท้ายที่พราหมณ์สิริวิวัฒน์ต้องตอบปัญหาแก่พรุสสยักรั ซึ่งพระสิริชัยได้ช่วย แก้ปัญหานั้นโดยกล่าวซึ่งเทวธรรม ได้แก่ หิริ คือ ปัญญา รู้ละอายแก่บาป และโอตป ปะ คือเกรงกลัวต่อบาปอันได้กระทำไปแล้ว หลังจากได้ช่วยแก้ปัญหานั้นแล้ว พระสิริชัยและนางสีไวยกา ก็ได้ออกเดินทางต่อไปถึงเมืองมคธ ได้แวะพักอยู่ที่เรือนนายบ้านผู้หนึ่งบริเวณนอกเมือง ระหว่างที่พระสิริชัยแวะพักอยู่นั้น มีคติความที่พระสิริชัยได้ช่วยตัดสินปัญหา คือ

เรื่องพรานนก

มีชาย 2 คนเป็นสหายกัน วันหนึ่งไปเที่ยวป่าแล้วยิงนกตัวหนึ่งมาแต่ไม่สามารถตกลงเรื่องส่วนแบ่งกันได้ ต่างฝ่ายต่างคิด ว่าตนควรจะได้ส่วนแบ่งมากกว่า จึงไปหานายบ้านเพื่อให้ตัดสิน นายบ้านก็ไม่สามารถตัดสินได้เพราะว่าต่างยืนยันว่าเห็นนกตัวนั้นพร้อมกันและก็ยิงพร้อมกัน ทั้งสองจึงเถียงกันจนไปถึงเรือนที่พระสิริชัยอยู่ พระสิริชัยได้ช่วยตัดสินความโดยตัดสินให้ผู้ที่ยิงถูกส่วนนอกได้ส่วนแบ่งมากกว่าผู้ที่ยิงถูกส่วนปีก เพราะชาวบ้านทุกคนลงความเห็นว่างนกตัวนี้ตายเพราะถูกปืนที่ยิงถูกส่วนนอก ทั้งสองพอใจคำตัดสินนั้น

เรื่องขุมทรัพย์

มีสหยา 2 คนชวนกันไปเที่ยวป่า ขุดแมงมัน ถือเสียมเดินไปขุดยังจอมปลวกที่หนึ่ง แล้วทั้งสองก็ขุดพบไหข้าวของพร้อมกัน ต่างฝ่ายต่างทะเลาะกันว่าสมควรจะได้ส่ว นแบ่งมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง จึงพากันไปพบนายบ้าน นายบ้านจึงพาไปพบพระสรีวิชัยเพื่อให้ตัดสินความ เมื่อ ทั้งสองต่างขุดถูกไหพร้อมกันพระสรีวิชัยได้ตัดสินความให้ผู้ที่ชวนก่อนเป็นผู้ได้รับส่วนแบ่งที่มากกว่าทั้งสองพอใจในคำตัดสิน แล้วให้ทองคำ 1 พันแก่พระสรีวิชัย

เรื่องโจรลักวัว

มีตระกูลหนึ่ง ปลูกบ้านอยู่ในที่แห่งนั้น และมีชายผู้หนึ่งเดินทางไปเยี่ยมพี่น้อง ขากลับมาค้ำแล้วไม่สามารถเดินทางไปถึงบ้านตนได้ จึงขอแวะพักที่บ้านหลังนี้ ในครั้งแรกเจ้าของบ้านจะไม่ให้พัก แต่ชายผู้นั้นว่าเขาไม่ใช่โจร ขอพักเพียงคืนเดียวแล้วจะไป เจ้าของบ้านจึงอนุญาตและให้นอนอยู่ใกล้ใต้ชายคาบ้าน คืนนั้นมีโจรผู้หนึ่งลอบเข้ามาเพื่อลักเอาวัวแล้วกำลังจะหนีไป ชายผู้นั้นได้ยินเสียงโจรลักเอาวัวแล้วก็คิดว่าถ้าไม่สามารถจับโจรให้ได้เจ้าของเรือนต้องคิดว่าเขาเป็นผู้ลักวัวแน่ จึงไล่จับโจรผู้นั้น เจ้าของวัวได้ยินเสียง จึงมาดู โจรจึงคิดจะใส่ความแก่ชายที่มาพักอาศัยอยู่ จึงร้องว่าตนเองไม่ใช่โจร ส่วนชายผู้มาพัก อยู่ก็ร้องว่าตนเองก็ไม่ใช่โจร เจ้าของวัวจึงจับทั้งสองไว้ แล้วพาตัวไปพบนายบ้าน นายบ้านจึงพาไปหาพระสรีวิชัย เพื่อให้ช่วยแก้ปัญหาให้ พระสรีวิชัยเรียกทั้งสองมาถามทีละคน โดยถามผู้มาอาศัยนอนนั้นก่อนว่าจะมีพยานอันใดรู้ว่าเขาไม่ใช่ขโมย ชายผู้นั้นจึงตอบว่าไม่มีคนผู้ใดจะเป็นพยานแก่เขาได้นอกจากถุงอันหนึ่งที่แขวนไว้ใต้เรือน โดยบอกรายการข้าวของที่มีอยู่ในถุงนั้นเพื่อเป็นพยานของตน พระสรีวิชัยรู้ว่าชายผู้นั้นไม่ใช่โจร จึงเรียกโจรตัวจริงมาถาม อย่างเดียวกัน โจรว่าไม่มีทั้งคนและวัตถุจะเป็นพยานแก่ตนได้ เมื่อจับโจรลักวัวตัวจริงได้แล้วพระสรีวิชัยก็สั่งสอนโจรผู้นั้นว่าแต่ไป อย่ากระทำความผิดอีก ส่วนเจ้าของวัวตัวนั้นก็บูชาคุณแห่งพระสรีวิชัยด้วยข้าวของเป็นอันมาก

พระสรีวิชัยและนางสีไวยกาแวะพักอยู่ที่เรือนนายบ้านได้ประมาณเดือนหนึ่งแล้วจึงอำลานายบ้านออกเดินทางต่อไป ระหว่างทางพบยักษ์ที่เนรมิตกายเป็นคนเดินทาง ทั้งสองจึงเข้าไปถามทางไปเมืองวิเทหนคร ยักษ์แปลงชี้บอกหนทางให้ทั้งสองหลงเชื่อเดินเข้าไปสู่อาณาบริเวณของตน แต่พระสรีวิชัยรู้ตัวก่อน จึงรีบเดินทางเพื่อไปให้พ้นจากอาณาเขตของยักษ์ เมื่อทั้งสองหนีรอดมาได้แล้วก็ออกเดินทางต่อไปได้ระยะหนึ่งจึงหยุดพัก เนื่องจากนางสีไวยกาเจ็บเท้า จากการเดินทางมาเป็นเวลานาน พระสรีวิชัยจึงสร้างศาลาไว้เพื่อพักอาศัยอยู่ก่อน และรอคนที่เดินทางผ่านมา เพื่อจะได้ถามทางไปเมืองวิเทหนคร ในขณะที่นางสีไวยกาพักอยู่ที่ศาลานั้น พระสรีวิชัยก็ออกไปหาลูกไม้ในป่า เมื่อ เดินไปถึงสระแห่งหนึ่งก็ลงอา บน้ำกินน้ำ แล้ว เอาเหง้า บัว แต่ถูกนางยักษ์ จับตัวไว้

นางยักษ์นี้เป็นเมียของสุมุกขเสนา พระสวีย์ชั้ยต้องอยู่ที่ริมสระบัวนั้นเพื่อต อบรรณาภิรุตปัญหาแก่นางยักษ์สุมุกขเสนาซึ่งจะกลับมาใน 7 วัน

นางสีไวยกาเห็นพระสวีย์ชั้ยหายไป จึงตัดสินใจออกเดินทางต่อไปถึงอาศรมบถเจ้าฤาษีตนหนึ่งชื่อว่านารถฤาษี ได้ฝากเครื่องประดับศิระและผ้าสไบไว้ก่อนออกเดินทางไปเมืองวิเทหนคร โดยล่ำฟังตามคำบอกทางของพระฤาษี

เรื่องที่มาของนกแขกเต้าสัญญิระ

มีเมืองหนึ่งชื่อคชมิถิลมีพ่อค้า 2 คนเป็นสหายกัน ผู้หนึ่งชื่อธนคุดตะ และอีกผู้หนึ่งชื่อภวคุดตะ ธนคุดตะมีลูก ชายชื่ออิสารคุดตะ ส่วนภวคุดตะมีลูกหญิง ชื่อว่ามัททเทวี เมื่อทั้งสองเจริญวัยได้พบกัน อิสารคุดตะหลงรักนางมัท ทเทวีจึงขอให้พ่อแม่ไปสูขอ แต่ภวคุดตะหวงลูกสาวมาก จึงว่าให้ไปขอจากปรโมไอศวรรซึ่งเป็นรูปปั้นในอารามที่ตนเคารพบูชา

ธนคุดตะจึงออกอุบายให้นกแขกเต้าของตนชื่อว่าสัญญิระไปซ่อนอยู่หลังรูปปั้น แล้วพากันไปบูชาที่อารามแห่งนั้น แล้วเอ่ยปากขอนางมัททเทวีไปเป็นสะใภ้จากรูปปั้นของป รโมไอศวรร นกแขกเต้าที่แอบอยู่ก็กล่าว ขอให้ภวคุดตะยกลูกสาวให้แก่อิสารคุดตะ แล้วทั้งสองก็ได้แต่งงานอยู่ด้วยกัน ต่อมาทั้งสองเกิดเถียงกัน อิสารคุดตะก็หลุดปากออกมาว่าเหตุที่ได้นางมานั้นเพราะให้นกแขกเต้าทำอุบายจึงสำเร็จ เมื่อภวคุดตะรู้เรื่องก็โกรธมาก จึงออกอุบายใช้ให้นกแขกเต้าตัวที่เลี้ยงไว้ไปหลอกนกแขกเต้าสัญญิระมา เมื่อจับมาได้แล้วก็ ถลกปีกหางแล้วให้คนรับใช้เอานกไปต้มมาให้กิน บังเอิญคนรับใช้กลับไปเอามีด นกแขกเต้าจึงไปแอบอยู่ เมื่อกลับมาไม่เห็นนกกลัว ถูกเศรษฐีลงโทษจึงไปจับเอานกตัวอื่นมาต้มให้เศรษฐีกินแทน นกแขกเต้า สัญญิระอาศัยน้ำล้างจานและอาหารอยู่ที่นั่นไม่นานปีกหางก็งอกออกมาพอบินได้ จึงหนีไปที่ศาลาแห่งหนึ่งที่มีนกแขกเต้าฝูงหนึ่งอาศัยอยู่ก่อนและได้กลายเป็นพระยาของนกแขกเต้าทั้งหลายฝูงนั้น

เมื่อนั้นยังมีพระยา จันทเสนเสวย ราชสมบัติในเมือง ไสรฐนคร มีลูกชาย 2 คน วันหนึ่งพระยาจันทเสนได้ยกราชสมบัติให้กับโอรสผู้น้อง และให้ตำแหน่งอุปราชแก่โอรสผู้พี่ สร้างความไม่พอใจแก่โอรสผู้พี่ จึงหนีออกจากเมือง ได้พบกับพระยานกแขกเต้าสัญญิระ และได้เล่าเรื่องราวให้นกแขกเต้าฟัง พระยานกแขกเต้าสัญญิระจึงออกอุบายช่วยเหลือ โดยให้เอาระดิงพันลูกมาแขวนไว้ที่คอกนกแขกเต้า แล้วบินไปเกาะที่ด้านหลังปราสาทของพระยาจันทเสน พอเวลาเที่ยงคืนก็ส่ง กระจดิง เมื่อพระยาจันทเสนได้ยินก็ออกมาแล้วบอกว่า ตนได้รับคำสั่งจากพระอินทร์ว่าให้ยก ราชสมบัติให้ผู้พี่ แล้วให้ตำแหน่งอุปราชแก่ผู้น้อง พระยาจันทเสนเชื่อตามนั้นแล้ว ก็จัดกา รเป็นที่เรียบร้อยแล้วไปบวชเป็นฤาษียังป่าหิมพานต์

โอรสผู้พี่เมื่อได้ขึ้นครองราชย์แล้วจึงตอบแทนคุณพระยานกแขกเต้าก็ให้เซตอภัยทานและตั้งให้พระยานกแขกเต้าปกครองดูแลสัตว์ทั้งหลายในปีที่นั้นนกแขกเต้าก็ได้กระทำคุณประโยชน์แก่คนทั้งหลายด้วยการบอกหนทางแก่คนที่เดินทางผ่านไปมา

กล่าวถึงนางสีไวยกา เดินทางมาจนถึงใต้ต้นนิโครธที่นกแขกเต้าสัญญา ญิวะอยู่ นางเล่าเรื่องราวให้ฟังและถามทางไปเมืองวิเทหะ นกแขกเต้าเห็นว่าระยะทางจากที่นี่เดินไปอีกไกลมาก จึงนำนางไปยังหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ฝากให้นายบ้านช่วยดูแล นายบ้าน ก็ตั้งนางไว้ในที่อันเป็นลูกสาว ต่อมานางสีไวยกาได้ชวนให้นายบ้านตั้งตลาดขายของไว้ เพื่อเป็นหนทางให้ได้พบพระสีวิชัย

กล่าวถึงพระสีวิชัย เมื่อถูกยักษ์จับไว้ครบ 7 วัน สุมุขเสนายักษ์ก็กลับมา พระสีวิชัยตอบธรรมาวิรุทธปัญหาทั้ง 4 ข้อ แก่สุมุขเสนายักษ์แล้ว ยักษ์ได้ถวายแก้วทิพย์เป็นเครื่องบูชาธรรม พร้อมทั้งบอกหนทางไปยังอาศรมของนารทฤาษี ระหว่างทางได้พบกับพรานป่าผู้หนึ่ง

เรื่องพรานป่า

ในกาลนั้นมีพรานป่าผู้หนึ่งอยู่ในเมืองโสทรนคร วันหนึ่งได้เข้าป่าเพื่อไปล่าสัตว์ ได้เห็นรอยเท้าช้างก็เฝ้าดูอยู่ ขณะเดียวกับที่พระสีวิชัยเดินทางผ่านมา จึงถามทางไปวิเทหนคร พรานป่าให้รออยู่ก่อนเพื่อจะได้บอกหนทางไปวิเทหนคร ให้ วันรุ่งขึ้นพรานป่าจะออกไปล่าช้าง จึงเอาธนู แหวน ปืน ดาบ พร้อมแล้ว ก็ออกเดินทาง ขณะนั้นมีหมาจิ้งจอกตัวหนึ่งแอบซุ่ม ดูอยู่ คิดว่าถ้าตามอยู่กับพรานป่าคงจะได้กินซากของสัตว์ที่พรานป่าล่าได้เป็นแน่ จึงซ่อนตัวอยู่หลังจอมปลวกที่หนึ่ง ขณะเดียวกันช้างตัวที่นายพรานตามรอยเท้าอยู่ก็ปรากฏตัว นายพรานจึงได้ยิงช้างด้วยปืน พิษ ช้างล้มลง ขณะเดียวกันนั้นมีงูเห่าตัวหนึ่งได้ยินเสียงดังก็ออกมาจากรูแล้วกัดที่เท้าพรานป่า พรานป่าตัวสั้นด้วยพิษงู ก็เอาธนูที่ถืออยู่จัดหัวงูจนตาย ทั้งสามคือ พรานป่า ช้าง และงู ก็ตายอยู่ ณ ที่นั่นเอง หมาจิ้งจอกเห็นเหตุการณ์โดยตลอดก็ออกมาจากที่ ซ่อน ด้วยความโลภจึงคิดว่าช้างตัวหนึ่งน่าจะเป็นอาหารได้ 7 วัน พรานป่าน่าจะเป็นอาหารได้ 5 วัน งูเป็นอาหารได้ 2 วัน สายธนูน่าจะเป็นอาหารได้ 1 วัน ว่าดังนั้น แล้วจึงเคี้ยวกินสายธนูที่ปักดินอยู่ก่อน เมื่อสายธนูขาดชาธนูก็ฟาดหัวหมาจิ้งจอกจนถึงแก่ความตาย

พระสีวิชัยเดินผ่านมาเห็นพรานป่ากับสัตว์ทั้งหลายตายอยู่ที่นั่น ก็นึกอนาถในความโลภของสัตว์ทั้งหลาย แล้วออกเดินทางต่อไปถึงอาศรมของนารทฤาษี ได้รับเครื่องประดับและผ้าสไบที่นางสีไวยกาฝากไว้แล้วจึงออกเดินทางต่อไป ระหว่างทางก็ได้ช่วยตัดสินความระหว่างคนชาย พึ่งกับจระเข้ ดังนี้

เรื่องคนขายพินกับจระเข้

มีชายขายพินผู้หนึ่งขับเกวียนผ่านสระแห่งหนึ่ง พบจระเข้ตัวหนึ่งกำลังจะตายเพราะว่า น้ำในสระนั้นแห้งขอด ด้วยความเมตตาจึงคิดช่วยโดยเอาเชือกมัดปากจระเข้แล้วยกใส่เกวียน เพื่อจะไปปล่อยที่สระน้ำ เมื่อไปถึงจระเข้กลับคิดจะกินชายขับเกวียนนั้นโดยอ้างว่าทำให้ตนได้รับความลำบาก จึงเถียงกันแล้วพากันไปหาสัตว์ต่างๆ ซึ่งต่างเป็นพี่น้องและกลัวจระเข้ พอดีพระสีวิชัย เดินผ่านมาจึงได้ช่วยตัดสินความ โดยให้คนขายพินนำจระเข้ไปปล่อยไว้ยังหนองน้ำที่แห้งอย่างเดิม จระเข้ก็ต้องตกอยู่ในความลำบากต่อไป เมื่อแก้ปัญหาที่นั่นแล้ว พระสีวิชัยจึงออกเดินทางต่อ โดยอาศัยนายเกวียนพาเดินทางเข้าสู่หมู่บ้าน

กล่าวถึงนางสีไวยกา ในคืนนั้นฝันว่ามีเทวบุตรคนหนึ่งเอาแก้วลูกหนึ่งรัศมีรุ่งเรืองงดงามมาวางไว้เหนืออกแล้ว จากไป นางก็รู้จากความฝันนั้นได้ว่าจะต้องได้พบกับพระสีวิชัยเป็นแน่ จึงเตรียมตัวคอยรับอยู่

ในวันนั้นพระสีวิชัย ก็เดินทางถึง ตลาดที่นางสีไวยกาอยู่ เมื่อได้พบกันแล้วต่างดีใจมาก และได้พักอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านระยะหนึ่งแล้วออกเดินทางไปสู่วิเทหนคร

เมื่อเดินทาง ใกล้ถึงเมืองวิเทหนคร พระสีวิชัยนึกถึงคุณแห่งเทวบุตรที่ได้ช่วยอุ้มสมให้ พบนางสีไวยกาจึงพานางสีไวยกาไปถวายสักการะบูชาและในวันเดียวกันนั้นเองพระยาอทิจจวังโส ก็ได้ให้บุโรหิตออกไปบวช สรรวงเทวบุตรเช่นกัน บุโรหิตรีบกลับไปทูลพระยาอทิจจวังโสและนางวิมลลาเทวี ทั้งสองเมื่อได้ทราบความ ว่าพระสีวิชัยกลับมาพร้อมกับนางสีไวยกา ก็ดีใจมาก ให้แต่งพระนครเป็นการใหญ่ ซึ่งในครั้งนี้นางสีไวยกาได้แสดงปัญญาด้วยการตอบวัตรปฏิบัติแห่งลูกสะใภ้ ทำให้พระยาทั้งสองชื่นชมในสติปัญญาและความงามของนางยิ่งนัก แล้วให้กระทำมงคล 3 ประการ แก่พระสีวิชัยและนางสีไวยกา

เมื่อพระสีวิชัยขึ้นครองราชย์แล้วก็ปกครองบ้านเมืองด้วยราชธรรม ตามหลัก อปริหานิยธรรม 7 ประการ และรักษาโบราณธรรมไว้ โปรดให้สร้างกำแพงเมือง ชูตคูเมือง สร้างศาลา โรงทาน ทำชลประทาน ทำให้เป็นที่รักของชาวเมืองทั้งหลาย และบ้านเมือง ก็เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างยิ่ง แต่พระสีวิชัยก็มีได้ประมาท ยังให้นกแขกเต้าสุรเสนาออกสืบข่าวตามบ้านน้อยเมืองใหญ่ อยู่เสมอ ทรงบำรุงคน 10 จำพวก ได้แก่ ปุณเมือง ตงเมือง เสลาเมือง ขวานเมือง ดุนเมือง ตาเมือง ไม้ไต้เมือง สายสะเอ็งเมือง ทุงเมือง สัตว์เมือง เป็นนิทานแทรก ดังนี้

เรื่องเศรษฐีลักแก้ว

ชติลเศรษฐีและสิริวัณณ์พ่อค้าเป็นสหายกัน วันหนึ่งสิริวัณณ์ พ่อค้าจะออกไปค้าสำเภา จึงเอาแก้วมีค่าใส่ถุงแล้วนำไปฝากไว้ที่ชติลเศรษฐีผู้เป็นสหาย ด้วยความโลภ ชติลเศรษฐี จึงตัด

ถุงแก้วลักเอาแก้วมีค่าออก แล้วนำแก้วลูที่มีค่าน้อยใส่ไว้แทน จากนั้นให้ช่างสนผ้าฝีมือดีผู้หนึ่งเย็บไว้ดังเดิม เมื่อสิริวัฒน์พ่อค้ากลับมาแก้ถุงออกดูก็รู้ว่าแก้วของตนหายไป จึงไปทวงถาม และเกิดทะเลาะกัน ขึ้น จึงพากันไปหาพระสิริชัยให้ช่วยตัดสินความ พระสิริชัย พิจารณาถุงไม่เห็นมีรอยตัดถุง แต่ก็รู้ว่าชติลเศรษฐีต้องลัก กเอาแก้วไปแน่ เมื่อแรกชติลเศรษฐีไม่ยอมรับ พระสิริชัยจึงสืบดูรู้ว่าช่างสนผ้าฝีมือดีสามารถสนผ้าที่ขาดให้เหมือนเดิมจนดูไม่ออก จึงออกอุบายให้เอาถุงแก้วไว้ที่พระองค์ก่อน แล้วเรียกช่างสนผ้ามาถามดูก็รู้ว่าชติลเศรษฐีได้เคยนำแก้วมีค่าที่ขาดมาให้ตนสนให้ติดดั้งเดิม เมื่อทราบเรื่องดังนั้นแล้ว ก็เรียกชติลเศรษฐีมาสอบถามอีกครั้ง ชติลเศรษฐีก็ยอมรับในความผิดอันนั้น พระสิริชัยไม่ยอมให้เสียหายทั้งสองต้องผิดใจกัน จึงให้ชติลเศรษฐีเอาแก้วมาคืน แล้วให้ช่างสนผ้าเย็บถุงให้ติดดั้งเดิม แล้วคืนแก้วลูนั้นแก่สิริวัฒน์พ่อค้า

เรื่องคนกลายเป็นวัว

ธัญชัยเศรษฐี และคุดตลพ่อก้าเป็นสหายกัน วันหนึ่งคุดตลพ่อก้าจะออกไปค้าสำเภา จึงเอาทองคำ 1 แสนใส่ถุงแล้วไปฝากไว้ที่ธัญชัยเศรษฐี แล้วออกเดินทางไปค้าขาย ด้วยความโลกธัญชัยเศรษฐีจึงเอาทองคำออกจากถุงแล้วเอาทองแดงใส่ไว้แทน เมื่อคุดตลพ่อก้ากลับมาจึงไปหาธัญชัยเศรษฐีเพื่อรับทองคำที่ฝากไว้คืน แล้วแก้ถุงออกดูเห็นเป็นทองแดงก็เป็นทุกซั๊ก ฝ่ายธัญชัยเศรษฐียืนยันว่าไม่ได้จับต้องทองคำในถุงนั้นแม้แต่น้อย คุดตลพ่อก้าจึงไปพบพระสิริชัย แล้วเล่าเรื่องราวทั้งหมดให้ฟัง พระสิริชัยรู้แน่ว่าธัญชัยเศรษฐี ขโมยเอาทองคำไป แต่ไม่ยอมให้ทั้งสองสหายต้องผิดใจกัน จึงออกอุบายให้คุดตลพ่อก้าพาลูกชายของธัญชัยเศรษฐีไปเที่ยว วนแล้วให้นำตัวไปซ่อนไว้ แล้วให้นำวัวตัวหนึ่งมาส่งคืนธัญชัยเศรษฐี บอกว่าลูกของธัญชัยเศรษฐีกินลูกไม้แล้วกลายเป็นวัวไป ธัญชัยเศรษฐีเป็นทุกซั๊กจึงพาคุดตลพ่อก้าไปพบพระสิริชัย พระสิริชัยจึงกล่าวว่า บุคคลผู้ใดซื้อตรงต่อกัน ผู้อื่นก็จะซื้อตอบ ผู้ใดไม่ซื้อต่อกันก็จะได้รับผลอย่างเดียวกัน ทองคำเกิดเป็นทองแดงนั้นเป็นไปไม่ได้ เช่นเดียวกับคนจะกลายเป็นวัวนั้นก็เป็นไปไม่ได้ สุดท้ายธัญชัยเศรษฐีก็สำนึกได้คืนทองคำให้แก่คุดตลพ่อก้า ฝ่ายคุดตลพ่อก้าก็นำบุตรชายของธัญชัยเศรษฐีมาคืน

เรื่องเศรษฐีลักไถพ่อก้า

คามณีเศรษฐี และกุนทลพ่อก้าเป็นสหายกัน วันหนึ่ง กุนทลพ่อก้า นำเอาไถเหล็กไปฝากไว้กับคามณีเศรษฐี ฝ่ายคามณีเศรษฐีก็ได้เอา ไถเหล็กนั้นไปขายเอาเงินมาใช้ แล้วเอาขี้หนูมาใส่ไว้ในที่เก็บไถนั้น จนวันหนึ่งกุนทลพ่อก้าไปขอรับไถเหล็กที่ฝากไว้คืน คามณี เศรษฐีก็ว่าหนูได้กินไถนั้นหมดแล้วและขี้ทิ้งไว้ ทั้งสองจึงไปให้พระสิริชัยตัดสินความ พระสิริชัยจึงออกอุบายให้

คุณพลพ่อค้าเอาลูกเศรษฐีไปซ่อนไว้ โดยให้บอกว่าขณะที่ลูกคามณีเศรษฐีเล่นน้ำอยู่ มีเหยี่ยวตัวหนึ่งบินมาโฉบเอาลูกของคามณีเศรษฐีไป ทั้งสองจึงทะเลาะกันแล้วไปหาพระสวี่ชัย พระสวี่ชัยจึงกล่าวว่าคนที่หนูจะกินเหล็กไถได้นั้นยอมเป็นไปไม่ได้ เช่นเดียวกับที่เหยี่ยวจะมาโฉบเอาเด็กน้อยไปก็เป็นไปไม่ได้เช่นกัน พระสวี่ชัยจึงขอให้ทั้งสองปรับความเข้าใจแล้ว คามณีเศรษฐีจึงนำเอาไถเหล็กมาคืนคุณพลพ่อค้า ส่วนคุณพลพ่อค้าก็นำเอาลูกของคามณีเศรษฐีมาคืน

เรื่องลูกเรือเขา

พระสวี่ชัย ต้องการหาผู้มีปัญญาในแผ่นดิน วันหนึ่งจึงเสด็จออกประพาส สวนอุทยาน เมื่อยามเย็นขณะนั่งอยู่บนแท่นหินในสวนนั้น พระสวี่ชัยเห็นลูกเรือเขาพวงแดงงามจึงให้คนป็นนำมารถวาย พระสวี่ชัยกินดูแล้วรู้ว่าลูกไม้นั้นมีรสชมแต่ก็ยังประทานให้เหล่าอำมาตย์ทั้งหลาย เมื่ออำมาตย์ทั้งหลาย กินแล้วก็รู้สึกชมแต่ต่างกลัวอาญาจึงไม่มีใครได้พูดความจริง ทุกคนกลับบอกว่าลูกไม้นั้นมีรสหวาน เว้นแต่พลเทวอำมาตย์เท่านั้นที่กล้าพูดความจริง

เรื่องหนูกินดาบ

วันต่อมาขณะเสด็จออกยังที่ชุมชน พระสวี่ชัยต้องการลองใจเหล่าเสนาอำมาตย์ ก็นำเอาดาบเล่มหนึ่งให้เหล่าอำมาตย์ทั้งหลายดูแล้ว พระสวี่ชัยว่ามีหนูมากัดกินดาบเล่มนี้จนบางกว่าแต่ก่อนมาก เหล่าอำมาตย์ทั้งหลายต่างกลัวอาญาล้วนพากันทูลว่า เห็นเป็นอัศจรรย์นักหนูกัดกินดาบ ตามที่พระสวี่ชัยพูด แต่มีเพียงพลเทวอำมาตย์เท่านั้นที่กล้าพูดความจริงว่า หนูจักกัดกินดาบนั้นเป็นไปไม่ได้ เหตุที่ดาบบางลงนั้นน่าจะเป็นจากเหตุอื่นมากกว่า เหล่าอำมาตย์ทั้งหลายเมื่อได้ยินพลเทวอำมาตย์พูดเช่นนั้นก็รีบห้าม ด้วยเกรงว่าจะต้องพระราชอาญา กล่าวถึงพระสวี่ชัยเมื่อได้ยินพลเทวอำมาตย์พูดเช่นนั้นแล้ว ก็คิดในใจว่าลูกอำมาตย์ผู้นี้เป็นผู้มีปัญญาและกล้าหาญ มาก แต่ก็ยังมีได้รับสั่งออกไปว่าอย่างไร

เรื่องลักกินอาหาร

ในกาลเมื่อก่อนนั้นยังมีเรือนชายทุกตะผู้หนึ่งปลูกอยู่ใกล้กับเรือนของพลเทวอำมาตย์ และถัดออกไปก็มีเรือนของคหบดีผู้หนึ่งปลูกอยู่ เมื่อใดก็ตามที่คหบดีผู้นั้นทำอาหารชายทุกตะผู้นั้นก็สูดดมเอากลิ่นของอาหารกินกับข้าวเลี้ยงชีวิต มีวันหนึ่งชายทุกตะก็บอกแก่คหบดีว่า ตนได้อาศัยกลิ่นอาหารของคหบดีเลี้ยงชีวิตมา เมื่อคหบดีได้ยินคำอันนั้นแล้วก็ เกิดคิดว่าต้องการชายทุกตะผู้นี้มาเป็นข้ารับใช้ จึงกล่าวโทษว่าเป็นเพราะชายทุกตะสูดเอากลิ่นอาหารทำให้รสชาติอาหารของตนหายไป จึงให้เอากลิ่นรสอาหารมาใช้คืน เมื่อชายทุกตะไม่สามารถนำกลิ่นรสอาหารมาใช้คืนได้ก็ให้

จ่ายค่าสินไหมแทนชายผู้นั้นจึงไปพบพลเทวอำมาตย์ แล้วเล่าเรื่องราวทั้งหมดให้ฟัง พลเทวอำมาตย์ ฟังเรื่องราวดูแล้วก็รู้ว่าชายทุกคนไม่ได้มีความผิด จึงออกอุบาย โดยถามคหบดีว่า อาหารเหล่านั้น ชายทุกคนเป็นผู้กินหรือคหบดีเป็นผู้กิน คหบดีก็ตอบไปว่าตนเป็นผู้กินแต่อาหารเหล่านั้นไม่มีรสชาติ เพราะว่ากลิ่นรสได้ถูกชายทุกคนดมลักไปแล้ว จึงตกลงว่าจะปรับสินไหม พลเทวอำมาตย์จึงเอา เงินใส่ถุงแล้ว แขนงไว้ด้วยเชือกแล้วเอากระจกส่องวางไว้ด้านใต้ เงาของถุงเงินก็ปรากฏในกระจก นั้นแล้ว พลเทวอำมาตย์ก็บอกกับคหบดีว่าให้เอาเงาของเงินที่ปรากฏในกระจกนั้นไป สุดท้ายคหบดี ไม่สามารถทำตามที่ตั้งใจไว้ก็ละ อายมาก และการใช้ปัญญาช่วยพิจารณาเหตุการณ์ครั้งนี้ ก็ แพร่ ออกไปจนความทราบถึงพระสีวิชัย

ทองคำโตเท่าภูเขา

วันหนึ่งพระสีวิชัยต้องการลองดูปัญญาของพลเทวอำมาตย์ จึงปรารภกับเหล่าเสนาบดีว่า ขณะนี้เงินทองในยุ้งฉางได้ร่อยหรอลงไปมาก จึงให้หาทองคำหนักเท่า ภูเขาอันหนึ่งมาใส่ในยุ้งฉาง เหล่าอำมาตย์ทั้งหลายได้ยินก็ตกใจ ทั้งยังเกรงจะถูกลงอาญา ไม่รู้ว่าจะไปหาทองคำมากมาย ขนาดนั้นมาจากที่ใด จึงเรียกประชุมกันเพื่อแก้ปัญหา พลเทวอำมาตย์รู้ว่าพระสีวิชัย ต้องการ ทดสอบปัญญาจึงกล่าวแก่เหล่าเสนาอำมาตย์ว่า ไม่ต้องเกรงกลัวไปตนจะเป็นผู้จัดหา เรื่องนี้เอง พลเทวอำมาตย์จึงไปเฝ้าพระสีวิชัยแล้วทูลว่า ตอนนี้ตนหาทองคำได้มากแล้วแต่จะหาเครื่องซึ่งที่ สามารถชั่งทองคำเหล่านั้นยังหาไม่ได้ จึงทูลให้พระสีวิชัย นำเครื่องชั่งนั้นมาให้ พระสีวิชัยก็เห็น สติปัญญาและความกล้าหาญของ พลเทวอำมาตย์ จึงตั้งให้เป็นมหาเสนาบดีและประทานทรัพย์ สมบัติให้

เรื่องลิงลักแก้วมุกดา

วันหนึ่งพระยาสีวิชัยประพา สสวนอุทยานพร้อมด้วยข้าราชการบริพาร ได้ลงอาบน้ำในสระ พร้อมด้วยนางสีวิโยกา นางสีวิโยกาได้ถอดเครื่องประดับห่อใส่ผ้าสไบแล้ววางไว้เหนือ กุบคำ แล้ว ให้ข้าหญิงเป็นผู้ดูแลเฝ้าไว้ ขณะนั้น มีแมลิงตัวหนึ่ง คอยมองอยู่ ลิงเห็นเครื่องประดับนั้นก็อยากได้ ขณะเดียวกับที่หญิงรับใช้ที่เฝ้าเครื่องประดับกำลังเผลอ จึงได้กระโจนลงมาลักเอาเครื่องประดับ ของนางสีวิโยกาใส่คอแล้วหนีไป ข้าหญิงคนนั้น ตกใจและกลัวความผิดจึงร้องออกไปว่ามีชาย ผู้หนึ่งมาลักเอามุกดาหารของ นางเทวีไป ขณะนั้นทหารที่ รักษาประตูได้ยินก็ไปบอกแก่พระสีวิชัย แล้วพระสีวิชัยจึงให้ทหารออกช่วยกันจับโจร ขณะนั้นเองมีชาวชนบทผู้หนึ่งเดินผ่านมา ได้ยินเสียง ร้องนั้นก็เกิดตกใจจึงวิ่งหนีทหารเหล่านั้นทหารเข้าใจผิดคิดว่าชายชนบท ผู้นั้นเป็นโจร จึงไล่จับแล้ว ถามว่าเอาเครื่องประดับของพระมเหสีไปไว้ที่ใด ชายชนบทผู้นั้นคิดว่า ถ้าบอกไปว่าตนไม่ใช่โจรก็

คงจะต้องตายเป็นแน่ จึงต้องการจะรักษาชีวิตตนไว้ก่อนจึงบอกไปว่าตนเป็นผู้เอาเครื่องประดับนั้นไปจริง เมื่อพระยาเรียกมาสอบสวน ก็กลัวความผิดบอกไป ว่าตอนนี้เครื่องประดับอยู่กับเศรษฐี เศรษฐีก็บอกว่า เครื่องประดับอยู่กับบุโรหิต บุโรหิตก็บอกว่าอยู่กับคนธรรพ์ คนเหล็ก คนเหล็กก็ว่าได้ให้แม่กำลัง แม่กำลังก็ว่าได้ให้กับหมื่นด่าน หมื่นด่านก็ว่าได้ให้แก่หมื่นกว่านผู้ไต่คำ หมื่นกว่านก็ตอบไปว่าไม่ได้รับเครื่องประดับมาจากใครทั้งสิ้น พระ สิวชัย จึงยกคนเหล่านี้ทั้งหมดให้พลเทวอำมาตย์สืบหาความจริง พลเทว อำมาตย์คิดดูด้วยปัญญาแห่งตนก็รู้ว่า คนเหล่านี้ต่างโกหกแล้ว โยนความผิดให้แก่ผู้อื่นด้วยกลัวว่าอาญาจะมาถึงตน จึงออกอุบายเพื่อสืบหาความจริง โดยให้คนรับใช้ผู้หนึ่งมา แล้วให้พาคนทั้งหมดไปอยู่รวมกัน แล้วให้แอบฟังดู คำสนทนาเหล่านั้น เมื่อคนทั้งหลายเหล่านั้นได้อยู่พร้อมกันแล้ว ต่างก็พูดความจริงออกมาว่าไม่มีผู้ใดเอาเครื่องประดับไป ในที่สุดก็รู้ว่าในสวนอุทยานนั้นมีลิงอยู่เป็นจำนวนมากคงจะเป็นลิงตัวใดตัวหนึ่ง ที่ลักเอาเครื่องประดับไปเป็นแน่ จึงออกอุบายโดยให้ไปนำลิงฝูงอื่น มาแล้วให้ประด บลิงฝูงนั้นด้วยตุ้มฝ้าย ทั้งตัว ขณะที่แม่ลิงฝูงที่ใส่เครื่องประดับด้วยตุ้มฝ้ายเดินเข้าไปนั้น แม่ลิงตัวที่ลักเอาเครื่องประดับของนางสีไวยกาไปเห็น มองดูว่าเครื่องประดับของตนไม่มีค่าแล้วจึงถอดออกจากคอ คนที่เฝ้าดูอยู่จึงตบมือไล่แล้ว รับเอาสร้อยมุกดากลับมาให้ยังพลเทวอำมาตย์ พลเทวอำมาตย์ก็นำไปถวายคืน พระสิิวชัย พระสิิวชัยเมื่อได้ทราบเรื่องราวก็ชื่นชมในปัญญาของพลเทวอำมาตย์เป็นอันมาก

เรื่องนันทเสนาบตี

พระยาโกศลครองเมืองโคตรนครมีเสนาบตีชื่อนันทเสน บตี และปิงคลเสนาบตี วันหนึ่งปิงคลเสนาบตีคิดจะกำจัดนันทเสน จึงได้ไปทูลยุยงใส่ความนันทเสนต่อพระยาโกศล ฝ่ายนันทเสนเมื่อรู้ความจริงเอาข้าวของมีค่าใส่หลังช้างหลังม้าไว้เพื่อเตรียมตัวหนี ปิงคลเสนามีช้างตัวหนึ่งชื่อ กุมุทเป็นช้างที่กล้าหาญและมีกำลังมาก จึงให้เตรียมช้างนั้นไว้เพื่อจะใช้ไปจับนันทเสนในวันรุ่งขึ้น ฝ่ายนันทเสนก็ออกอุบายสั่งบ่าวตนให้ไปบอกกับนายประตูว่าในวันพรุ่งนี้พระยาโกศลจะฆ่านันทเสนอย่าได้ปิดประตู โดยอ้างว่าเป็นคำสั่งของปิงคลเสนานายประตูจึงได้ เปิดประตูเอาไว้ เมื่อถึงเวลาใกล้รุ่งนันทเสนจึงลอบเข้าไปทำร้ายคนเฝ้าช้างแล้วขึ้นขี่ช้างกุมุทนั้น มายังที่อยู่แห่งตนแล้วพาบ่าวไพร่หนีไป เมื่อปิงคลเสนารู้ตัวจึงให้คนไล่ตามจับ แต่นันทเสนได้โปรยเงินทองไปตามทาง ทำให้คนเหล่านั้นต่างแย่งกันเก็บเงินและข้าวของมีค่า ฆ่าฟันกันล้มตายมากมาย ในที่สุดนันทเสนก็หนีรอดมาได้พระสิิวชัยพิจารณาดูแล้ว ก็รับนันทเสนไว้เป็นอำมาตย์ในเมืองวิเทนคร นันทเสนก็ได้เป็นอำมาตย์รักษาเมืองวิเทนครเป็น อย่างดี วันหนึ่งภรรยาของนันทเสน ตั้งครรภ์เกิดอยากดื่มน้ำในสระโบกขรณีเมื่อกกลางเมื่อใกล้นคร นันทเสนจึงออกเดินทางพานางใส่รถพร้อมกับสหัสยามานุ

แล้วออกเดินทางไปสู่เมืองโกถียนนคร สหัทธามณูนี้มีขนาดใหญ่ ต้องใช้กำลัง ของชายสามัญสาม พันคนจึงขึ้นสายได้ เมื่อเดินทางถึงก็ลอบพาภรรยาของตนเข้าสู่กลางเมือง ที่สระโบกขรณีกลาง เมืองนั้นมีการระวังรักษา อย่างดี ด้วยเป็นสระมงคลมีตาข่ายของครอบครัวกันไว้ไม่ให้ฝูงนกลงมา อาบกิน เมื่อนันทเสนไปถึงก็ไล่คนเฝ้าสระแล้วตัดตาข่ายที่คลุมบนสระนั้นออก แล้วให้ภรรยาตนลง อาบน้ำกินน้ำในสระนั้น เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วก็เตรียมตัวออกจากเมือง เมื่อท้าวพระ ยาทั้งหลายรู้ ก็ขับเกวียน 500 เล่มตามนันทเสนแต่นั้น นทเสนก็ใช้ธนูเพียงดอกเดียวปลิดชีวิตพระยา เหล่านั้น พร้อมกัน

เรื่องพระสិวิชัยบำรุงนักบวช

พระยาโกรัพะยะครองเมือง เมืองโกรัพยนครมี บุโรหิตผู้หนึ่งชื่อว่า ลิตตะบุโรหิต ชอบ เบียดเบียนผู้อื่นและโลภมาก เมื่อนั้นมี ฤาษี 500 ตน บวชอยู่ในป่าหิมพานต์ วันหนึ่งฤาษีได้ออก จากป่ามาสู่สวนอุทยานแห่งพระยาโกรัพะยะ ในขณะที่เดียวกับที่พระยาโกรัพะยะเสด็จออกประพาส อุทยานพอดี พระองค์จึงอาราธนาเหล่าฤาษีทั้งหลายรับฉันอาหารในราชมณฑลเศียร แล้วขอพิงธรรม เทศนา ฝ่ายลิตตะ บุโรหิตอิจฉาที่พระยาอุปฐากฤาษีทั้งหลายมาก มาจึงออกอุบายโดยบอกกับ พระยา ว่าฤาษีเหล่านี้หากแมน่ได้ไปอยู่ในบ้านเมืองใดก็นำความ ไม่ดีต่างๆ มาสู่บ้านเมืองนั้น จน ในที่สุด ฤาษีทั้งหลายก็ต้องออกจากสวนอุทยาน นั้นแล้วไปสู่เมืองวิเทนคร พระสิวิชัยก็รับอุปฐาก ฤาษีเหล่านั้นไว้

กล่าวถึงพระยาสิวิราชู ยังคงโกรธพระสิวิชัยที่พานางสีไวยกา ไป จึงคิดจะยกทัพไปตี วิเทนคร พระยาสิวิราชู จึงเรียกนาคทัตบุโรหิต ของตนเพื่อคิดหาอุบายไปตีเมืองวิเทนคร แล้ว วางแผนที่จะไปตีเมืองน้อยใหญ่ต ่างๆ ในชมพูทวีป เพื่อเตรียมยก ทัพใหญ่ไปตีเมืองวิเทนคร ซึ่ง เป็นความลับที่ไม่มีผู้ใดรู้ นอกจากนกแขกเต้าตัวหนึ่งที่พระยาสิวิราชูเลี้ยงไว้

ฝ่ายพระสิวิชัยเมื่อทราบเรื่องราวทั้งหมดแล้วก็ได้ประมาท รู้ดีว่าไม่วันใดก็วันหนึ่ง พระยาสิวิราชูจะต้องยกทัพมา จึงใช้ให้นกแขกเต้าสุรเสนาออกไปสืบข่าว แล้วการณก็เป็นดังคาด นกแขกเต้าสุรเสนาเข้าหานางนกที่พระยาสิวิราชูเลี้ยงไว้ แล้วสืบเอาความลับจากนางนก ได้รู้ แผนการที่พระยาสิวิราชูจะยกทัพมาครั้งนี้ จึงกลับมาบอกพระสิวิชัย พระสิวิชัยเมื่ อทราบเรื่องราว การยกทัพมาของพระยาสิวิราชูและท้าวพ ระยาต่างๆ ที่พระยาสิวิราชูตีมาได้ นั้น ก็เตรียมสร้างรั้ว แล้วใช้คนไปสอดแนม

เรื่องประวัติขุนพลสัตยชัย

ในเมืองวิเทนคร มีพราหมณ์ผู้หนึ่งชื่อว่าปุลณกะ วันหนึ่งได้เดินทางเข้าไปในป่าแล้ว

ลูกนางยักษ์ชนิดนี้จับไว้ นางบังเกิดความรักในตัวพราหมณ์จึงจับไปไว้ในถ้ำของตน ในอาณาเขตที่ได้รับพรมาจากท้าวเวสสุวรรณ นางยักษ์ดูแลพราหมณ์เป็นอย่างดี จนกระทั่งวันหนึ่งก็เกิดบุตรชายคนหนึ่งได้ชื่อว่าสัญชัย วันหนึ่งสัญชัยผู้เป็นลูกเกิดความสงสัยว่าทำไมแม่ตนจึงแตกต่างจากตนและพอจึงถามดูก็รู้ความจริงว่าแม่ของตนเป็นยักษ์ เมื่อรู้ความดังนั้นก็กลัวจึงคิดพาพ่อตนหนี ในวันหนึ่งขณะแม่ยักษ์ชนิดนี้ไปหาอาหารสัญชัยกุมารก็พาพ่อหนี แม่ยักษ์ กลับมาไม่พบสองพ่อลูก จึงออกติดตามไปทันกันที่ริมฝั่งแม่น้ำซึ่งพ้นเขตแดนของนางแล้ว นางยักษ์ชนิดนี้อ่อนน้อมให้ทั้งสองกลับมาอยู่ด้วยแต่สัญชัยกุมารไม่ยอมกลับ สุดท้ายนางยักษ์ก็ตรอมใจตาย ณ ริมฝั่งแม่น้ำนั้น แต่ก่อนตายด้วยความรักลูกก็ได้ถ่ายทอดจิตมณีนมตรแก่สัญชัยกุมาร สองพ่อลูกเศร้าใจเป็นอันมากจัดการเผาศพนางยักษ์ชนิดที่ริมฝั่งแม่น้ำนั้น แล้วพากันเดินทางต่อไปอยู่ที่ บพระสีวิชัยในวิเทนคร ได้รับการอุปถัมภ์เลี้ยงดูเป็นคนใกล้ชิดของพระสีวิชัย

วันหนึ่งพระสีวิชัยเรียกสัญชัยอำมาตย์มาเพื่อปรึกษาเรื่องที่ พระยาสิวีราชจะยกทัพมาตีวิเทนคร พระสีวิชัยจึงส่งสัญชัยอำมาตย์ไปยังเมืองสิวีราช แล้วให้ส่งข่าวคราวความเคลื่อนไหวในกองทัพของพระยาสิวีราชมาถวาย

เมื่อสัญชัยอำมาตย์เข้าไปสู่สำนักพระยาสิวีราชแล้ว ก็สร้างใจไว้ว่างใจแก่พระยาสิวีราช โดยช่วยตีเมืองพาราณสีและเมืองน้อยใหญ่มาเป็นลำดับ จากนั้นจึงแต่งทัพเดินทางมุ่งเข้าสู่เมืองวิเทนคร

ฝ่ายพระยาสิวีชัยเมื่อทราบข่าวศึกแล้วก็ให้อพยพคนเข้ามาอยู่ในเมือง รวมทั้งเตรียมเสบียงข้าวปลาอาหารต่างๆ จัดกำลังพลแวดล้อมดูแลรักษาเมืองไว้

ครั้นเมื่อพระยาสิวีราชยกทัพมาถึงพระสีวิชัย ก็ได้ไปพบพระยาอภิจักรวาลและ นางวิมลเทวีผู้เป็นพ่อแม่ บอกว่าไม่ต้องตกใจในการศึกครั้งนี้ ขอให้มอบหน้าที่นี้ให้เป็นของพระองค์ ในการรบครั้งที่ 1 พระยาสิวีราชใช้วิธีการต่างๆ เป็นต้นว่าถมคูเมือง ล้อมเมือง แต่ก็ไม่สามารถตีเมืองวิเทนครได้ จึงต้องถอยทัพกลับ เพื่อเตรียมตัวกลับมาเป็นครั้งที่ 2

เรื่องที่มาจากชาดกัมพลคชราชและสุโกฤทธิษณ์

ในกาลเมื่อก่อนยังมีพราหมณ์ชื่อสิริธร อยู่ในเมืองพาราณสี เข้าไปบวชเป็นฤๅษี อยู่ในป่าหิมพานต์ แล้วสร้างศาลาหลังหนึ่งอยู่ที่ใกล้สระบัว และมีพราหมณ์อีกผู้หนึ่งชื่อกาลพราหมณ์ เมื่อภรรยาตายได้นำบุตรชายเข้าไปสู่ป่าหิมพานต์แล้วบวชเป็นฤๅษี สร้างศาลาอยู่ที่ริมแม่น้ำคงคา บุตรชายของกาลพราหมณ์เติบโตใหญ่ขึ้นได้เรียนวิชาความรู้ศาสตร์ศิลป์ต่างๆ จากผู้เป็นพ่อแล้วก็อยู่ในอาศรมแห่งนั้น

วันหนึ่งกลางสระบัวใกล้อาศรมของพรหมณีสิริธร ก็มีดอกบัวใหญ่เกิดขึ้น ภายในมีกุมารีน้อยปทุมมาเกิดในท้องดอกบัว พรหมณีสิริธรเห็นดูทารกน้อยจึงนำมาเลี้ยงดูดุจลูกของตน ให้ชื่อว่านางปทุมมา นางเจริญวัยขึ้นมีรูปร่างและมีสติปัญญาอันฉลาด

วันหนึ่งกาลฤๅษีได้ช่วยเหลือช้างตัวหนึ่งที่ ถูกต่อตำได้รับบาดเจ็บ แล้วไปนอนอยู่ที่ใกล้อาศรมของกาลฤๅษี กาลฤๅษีก็ช่วยรักษาดูแลจนช้างหายดีแล้ว ช้างนั้นสำนึกบุญคุณช่วยอุปฐาก กาลฤๅษีเป็นกา ตอบแทนคุณ มาภายหลังเมื่อช้าง แก่ชราแล้วจึงกลับเข้าสู่ป่าแล้ว นำลูกตนมาอุปฐากกาลฤๅษีแทน ช้างน้อยนี้ก็อยู่อุปฐากฤๅษีตามคำสั่งพ่อและเป็นเพื่อนเล่นกับลูกของกาลฤๅษี กาลฤๅษีจึงตั้งชื่อลูกของตนว่าสุภโคฤๅษี พร้อมทั้งตั้งชื่อลูกช้างว่ากัมพลคชราช

วันหนึ่งนางปทุมมาคิดว่านางนั้นเป็นหญิง ถ้ายังอยู่จะเป็นมลทินแก่สิริธรฤๅษีได้ จึงร้อยพวงดอกไม้แล้วโยนเสีย ยงหายไปยังแม่น้ำ เพื่อว่ามีผู้เห็น พวงดอกไม้นั้นจะได้มารับตนไป ขณะเดียวกับที่สุภโคฤๅษีน้อยกำลังชื่อคอช้างเผือกกัมพลคชราชไปสู่แม่น้ำ เห็นพวงดอกไม้ก็หมายรู้ได้ว่ามีเนื้อคู่ของตนอยู่ที่เหนือน้ำ ในวันรุ่งขึ้นจึงเดินตามแม่น้ำขึ้นไปจนถึงศาลาของสิริ ธรฤๅษี และได้พบนางปทุมมา ขณะนั้นพ่อนางปทุมมาเข้าป่า ส่วนตัวนางก็ขึ้นเก็บดอกไม้อยู่บนต้นไม้และกำลังร้องเพลงอยู่ เมื่อสุภโคฤๅษีน้อยได้ยินเสียงขับอันนั้นก็บังเกิดสินเนหา ปฏิพัทธ์นางในทันที ก็แอบอยู่ในพุ่มไม้เพื่อจะได้เห็นรูปโฉมของนาง เมื่อได้เห็นนางปทุมมาประกอบด้วยลักษณะอันงามทั้งหมด จึงออกมาแสดงตนให้นางเห็น นางปทุมมาไม่ได้พูดอะไร แต่ได้ปลิดดอกไม้ที่อยู่และมองตากันไปมา สุภโคฤๅษีน้อยใคร่จะได้รู้ใจแห่งนางจึงยื่นแขนข้างขวาไปแล้วกำมือ อธิบายความหมายว่า นางยินดีจะรับตนเป็นสามีหรือไม่ ฝ่ายนางปทุมมาก็ลูบปากแห่งตนรับมีความหมายว่า นางจักถามพ่อคุณก่อน เมื่อสุภโคฤๅษีรู้ใจนางแล้ว จึงชวนนางลงมาจากต้นไม้ มายังอาศรมแล้วได้พูดจากัน สุภโคฤๅษีน้อยใคร่จะได้รู้สติปัญญาแห่งนางจึงเล่านิทานปริศนาถามนาง ดังนี้

นิทานปริศนาเรื่องมานวก 5 คน

วันนั้นยังมีชายหนุ่ม 5 คนชวนกันไปเรียนศาสตรศิลป์ในสำนักศิลาปาโมกข์ ในเมืองตักศิลา อาจารย์ถามว่าประสงค์จะเรียนศาสตร์อย่างไร โดยบอกว่าศาสตร์อันหนึ่งสามารถทำให้มีรูปร่าง ศาสตร์อันหนึ่งสามารถหลอกคนให้เข้าใจผิดจากร้ายกลายเป็นดีได้ ศาสตร์อันหนึ่งทำให้มีอาหารอันประณีตได้กินทุกครั้งเท่าที่ต้องการ ศาสตร์ศิลป์อีกประการหนึ่งคือ มีตาทิพย์สามารถมองเห็นข่าวของต่างๆ ที่คนทั้งหลายเก็บซ่อนไว้ได้ คนทั้งหลาย 4 คน ก็เลือกเรียนศาสตร์ที่ตนพอใจเว้นคนหนึ่งที่ไม่ได้เรียน สิ่งใดเลย แต่ได้กลับมาทำไร่ สุภโคฤๅษีน้อยจึงถามนางปทุมมาว่า นางจักพึงใจเลือกผู้ใด นางจึงเลือกผู้ที่ไม่ได้เรียนศาสตร์อันใดเลย

ในวันต่อมาสุโกฤทธิษณ์น้อยจึงเล่าให้พ่อตนฟังแล้วพากันไปขออนางปทุมมาจากสิริ ธรฤทธิษณ์ เมื่อแต่งงานให้ทั้งสองแล้ว กาลฤทธิษณ์จึงให้ทั้งสองเดินทางเข้าสู่เมือง โดยให้นำกำพลคชราชไปถวายแก่พระยาพาราณสี ทั้งสุโกฤทธิษณ์และนางปทุมมาจึงได้ออกเดินทางไปสู่เมืองพาราณสี

กล่าวถึงพระอินทร์พิจารณาดูเห็นภัยแห่งพระสิริชัยกำลังจะมาถึง จึงคิดจะช่วยเหลือโดยแปลงเป็นพรานป่าแล้วบอกให้ฤทธิษณ์นำช้างกำพลคชราชไปถวายแก่พระยาสิริชัยผู้เป็นธรรมิกราช ขณะนั้นพระยาสิริชัยกำลังประพาสอุทยาน คนและหมู่ช้างหมู่ม้าทั้งหลายเมื่อเห็นช้างเผือกตัวนั้นก็เกิดประหมาไม่สามารถเดินต่อไปได้ ต่างก็หลบหลบตาเพื่อว่าจะหนี พระอินทร์แปลงจึงได้บอกให้ฤทธิษณ์น้อยทั้งสองรออยู่ก่อน ส่วนตนก็เข้าไปทูลพระสิริชัยว่ามีผู้นำช้างเผือกมงคลมาถวาย พระยาสิริชัยก็ยินดีนัก พระอินทร์แปลงจึงบอกให้ ทหารเอาน้ำล้างเท้าของพระยาช้างเผือกก็ มพลคชราชมาล้างตัวช้างดำทั้งหลาย เมื่อช้างดำทั้งหลายได้กินน้ำและรดน้ำล้างเท้าพระยาช้างนั้นแล้วก็มีอาการกลับเป็นปกติดังเดิม พระยาสิริชัยจึงให้ฤทธิษณ์น้อยทั้งสอง เข้าเฝ้าเพื่อถวายช้างเผือกแล้ว ประทานสิ่งของมีค่าต่างๆ มากมาย รวมทั้งตั้งให้เป็นผู้ดูแลช้างเผือกนี้ พร้อมทั้งสมโภชช้างเผือกมงคลนี้ด้วย

กล่าวฝ่ายพระยาสิริราช เมื่อเวลาผ่านมา 1 ปี ก็เตรียมพร้อมยกทัพไปวิเทหนครเป็นครั้งที่ 2 ก็เรียกชุมนุมโยธาหาญแล้วไปตีเอาเมืองต่างๆ ได้ร้อยเอ็ดเมือง จัดการแต่งทัพแล้วเดินทางสู่วิเทหนคร เมื่อไปถึงก็ตั้งทัพรออยู่นำเมืองวิเทหนคร

พระยาสิริชัยก็ได้ส่งนันทเสนาอำมาตย์ออกไป บุตรชายคนหนึ่งของนันทเสนได้แสดงกำลังข่มขวัญกองทัพของพระยาสิริราชโดยยกช้างตัวหนึ่งขึ้นเหนือศิระกะวัดแก้วบนหัวแล้วก็ซัดไปตก ตรงหน้าพระยาสิริราช แล้วร้องว่าถ้าหิวก็ให้เอาช้างตัวนี้ไป ทำอาหาร กิน เมื่อคนในกองทัพพระยาสิริราชเห็นดังนั้นก็ระส่ำระสายตกใจกลัว พระสิริชัยรำพึงว่าพระยาทั้งหลายที่อยู่รอบเมืองนี้ ต่อให้รออยู่นานเท่าใดก็ไม่สามารถทำร้ายพระองค์ได้ มีความกรุณาไม่อยากจะเสียเลือดเนื้อ จึงขึ้นขี่คอช้างเผือกกำพลคชราช แล้วเสด็จออกไปยังนอกประตูเมือง

เมื่อพระยาช้างเผือกกำพลคชราช ร้องขึ้น เหล่าช้างม้าโยธาทั้งหลายของพระยาอหิจจวงศ์ ก็ระส่ำระสายล้มลงไปกับพื้นดินนั่นเอง เมื่อได้เห็นพระยาสิริชัยขี่คอช้างกำพลคชราชนั้น บรรดาทหารในกองทัพของพระยาสิริราชก็พร้อมกันก้มกราบเหนือแผ่นดินทุกคน

ท้าวพระยาทั้งหลายกลัวตายก็ร้องขอชีวิต พระยาสิริชัยก็มีได้ทำอันตรายแก่ผู้ใด ได้จัดงานเลี้ยงให้แก่พระยาสิริราชและท้าวพระยาทั้งหลายและก็ได้ให้นางสีไวยกานำบรรณาการของฝากต่างๆ ไปถวายพระยาสิริราชผู้เป็นพ่อของนาง เมื่อได้พบกันแล้ว ต่างก็ถามถึงทุกข์สุขซึ่งกันและกัน เหตุที่ต้องพลัดพรากจากกันเป็นเวลานาน หลังจากนั้นพระสิริชัยก็ได้เสด็จออกจากเมือง

วิเทนนคร ไปพบพระยาสิวิราชยังที่ตั้งทัพนั้นแล้ว ก็ให้พระยาตามประเพณี แล้วนั่งอยู่ที่นั่นโดยนั่งในตำแหน่งอันต่ำกว่าพระยาสิวิราชและสูงกว่ากษัตริย์ท้าวพระยาทั้งหลาย จากนั้นพระสิวิราชก็ได้นำแก้ววิเศษที่ได้รับมาจากยักษ์นั้นโยนขึ้นไปในอากาศ ก็มีข้าวของ เงินค่า เสื้อผ้าอาภรณ์ต่างๆ ตกลงมามากมาย หลังจากนั้นก็ได้ให้โอรวาทสั่งสอนท้าวพระยาทั้งหลาย ให้ตั้งอยู่ในราชธรรมสืบประการและอย่าได้ประมาทในกิจทั้งปวงแล้วก็ได้คืนเมืองให้กับท้าวพระยาทั้งหลายกลับคืนดังเดิม

พระสิวิราชจะตรัสสั่งสอนเรื่องอำนาจแห่งความโลกัตถนาอันนำมา ซึ่งความวินาศ โดยได้เล่าเรื่องเป็นอุทาหรณ์ดังนี้

นิทานอุทาหรณ์แสดงโทษแห่งความโลก

ในกาลเมื่อก่อนมี พรหมณ์ผู้หนึ่งอยู่ในเมืองพาราณสี มีภรรยาชื่อนางสุภกา มีลูกสาว 3 คน ชื่อนางนันทา นางนันทคติ และนางสุนันทา วันหนึ่งพรหมณ์ผู้เป็นพ่อตาย แล้วไปเกิดเป็นหงส์ทอง หงส์ตัวนั้นมีปัญญา ระลึกภูษาติ ก่อนของตน เมื่อหงส์ตัวนั้นเจริญวัยขึ้นก็มีปีกเป็นทองคำ คิดถึงลูกเมียของตนเกรงว่าจะได้รับความลำบากจึงได้กลับบ้านเดิมของตน แล้วไปเกาะอยู่ที่ไม้สาวฝ้าย นางพรหมณีและลูกสาวได้เห็นหงส์จึงถามดูก็รู้ว่าเป็นพ่อของตนมาหา ด้วยเกรงว่านางและลูกทั้งสามจะลำบากจึงสลัดปีกของตนให้นำไปขายเลี้ยงชีวิตเรื่อยมา จนวันหนึ่งอำนาจแห่งความโลกก็ครอบงำนางพรหมณี นางบอกลูกสาว พ่อของนางทั้งหลายนั้นอย่างไรก็เป็นสัตว์เดรัจฉานยากจะรู้จักได้ บางครั้งก็มาบางครั้งก็ไม่มา จึงวางแผนว่าถ้าหงส์ทองมาครั้งนี้จะจับไว้ วันหนึ่งหงส์ทองก็มา นางจึงจับหงส์ไว้ แล้วก็ถอนขนทองคำของหงส์ออกจนหมด หงส์ทองก็ถึงทุกขเวทนามากนัก ไม่สามารถบินได้อีกต่อไป นางพรหมณีจึงจับใส่ในไหไว้ ต่อมาขนของหงส์ก็งอกขึ้นดังเดิมแต่เป็นสีขาวแล้วก็บินหนีไปแล้วไม่กลับมาอีก

พระสิวิราชสอนเรื่องอำนาจแห่งโทษะ จึงยกนิทานอุทาหรณ์มาเล่า ดังนี้

นิทานอุทาหรณ์แสดงโทษแห่งโทษะ

ในกาลเมื่อก่อนมีราชสีห์ตัวหนึ่งอยู่ในถ้ำคูหาในป่าหิมพานต์ ราชสีห์ตัวนั้นก็จับสัตว์ทั้งหลายกินเป็นปกติอยู่ในป่านั้น และมีหมาจิ้งจอกตัวหนึ่งได้อาศัยซากสัตว์ที่เหลือจากราชสีห์นั้นกินเป็นอาหาร วันหนึ่งมันเกิดความคิดขึ้นมาว่าไม่ใช่ว่าเนื้อสัตว์ชนิดใดมันก็กินมาหมดแล้ว ยังเหลือก็แต่เนื้อราชสีห์ที่ยังไม่เคยได้กิน จึงคิดหาอุบายเพื่อจะฆ่าราชสีห์ตัวนั้น วันหนึ่งมันเดินไปในป่าได้เห็นบ่อแก้วอันหนึ่งมีน้ำใสงามจนเห็นเงาสะท้อนของตนเองในน้ำ ก็คิดอุบายที่จะฆ่าราชสีห์ให้ได้ มันจึงไปหาราชสีห์แล้วบอกแก่ราชสีห์ว่า ที่บ่อน้ำในป่า ยังมีราชสีห์อีกตัวหนึ่ง ราชสีห์เมื่อได้ฟังดังนั้นแล้ว ก็ให้หมาจิ้งจอกนำทางไปเพื่อจะไปจัดการกับราชสีห์ตัวนั้น มันบอกกับราชสีห์ว่าเมื่อไปถึง

แล้วต้องรีบจัดการราชสีห์ตัวนั้นทันทีก่อนที่ จะรู้ตัว แล้วมันก็นำทางราชสีห์ไปยังบ่อแก้วนั้น เมื่อไปถึงแล้วราชสีห์มองดูในสระแก้วผลึกก็เห็นเงาตัวเอง แต่เข้าใจผิดว่าเป็นราชสีห์อีกตัวหนึ่ง มันจึงส่งเสียงคำราม เงาของตัวเองก็กระพือตอบ ด้วยความโกรธมันไม่ทันพิจารณาดูก็กระโจนเข้า ่าใส่ราชสีห์ตัวนั้นจึงตกลงไปในบ่อแล้วไม่สามารถกลับ ขึ้นมาได้ ก็ตายอยู่ในบ่อนั่นเอง หมาจิ้งจอกจึงได้กินเนื้อของราชสีห์นั้น เรื่องนี้ฤาษีมีฤทธิ์ตนหนึ่งได้เห็นเหตุการณ์แล้วก็นำมาเล่าสืบทอดจนถึงทุกวันนี้

พระสิวชัยจะสั่งสอนเรื่องอำนาจแห่งมานะคุณแคลนท่านผู้อื่น จึงเล่านิทานอุทาหรณ์เรื่องโทษแห่งมานะ ดังนี้

นิทานอุทาหรณ์แสดงโทษแห่งมานะ

พระยาพรหมทัตเสวยราชสมบัติในเมืองพาราณสี มีปุโรหิตที่มีความรู้ความสามารถในศาสตร์ศิลป์ต่างๆ ภูมณฑปหนึ่งชื่อปฐวีไชยมนต์ ปุโรหิตไม่ต้องการให้ใครล่วงรู้มนต์อันนี้จึงได้ไปนั่งอยู่เหนือเงื่อมผาที่หนึ่ง แล้วสาธยายมนต์อันนั้น โดยไม่รู้ ว่ามีสุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่ง นอนอยู่ที่ใกล้เงื่อมผานั้น สุนัขจิ้งจอกตัวนั้นเมื่อชาติที่แล้วเคยเป็นพราหมณ์และได้เคยรู้มนต์บทนี้มาก่อน ครั้นในชาตินี้เกิดเป็นสุนัขจิ้งจอก เมื่อมาได้ยินอีกครั้งก็ระลึกความจำนั้นได้ มันจึงออกมาจากใต้เงื่อมผาแล้วบอกกับปุโรหิตว่ามันได้ยินมนต์ที่ปุโรหิตสาธยายนั้นแล้วก็หนีไป เมื่อนั้น สุนัขจิ้งจอกตัวนั้นก็สวดปฐวีไชยมนต์สัตว์ต่างๆ เป็นต้นว่า ช้าง ม้า ราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง สัตว์ป่าทั้งหลายก็มาหาด้วยอานุภาพมนต์ของสุนัขจิ้งจอกตัวนั้น วันหนึ่งเกิดมานะสามหาวมากจึงได้คิดจะไปเอาราชสมบัติในเมืองพาราณสี จึงนำบริวารฝูงสัตว์ทั้งหลายไปล้อมเวียงพาราณสีไว้ โดยเอาช้าง ใหญ่สองตัวมาเรียงกันให้ราชสีห์ตัวหนึ่ง ขึ้นอยู่บนหลังช้างสองตัวนั้น ตัวมันเองก็ขึ้นนั่งเหนือหลังราชสีห์ เมื่อนั้นคนทั้งหลายในเมืองพาราณสีก็กลัวมาก ปุโรหิตอำมาตย์เข้าไปรายงานแก่พระยาพาราณสีว่าจะเป็นคนออก ไปเจรจา กับสุนัขจิ้งจอกนั่นเอง ปุโรหิตจึงขึ้นไปเชิงเทินกำแพงเมืองแล้วตะโกนถามสุนัขจิ้งจอกว่าจะเอา เมืองนี้ด้วยวิธีการใด สุนัขจิ้งจอกว่า จะให้ราชสีห์คำรามเพื่อให้คนทั้งหลายตกใจตาย เมื่อรู้ดังนั้น แล้วปุโรหิตจึงให้คนทั้งหลาย นำเมล็ดถั่วมา อุดหูไว้ทุกคน รวมทั้งสัตว์เลี้ยงต่างๆ ด้วย เมื่อราชสีห์ก้มหน้าคำรามด้วยเสียงดัง 3 ครั้ง ทำให้ช้างป่าตัวที่อยู่ใต้ราชสีห์สองตัวนั้นตกใจเลยทำให้สุนัขจิ้งจอกตกลงมาโดนเหยียบตาย ส่วนสัตว์ตัวอื่นๆ หนีแตกตายบ้าง ตกใจจนเข้าหากันบ้าง ต่างล้มตายเป็นอันมากในที่นั้น ปุโรหิตจึงให้เปิดประตูเมืองแล้วให้คนทั้งหลายไปเอาเนื้อสัตว์ที่ตายนั้นมาเป็นอาหาร แต่กินแล้วก็ยังไม่หมดเนื่องจากมีเนื้อสัตว์ที่ตายเป็นจำนวนมาก จึงได้เอามาทำเป็นริ้วเป็นชิ้นแล้วตากแดดสืบทอดมาจนถึงบัดนี้

พระสวี่ชัยจะสั่งสอนเรื่องโทษแห่งการหลอกลวงจึงได้ยกนิทาน อุทาหรณ์ มาเล่า
ดังนี้

นิทานอุทาหรณ์แสดงโทษแห่งการหลอกลวง

หนองน้ำแห่งหนึ่ง มีฝูงปลา และสัตว์น้ำอาศัยอยู่ เมื่อถึงฤดูร้อนน้ำในหนองนี้ก็จะแห้ง
ขอดและทำให้ปลาตายมากนัก นกยางตัวหนึ่งเห็นปลาเหล่านั้นมันจึงออกอุบายเพื่อว่าจะได้กิน
ปลา โดยไปบอกกับเหล่าฝูงปลาว่าจะพาไปสู่สระน้ำที่กว้างใหญ่กว่านี้ โดยในครั้งแรกมันก็พาปลา
ไปตัวหนึ่งก่อนเพื่อไปเห็นสระกว้างนั้นแล้ว จึงนำปลากลับมาเพื่อเล่าให้ปลาตัวอื่นฟังพวกปลาพา
กันหลงกลนกยาง ให้นกยางใช้ปากคาบไปที่ละตัว เมื่อไปถึงที่คบไม้แห่งหนึ่งก็กินปลาเหล่านั้นเป็น
อาหาร จนกระทั่งปลาหมดสระ น้ำนั้น ที่สระน้ำนั้นยังมีปูตัวหนึ่ง นกยาง อยากจะกินปูจึงใช้
แผนการเดียวกัน แต่ปูฉลาดกว่าจึงถามว่าจะพามันไปด้วยวิธีใด นกยางก็ตอบว่าจะใช้ปากคาบไป
ปูก็ยอมไปแต่ว่าจะขอใช้กำหนับคอนกยางไว้แทน เมื่อไปถึงที่คาบไม้ นกยางก็กินปูตัวนั้น ปู
จึงว่าถ้าไม่ปล่อยตนก็จะใช้กำหนัดคอนกยางเสีย สุดท้ายนกยางจึงยอมปล่อยปูลงข้างที่ริมสระน้ำ
แต่ปูก็ตัดคอนกยางเสียด้วยกำหนัดของมันในวันนั่นเอง เรื่องนี้ถ้าผู้มีฤทธิ์ได้นำเอาเหตุอันนั้นมาเล่า

พระสวี่ชัยจะตรัสสั่งสอนเรื่องโทษแห่งความตระหนี่ จึงยกนิทานอุทาหรณ์เรื่องพรานเบ็ด
มาเล่าดังนี้

นิทานอุทาหรณ์แสดงโทษแห่งความตระหนี่

ในเมืองพาราณสีมีพรานเบ็ดผู้หนึ่ง หนึ่งวันหนึ่งไปนั่ง ตกเบ็ดอยู่ยังหนองน้ำแห่งหนึ่งกับลูก
บั้งเอิญว่าเบ็ดอันนั้นไปเกี่ยวกับตออันหนึ่งเข้า เลยทำให้เบ็ดขึ้นขึ้นมาไม่ได้ แต่พรานเบ็ดเข้าใจว่า
เป็นปลาตัวใหญ่ด้วยความโลภกลัวว่าคนอื่น จะมาขอแบ่งปลาของตน จึงบอกกับลูกตนว่าให้ไป
บอกกับแม่ที่บ้านว่าให้ทะเลาะกับคนที่อยู่บ้านใกล้เคียงเสีย เพราะถ้าตีๆ กันอยู่ได้ปลาไปแล้ว
ไม่ปันให้ก็จะไม่ดี เมื่อบอกลูกดังนั้นแล้ว ตนเองก็ดำลงไปในน้ำด้วยความรีบร้อนจึงไปกระทบกับตอ
ทำให้ตาบอดทั้งสองข้างได้รับความทุกข์ทรมานเป็นอย่างมาก พรานเบ็ดเอามือกุมตาทั้งสองข้าง
แล้วขึ้นมาจากน้ำแล้วเที่ยวหาผ้าถุงของตนแต่หาไม่พบ เพราะใจได้ขโมยไปเสียแล้ว ส่วนเมีย
พรานเบ็ดอยู่บ้านได้ยินคำลูกที่ผู้พ่อใช้มาบอกนั้น ก็กระทำตนเป็นคนบ้าเอาใบ ตาลมาเหน็บหูแแต่้ม
คิ้วแแต่้มตาแล้ว เอาหมากใส่ เหว เดินไปตามบ้านเรือนเพื่อนบ้านต่างๆ แล้วก็เที่ยวทะเลาะกับผู้ค น
เหล่านั้น เมื่อทะเลาะกันก็พากันไปที่เรือนนายบ้าน นายบ้านก็ตัดสินว่าเป็นความผิดของเมียพราน
เบ็ดเพราะเป็นผู้เริ่มเรื่องก่อน แล้วจึงจับนางมัดไว้แล้วไปหาพรานเบ็ดเพื่อจะให้จ่ายสินไหม
สุดท้ายพรานเบ็ดก็ไม่ได้ปลาแถมยังต้องตาบอดแล้วเสียเงินค่าปรับสินไหม

พระสวีย์จะเทศนาเรื่องโทษแห่งความอกตัญญู จึงยกนิทานอุทาหรณ์มาแล้วดังนี้

นิทานอุทาหรณ์แสดงโทษแห่งความอกตัญญู

ในเมืองพาราณสี มีพรานป่าผู้หนึ่งเข้าป่าล่าสัตว์เพื่อเลี้ยงชีวิตตนและครอบครัว วันหนึ่งพรานป่าเอาสุนัขตัวหนึ่งเข้าไปในป่า สุนัขตัวนั้นเห็นกระต่ายตัวหนึ่งก็วิ่งไล่ จนถึงอาศรมของฤๅษีรูปหนึ่งชื่อมหาพรหมฤๅษี จนหมดแรงแล้วล้มอยู่ที่นั่น ฤๅษี สงสารสุนัขนั้นจึงให้ข้าวให้น้ำ ฤๅษีตนนั้นเป็นผู้มีฤๅษานุกาพมากจึงเผลอใจ สุนัขตัวนั้นให้เป็นละมั่งเที่ยวเดินหากินอาหารในป่า เมื่อนั้นยังมีเสือโคร่งตัวหนึ่งเห็นละมั่งตัวนั้นก็ไล่จับเพื่อจะกิน ละมั่งก็หนีเข้าไปสู่อาศรมของฤๅษี ฤๅษีก็มีใจกรุณาเผลอใจละมั่งให้กลายเป็นเสือโคร่ง วันหนึ่งเสือโคร่งตัวนั้น เดินไปในป่าหาอาหาร พบราชสีห์ตัวหนึ่ง เมื่อราชสีห์เห็นเสือโคร่งก็จะจับกินเป็นอาหาร เสือโคร่งนั้นกลัวตายจึงวิ่งไปหาฤๅษีอีก ฤๅษีกรุณาเสือโคร่งก็แปลงเสือโคร่งให้กลายเป็นราชสีห์ วันหนึ่งราชสีห์ตัวนั้นเดินไปป่าเพื่อหาอาหาร ก็เห็นลูกราชสีห์ตัวหนึ่งก็มีใจปฏิบัติจึงเข้าไปหา เมื่อ นั้นลูกราชสีห์ก็พาไปหาพ่อและแม่ของตน ราชสีห์ตัวพ่อและแม่นั้นก็กล่าวว่า ตนจะต้องไปถามตระกูลวงศ์ของราชสีห์นั้นกับฤๅษีดูก่อน ราชสีห์แปลงนั้นก็กลัวความแตกจึงคิดจะไปฆ่าฤๅษีเสีย เพื่อปิดบังชาติตระกูลของตนเอง เมื่อไปถึงที่อาศรมของฤๅษีนั้นด้วยฤทธิ์ของฤๅษีจึงสามารถรู้จักใจของราชสีห์นั้นได้ ก็คิดว่าเจ้าสัตว์ตัวนี้เผลอใจนัก ไม่รู้จักบุญคุณที่ได้ช่วยเหลือ จึงได้เผลอใจให้กลับกลายเป็นสุนัขดังเดิม สุนัขตัวนั้นยิ่งละอายมากก็หนีเข้าไปสู่ป่าใหญ่แล้วก็ตายในป่านั้นเอง

พระสวีย์จะสั่งสอนเรื่องโทษแห่งการทะเลาะวิวาท จึงยกนิทานอุทาหรณ์มาแล้ว ดังนี้

นิทานอุทาหรณ์แสดงโทษแห่งการทะเลาะวิวาท

ที่ป่าแห่งหนึ่ง มีเสือโคร่งเผ่าตัวหนึ่ง เป็นใหญ่ในป่าที่นั่น วันหนึ่งเสือโคร่งอยากกินเนื้อและนกทั้งหลาย จึงออกอุบายเรียกสัตว์ทั้งหลายมาชุมนุมแล้วบอกว่าขณะนี้ตนก็แก่ชรามากแล้วไม่สามารถจะรักษาฝูงสัตว์ทั้งหลายได้ จึงคิดว่าจะอยู่จำศีลในที่สงัดแต่ผู้เดียว ให้หาผู้ปกครองดูแลตัวใหม่แทน เหล่าสัตว์ทั้งหลายก็เห็นตามนั้น และให้หนักตัวหนึ่งเป็นพระยาแก่สัตว์ทั้งหลาย แต่หากมีเรื่องราว ทะเลาะกัน เมื่อใดก็พาไปให้เสือโคร่งเป็นผู้พิจารณา มีกระต่ายตัวหนึ่งอยู่ที่จอมปลวกอันหนึ่ง กับบิดาแห่งตน กระต่ายตัวนั้นไปกินอาหารที่อื่นเมื่อกลับมา ก็พบนกกระทา มาจับอยู่ที่จอมปลวกนั้นจึงเกิดทะเลาะกันขึ้นแล้วพากันไปหาเสือโคร่งเผ่าให้ช่วยตัดสินความ เสือโคร่งเผ่าต้องการกินสัตว์ทั้งสองตัวนั้น จึงบอกว่าหูของตนนั้นไม่ค่อยได้ยินให้เข้ามาพูดใกล้ๆ เมื่อทั้งสองเข้าไปใกล้ ก็จับทั้งกระต่ายและนกกระทากินเป็นอาหาร แต่นั้นมาเมื่อสัตว์ใด ทะเลาะกันแล้วพากันไปหาเสือโคร่งเผ่า ก็ต้องตกเป็นอาหารของเสือโคร่งในที่สุด

พระยาสิวิชัยเล่าอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ เพื่อสอนท้าวพระยาทั้งหลาย และยังได้ตรัสสอนเรื่อง ทศพิธราชธรรมสิบประการ ท้าวพระยาทั้งหลายก็พอใจในคำสอนของพระสิวิชัย เป็นอย่างยิ่ง พระยาสิวิราชเมื่อได้ฟังธรรมนั้นแล้วก็ยกลูกสาวตนคือนางสีไวยกาและ เมืองสิวิราชนครให้แก่พระสิวิชัย พระสิวิชัยก็ถวายเมืองคืนให้กับพระยาสิวิราช เหล่าท้าวพระยาต่างๆ ก็บูชาธรรมเทศนานั้นด้วยข้าวของมีค่าเป็นอันมาก พระสิวิชัยกระทำสักการะแก่ท้าวพระยาทั้งหลายร้อยเอ็ดตนแล้วก็ตั้งท้าวพระยาให้ค้ำชูเมืองของตน และให้บรรณาการมากมายแก่ท้าวพระยาเหล่านั้นด้วย ในครั้งนั้นนางสีไวยกาก็ได้กลับไป เยี่ยมบ้านเมืองของตน และได้ปล่อยนางสรมาให้เป็นไทและให้ข้าวของเงินทองเป็นอันมาก

แต่นั้นมาพระสิวิชัย ก็ทรงกระทำทาน อย่างมากมาย สร้างศาลาโรงทานต่างๆ ชูดระดงดอกบัว ทรงมีโอรสและธิดาให้ชื่อว่ามโนเวยวราชกุมารและนางสมุทรรชาราชกุมารี เมืองวิเทหนครก็เจริญรุ่งเรือง พสกนิกรอยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุขเรื่อยมา

กล่าวถึงเมืองกลิงคราชบุรี ฝนไม่ตกมานานและประชาชนก็อดอยากเจ็บไข้กันมากมาย พระยากลิงคราชบุรี จึงใช้ให้พราหมณ์ทั้งแปดคนมาขอช้างมงคลกัมพลชราช พระสิวิชัยจึงยกช้างให้ไปสร้างความไม่พอใจแก่ชาวเมืองมากจึงขับพระยาสิวิชัยออกจากเมืองไปโดยพานางสีไวยกาและราชบุตรทั้งสองออกเดินทาง ระหว่างทางก็ได้ให้ทานข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ที่นำติดตัวมาจนหมด จึงต้องดำเนินด้วยพระบาท พระสิวิชัยก็อุ้มมโนเวยวราชกุมาร ส่วนนางสีไวยกาที่อุ้มนางสมุทรรชาราชกุมารี แล้วมุ่งหน้าเข้าสู่เขาวงกตด้วยความช่วยเหลือของเทวดา ในขณะที่เมื่อพระยาทั้ง 4 พ่อแม่ลูกไปถึงเขาวงกตนั้น หินบัณฑุกัมพลของพระอินทร์ก็ร้อนแล ะกระด้าง เมื่อพระอินทร์ทราบความทั้งหมดแล้วจึงสั่งให้วิสุกรมเทวบุตรไปเนรมิตอาศรม 2 หลังกับข้าวของเครื่องใช้สำหรับนักบวชไว้ในเขาวงกตนั้น แล้วเขียนหนังสือทิ้งไว้ว่า คนผู้ใดมักใคร่บวช จงเอาเครื่องนักบวชผู้นี้บวชเทอญ เมื่อพระสิวิชัยเดินทางมาถึง เห็นหนังสือที่เขียนไว้นั้นก็รู้ว่าพระอินทร์ เป็นผู้เนรมิตให้ จึงเข้าไปสู่อาศรมแล้วบวชเป็นฤๅษีและก็ได้บวชให้นางสีไวยกากับทั้งกุมารทั้งสองด้วย และได้กล่าวกับนางสีไวยกาว่าขณะนี้เราต่างเป็นเพศบรรพชิตแล้ว หากนางไม่มีกิจอันใดอันสมควรมาก็จงอย่าเข้ามา นางรับคำแล้วก็ออกไปอยู่ในอาศรมที่อยู่ของตน

เมื่ออยู่มาได้ระยะหนึ่ง นางสีไวยกา ก็ออกไปหาผลไม้ในป่าเพื่อมาเป็นอาหารเหมือนดังทุกวันโดยฝากลูกทั้งสองไว้กับพระสิวิชัย พระอินทร์ได้แปลงเป็นพราหมณ์แล้วไปขอเอาราชกุมารทั้งสอง พระสิวิชัยก็ยกกุมารทั้งสองให้เป็นทาน เมื่อนางสีไวยกากลับมาไม่พบ ลูกก็ร้องไห้เสียใจมาก จนรุ่งเช้าเมื่อได้ทราบข่าวพระสิวิชัยยกลูกให้เป็นทานแล้วก็อนุโมทนาด้วย หลังจากนั้นไม่นานพระอินทร์ก็แปลงกายมาขอนางสีไวยกา พระสิวิชัยยกนางให้ เมื่อนั้นพระอินทร์จึงสำแดงตนแล้ว

ยกนางสีไวยกาคืนให้แก่พระสีวิชัย พร้อมทั้งบอกว่า ได้นำราชกุมารทั้งสอง ไปไว้ยังเมืองวิเทนคร อีกไม่นานท้าวพระยาทั้งหลายจะมาเชิญเสด็จกลับสู่เมืองวิเทนคร

แต่นั้นไม่นานชาวเมืองกลิงคราชภูริก็นำช้างกัมพลคชราชมาถวายคืนพระยาอทิจจวังโส นางวิมลาทวี พร้อมพระยาสิวีราชูและกษัตริย์ทั้งหลายก็ไปเชิญพระสีวิชัยกลับสู่พระนคร เมื่อกลับเข้าสู่พระนครแล้ว เมืองวิเทนครก็ร่มเย็นเป็นสุข ชาวเมืองอุดมสมบูรณ์ด้วยของทิพย์ทั้งหมด ทรงสั่งสอนเหล่าพระยาทั้งหลายและชาวเมืองให้ตั้งอยู่ในศีล 5 ศีล 8

ในช่วงท้ายเรื่องกล่าวถึงพระพุทธเจ้าตรัสเทศนาแก่ภิกษุเรื่องอริยสัจ 4 และมรรค 8 ประการ แล้วตรัสประชุมชาดกถึงบุคคลที่ได้มาเกิดในปัจจุบันนี้ เช่น พระยาอทิจจวังโส คือสุทโธ-ธนมหาราช นางวิมลาทวี คือนางสิริมหามายา นางสีไวยกา คือนางพิมพา และพระยาสิวิชัย คือพระพุทธองค์ในปัจจุบันนี้

แก่นของเรื่อง

แก่นเรื่องหรือสาระของเรื่อง คือ แนวคิดหรือทัศนคติที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอแก่ผู้อ่าน เพื่อให้ผู้อ่านได้ข้อคิดจากเรื่อง สาระตงะจึงเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญที่ผู้แต่งต้องการสื่อสารกับผู้อ่าน²

เมื่อพิจารณาเนื้อหาของหลักธรรมในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสีวิชัยชาดกแล้วพบว่า มีสาระคำสอนเพื่อแสดงความดีงามตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้แก่ หลักในการดำเนินชีวิต หลักในการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น หลักในการครองเรือน และหลักในการปกครอง โดยการให้เหตุผล และยกข้อพิสูจน์ด้วยการยกอุทาหรณ์มาอธิบายให้เข้าใจ มีเนื้อหาเป็นเชิงสั่งสอนทั้งในทางโลกและทางธรรม

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าแก่นเรื่องหลักในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสีวิชัยชาดก อยู่ที่การประพฤติตนตามหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา แล้วจะทำให้มีชีวิตที่เป็นสุขไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นผู้ใด มีตำแหน่งหน้าที่อย่างไร

ส่วนแก่นเรื่องรอง เป็นเรื่องการบำเพ็ญทานบารมีของพระพุทธเจ้า

โครงเรื่อง

โครงเรื่อง คือ การลำดับเรื่อง ของเหตุการณ์ที่ผู้แต่งผูกขึ้นมา แต่ละเหตุการณ์จะต้องมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล นั่นคือเหตุการณ์หนึ่งจะต้องส่งผลกระทบต่อ

² กุหลาบ มัลลิกะมาส, *วรรณคดีวิจารณ์* (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521), 107.

อีกเหตุการณ์หนึ่งตามมาและต่อเนื่องกันไปเป็นลูกโซ่จนกว่าเรื่องนั้นจะจบลง³

กุหลาบ มัลลิกะมาส กล่าวถึงลักษณะของโครงเรื่องไว้ว่า โครงเรื่องที่ดีและที่ผู้อ่านนิยม คือโครงเรื่องที่มีปัญหาหรือความขัดแย้งที่สำคัญเกิดขึ้นกับตัวเอก เป็นปัญหาที่มีความเข้มข้น มีอิทธิพลทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหรือมีผลกระทบอย่างแรงต่อวิถีชีวิตของตัวละคร ลักษณะความขัดแย้งมี 2 แบบ คือ

1. ปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างตัวเอกกับคู่กรณีหรือกับบุคคลอื่น เช่น คนที่ต่อสู้กับคนชั่ว แม่ผัวกับลูกสะใภ้

2. ปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ระหว่างตัวเอกของเรื่องกับตัวเอง อาจเป็นความขัดแย้งด้านกายภาพ เช่น ความพิการด้านอารมณ์ ด้านศีลธรรม เป็นต้น⁴

วรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดกที่นำมาศึกษานี้ เนื้อเรื่องมีลักษณะเหตุการณ์มาก ตัวละครมาก โครงเรื่องดำเนินไปในลักษณะการเล่าเรื่องซ้อนเรื่อง โดยมีเรื่องราวของพระโพธิสัตว์หรือพระสี่วิชัยออกเดินทางผจญภัย ได้พบคู่คือนางสีไวยกา ตัวละครทั้งสอง ร่วมกันผจญอุปสรรคต่างๆ เป็นโครงเรื่องหลักและมีนิทานซ้อน (emboxed fabel)⁵ ที่เป็นนิทานปริศนาและนิทานอุทาหรณ์ขนาดสั้น แทรกเข้าไประหว่างโครงเรื่องหลัก และยังมีนิทานซ้อนของนิทานซ้อนอีกที (second emboxment)⁶ แทรกเข้าไประหว่างนิทานซ้อนนั้น

นิทานซ้อนเหล่านี้ เป็นเรื่องที่มีโครงเรื่องสมบูรณ์ในตัวเอง ดำเนินเรื่องไม่ซับซ้อน มีเนื้อหาค่อนข้างสั้น และมุ่งแสดงแนวคิดหลักเพียงเรื่องเดียว โดยส่วนใหญ่เป็นนิทานที่มีเนื้อหาเชิงสั่งสอนหรือเพื่อแสดงปัญญาบารมีของพระสี่วิชัย ในสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งนิทานซ้อนเหล่านี้ได้ช่วยขยายความให้โครงเรื่องหลักมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยสรุปโครงเรื่องวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดก ดังนี้

ช่วงที่ 1 พระสี่วิชัยจุติจากสวรรค์มาปฏิสนธิในครรภ์ของนางวิมาลาเทวี มเหสีของพระยาอทิจจวงศ์ กษัตริย์ครองเมืองวิเทहनคร ประสูติแล้วได้นามว่า สี่วิชัยกุมาร เมื่อศึกษาความรู้จนแตกฉานแล้วก็ออกเดินทางเพื่อแสวงหาคนรัก จนได้พบกับนางสีไวยกา ธิดาของพระยา สี่วิราชู

³ ยิวพาส (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา, *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี* (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542), 111.

⁴ กุหลาบ มัลลิกะมาส, *วรรณคดีวิจารณ์*, 106.

⁵ กุสุมา รัชมนณี, *นิทานอุทาหรณ์ในวรรณคดีสันสกฤต* (นครปฐม : แผนกบริการกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากรพระราชวังสนามจันทร์, 2525), 57.

⁶ เรื่องเดียวกัน, 57.

กษัตริย์แห่งสิวิรัฐนคร ได้ ลักลอบอยู่กับนางบนปราสาท เมื่อพระยาสิวิรัฐ ทราบความจริงให้ลี้ อม ปราสาทเพื่อจะจับพระสิวิชัย พระสิวิชัย ได้พานางสีไวยกาหนีในยนต์หงส์ที่สร้างขึ้นด้วยไม้ แล้ว เหาะหนีไปในอากาศ ในตอนนี้ได้แทรกนิทานปริศนา 2 เรื่อง คือ

1.1 ปริศนาเรื่องมาจากที่ใดและจะไปที่ไหน

1.2 นิทานปริศนาเรื่องลูกเศรษฐี

ช่วงที่ 2 พระสิวิชัยและนางสีไวยกาใช้ชีวิตอยู่ในป่า มีทั้งเหตุการณ์ที่ต้องพลัดพราก จากกันและได้พบกันในที่สุด

2.1 พระสิวิชัยและนางสีไวยกาแวะพักกับฤาษี หงส์ยนต์เกิดไฟไหม้จึงเดินทาง ต่อด้วยพระบาท

2.1.1 พระสิวิชัยช่วยพราหมณ์สิริวัฒน์ ตอบปัญญาทะอรรถมแก่ยักษ์ พราหมณ์บอกทางไปเมืองวิเทหะ

2.2 ระหว่างเดินทางพักอยู่ที่หมู่บ้าน พระสิวิชัยได้ใช้ปัญญาช่วยแก้ปัญหา และตัดสินความมีเรื่องซ้อน 3 เรื่องคือ

2.2.1 เรื่องพราหมณ์

2.2.2 เรื่องขุมทรัพย์

2.2.3 เรื่องโจรลักโค

2.3 พระสิวิชัยออกเดินทางต่อ ระหว่างทางนางสีไวยกาเจ็บเท้า ทำให้ไม่สามารถเดินทางต่อได้จึงแวะพักและสร้างศาลาขึ้น พระสิวิชัยถูกยักษ์จับเป็นเหตุให้พลัดพรากจาก นางสีไวยกา

2.4 นางสีไวยกาพลัดพรากจากพระสิวิชัยจึงออกตามหาและได้และได้พบ นารฤาษี นางได้ฝากเครื่องประดับและผ้าสไบไว้ ระหว่างทางได้รับการช่วยเหลือจากนกแขกเต้า สัตว์ชิวะ โดยบอกทางแล้วนำไปฝากไว้กับนายบ้าน

2.4.1 แทรกประวัติของนกแขกเต้าสัตว์ชิวะ

2.5 นายบ้านได้ดูแล นางสีไวยกา ประดุจเป็นธิดาตน นางได้แนะนำให้นาย บ้านตั้งตลาดไว้ เพื่อว่าหากพระสิวิชัยผ่านมาจะได้พบกัน

2.6 พระสิวิชัยเดินทางต่อ พบนายพราหมณ์บอกหนทางไปเมืองวิเทหนคร

2.6.1 แทรกนิทานอุทาหรณ์เรื่องนายพราหมณ์ล่าสัตว์แสดงเรื่องโทษของ ความโลภ

2.7 พระโพธิสัตว์เดินทางมาพบนารถาษี ได้เครื่องประดับกับผ้าสไบที่นาง
สีไวยกาฝากไว้ นารถาษีแสดงสังขารเรื่องความไม่เที่ยง

2.8 นายสีไวยกาฝันว่ามีเทวบุตรนำแก้วมาวางไว้ที่อกนางแล้วจากไป ก็รู้ว่า
จะได้พบกับพระโพธิสัตว์ จึงตั้งตาคอย

2.9 พระสีวิชัยออกเดินทางต่อจนกระทั่งมาถึงหมู่บ้านที่นางสีไวยกาอยู่

2.9.1 แทรกเรื่องพระโพธิสัตว์ช่วยตัดสินความระหว่างคนขายพินกับ
จระเข้ เป็นนิทานอุทาหรณ์แสดงโทษของความอกตัญญูไม่รู้คุณท่าน

2.10 พระสีวิชัยได้พบนางสีไวยกา

ช่วงที่ 3 พระสีวิชัยเข้าสู่เมืองวิเทนนคร

3.1 พระสีวิชัยเดินทางถึงเมืองวิเทนนครพระยา อทิจจวงโส ให้นุโรหิตไปถาม
คูวัตรปฏิบัติแห่งลูกสะใภ้ 10 ประการ นางสีไวกาตอบวัตรอันนั้นพระยาอทิจจวงโสพอพระทัยรับ
พระสีวิชัย เข้าเมืองแล้วกระทำมงคล 3 ประการ

3.2 พระสีวิชัยทรงทำนุบำรุงบ้านเมือง ทรงปกครองบ้านเมือง ด้วยหลัก
อภิธานิยธรรม 7

3.3 พระสีวิชัยทรงตัดสินคดี

3.3.1 เรื่องเศรษฐีลักแก้ว

3.3.2 เรื่องคนกลายเป็นวัว

3.3.3 เรื่องเศรษฐีลักไถพ่อค้า

3.3.4 เรื่องลูกเรือเขา

3.3.5 เรื่องหนูกินดาบ

3.3.6 เรื่องลักกถินอาหาร

3.3.7 เรื่องทองคำโตเท่าภูเขา

3.3.8 เรื่องมุกดาหาร

3.3.9 เรื่องนันทเสน

3.3.10 เรื่องพลเทวอำมาตย์

ช่วงที่ 4 พระยาสิวีราชู ยกทัพมาตีกรุงวิเทนนคร 2 ครั้ง พระสีวิชัยทำสงครามและใน
ที่สุดสามารถสร้างไมตรีกับพระยาสิวีราชูได้

4.1 พระยาสิวีราชูคิดจะยกทัพมาตีกรุงวิเทนนคร พระสีวิชัยทราบเรื่องโดย
ส่งนกแขกเต้าสุรเสนาไปสืบความ จึงส่งสัญญาอำมาตย์ไปเป็นไส้ศึกในเมืองสิวีราชูนคร

4.1.1 แทรกเรื่องประวัติของคุณพลสัณชัย

4.2 ทำสงคราม ครั้งที่ 1 พระยาสิวีราชูยกทัพกลับ

4.2.1 แทรกประวัติช้างกัมพลคชราชและสุโภคภาซีน้อย

4.2.1.2 แทรกนิทานปริศนาเรื่องมานวก 5 คน

4.3 ทำสงครามครั้งที่ 2 พระสิวีชัยไม่ประสงค์จะให้เสียเลือดเนื้อ จึงให้ขุนพลออกไปแสดงความสามารภ เพื่อข่มขวัญข้าศึก แล้วพระสิวีชัยขึ้นขี่ช้างกัมพลคชราช เสด็จออกไปยังทัพของพระยาสิวีราชู ด้วยบารมีของพระสิวีชัยและช้างกัมพลคชราช ทำให้กอง ทัพของพระยาสิวีราชูยอมแพ้ ในที่สุดสามารถสร้างไมตรีกับพระยาสิวีราชูได้

4.4 พระสิวีชัยสอนให้เจ้าเมืองทั้งหลาย ร้อยเอ็ดเมืองตั้งอยู่ในราชธรรม 10 ประการ

4.4.1 นิทานอุทาหรณ์แสดงโทษแห่งความโลภ

4.4.2 นิทานอุทาหรณ์แสดงโทษของโทษะ

4.4.3 นิทานอุทาหรณ์เรื่องโทษของมานะ

4.4.4 นิทานอุทาหรณ์แสดงโทษแห่งการหลอกลวง

4.4.5 นิทานอุทาหรณ์แสดงโทษแห่งการทะเลาะวิวาท

ตอนที่ 5 พระสิวีชัยทรงกระทำมหานาปะธานช้างกัมพลคชราชแก่เมืองกลิงคราษฎร์ ประชาชนไม่พอใจ ขับพระสิวีชัยออกจากเมือง พระสิวีชัยจึงออกบวชพร้อมพานางสีไวยกาและกุมารทั้งสองไปอยู่ที่เขาวงกต ได้ยกพระกุมารทั้งสอง และนางสีไวยกาให้กับพระอินทร์ ที่แปลงเป็นพราหมณ์มาขอ ภายหลังพระยาอทิจจวังโสพร้อมด้วยท้าวพระยาทั้งหลายเดินทางมาเชิญเสด็จกลับสู่วิเทहनคร

จากโครงเรื่องวรรณกรรมล้านนาเรื่องสิวีชัยขาดก้างตัน จะเห็นได้ว่าโครงเรื่องมีความซับซ้อน ในระหว่างโครงเรื่องหลักจะมีรายละเอียดเป็นเรื่องย่อยแทรกเข้ามา ผู้แต่งได้ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของตัวละครและเหตุการณ์ ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ โดยการสร้างปมปัญหาของเรื่องในลักษณะความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ คือ ตัวเอกของเรื่องและคู่กรณี คือ พระยาสิวีราชู ผู้แต่งได้ผูกปมปัญหาและให้ตัวละครได้คลี่คลายปมปัญหาไป ทีละเรื่อง โดยมีจุดวิกฤตของเรื่องและมีการคลี่คลายปมของเรื่อง ดังนี้

ตอนเริ่มเรื่อง ผู้แต่งได้กล่าวถึงที่มาของ พระสิวีชัย ว่าเป็นพระโพธิสัตว์จุติมาเกิดเป็นโอรสของพระยา อทิจจวังโส ศึกษาหาความรู้จนจบศาสตรศิลป์ทั้งปวงแล้ว ก็ออกเดินทางเพื่อแสวงหา คู่ครอง ได้พบกับนางสีไวยกา ธิดาของพระยา สิวีราชูแห่งสิวีรัฐนคร ได้ลักลอบอยู่กับนาง

บนปราสาท ปมปัญหาของเรื่องเกิดขึ้นเมื่อ พระยาสิริวิราชูทราบความจริงให้ล้อมปราสาทเพื่อจะจับ พระสิริชัย พระสิริชัยได้พานางสีไวยกาหนีไปผจญภัยในป่า

ช่วงที่พระสิริชัยและนางสีไวยกาใช้ชีวิตอยู่ในป่านั้น ผู้แต่งก็ได้ผูกปมปัญหาขึ้นอีกหลาย ครั้งมีเหตุการณ์ที่พระสิริชัยต้องพลัดพรากจากนางสีไวยกาเพราะถูกยักษ์จับตัวไว้ แต่ปัญหาก็ได้ คลี่คลายเมื่อตัวละครได้กลับมาพบกันในที่สุด หลังจากนั้นพระสิริชัยก็ได้พานางสีไวยกา เข้าสู่เมือง วิเทนคร แต่ปมปัญหาแรกของตัวละครที่พานางสีไวยกาหนีมาจากพระยาสิริวิราชูยังไม่ได้รับการ คลี่คลาย สถานการณ์เริ่มพัฒนาขึ้นมาโดยลำดับ ฝ่ายพระสิริชัยคาดการณ์ล่วงหน้าว่าไม่วันใดวัน หนึ่งพระยาสิริวิราชูต้องมาตามลูกสาวคืนเป็นแน่ จึงได้ตระเตรียมแผนการณ์แวดล้อมระวางภัย สงครามที่จะมาถึง ฝ่ายพระยาสิริวิราชูก็เตรียมแต่งทัพใหญ่โดยเริ่มต้นจากไปตีเมืองเล็กๆ เพื่อเพิ่ม กำลังทัพหมายจะมาตีเมืองวิเทนคร ผู้แต่งก็กำหนดให้เกิดจุดวิกฤตของเรื่องขึ้นโดยให้ พระยา สิริวิราชู ยกทัพมาตีกรุงวิเทนคร ถึง 2 ครั้ง ในครั้งแรกพระยาสิริวิราชูแพ้และยกทัพกลับไป ส่วนครั้งที่ 2 พระยาสิริวิราชูยกทัพมาอีกครั้งแต่มีขนาดของกองทัพไพร่พลที่มากกว่าเดิม ในขณะที่พระสิริชัย ก็ได้ช้างเผือกมงคลช้างกัมพลคชราชเข้ามาสู่พระบารมี เหตุการณ์ของเรื่องก็ได้คลี่คลายลงในการ ยกทัพมาเป็นครั้งที่ 2 ของพระยาสิริวิราชูเมื่อ พระสิริชัยสามารถสร้างไมตรีกับพระยาสิริวิราชูได้ ด้วย บารมีของพระองค์เอง รวมทั้งบารมีของช้างกัมพลคชราชด้วย ฝ่ายพระสิริชัยแสดงให้เห็นว่า ไม่ประสงค์จะก่อให้เกิดความรุนแรง อีกทั้งยังให้เกียรติและแสดงความอ่อนน้อมต่อพระยา สิริวิราชูที่อาวุโสกว่า ฝ่ายพระยาสิริวิราชูเมื่อได้พบว่าลูกสาวของตน คือนางสีไวยกาได้รับการปฏิบัติ ดุแลอย่างดี อีกทั้งยังได้คู่ครองที่เหมาะสมและประเสริฐยิ่งอย่างพระสิริชัย ประกอบกับภริยา อ่อนน้อมถ่อมตนของพระยาสิริชัยนั้น ปมแห่งความขัดแย้งในใจก็คลี่คลายลงได้ และเกิดเป็นไมตรี ต่อกันในที่สุด เหตุการณ์ของเรื่องดูเหมือนว่าจะจบลงด้วยดี แต่ผู้แต่งก็ผูกปมปัญหาของเรื่องขึ้น อีกครั้งหนึ่ง

ปมปัญหาของเรื่องในครั้งนี้เกิดขึ้นเมื่อ พระสิริชัยได้ให้ทานช้างกัมพลคชราช ซึ่งนับเป็น ช้างคู่บ้านคู่เมืองให้แก่พราหมณ์จากเมืองกลิงคราชฎร์ จุดวิกฤตเกิดขึ้นเมื่อ ประชาชนไม่พอใจ และ ขับพระสิริชัยออกจากเมือง พระสิริชัยจึงพานางสีไวยกาและกุมารทั้งสองไปบวชเป็นฤาษีอยู่ที่เขา วงกต ภายหลัง ปัญหาได้คลี่คลายลง เมื่อ พระยาอหิชาจวังโส และพระยาสิริวิราชู พร้อมด้วย ท้าวพระยาทั้งหลายเดินทางมาเชิญเสด็จกลับสู่วิเทนคร

การดำเนินเรื่อง

การดำเนินเรื่องหรือการเล่าเรี อง คือ การลำดับเหตุการณ์ของเรื่อง วรรณกรรม ล้านนาเรื่องสิริชัยขาดเกล้าเรื่องพระโพธิสัตว์นามว่าพระสิริชัย มีการดำเนินเรื่อง ดังนี้

การเปิดเรื่อง ผู้แต่งเปิดเรื่องด้วยปัจจุบันวัตถุ กล่าวถึงพระพุทธเจ้าตรัสเล่าเหตุแห่งการเล่าเรื่องสรีวิชัยชาตกอันเป็นอดีตชาติของพระองค์ ซึ่งผู้อ่านจะได้รับรู้ตั้งแต่ต้นว่า เรื่องราวต่อจากนี้ไปนั้น จะเป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีอันยากยิ่งของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และการที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่าเรื่องในอดีตของพระองค์เองนั้นทำให้เห็นว่าการบำเพ็ญบารมีนั้นเป็นเรื่องที่กระทำได้และยังผลให้เกิดขึ้นได้

การที่ผู้แต่งเปิดเรื่องด้วย ปัจจุบันวัตถุ กล่าวถึงพระพุทธเจ้าตรัสเล่าเหตุแห่งการเล่าชาตก แล้วตรัสเล่าชาตกอันเป็นอดีตวัตถุนั้น อนุสรณ์ อุณโณ กล่าวไว้ว่า “การหยิบยกเหตุการณ์ในปัจจุบันของพระพุทธเจ้าที่เชื่อว่าจริงมาเป็นต้นเค้าของการเล่าเรื่องในอดีต หรือเหตุการณ์ไปถึงการยกพุทธวจนะมาในลักษณะของการปรารภแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความพยายามของอรรถกถาจารย์ที่จะทำให้ชาตกที่จะเล่าต่อไปเป็นเรื่องจริง อันจะมีผลให้ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติอย่างจริงจังในการสั่งสอนตามสาระที่ปรากฏในชาตกแต่ละเรื่อง⁷

เนื้อเรื่อง ผู้แต่งใช้วิธีเล่าเรื่อง แบบพรรณนาเหตุการณ์ไปตามลำดับของเวลา มีการสลับเหตุการณ์ในอดีตแทรกเข้ามาบ้างบางตอน เช่น การเล่าถึงประวัติความเป็นมาของตัวละคร หรือ เล่าถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตเป็นเรื่องซ้อน แต่เมื่อเล่าเหตุการณ์ในอดีตจบแล้วก็ย้อนกลับมาเล่าเรื่องปัจจุบันต่อ

การปิดเรื่อง ผู้แต่งปิดเรื่องด้วยการกล่าวกล่าวประชุมชาตกไว้ส่วนท้ายของเรื่อง

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในเบื้องต้นว่า โครงเรื่องของวรรณกรรมเรื่องสรีวิชัยชาตก มีความซับซ้อนในการดำเนินเรื่อง มีตัวละครและเหตุการณ์ในเรื่องมาก และเพื่อให้เนื้อเรื่องดำเนินไปอย่างน่าประทับใจ ผู้แต่งก็ได้ใช้กลวิธีต่างๆ ในการดำเนินเรื่องด้วยการผูกปมปัญหาให้ต่อเนื่องกัน มีความเป็นเหตุเป็นผลชวนให้ติดตาม และในวรรณกรรมเรื่องนี้มีลักษณะพิเศษในการดำเนินเรื่องคือ ใช้วิธีการ เล่าเรื่องซ้อนเรื่อง โดยการซ้อนเรื่องลักษณะนิทานอุทาหรณ์ การซ้อนเรื่องลักษณะนิทานปริศนา การซ้อนเรื่องในลักษณะของการตัดสินคดีความ การซ้อนเรื่องเพื่อแทรกประวัติความเป็นมาของตัวละครหรือความสามารถของตัวละครดังจะได้อธิบายการดำเนินเรื่องในส่วน

⁷ อนุสรณ์ อุณโณ, “การวิเคราะห์ซากักฎฐกถาด้วยทฤษฎี มานุษยวิทยาสัญลักษณ์”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2539) อ้างถึงใน สายวรุณ น้อยนิมิต, อรรถกถาชาตก : การศึกษาในฐานะวรรณคดีคำสอน ของไทยและความสัมพันธ์กับวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่น .” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), 174.

เนื้อเรื่อง ต่อไปนี้

วรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดก ผู้แต่งมีกลวิธีในการ นำเสนอเรื่องเพื่อให้เนื้อเรื่องดำเนินไปในลักษณะเล่าเรื่องซ้อนเรื่อง โดยมีเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ หรือพระสี่วิชัยออกเดินทางผจญภัยได้พบคู่ครอง คือ นางสีไวยกาและร่วมกันผืนผ้าอุปสรรคต่างๆ เป็นเรื่อง หลักและมีนิทานปริศนาและนิทานอุทาหรณ์ขนาดสั้น แทรกเข้าไประหว่าง โครงเรื่องหลัก นิทานซ้อนเหล่านี้มีโครงเรื่องสมบูรณ์ในตัวเอง มีเนื้อหาค่อนข้างสั้นและมุ่งแสดงแนวคิดหลักเพียงเรื่องเดียว โดยส่วนใหญ่เป็นนิทานที่มีเนื้อหาเชิงสั่งสอน หรือเพื่อแสดงปัญญาบารมีของพระสี่วิชัย ในสถานการณ์ต่างๆ

การที่ผู้แต่งใช้วิธีการเล่าเรื่องซ้อน ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดกนั้น ช่วยให้ผู้แต่งสามารถขยายเนื้อหาและรายละเอียดของเรื่องต่อไปได้เรื่อยๆ ซึ่งเมื่อศึกษาเรื่องซ้อนในวรรณกรรมเรื่องนี้ พบว่ามีจำนวนมากถึง 26 เรื่อง โดยสามารถแบ่งออกเป็น การซ้อนเรื่องลักษณะนิทานอุทาหรณ์ การซ้อนเรื่องลักษณะนิทานปริศนา การซ้อนเรื่องในลักษณะของการตัดสินคดีความ การซ้อนเรื่องเพื่อแทรกประวัติความเป็นมาของตัวละครหรือความสามารถของ ตัวละคร ดังจะได้อธิบายและยกตัวอย่างให้เห็น ต่อไปนี้

1. การซ้อนเรื่องลักษณะนิทานอุทาหรณ์

นิทานอุทาหรณ์ เป็นเรื่องสมมติที่มีลักษณะของเรื่องเหมือนในอดีต หรือเหมือนตัวอย่างจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ มีวัตถุประสงค์ในการเล่าเพื่อเป็นข้อเปรียบเทียบเหมือนบทอุปมา มีตัวละครเป็นสัตว์ ซึ่งผู้เล่าเรื่องสามารถนำมาเปรียบเทียบกับพฤติกรรมของมนุษย์ ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดก พบนิทานอุทาหรณ์จำนวน 6 เรื่อง คือ นิทานอุทาหรณ์เรื่อง นายพรานล่าสัตว์แสดงเรื่องโทษของความโลภ นิทานอุทาหรณ์แสดงโทษของโทษะ นิทานอุทาหรณ์แสดงโทษของมานะ นิทานอุทาหรณ์แสดงโทษของการหลอกลวง และนิทานอุทาหรณ์แสดงโทษแห่งการทะเลาะวิวาทดังรายละเอียดที่ได้กล่าวไว้แล้วตอนต้น

2. การซ้อนเรื่องลักษณะนิทานปริศนา

นิทานปริศนา เป็นนิทานที่มีการตั้งปริศนาและการไขปริศนาเป็นเรื่องๆ ไป นิทานซ้อนเหล่านี้ มักช่วยเสริมให้เห็นสติปัญญาของตัวละครพระโพธิสัตว์ หรือตัวละครเอก ตัวอื่นในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดกพบว่า มีนิทานปริศนาที่แสดงปัญญาของพระโพธิสัตว์จำนวน 5 เรื่อง มีทั้งนิทานปริศนาธรรม คือ นิทานปริศนาที่ถามตอบในเรื่องเกี่ยวกับธรรมะ เช่น ปริศนาเรื่องมาจากที่ใดและจะไปที่ใด พระสี่วิชัยช่วยพราหมณ์สี่วิธน์ตอบปัญหาเทวธรรมแก่ยักษ์ พระสี่วิชัยตอบธรรมาวิรุทธปัญหาแก่ยักษ์สุภุมเสนา และนิทานปริศนาเล็ก ออกผู้ที่เหมาะสมมาเป็นคู่ครอง

⁸ กุสุมา รัชมนณี, นิทานอุทาหรณ์ในวรรณคดีสันสกฤต, 16.

เช่น ในตอนที่พระสรีวิชัยแก้ปริศนา จากนิทานเรื่องลูกเศรษฐี เมื่อนาง เล่าเรื่องลูกเศรษฐีจบแล้ว จึงถามคำถาม เมื่อนางสรีวิชัยได้ฟังคำตอบแล้วก็ชื่นชมในปัญญาของพระสรีวิชัย หรือนิทานปริศนาเรื่องมานอก 5 คนที่ช่วยไขปัญหาในการเลือกคู่ของศุภโกศกษัตริย์น้อยและนางปทุมมา เป็นต้น

3. การช้อนเรื่องในลักษณะของการตัดสินคดีความ

การช้อนเรื่องในลักษณะของการตัดสินคดีความ เป็นการช้อนเรื่องที่มีตัวละครหลักเข้าไปร่วมอยู่ในเหตุการณ์ด้วย โดยเรื่องช้อน ในแต่ละครั้งจะมี โครงเรื่องที่สมบูรณณ์ในตัวเอง และในตอนท้าย เรื่องจบลงด้วยการตัดสินคดีความ ในวรรณกรรม ม้านาเรื่องสรีวิชัย ชาดกมีเรื่องช้อน 7 เรื่อง ได้แก่ เรื่องพรานนกก เรื่องขุมทรัพย์ เรื่องโจรลักโค เรื่องเศรษฐีลักแก้ว เรื่องคนกลายเป็นวัว และเรื่องเศรษฐีลักไถพ้อคำ

4. การช้อนเรื่องเพื่อแทรกประวัติความเป็นมาของตัวละคร หรือความสามารถของ ตัวละคร

ในวรรณกรรมม้านาเรื่องสรีวิชัยชาดก พบว่ามีการช้อนเรื่องในลักษณะนี้อยู่ 8 เรื่อง ได้แก่ แทรกเรื่องเพื่อแสดงให้เห็นสติปัญญาและความสามารถของพลเทวอมตย์ ในเรื่องลูกเครือเขา เรื่องหนูกินดาบ เรื่องลักกลืนอาหาร เรื่องทองคำโตเท่าภูเขาและ เรื่องมุกดาหาร หรือ เล่าเรื่องช้อนเพื่อแทรกประวัติความเป็นมาของตัวละคร ได้แก่ เรื่องนันทเสน เรื่องประวัติของสัจจ ย์ อามตย์ เรื่องประวัติช้างกัมพลคชราชและสุภโกศกษัตริย์น้อย เรื่องประวัติของนกแขกเต้าสัจจ ย์

นอกจากผู้แต่งจะสร้างให้ตัวละครเอก คือ พระสรีวิชัย มีความสามารถพิเศษ หรือของวิเศษแล้ว ยังสร้างให้ตัวละครอื่นมีคุณสมบัติหรือมีความสามารถพิเศษต่างๆ ด้วย เช่น นันทเสนซึ่งมีจินตมณีมนต์ หรือ สัจจ ย์อามตย์ซึ่งมีธนูวิเศษ ดังจะได้กล่าวรายละเอียดต่อไปใน เรื่องของตัวละคร

การใช้กลวิธีต่างๆ ในการดำเนินเรื่อง ดังที่กล่าวมาข้างต้น เป็นกลวิธีที่ผู้แต่งนำมาใช้ในการสอนหลักธรรม เพื่อให้มีเนื้อหาและเรื่องราวที่น่าสนใจ การช้อนเรื่องด้วยนิทานสั้นๆ เป็นนิทานอุทานหรณบ้าง นิทานปริศนาบ้าง ตลอดจนการสร้างตัวละครให้มีลักษณะพิเศษหรือของวิเศษ นั้นช่วยทำให้การดำเนินเรื่องสนุกสนานและน่าติดตามมากยิ่งขึ้น

ตัวละคร

ตัวละครนับเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินเรื่อง เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เนื้อเรื่องดำเนินไปได้ เป็นส่วนร่วมของจินตนาการระหว่างผู้แต่งและผู้อ่าน ภาพบุคคลลักษณะของตัวละคร

แต่ละตัวจะปรากฏขึ้นแก่ใจของผู้อ่านอย่างไรนั้น ผู้แต่งมีส่วนสำคัญในการสร้างภาพของตัวละครให้เกิดในใจของผู้อ่าน

ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาตสามารถแบ่งตัวละครได้เป็น 2 ประเภท คือ มนุษย์ เช่น กษัตริย์ มเหสี หรือโอรสธิดา และอมนุษย์ เช่น เทวดา ยักษ์ หรือสัตว์ต่างๆ⁹ ตัวละครแต่ละตัวนั้นมีบทบาทและความสำคัญต่างกันไป ดังนี้

1. ตัวละครมนุษย์ ได้แก่ พระสี่วิชัย นางสีไวยกา พระยาสี่วิราษฎร์ พระยาอทิจวงไส นางวิมลาทวี พลเทวอำมาตย์ นันทเสนาบดี สี่วิชัยอำมาตย์
2. ตัวละครอมนุษย์ ได้แก่ เทวดา พระอินทร์ สุรเสนาเทวบุตร นกแขกเต้าสัตยูชิวะ

พระสี่วิชัย

ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาต พระสี่วิชัยเป็นตัวละครเอกที่มีความสำคัญที่สุดของเรื่อง คือ พระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้า

พระสี่วิชัย มีลักษณะของตัวละครแบบฉบับ คือ มีบุคลิกลักษณะคงที่ เช่น ไม่ว่าในเวลาและสถานที่อย่างไรก็จะมีลักษณะนิสัยและพฤติกรรมเช่นเดิมไม่เปลี่ยนแปลงและยังมีลักษณะของตัวละครตามอุดมคติ (Idealistic) คือ การสร้างตัวละครขึ้นในลักษณะที่ควรจะเป็น มิได้ถือความสมจริงหรือความเหมือนจริงเป็นหลัก ดังนั้นตัวละครตามอุดมคติจะใช้ศรัทธาความปรารถนาและระบบค่านิยมส่วนตัวในเรื่องของความดี ความงาม ความถูกต้องเป็นเกณฑ์ในการสร้างตัวละคร¹⁰

ในวรรณกรรมเรื่องสี่วิชัยชาตนี้ ตัวละครพระสี่วิชัยแม้จะมีลักษณะของตัวละครในอุดมคติที่แทนที่นามธรรมในเรื่องของความดีงามอยู่มากก็ตาม แต่เราจะพบว่าการสร้างตัวละครพระโพธิสัตว์ในเรื่องนี้ ผู้แต่งสร้างตัวละครให้มีเลือดเนื้อ มีชีวิต และมีความรู้ดี กเช่นปฤชนธรรมดา ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าถึงตัวละครได้มากขึ้น ดังนี้

1. รูปร่างลักษณะ ตัวละครพระสี่วิชัยนั้นเป็นผู้มีลักษณะงาม มีผิวพรรณเป็นดั่งทองคำ ดั่งเนื้อความตอนหนึ่ง ที่ผู้แต่งกล่าวถึงลักษณะของพระสี่วิชัยเมื่อแรกเกิดว่า “ในเมื่อนางเทวีทรงคัพพะสิบเดือนบอริมวลแล้ว นางก็ประสูติได้ลูกชายผู้ 1 มีวรรณะงามเป็นดั่งคำแล”

⁹ กุสุมา รัชชมนี เสาวนิตย์ จุลวงค์ และสายวรุณ น้อยนิมิต, *แนวคิดเรื่องศักดิ์ศรีและความอับอายในวรรณกรรมไทย*, (นครปฐม: สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548), 7.

¹⁰ วิภา กงกะนันท์, *วรรณคดีศึกษา เอกสารคำสอนวิชาการใช้ภาษา* (อ่าน) อท.103 และอท.ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2520,106.

2. ชาติกำเนิดและสถานะ พระสิริชัยมีสถานะเป็นพระโพธิสัตว์ที่จุติจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์¹¹ ลงมาเกิดเป็นโอรสกษัตริย์ เพื่อบำเพ็ญบารมีดังความตอนหนึ่งในเรื่องทีกล่าววว่า “ในกาลนั้น โพธิสัตว์เจ้า ก็จุติจากดาวดึงส์สวรรค์ เทวโลก มาเอาปฏิสนธิในท้องแห่งนางวิมลาทิวี่หันแล ” โพธิสัตว์นั้น หมายถึง ท่านผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งกำลังบำเพ็ญบารมี 10 ข้อ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา¹² พระสิริชัย จึงเป็นตัวละครที่เกิดมาพร้อมกับชาติกำเนิดและสถานะที่สูง

3. บุญญาธิการและความสามารถ พระโพธิสัตว์ในชาตคส่วนมากมักมีบุคลิกลักษณะตามแบบอย่างของพระเอกในอุดมคติ กล่าวคือ มีรูปร่าง มีความกล้าหาญ มีความสามารถพิเศษเหนือธรรมดาทั่วไป ฉลาดและมีปัญญา รวมถึงมีบุญบารมีติดตัวมานับตั้ง แต่จุติจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และบารมีเหล่านี้ได้ช่วยส่งผลให้พระโพธิสัตว์เป็นผู้มีความพิเศษ เช่น มีรูปร่าง มีผิวพรรณงามเป็นดั่งทองคำ มีพลังกำลังมากกว่าใครๆ สามารถประกอบกิจการที่ยากยิ่งได้สำเร็จหรือเป็นผู้ที่ผู้อื่นไม่อาจทำร้ายได้¹³ เมื่อแรกที่พระสิริชัยเกิดมานั้นก็มีบรรณาการมาจากที่ต่างๆ ส่งมามากมาย แสดงให้เห็นถึงบุญญาธิการของพระสิริชัยซึ่งเป็นที่มาของชื่อว่า “สิริชัย” ดังความว่า

“ราชา ส่วนว่าพระยา รู้สภาวะอันเกิดมาแห่งลูกตนมีใจใฝ่ยินดีมากนัก ก็หื้อแม่นมทั้งหลาย 64 คน รักษายังเจ้าราชบุตรแล แรกแต่อันมาเอาปฏิสนธิ แห่งโพธิสัตว์เจ้านั้น ประมาณส่วยไรมีมากนักแก่พระยาหันแล อันว่าบรรณาการของฝากก็มามากนัก แก่พระยาแต่ทิศทั้งมวลแล ในอันจักเอาชื่อแห่งโพธิสัตว์เจ้านั้น พระยาสีวีรฐก็ใช้หื้อของฝากมามากนักด้วยบุญสม ภารแห่งโพธิสัตว์เจ้านั้น เหตุตั้งอันพระยาตนพ่อกะทำยังของฝาก อันนั้นเป็นนิมิตแล้วใส่ชื่อมหาสัตว์เจ้าว่า สิริชัยกุมารแล”

(1/8/4) – (1/9/1)

¹¹ ดาวดึงส์ หมายถึง สวรรค์ชั้นที่ 2 แห่งสวรรค์ 6 ชั้น มีจอมเทพผู้ปกครองชื่อท้าวสักกะ ซึ่งโดยทั่วไปเรียกกันว่าพระอินทร์

¹² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2549), 278.

¹³ พรวิภา วัฒนรัชานกุล, การศึกษาบทบาทผู้หญิงในอรรถกถาชาดกกับชาดกที่แต่งในประเทศไทย (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), 32.

พระสิวชัยนั้น เป็นผู้ที่มีบุญญาธิการมาก และมีพลังของบุคคลผู้ยิ่งใหญ่ที่สามารถเป็น กษัตริย์ปกครองแผ่นดินได้ที่เรียกว่า พละ 5 ของพระมหากษัตริย์¹⁴ ได้แก่

1) พาหาพละ หรือกายพละ ะ หมายถึง กำลังแขนหรือกำลังกาย คือ ความ แข็งแรงมีสุขภาพดี สามารถและชำนาญในการใช้แขน ใช้มือ ใช้อาวุธ ตลอดจนมียุทธโศภกรณ์ พรุ่งพร้อม ในวรรณกรรมด้านนาเรื่องสิวชัยชาตคนั้น พระสิวชัยทรงเรียนศาสตร์ศิลป์ ทั้งหมดจบ ตั้งแต่อายุ 16 ปี มีกองทัพที่ยิ่งใหญ่และเข้มแข็ง

2) โภคพละ หมายถึง กำลังโภครทรัพย์สมบัติ คือ มีทุนทรัพย์บริบูรณ์ พร้อม ที่จะใช้บำรุงเลี้ยงคน และดำเนินกิจการได้ไม่ติดขัด จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น ได้แสดงให้เห็นว่า นับแต่วันที่พระสิวชัยประสูตินั้น ก็มีบรรณาการข้าวของเงินทองมาจากที่ต่างๆ มากมายซึ่ง พระสิวชัยก็ได้นำไปใช้แจกจ่ายให้กับชาวเมืองโดยได้สร้างศาลาโรงทานขึ้น เพื่อเป็นที่บริจาคทาน แก่ชาวเมือง ดังความว่า

“เมื่อนั้นมหาสัตว์เจ้าก็หื้อสร้างศาลาศาลากวี่ านทาน 6 หลัง ในประตูเวียง ทั้งสี่กลางเวียงหลังจี่ มประตูคุ่มน้อยหลัง 1 ก็จ่ายข้าวของหื้อทานแล วันแล 6 แสนคำชู้วันแล แม่นว่าหื้อทานแล 6 แสนคำดังอันกิติ ก็บอิมใจได้แล || จุ่งหื้อสร้างศาลากวี่ านทาน ในที่ทั้งหลายมากกว่าร้อย แล้วหื้อขุดสระ โบกขรณที่ใกล้กวี่ านทานผุ่นั้น คูหลังแล้วก็หื้อ ปลูกดอกบัว อันมีวรรณะ 5 ประการ แล้วยกหื้อแต่งเครื่องทานทั้งหลายมากนัก ผู้ ไต้มักข้าวน้ำโภชนะ อาหารก็หื้อโภชนะอาหารแก่ผุ่นั้น ผุ่มักน้ำหวานผู้ใดใครได้เสื่อผ้าก็หื้อเสื่อผ้า ผู้ใดใครได้ชวานก็หื้อแก่ผุ่นั้น ผู้ใดใครได้ที่อยู่ที่นอน ก็หื้อที่อยู่ที่นอนแก่ผุ่นั้น ตามอันมักอันพึงใจ ผู้ใดใครได้ผู้หญิงก็หื้อหญิงแก่ผุ่นั้น ผู้ใดใครไ้ ด์ผู้ชาย ก็หื้อผู้ชาย แก่ผุ่นั้น ผู้ใดใครได้เงินค่า ก็หื้อเงินค่าเป็นทานแก่ผุ่นั้นแล || มหาสัตว์เจ้าก็หื้อคนตีกลองปาวในเวียงทั้งหมด ด้วยคำว่าดังนี้ ผู้ใดมักวัตถุ เียงใดจุงหื้อมาเอาทานเียงนั้นตามใจมักชู้ คนเทอะ เมื่อนั้นคนทั้งหลายก็มา รับเอามหาทานอันมากแก่พระยาสิวชัย ไปบริโภคอยู่กินชู้อันเป็นดังของทิพย์ นั้นแล|| ลวดบ่ได้กระทำการกันสักอันแล

(9/36/1) – (9/37/2)

¹⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวล วรรณกรรม**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2549), 170.

3) อมัจจุพละ หมายถึง กำลังอำนาจ หรือกำลังข้าราชการ คือ มีที่ปรึกษา และข้าราชการระดับบริหารที่ทรงคุณวุฒิเก่งกล้าสามารถและจงรักภักดี ชื่อสัตย์ ต่อแผ่นดิน ในเรื่อง พระสืวิชัยทรงมีปราชญ์ที่มีความสามารถและมีสติปัญญาอย่างพลเทวอำมาตย์ มีแม่ทัพที่มีความสามารถอย่างสัญญาชัยอำมาตย์ และนันทเสนาบดี ซึ่งทั้งสามคนนั้นเป็นกำลังสำคัญที่มีความจงรักภักดี ชื่อสัตย์ และมีความรู้ความสามารถ ช่วยพระสืวิชัยในการบริหารราชการแผ่นดิน

4) อภิรัชจะพละ หมายถึง กำลังความมีชาติตระกูลสูง คือ กำเนิดในตระกูลสูง เป็นชาติดีชะตาดีต้องด้วยความนิยมเชิดชูของมหาชน และได้รับการฝึกอบรมมาแล้วเป็นอย่างดี พระสืวิชัย นั้นกำเนิดในตระกูลสูงดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในเรื่องชาติกำเนิดและสถานะ เมื่อครั้งขึ้นครองราชสมบัติต่อจากพระยา อธิจจวงศ์นั้น พระสืวิชัยก็เสด็จขึ้นครองราชย์ด้วยการเชิดชูของเหล่าบรรดากษัตริย์ทั้งหลาย ดังจะเห็นได้จากความตอนท้ายของเรื่องที่ว่า พระยา อธิจจวงศ์ พระยาสิวิราช กับเหล่าบรรดากษัตริย์ต่างๆ รวมถึงบรรดาเหล่าชาวเมืองด้วย ได้แต่งขบวนเพื่อออกไปเชิญให้พระสืวิชัยกลับมาครองเมืองวิเทนคร ดังความว่า

“เมื่อนั้นท้าวพระยาทั้งหลายร้อยเอ็ดตน ได้ยินข่าวสารอันนั้นจึงกล่าวว่า ดีดีแลว่าอันแล้ว ก็หื้อชุมนุมมายังหมู่เสนาโยธา พร้อมแล้วก็ออกไปจากเมืองวิเทนครธานี มีเจ้ามโหฬารราชกุมารนำหมู่เสนาโยธาแลพระยาร้อยเอ็ดตน ย่อมเป็นเจ้าราชธานีมาแวดล้อมเป็นบริวาร คณากาล โยธาทั้งหลายได้ชาว 2 อักโขภณี ก็ลีลาคลาดคลาดไปด้วยลำดับวันคืน ก็ไปรอดไปถึงประเทศที่ไกลอาศรมภท หื้อตั้งทัพวางรี้พลไว้แล้ว พระยา อธิจจวงศ์ ตนพ้อเข้าไปก่อน แล้วจึงหื้อนางวิมาลาเทวีเข้าไป ถัดนั้นจึงหื้อราชกุมารทั้ง 2 เข้าไปแล้ว จึงหื้อท้าวพระยาทั้งหลายร้อยเอ็ดตนเข้าไปด้วยลำดับกันแล้ว ก็กระทำปฏิสันฐานจรรจากันไปมา แล้วก็ร้องให้ร่ำไรรไปมาต่างๆ ควรกรุณาหนักก็มีแล || ในเมื่อใดทุกขน้อยบางแล้ว ท้าวพระยาทั้งหลายมีพระยาอธิจจวงศ์ เป็นใหญ่ น้อมอัญชูลีสรีรขุมมือ ขออาราธนาขอซึ่งมหาสัตว์เจ้า คือพระยาสิวิชัยแลนางสีไวยกาอัคร ซายาด้วยคำว่า ข้าแถมหาราชเจ้าส่วนว่ามหาราชเจ้าทั้ง 2 หากเป็นเจ้าพระยาแก่ผู้ข้าแต่โบราณกาล มาต่อเท่าบัดนี้ดีหลีแล ขออัญเชิญมหาราชเจ้าทั้ง 2 เมื่อเสวยราชสมบัติเป็นเจ้า เป็นพระยาแก่ผู้ข้าทั้งหลายเทอะ

5) ปัญญาพละ หมายถึง กำลังปัญญา คือ ทรงปรีชาญาณ หยั่งรู้เหตุผล รับผิดชอบ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ สามารถวินิจฉัยเหตุการณ์ทั้งภายนอก และดำริการต่างๆ ให้ได้ผลเป็นอย่างดี ในวรรณกรรมเรื่องนี้แม้ว่าในตอนต้นของเรื่องจะกล่าวถึง พระพุทธเจ้าปรารภซึ่งทานบารมีของพระ องค์ในอดีตชาติ แล้วทรงตรัสเล่า ชาดกเรื่องสรีวิชัยชาดกก็ตาม แต่เมื่อได้ศึกษาเนื้อเรื่องแล้ว พบว่าผู้แต่งนั้นมิได้มุ่งแสดงสาระสำคัญที่การบำเพ็ญทานบารมีเพียงประการเดียว แต่ได้แสดงให้เห็นถึง ปัญญาบารมีของพระสรีวิชัยอย่างเด่นชัดควบคู่ไปด้วย

พระสรีวิชัย เป็นตัวละครที่โดดเด่นในเรื่องการมีปัญญา ลักษณะการเป็นผู้มีปัญญาของพระสรีวิชัยนั้นปรากฏตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง นับตั้งแต่การไปศึกษาในการหาความรู้เรียนศาสตร์ศิลป์ ทั้งปวงอันเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิต เมื่อต่อมามีคู่ครองก็ใช้สติปัญญาในการพิจารณาตัดสินใจเลือกสตรีผู้มีความงามควบคู่กับมีปัญญา ผู้แต่งได้ใช้ปริศนาธรรมเป็นสื่อในการแสดงสติปัญญาและความเฉลียวฉลาดของพระสรีวิชัยในเหตุการณ์ของเรื่องหลายครั้ง เช่น ใช้ปัญญาในการเลือกคู่ครอง ความตอนที่พระสรีวิชัยได้พบกับนางสีไวยก ากครั้งแรก นางสีไวยกได้ถามปัญหาเป็นปริศนาธรรมเพื่อทดสอบปัญญาของพระสรีวิชัย พระสรีวิชัยก็สามารถตอบปริศนานั้นได้ แสดงให้เห็นถึงสติปัญญาของพระสรีวิชัยและในขณะเดียวกันก็เห็นถึงสติปัญญาของนางสีไวยกกว่าว่ามีสติปัญญาคู่ควรกับพระสรีวิชัยด้วย นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นการใช้สติปัญญาในการตัดสินใจคิดความต่างๆ เช่น เรื่องพวานนก เรื่องขุมทรัพย์ เรื่องโจรลักวัว เรื่องเศรษฐีลักแก้ว เรื่องคนกลายเป็นวัว และเรื่องเศรษฐีลักไถฟอค้า เป็นต้น ตลอดจนการใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหของบ้านเมือง ในยามเกิดศึกสงครามถึง 2 ครั้ง ซึ่งในครั้งแรกนั้นพระสรีวิชัยนั้นคิดการณ์ไว้ล่วงหน้า แล้วใช้ให้สัตย์ชัยอำมาตย์ไปเป็นไส้ศึกเพื่อสืบดูความเคลื่อนไหวทำให้สามารถทราบความเคลื่อนไหวและวางแผนรับมือในการทำสงครามครั้งที่ 1 ได้ เป็นผลสำเร็จ ส่วนการทำสงครามครั้งที่ 2 พระสรีวิชัยได้วางแผนรับมือไว้ล่วงหน้า ด้วยการสร้างกำแพงเมือง ขุดคูเมือง สร้างป้อมปราการต่างๆ ไว้ก่อน และเมื่อถึงเวลาออกรบ ก็ได้ออกอุบายเพื่อข่มขวัญคู่ต่อสู้ ด้วยการส่งลูกชายของนนทเสนานาดี ผู้มีพละกำลังมากออกไปแสดงพลังข่มขวัญคู่ต่อสู้ด้วย และในการรบครั้งที่ 2 นี้ ด้วยบารมีและสติปัญญาของพระสรีวิชัย ก็ทรงชนะสงครามโดยเด็ดขาด โดยไม่มีการสูญเสียชีวิตของผู้คน

พระสรีวิชัยนั้น เป็นผู้มีความสามารถและมีกำลังมากพอที่จะทำลายศัตรูได้โดยไม่ยาก แต่เพราะพระสรีวิชัยเป็นผู้ที่มีคุณธรรม ไม่ต้องการเห็นการบาดเจ็บล้มตายของผู้คน ในการทำสงครามทั้ง 2 ครั้ง พระสรีวิชัยจึงเลือกวิธีการเอาชนะศัตรูด้วยการใช้ปัญญาในการแก้ไขและ คลี่คลายสถานการณ์

พระสิริชัย นอกจากจะเป็นผู้มี บุญญาธิการ และความสามารถ แล้ว ยังมียนต์หงส์ เป็นพาหนะพิเศษที่พระสิริชัยเป็นผู้สร้างขึ้น ยนต์หงส์นี้สร้างจากไม้และสามารถเหาะไปในอากาศได้ แสดงถึงความสามารถในเชิงช่างของพระสิริชัย ดังความว่า

“ผิอัน เจ้าจุงหื้อสัญญาแก่ช่างไม้ทั้งหลาย หื้อเอาแป้นแห่งอันเปล้า มา กับเหล็กเหลืองเครื่องเวียกทั้งมวลมาด้วยประการดังอันแล ส่วนมหาสัตว์เจ้า ก็เอาไม้แป้แง้นมาแปลงยนต์หงส์ตัว 1 แต้มด้วยน้ำแต้มลายประจิตงามนักดุจดั่งราชหงส์มีขิ้นคิงนั้นแล้ว ก็ซ่อนไว้ที่ลับ 1 ก่อนหันแล”

(1/41/2) – (1/41/3)

“ทีนั้น ส่วนมหาสัตว์เจ้าเข้าไป ปู่ท๋องยนต์หงส์ นั่งอยู่ที่นั้นแล้วก็ชัก สายยนต์ออกไปด้วย ประตูปองปราสาทกายบนชั้นถ้วน 7 นั้น”

(2/6/4)

นอกจากนี้พระสิริชัยยังมีแก้วทิพย์ ที่ยักษ์สุ่มุกขเสนา ถวายเป็นเครื่องบูชาธรรม หลังจากที่สามารถตอบธรรมาวิรุทธปัญหาแก่ยักษ์นั้นแล้ว แก้วทิพย์นี้มีคุณวิเศษ สามารถรักษาโรคต่างๆ ได้ สามารถบันดาลข้าวของเงินทองต่างๆ ได้ดังความว่า

“มหาสัตว์เจ้าแก้ธรรมวิรุทธปัญหาแก่ยักษ์เสนาด้วยประการดังนี้แล ยักษ์เสนาได้ธรรมเทศนาแห่งมหาสัตว์เจ้าก็มีใจใฝ่ยินดีมากนัก ก็เอาแก้วทิพย์ลูกหนึ่ง ควรค่านับได้ ใหญ่ประมาณเท่าหมากแตง มาบูชาธรรมเทศนาแห่งมหาสัตว์เจ้าแล ดังจักกูมานี้เดชนุภาพแห่งแก้วลูกนั้นมีสันนี้ แล บุคคลผู้เป็นพยาธิ¹⁵ ...จำพวกมีต้นว่า พยาธิเจ็บตา พยาธิเจ็บหู พยาธิเจ็บตั้ง พยาธิเจ็บปาก พยาธิเจ็บเขี้ยว พยาธิเจ็บท้อง แลพยาธิลมทั้งมวลดังอัน เอาแก้วทิพย์ลูกนั้นแช่น้ำในสลุง เอาน้ำแช่แก้วนั้น ไปรดในตนคนแลสัตว์ ทั้งมวลพยาธิทั้งมวลก็หายเสียแล คนผู้งั้นมีผิวหนังก็ เลื่อมใสงามมหาพยาธิบิได้ อยู่ก็มีสุขนักด้วยอนุภาพแก้วนั้นแล ประการ 1 เล่าจักมักใครได้ข้าวของเงินค่าดังอัน เอาแก้วลูกนั้นช้ดขึ้นไปในอากาศ แก้วลูกนั้นขึ้นไปสูงเท่าใดอัน

¹⁵ พยาธิ หมายถึง ความเจ็บไข้

ว่ากองข้าวของเป็นต้นว่าเงินแลคำก็ปรากฏ สูงขึ้นเท่านั้น ฅิว่าซัดแก้ว วลुकนั้น
ไปทางไปเลี้ยงที่เท่าใด กองข้าวของ ก็เลื่อนไปได้เท่านั้น ซัดร้อยเพื่อพันเพื่อ
หมื่นเพื่อแสนเพื่อก็ดี ข้าวของทั้งหลาย เป็นต้นว่า เสื้อผ้าก็ปรากฏ มีสินนั้นแล
แก้วลูกอันยักขุเสนาบุชาธรรมนั้นมื่อานภาพด้วยข้าวของมากนักสินนี้แล”

(3/21/1) – (3/22/2)

4. ลักษณะนิสัย

4.1 เป็นผู้มีความตัวของตัวเอง

ในเรื่องพระสรีวิชัยซึ่งมีสถานะเป็นลูกกษัตริย์ เมื่อถึงวัยอันสมควร พ่อและแม่ก็
จัดหาคู่ครองที่สมควรมาให้ ฝ่ายพระสรีวิชัยนั้นเมื่อพิจารณาดูแล้วก็ยังไม่พึงพอใจหญิงที่พ่อแม่
คัดเลือกมาให้ เพราะพระสรีวิชัยนั้นต้องการแสวงหาหญิงที่มีความงามพร้อมทั้งรูปสมบัติ
คุณสมบัติ และสติปัญญา จึงได้เสาะหาคู่ครองด้วยตนเอง โดยใช้ให้หนักแขกเต่าสุรเสนาที่เลี้ยงไว้
ออกบินไปในที่ต่างๆ เพื่อเสาะหาคุณางแก้วผู้ประเสริฐ จนกระทั่งได้พบกับนางสีไวยกา แสดงให้
เห็นถึงความเป็นตัวของตัวเองในการตัดสินใจในเรื่องการใช้ชีวิต

4.2 เป็นผู้มีความอ่อนน้อมไหว

ความตอนหนึ่งขณะนี้พระสรีวิชัยกำลังตกอยู่ในช่วงเวลาของความทุกข์ ด้วยเหตุ
ที่ต้องพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รักคือนางสีไวยกา พระสรีวิชัยแสดงอาการอ่อนน้อมไหวทางอารมณ์
ด้วยการร้องไห้ ในเรื่องนั้นผู้แต่งใช้วิธีการตั้งคำถามขึ้นว่า ผู้อ่านอาจจะสงสัยได้ ว่าเหตุใดพระ
โพธิสัตว์จึงได้แสดงกริยาอันอ่อนน้อมไหวด้วยการร้องไห้เช่นนั้น และผู้แต่งก็ได้ตอบคำถามนั้นว่า พระ
โพธิสัตว์นั้นก็ยังเป็นมนุษย์ปุถุชน จึงเป็นธรรมดาที่ต้องอ่อนน้อมไหวด้วยโลกธรรม คือธรรมที่มีประจำ
โลก ธรรมตาของโลก ธรรมที่ครอบงำสัตว์โลก และสัตว์โลกก็เป็นไปตามมัน มี 8 อย่าง คือ มีลาภ
ไม่มีลาภ มียศ ไม่มียศ นินทา สรรเสริญ สุข ทุกข์¹⁶ ดังนี้

“มหาสัตว์เจ้าก็ไปด้วยหนทางอันยักขุหากบอคนั้น ก็ไปรอดไปถึงที่อยู่แห่งตน
คือ ศาลาอันแปงไวยังนางสีไวยกา นั้น ก็บั้นยังเมียรักแห่งตนเท่าหัน ศาลา
อันเปล่าดังอัน ก็มีใจโศกทุกข์มากนักหากมาครอบงำ ก็ร้องไห้รำไรไปมามาก
นักหันแล มหาสัตว์เจ้าจักว่ารู้อย่างสภาวะอันบ่หมดบ่เพียงแห่งโลก คือ สังขาร
ธรรมอันธา เหตุใดพ้อยให้รำไรอันชา ผู้หนึ่งหากถามดังอัน ผู้แก้วว่าแท้แล อัน

¹⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, 352.

ว่าสัตว์ทั้งหลายอันมีกิเลสไปได้ละเสียเทอะ ก็ยังมีใจอันหวนไหวด้วยโลกธรรม
 ทั้งหลาย ส่วนมหาสัตว์เจ้าอันยังมัวเมาด้วยกามราคะ หากประจงแพ้งให้
 เพื่ออันแล เหตุปิยวิปโยค ได้พลัดพรากจากที่รักก็เป็นทุกข์แก่สัตว์โลกแล แท้
 แล”

(3/22/4) - (3/23/3)

4.3 เป็นผู้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีความตอหนึ่งกล่าวถึงเหตุการณ์ ภายหลังจาก
 เสร็จสิ้นสงครามระหว่างพระยาสิริราชูและพระสิริชัยแล้ว พระยาสิริชัยก็นำเหล่าเสนาอำมาตย์
 คหบดีและพ่อค้าทั้งหลายเสด็จออกจากเวียงวิเทนคร เพื่อเข้าไปยังที่ประทับของพระยาสิริราชู
 พระสิริชัยก็ให้พระยาสิริราชูตามประเพณี แล้วก็นั่งอยู่ในระดับที่ต่ำกว่า พระยาสิริราชู จากนั้น
 พระสิริชัยก็เชิญพระยาสิริราชูและท้าวพระยาทั้งหลายเข้าสู่เมืองวิเทหะ เมื่อถึงที่ประทับในเมือง
 พระสิริชัยก็นั่งในระดับต่ำกว่าพระยาอภิจวงโสและพระยาสิริราชู ดังความว่า

“เมื่อนั้นมหาสัตว์เจ้า คือพระยาสิริชัยมีฝูงอำมาตย์ แลคหบดีเศรษสูแลพ่อค้า
 ทั้งหลายเป็นบริวาร ... ก็ออกมาจากเวียงวิเทหะ แล้วเข้าไปสู่ที่ประทับ เป็นที่อยู่
 แห่งพระยาสิริราชูแล้วส่วนพระยาสิริชัยบละโบราณประเพณีเสียก็ให้พระยา
 สิริราชูแล้วนั่งอยู่เหนืออาสนะอันปูไว้แล้ว ... เมื่อนั้นโพธิสัตว์เจ้าก็ อารธนา
 ท้าวพระทั้งมวลเข้าเมื่อสู่เวียง... ก็ให้พระยาตนพ่อพระยาสิริราชู หื้อนั่งเหนือ
 อาสนะอันเพียงกัน แล ถัดนั้นท้าวพระยาที่อนั่ง ปฏิบัติลำดับกันอันควรแก่
 ท้าวพระยาทั้งหลายฝูงนั้นแล ส่วนว่าโพธิสัตว์เจ้าก็นั่งเหนืออาสนะอันแควน
 ต่ำกว่าพระยาทั้ง 2 อันเป็นพ่อแล”

(8/29/1) – (8/30/4)

4.4 เป็นผู้ดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรม ความตอหนึ่งของเรื่อง กล่าวถึงเมื่อพระสิริชัย
 ขึ้นครองราชสมบัติแล้ว ก็ทรงประพฤติชอบด้วยทศพิธราชธรรม ดังความว่า

“แรกแต่นั้นเมื่อน้ำมหาสัตว์เจ้า ก็เสวยราชสมบัติด้วยชอบทศราชธรรมสิบ
 ประการแล ราชธรรมสิบประการนี้ฝูงใดชา ราชธรรมสิบประการ นั้น บุคคลผู้
 มีปัญญาพึงรู้ด้วยประการดังจกกล่าวเมื่อนานนี้เทอะ ทาน คือว่าหื้อทานบ่

ขาด **สีล รกขติ** อัน 1 ย่อมรักษาศีล 5 ปขาดอัน 1 ย่อมหื้อบัจจยทั้ง 4 เป็น
 ทานอัน 1 ปโลภร้าย จาสหาว อันเพียรยอม ยำแยงฝูงอาลุ งาว อัน 1 เพียร
 ย่อมจำศีลแปด วันอุโบสถศีลหลวง อัน 1 บ่มีหัวใจแห่งดำ อัน 1 บ่บีบเบียน
 หมู่ไพร่ฟ้า อัน 1 ก็บ่มีใจโกรธา ความเคียดอันบรู๋ต่า นถ้อย เคียดตีไฝธรรมสืบ
 ประการนี้ ได้ชื่อว่าชอบทศราชธรรมแลมหาสัตว์เจ้าได้เป็นพระยาแล้วก็
 สังคะฝูงคนทั้งหลายมากนักด้วยข่าวของวันนั้นแล”

(4/18/2)-(4/19/2)

นางสีไวยกา

นางสีไวยกาเป็นตัวละครที่มีสถานะเป็นมเหสีของพระสีวิชัย เป็นตัวละครรองที่แสดง
 บทบาทประกอบไปพร้อมกับตัวละครเอก คือ พระสีวิชัย และนางสีไวยกา^๑ยังเป็นตัวละครสำคัญ
 ที่ทำให้เกิดปมขัดแย้งขึ้นในเรื่อง กลายเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดสงครามขึ้นระหว่างพระสีวิชัยกับ
 พระยาสีวิราชผู้เป็นพระบิดาของนางสีไวยกา

1.รูปร่างลักษณะ ความตอนหนึ่งของเรื่องพรรณนาถึงความงามของนางสีไวยกาว่า นาง
 นั้น เป็นผู้รูปร่างประกอบด้วยลักษณะอันเป็นนางแก้วผู้มีบุญ คือ ไม่เตี้ยไม่สูงเกินไป ไม่ผอมไม่
 อ้วนเกินไป ไม่ขาวไม่ดำเกินไป มีนิ้วมือกลม มีปาก กแดง มือกสวยงาม มีเอวกลม มีใบหน้าเต็ม
 งามเหมือนพระจันทร์เต็มดวง มีลำคอกลม มีผมดำและมีปลายผมขดขึ้น มีหน้าท้องราบ มีขน
 คิ้วอ่อนละเอียดยาวและโค้งงาม คือ มีวาจาไปเราะ นอกจากนั้นแล้วยังกล่าวถึงนางสีไวยกาว่าเป็นผู้
 ประกอบด้วยลักษณะเบญจกัลยาณี อันได้แก่ความงาม 5 อย่าง คือ ผงงาม พ้นงาม ผิวพรรณ
 งาม ใบหน้างาม และวัยงาม ดังความว่าดังนี้

“ยังมีพระยาตน 1 ชื่อว่าสีวิราชอันเสวยราชสมบัติในเมืองสีวิราช ที่นั้นนาง
 อัครมเหสีตนนั้นชื่อนางอโนชาเทวี มีลูกหญิงผู้ 1 ชื่อว่าสีไวยกาแล นางผู้นั้น
 มีรูปอันงามนัก ควรเล็งแลแก่ตารอดชุกล้ำเสมออดังนางฟ้าประกอบด้วยอติ
 ลักษณะอันงามเป็นดังนางแก้วผู้ประเสริฐ กอปรด้วยองค์ในที่ทั้งหลาย 5 แห่ง
 แล ลักษณะอันเป็นนางแก้วจักได้ฝูงใดชา **อติถิ ข นาทิกิสา นาทิถูลา นาทิ
 การิกาย** นางผู้มีบุญนั้นชื่อว่า บ่ต่านัก บ่สูงนัก บ่ผอมนัก บ่พีนัก บ่ดำนัก บ่
 ขาวนัก มีนิ้วมืออันกลม มีปากก็แดงงาม มีนมทั้ง 2 เต้าบ่พาน มีแฉกก็กลม
 มีกระเบ็ดหน้าอันเต็มงามเสมออดังเดือนเพ็ญ มีลำคออันกลม มีผมก็เขียว มี

ปลายผมขอตขึ้น มีห้องก็ราบนัก มีขนแลคิ้วอันอ่อน คือว่าก่อนงาม มีคำจา
 อ่อนละเอียदनัก นางผู้นั้นประกอบด้วยลักษณะผู้นี้ เป็นนางแก้วผู้มี บุญแล
 นางผู้นั้นประกอบด้วยปัญญาภักตยาณีอันงาม 5 แห่ง ผู้ใดชาคือ เกศากัลยาณี
 งามแห่งผมอัน 1 อัฐิกัลยาณีงามเขี้ยวเป็น 2 มังสากัลยาณีงามแห่งขึ้น 3 จวี
 กัลยาณีงามแห่งผิวหน้าเกลี้ยง 4 วยกัลยาณีงามแห่งรูปเป็น 5 แล ฯ จัก
 กล่าวนัย 1 เล่า เกศาคือ ผมอันยาว ครั้นแก้คิ้วเมื่อหลังอยู่ย้อยลงถึงสิ้นตีน
 มีปลายกระหวัดขึ้นเมื่อบน มีวรรณอันเหลืองเลื่อม เป็นดั่งแววคอนกยูงอัน
 เป็นกัลยาณีอัน 1 แล มีไรฟันขาวเลื่อมแลตั้งอยู่เสมอ บ่ยาว บ่ห่างหอม คุ้ง
 สนิทชิตมด้นัก เสมอดั่งถ่องแถวแก้ววชิรเพก มีวรรณอันงามเสมอดั่งหอยสังข์
 อันจิงชัดใหม่นั้นแล อันนี้ชื่ออัฐิกัลยาณี งามถ้วน 2 อัน 1 นางผู้นี้มีกระเบ็ด
 หน้าแลริมปาก ประกอบด้วยวรรณอันงาม เสมอดั่งหมากแคบสุกนั้นอัน คน
 ชื่อมังสากัลยาณีงามถ้วน 3 แล อัน 1 นางผู้นี้มีผิวหน้ามีวรรณเป็นดั่งไฉลาทา
 ไปด้วยไปด้วยวรรณแห่งดอกทวยหานแลดอกจำยอม มีผิวหน้าอันสนิท
 เหมือนดั่งดอกนิรบล แลดอกกรรณิการนั้นอันนี้ชื่อ จวีกัลยาณีงามถ้วน 4 แล
 อัน 1 นางผู้นั้น แม้นว่าประสูติลูกได้แลสืบดั่งอันก็ดี มีเยาว์วัยอันยังงามเสมอ
 ดั่งประสูติได้ที่เดียวอันนั้นอันนี้ชื่อกัลยาณีงามถ้วน 5 แลนางราชาธิดาผู้ประกอบ
 ด้วยกัลยาณีงาม 5 แห่งผู้ว่าแล้วนี้ ... พระยาต นพอจกมักไครรักษานาง
 สิวैयाกาผู้เป็นลูกหญิงแห่งตนไว้ที่สูงก็หื้อสร้างปราสาทหลัง 1 อันสูงนัก มีพื้น
 ใต้ 7 ชั้นหื้อนางขึ้นอยู่ปราสาทชั้นถ้วน 7 ชั้นแลก็หื้อข้าหญิงผู้ 1 ชื่อนางสรวิมา
 ไว้เป็นนางใช้สอยแก่นางสิวैयाกาผู้เป็นลูกตนนั้นแล”

(1/13/2) – (1/16/1)

2. ซาติกำเนิดและสถานะ นอกเหนือจากคุณสมบัติด้านความงามแล้ว นางสิวैयाกา
 ยังเป็นผู้มีกำเนิดจากชาติตระกูลสูง นางเป็นธิดาของกษัตริย์ คือ พระยาสิวิราชและนางอินชาเทวี
 นอกจากความงามและชาติกำเนิดในตระกูลสูงแล้ว นางยังได้รับการดูแลอย่างดี จึงเป็นที่หมาย
 ปองของ “ท้าวพระยาทั้งหลายในชมพูทวีปทั้งมวล” พระยาสิวิราชผู้เป็นพ่อ จึงหวนนางมากถึงกับ
 สร้างปราสาทสูง 7 ชั้นไว้ให้นางอยู่ และเมื่อมีคู่ครองนางก็มีคู่ครองเป็นลูกกษัตริย์ คือ
 พระสิวิชัย

3. ลักษณะนิสัย ในเรื่องนางสีไวยกาเป็นตัวละครที่ผู้แต่งกำหนดให้มีบุคลิกลักษณะนิสัย ดังนี้

เป็นผู้มีความอดทนเข้มแข็งและเอาตัวรอดได้ เนื่องจากเนื้อเรื่องในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสิ่วชัยชาดก็มีเรื่องราวที่เกี่ยวกับการผจญภัยและการพลัดพรากผู้แต่งจึงต้องสร้างลักษณะของตัวละครที่สามารถเอาตัวรอดในสถานการณ์ต่างๆ ได้ดี เพื่อให้ผู้อ่านได้ติดตามสถานการณ์ของตัวละครที่ต้องเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง บางตอนตัวละครต้องแสดงความสามารถทางด้านสติปัญญาเพื่อแก้ไขเหตุการณ์หรือฟันฝ่าอุปสรรค และนางสีไวกานั้นถือว่าเป็นตัวละครประเภทที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ แสดงให้เห็นถึงจิตใจที่เข้มแข็งของผู้หญิงที่สามารถฟันฝ่าอุปสรรคและความทุกข์ด้วยจิตใจที่กล้าหาญเมื่อถึงคราวที่ต้องเผชิญหน้ากับชะตากรรม และลักษณะเช่นนี้เอง ที่ผู้แต่งพยายามแสดงลักษณะความสมจริง (realistic) ของตัวละคร ด้วยการแสดงธรรมชาติของอารมณ์ ความรู้สึกแห่งความเป็นมนุษย์ปุถุชนธรรมดา เพื่อให้ผู้อ่านจะสามารถสัมผัสและเข้าถึงตัวละครได้มากขึ้น ดังความตอนหนึ่งที่พระสิ่วชัยออกไปหาอาหารแล้วถูกยักษ์จับตัวไว้ จนถึงเวลาค่ำแล้วพระสิ่วชัยยังไม่กลับมา นางสีไวยกาก็เป็นทุกข์ใจและร้องไห้อย่างมากมายแต่นางก็แสดงความเข้มแข็งและกล้าหาญด้วยการตัดสินใจออกเดินทางเพื่อตามหาพระสิ่วชัย ดังความว่า

“นางนั้น ก็รู้อยู่สภาวะอันปมาแห่งมหาสัตว์เจ้าแล พระอาทิตย์อันตกต่ำฟ้าดังอัน นางมีตาทั้ง 2 เต็มไปด้วยน้ำตาก็ร้องไห้รำไรว่า กาลปางนี้เป็นกาลอันกินข้าวแลงแห่งคนทั้งหลาย แล้วแล เจ้าราชบุตรแห่งกูไปเสียในที่ใด บ่มาสูที่อยู่แห่งตนสันนี้อันซา แม้นว่าหมูเนื้อทั้งหลาย เทียรยอมมาสูที่อยู่ในกาลเมื่อตระหวอดตกต่ำค่าไปแล้วนั้นแล เจ้าราชบุตรแห่งกูไปในที่ใดบ่มานี้ซา อันว่าหมูเนื้อทั้งหลายก็มาสูที่อยู่ในกาลเมื่อเย็นแล เจ้าราชบุตรแห่งกูไปในที่ใดนี้ซา ประการ 1 เล่า อันว่าหมูเนื้อทั้งหลาย ก็มานอนกับด้วยเชื้อฝูงเป็นลูกแลเมียในกาลเมื่อค่ำแล เจ้าราชบุตรแห่งกูไปในที่ใดนี้ซา นางสีไวยกาก็ร้องไห้รำไรด้วยประการสันนี้แล้ว ก็เล็งดูแต่ที่นั่น บ่หันมหาสัตว์เจ้าที่ใดสักแห่งแล นางจึงเอายังข้าวของแต่งค่าเป็นต้นว่าเงินค่าแล้วก็ออกไปจากศาลา จรเดินไปในละแวกหุบเขาทั้งหลายเสียงวันทั้งมวลแล”

(2/29/2)-(2/30/1)

มีความฉลาด มีไหวพริบ และรู้จักใช้สติปัญญาแก้ไขสถานการณ์ เหตุการณ์ในเรื่อง
 ตอนหนึ่งผู้แต่งแสดงให้เห็นถึงความฉลาด มีไหวพริบ และรู้จักใช้สติปัญญาแก้ไขสถานการณ์
 ของนางสีไวยกา เช่น เมื่อนางต้องพลัดพรากจากพระสีวิชัย นางตัดสินใจออกเดินทางมาจนถึง
 หมู่บ้านแห่งหนึ่งและแวะพักอยู่กับนายบ้าน นางขอให้นายบ้านตั้งตลาดขายของขึ้นที่หมู่บ้านนั้น
 เพื่อให้เป็นทางผ่านของคนเดินทาง เพื่อที่นางจะได้มีโอกาสพบหรือได้รู้ข่าวของพระสีวิชัย ดัง
 ความว่า

“อันว่าคนทั้งหลายฝูงเทียวทาง ก็ชื้อยังวัดถุอันควรเคี้ยว ควรกินอันมีในภาค
 ที่นั่นหันแล กริยาอันมาชุมนุมมากกว่าเก่าก็เกิดมีในบ้านที่นั่นแล เหตุใด
 นางสีไวยกาพ้อยหื้อกระทำตั้งภาคเป็นสันนั้นชาแท้แล ดังจ้กรู้มานี้ คำคณิ่ง
 เกิดมีแก่นางว่า สันนี้ ในเมื่อภูหื้อตั้งภาค ดังอัน ส่วนภูไปนั่งอยู่ที่นั่น ขา ย
 ของดังอัน ภูจ้กได้พิจารณา คอยดูผัวแห่งภู อันจ้กมาด้วยหนทางฝูงนั้นอัน
 1 คนทั้งหลายฝูงเทียวทางก็จ้กได้ อาหารง่ายนัก เขาก็อาศัยเชิงภูแล มาก
 ชะแล แมดังฤกษ์ดี ผัวรักแห่งภูก็ยังจ้กมาชะแล เหตุดังอัน นางจึงหื้อกระทำ
 ตั้งภาคเพื่ออันแล แรกแต่นางตั้งภาคนั้นเมื่อนำอันว่าคนทั้งหลายเทียวทาง
 ก็บ่เว้นภาคอันนั้น...”

(3/11/1)- 3/11/3)

4. บทบาทในเรื่อง ในเรื่องนี้นางสีไวยกามีบทบาทในการสนับสนุนตัวละครเอก คือ
 พระสีวิชัย อย่างมาก คอยติดตามดูแลพระสีวิชัยไปในทุกที่ โดยไม่เกรงความทุกข์ยากลำบาก อีกทั้ง
 ทั้งยังมีส่วนสนับสนุนในการบำเพ็ญบารมีของพระสีวิชัยด้วย ในเรื่องนี้นางสีไวยกา นอกจากจะมี
 สถานะเป็นแม่ของพระสีวิชัยแล้ว นางสีไวยกายังมีสถานะเป็นแม่ของลูก 2 คน และเป็นลูกสะใภ้
 ของพระยาอหิจวงโส และนางวิมลาทิวดีด้วย ผู้แต่งได้สร้างตัวละครนางสีไวยกาให้แสดงบทบาท
 ของผู้หญิงในอุดมคติของสังคมในขณะนั้นได้อย่างชัดเจน คือ เป็นผู้หญิงที่มีคุณสมบัติงามพร้อม
 ทั้งรูปร่างหน้าตา และสติปัญญาความสามารถ มีความกตัญญูต่อบิดามารดา เมื่อมีครอบครัวก็
 เป็นภรรยาที่ดีของสามีและเป็นลูกสะใภ้ที่ดีของพ่อและแม่สามี เมื่อมีลูกก็เป็นแม่ที่รักและห่วงใย
 ลูก ดังนี้

บทบาทภรรยาที่ดีของสามี และรักสามีมาก นางสีไวยกา ปฏิบัติตนในฐานะภรรยาที่ดี
 ต่อสามีได้อย่างสมบูรณ์ ดำรงตนอยู่ในฐานะภรรยาในนในวรรณกรรมลำ นาเรื่องสีวิชัยขาดได้

กล่าวถึงไว้ชัดเจนในเรื่องวัตรปฏิบัติของหญิงสะใภ้ ความตอนหนึ่งกล่าวถึงเหตุการณ์ เมื่อพระสวามีจะพานางสีไวยกาเข้าเมือง พระยาอภิจักรวาลและนางวิมลมาเทวีได้ส่งบุโรหิตมาถามสุนิสาวัตรหรือวัตรปฏิบัติแห่งหญิงสะใภ้¹⁷ แก่นางสีไวยกา นางสีไวยกาได้ตอบไปว่า วัตรอันนั้น มี 10 ข้อ ได้แก่ 1. ไฟในไม่ให้นำออก 2. ไฟนอกไม่ให้นำเข้า 3. ให้เฉพาะผู้ที่ให้ 4. อย่าให้ผู้ที่ไม่ให้ 5. ให้ทั้งผู้ที่ให้และไม่ให้ 6. จงนั่งฟังด้วยความสุข 7. จงรับประทานด้วยความสุข 8. จงนอนด้วยความสุข 9. จงดูแลไฟให้ดี 10. จงเคารพเทวดาประจำครอบครัว ดังความว่า

“อันว่าวัตรปฏิบัติคำสอนสิบอันนั้นเป็นปัญหาสิบอันแล อัน 1 ว่าไฟหากลุกภายในอย่าได้นำเอาไปภายนอกอัน 1 ไฟหากลุกภายนอกอย่าได้นำเข้ามาภายในเป็น 2 ฟิงหื้อแก่ผู้หื้อได้สิ่งเดียวเป็น 3 บ่ฟิงหื้อแก่ผู้หื้อบ่ได้เป็น 4 ฟิงหื้อแก่ผู้หื้อได้ก็ดีได้แก่ผู้หื้อบ่ได้ก็ดีเป็น 5 ฟิงนั่งหื้อเป็นสุข เป็น 6 ฟิงนอนหื้อเป็นสุขเป็น 7 ฟิงกินหื้อเป็นสุขเป็น 8 อันว่าไฟก็ฟิงจำเริญบูชาเป็น 9 เทวดาภายในก็ฟิงไหว้เป็นถ้วน¹⁰”

(4/11/1)-(4/11/3)

ความตอนหนึ่งของเรื่อง กล่าวถึงเหตุการณ์แสดงถึงความรักที่นางสีไวยกามีต่อพระสวามี คือ ตอนที่พระสวามีถูกชาวเมืองขับออกจากราชสมบัติ จึงออกเดินทางพร้อมนางสีไวยกาและพระกุมารทั้ง 2 แล้วไปบวชอยู่ในป่าอัน มีวันหนึ่งพระสวามีได้ยกนางสีไวยกาให้เป็นที่แทนแก่พระอินทร์ที่แปลงเป็นพราหมณ์มาขอ แม้ว่าผู้แต่งจะไม่ได้กล่าวถึงว่า นางสีไวยกามีความรู้สึกเช่นไร มีเพียงคำกล่าวของพระสวามีว่า “ดูราท่านพราหมณ์ นางผู้นี้เป็นที่รักแก่เราแลเท่าชีวิตแล” แต่เชื่อได้ว่านับตั้งแต่ตอนต้นเรื่องนั้น การที่นางสีไวยกาได้ตัดสินใจทิ้งความสุขสบายของตนเองในเมืองสิริวิราช ออกติดตามพระสวามี ไปทุกๆ ที่ ร่วมผจญเหตุการณ์ ภัยอันตรายต่างๆ มาด้วยกัน และในครั้งนี้นางก็ยอมละความสุขสบายออกติดตามพระสวามีมา โดยไม่รู้ว่าเหตุการณ์เบื้องหน้าจะเป็นอย่างไรนั้น แสดงให้เห็นถึงความรักที่นางสีไวยกามีต่อพระสวามีเป็นอย่างมากอยู่แล้ว แม้ว่าผู้แต่งละบทบรรยายความรู้สึกของนางสีไวยกาเมื่อถูกยกให้เป็นที่แทนไว้ก็ตาม แต่ผู้อ่านก็สามารถเข้าใจได้ว่านางสีไวยกา นั้น เต็มใจและบริสุทธิ์ใจอย่างยิ่งที่จะเป็นวัตถุทาน ในการทำอุทิศมหาทานแห่งพระสวามีนั้นก็เพราะเหตุว่า “เมื่อนั้นอัศวรย์ทั้งหลาย เป็นต้นว่าแผ่นดินก็ร้องก้องสนั่นหวั่นไหว ก็เกิดมีมากนักเป็นดังเมือหื้อกุมารทั้ง 2 เป็นทานนั้นแล”

¹⁷ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน บทที่ 4 หน้า 170-173

บทบาทในสถานะแม่ที่มีความรักต่อลูก เรื่องความรักและความห่วงใยของแม่ที่มีต่อลูกอย่างลึกซึ้งนั้น เป็นลักษณะพิเศษของ ผู้หญิง ความตอนหนึ่งของเรื่องที่ถูกแต่งแสดงให้เห็นถึงความ เป็นแม่ของนางสีไวยกาที่มีต่อลูกทั้งสอง ก็คือในตอนนี้นางสีไวยกาออกไปหาอาหารในป่า และให้ ลูกทั้งสองอยู่กับพระสวามีที่อาศรม โดยที่ไม่ทราบว่ ในขณะที่เดียวกัน นั้นพระสวามีได้ยกumar ทั้ง 2 ให้เป็นทานแก่อินทสักพราหมณ์ไปแล้ว เมื่อนางกลับมาจากหาอาหารแล้วไม่พบหน้าลูก นางก็ ร้องไห้ด้วยความทุกข์โศกอย่างมากมาย ดังความว่า

“เมื่อนั้นนางสีไว ยกาไปหาลูกไม้ในป่า ก็หันอัศจรรย์ทั้งหลายเกิดมีมากนัก
ดังอัน นางก็หัน นางก็คืนมาสู่อาศรมบดหาลูกรักทั้ง 2 ปีได้ นางก็ร้องไห้แล่น
ไปมาไปมาเสียดิ้นทั้งมวลแล”

(9/49/1) - (9/49/2)

ห้วงอกคนเป็นแม่ เมื่อออกไปหาอาหารกลับมาไม่พบลูก ก็มีความทุกข์ใจ มีความวิตก กังวลห่วงใยอย่างเหลือล้น ค้นหาลูกตลอดคืน แสดงให้เห็นถึงความผูกพันและ ความรักของแม่ที่มี ต่อลูกอย่างล้นเหลือ

กล่าวโดยสรุปแล้วตัวละครนางสีไวยกานั้นเป็นตัวละครรองที่มีบทบาทในการสนับสนุน ตัวละครเอกคือพระสวามี นางสีไวยกาจึงเป็นตัวละครหญิงที่เป็นมนุษย์ที่ผู้แต่งสร้างขึ้นจาก จินตนาการอันประณีตให้มีลักษณะการผสมผสานกันระหว่างคว ามดี และความงามตามอุดมคติ ในขณะเดียวกันก็ยังคงความจริงในความเป็นมนุษย์ปุถุชน มีเลือดเนื้อ มีชีวิต รู้ทุกข์ รู้สุข ตาม ธรรมดาโลก โดยแสดงให้เห็นผ่านการดำเนินชีวิตบางช่วงบางตอนของตัวละคร ซึ่งทำให้ผู้อ่าน สามารถเข้าถึงตัวละครและเข้าใจจินตนาการของผู้แต่งมากที่สุด

ตัวละครมนุษย์ที่จะกล่าวถึงต่อไป เป็นตัวละครที่อยู่ในฐานะกษัตริย์ คือ ผู้ครองเมือง ทำหน้าที่ ปกครองดูแลอาณาจักรและราษฎร กษัตริย์ จึงมีศักดิ์และสถานะสูงที่สุดในฝ่ายมนุษย์ ในวรรณกรรมไทยกษัตริย์ได้รับยกย่องเหนือกว่าผู้อื่น กษัตริย์ต้องดำรงเกียรติยศศักดิ์ศรี ไว้มิให้ เสื่อมถอย¹⁸ ในวรรณกรรมเรื่องสวามีชาติกพบตัวละครกษัตริย์ ได้แก่ พระยาสิวิราชู ครองเมือง

¹⁸ กุสุมา รัชมนิธิ เสาวนิตย์ จุลวงศ์ และสายาวรุณ น้อยนิมิต, แนวคิดเรื่องศักดิ์ศรีและความอับอายในวรรณกรรมไทย, 50.

สีวิรัฐนครและพระยาอทิจจวัง โส ครองเมืองวิเทนคร ตัวละครทั้งสอง เป็นตัวละครรองที่ช่วยสนับสนุนบทบาทให้ตัวละครหลัก คือ พระโพธิสัตว์มีความเด่นชัดขึ้น ดังจะได้อธิบายต่อไป

พระยาสีวิรัฐ

พระยาสีวิรัฐ ในวรรณกรรมเรื่องสีวิชัยชาดกนี้ นับเป็นตัวละครรอง แต่ก็ตัวละครที่สำคัญในเรื่องเพราะพระยาสีวิรัฐนั้น นอกจากเป็นพ่อของนางสีไวยกาแล้ว ยังมีบทบาทสำคัญ คือ เป็นตัวละครที่ก่อให้เกิดข้อขัดแย้ง (conflict) ในเรื่องที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ที่ควรจะดำเนินไปอย่างปกติต้องพลิกผันไป¹⁹

1. รูปร่างลักษณะ ผู้แต่งไม่ได้บรรยายลักษณะบุคลิกภาพภายนอกเพียงแต่กล่าวไว้ว่า “ยังมีพระยาตน 1 ชื่อว่าสีวิรัฐอันเสวยราชสมบัติในเมืองสีวิรัฐ ที่นั่นนางอัคคมเหสีตนนั้นชื่อนางอโนชาเทวีมีลูกหญิงผู้ 1 ชื่อว่าสีไวยกาแล”

2. ชชาติกำเนิดและสถานะ พระยาสีวิรัฐ มีสถานะเป็นกษัตริย์ครองเมืองสีวิรัฐนคร

3. บทบาทในเรื่อง เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาในเรื่องนั้นพบว่า ตัวละครพระยาสีวิรัฐ มีบทบาท ดังนี้

เป็นนักปกครองที่มีความสามารถ ถในการปกครองบ้านเมือง ในเรื่องเมืองสีวิรัฐน่าจะเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่พอควร มีฐานะและสามารถตั้งเมืองอยู่ได้โดยไม่ต้องตกอยู่ในอำนาจของเมืองใดทั้งสิ้น เพราะดูจากความตอนหนึ่งในเรื่องทีกล่าว ว่าเมืองต่างๆ นั้นต้องส่งบรรณาการมาถวายพระยาสีวิรัฐ เพื่อประสงค์จะขอนางสีไวยกา แต่พระยาสีวิรัฐกลับไม่สนใจที่จะยกนางสีไวยกาให้แก่ผู้ใดทั้งสิ้นดังความว่า

“ในกาลเมื่อก่อนท้าวพระยาทั้งหลายในชมพูทวีปทั้งม วมลปรารถนามักใคร่ได้ลูกหญิงแห่งกู ก็ใช้บรรณาการของฝากมากนักเป็นต้นว่าช้าง ม้า รถ เพื่อว่าจักหือใจแห่งกูยินดีแลขอเอาลูกกู กูก็ยังบ่หือได้สักคนตาย”

(1/17/3-1/17/4)

บทบาทของนักปกครองนั้น แสดงให้เห็นเมื่อครั้งที่พระยา สีวิรัฐคิดจะยกทัพมาตีเมืองวิเทนครนั้น พระยาสีวิรัฐใช้วิธีรวบรวมกำลังพลโดยการยกทัพไปตีเอาเมืองขนาดเล็กที่อยู่โดยรอบมาก่อน แสดงให้เห็นว่ากองทัพของพระยาสีวิรัฐจะต้องมีกำลังพลที่เข้มแข็งและมีจำนวน

¹⁹ สุริวงค์ พงศ์ปบุญย์, วรรณคดีวิเคราะห์, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2525), 61.

มากจึงจะสามารถไปตีเอาเมืองขนาดเล็กมาได้ ประกอบกับมีบุคคลที่มีความสามารถ เช่น นาคทัตปุโรหิต เป็นอำมาตย์คนสนิทที่คอยให้ความช่วยเหลือในการวางแผนคิดอุบายต่างๆ ด้วยแล้ว พระยาสิวิราชจึงเป็นกษัตริย์นักปกครองที่มีความสามารถ ดังความว่า

“เมื่อนั้นพระยาสิวิราชก็แต่งแ่บงยัง กิจอันควรกระทำไว้ในเวียงสิวิ ราชันนั้นไว้ดี แล้ว ก็ชุมนุมยั้งหมู่เสนาโยธาทั้งหลายมีจตุรงค์เสนาได้แสนโกฏิเป็นบริวาร แล้วก็ไปเมืองสิวมตินครก่อนแลได้เมืองสิวมตินครแล้วก็ไปเอาเมืองโกศลนคร เล่า ได้เมืองโกศลนครแล้วแล้วก็ไปเอาเมือง ปัญจาลนครเล่า พระยาสิวิราชก็ ไปเอาเมืองน้อยทั้งหลายได้ มากนักด้วยอุบายฉันทเดียนั้นแล พระยาสิวิราช ได้ไปแ่บวเอาเมืองทั้งหลายได้ 180 เมืองนานได้ ปี 1 หั้นแล

(6/25/2-6/25/)

บทบาทพ่อที่รักและห่วงลูกมาก ในเรื่องตัวละครพระยาสิวิราช มีบทบาทเป็นพ่อของ นางสีไวยกา จึงถือว่านางสีไวยกานั้น เป็นผู้ที่อยู่ในความคุ้มครอง ดูแลรักษาให้ดีที่สุดถึงขนาด ที่ว่า “จักมักใคร่รักษานางสีไวยกผู้เป็นลูกหญิงแห่งตนไว้ที่สูงก็หื้อสร้างปราสาทหลัง 1 อันสูงนัก มีพื้นได้ 7 ชั้นหื้อนางขึ้นอยู่ปราสาทชั้นถ้วน 7 หั้นแล” และแม้ว่าจะมีท้าวพระยาต่างเมืองส่งบ วรรณการมา มากเท่าใด ก็ไม่ปรารถนาจะยกนางสีไวยกาให้ผู้ใดทั้งสิ้น พระยาสิวิราชจึงเป็นตัวละครที่มี พฤติกรรมความคิดที่สะท้อนค่านิยมเรื่องเพศสถานะแสดงคุณลักษณะที่แสดงความมีเกียรติ ศักดิ์ศรี ได้แก่ การแสดงบทบาทในการปกป้องคุ้มครองบุคคลหรือสิ่งที่อยู่ในอาณาพิทักษ์มิให้ได้รับ อันตรายหรือเสียหาย และจะต้องรักษาให้ดำรงอยู่เป็นของตนตลอดไปจึงจะถือว่ามีศักดิ์ศรี²⁰ ความตอนหนึ่งในเรื่องที่พระสิวิราชส่งคนไปบอกแก่พระยาสิวิราชให้นำราชิดา คือ นางสีไวยกา และบรรณาการมาถวายแก่พระองค์นั้น นับเป็นเหตุการณ์ครั้งแรกที่แสดงพฤติกรรมการถือ อศักดิ์ศรี พระยาสิวิราชได้ชัดเจนตอนหนึ่ง เหตุเกิดเพราะพระสิวิราชนั้น นอกจากจะไม่ส่งบรรณาการไปขอ นางสีไวยกาแล้ว กลับบอกให้พระยาสิวิราชส่งนางสีไวยกาและบรรณาการมาให้ด้วย พระยา สิวิราชนั้น พระองค์มีสถานะเป็นถึงกษัตริย์ปกครองเมืองใหญ่ เมื่อได้ยินคำพูดเช่นนั้นก็โกรธ และ รู้สึกว่าตนเองถูกหมิ่นเกียรติอย่างมาก แต่ก็อดกลั้นไว้ภายในไม่ได้แสดงอาการออกมา แสดงให้

²⁰ กุสุมา รัชชมนี เสาวนิตย์จุลวงค์ และสายวรุณ น้อยนิมิต แนวคิดเรื่องศักดิ์ศรีและความอับอาย ในวรรณกรรมไทย, 80.

เห็นว่าพระยาสิวีราชูนั้นเป็นผู้มีความอดทนมาก แต่ก็ได้ให้คนไปบอกกับพระสิวีชัยว่า ถ้าสามารถ มาด้วยอากาศได้ก็ให้มาเอาลูกหญิงของพระองค์ไป ความว่า

“มหาสัตว์รำพึงสันนี้แล้ว มีมานะกล้าแข็งนักก็ใช้ไปแก่พระยาสิวีราชูด้วยคำ ว่าสันนี้ ส่วนว่าพระยาสิวีราชูจึงใช้ห้อมมายังบรรณาการ ของฝากกับทั้งราชธิดา มาแก่ข้าทอละ ว่าอันแล้วก็ใช้ไปหั้นแล คนใช้แห่งมหาสัตว์เจ้าก็ไปด้วยลำดับ หนทางก็ไปถึงเมืองสิวีราชูแล้ว ก็ห้อมคนใช้ไปกล่าวแก่พระยาหั้นแล คนใช้ไป กล่าวผู้นั้นเข้าไปกล่าวแก่พระยา พระยาก็อ่อนนุญาติแล้วก็เข้าไปสู่ปราสาท แห่งพระยาแลครั้นไหว้พระยาแล้ว ก็เล่าข่าวสารทั้งทั้งมวลแก่พระยาสิวีราชู หั้นแล พระยาตนนั้นครั้นว่าได้ยินยังข่าวสารอันนั้นก็เคียดมากนักจึงรำพึง ว่าดังนี้ ในกาลเมื่อก่อนท้าวพระย าทันหลายในชมพูทวีปทั้งม วล ปราณนา มักใคร่ได้ลูกหญิงแห่งกู ก็ใช้บรรณาการของฝากมากนักเป็นต้นว่าช้าง ม้า รถ เพื่อว่าจักห้อมใจแห่งกูยินดีแลขอเอาลูกกู กูก็ยังบ่ห้อมได้สักคนตาย ส่วนว่าราช กุมารผู้นั้นบ่ใช้ห้อมมายังบรรณาการของฝากอันสมควรแก่กูแม้หม่นน้อย 1 ก็บ่มีสัก อัน เท้าใช้คนมา สิ่งเดียวว่าพระยาสิวีราชูจึงใช้ห้อมมายังบรรณาการ ของฝาก กับทั้งลูกหญิงแก่ข้า ทอละว่าอัน ราชกุมารผู้นั้นเป็นอัน ดูแควนกูมากนัก เป็น ดังกูนี้เป็นข้าชายแห่งมันนั้น ส่วนกูนี้หากบ่ห้อมลูกหญิงกูแก่กุมารผู้นั้นแลมีแท้ แล ราชกุมารผู้นั้นมีมานะด้วยชาติมา กนัก กูก็ควรจักห้อมยังคำอันอื่น เพื่อจัก ตอบแลกู เท้าควรใช้ยังข่าวสารส่งคนใช้เมื่อ สิ่งเดียว แล ว่าอันแล้ว เมื่อนั้น พระยาสิวีราชูก็อดยังคำเคียดอันนั้นไว้ จึงห้อมข่าวสารแลหนังสือในมือแห่งคน ใช้ว่า...อันว่าราชกุมารมิว่าปราณนามักใคร่ได้ลูกหญิงเรา เราบ่ห้อมท่านแลมิ ราชกุมารมีปกติอันไปด้วยอากาศได้ดังอันจูงมาด้วยอากาศกลางหาว แล้ว เอาลูกหญิงเรา ทอละ ก็บ่ห้อมแก่คนผู้อันมาด้วยตีนแล ว่าอันแล้วก็ส่งคนใช้ เมื่อหั้นแล”

(1/17/1- 1/19/2)

เมื่อได้ทราบว่พระสิวีชัยได้เข้ามาอยู่กับนางสีวอยกาบนปราสาทนั้น พระยาสิวีราชูจึง โกรธมากและคิดหาวิธีกำจัดพระสิวีชัย ยิ่งทำให้ความขัดแย้งในใจของตัวละครพระยาสิวีราชูเพิ่ม มากขึ้น ถึงกับสั่งให้ไพร่พลมาล้อมปราสาทไว้เพื่อจะเอาชีวิตพระสิวีชัย ดังความว่า

“ดูรานางดัง ได้ยินมาว่ามิ่งนางกระทำประสพกับด้วยชายผู้ 1 ว่าอันมีแท้ อันฤ นางราชบุตรีชานตอบคำพระยาตนพ่อว่า เออ ข้าแก่มหาราชเจ้าก็มีแท้ แล พระยาตนพ่อจึงกล่าวว่า ชายผู้้นั้นชายผู้้นั้นชื่อฤนั้นชา นาง ชานว่าข้าแก่ พ่อพระยาเป็นเจ้า ชายผู้้นั้นชื่อว่า สิริ ชัยราชบุตรอันเป็นลูกแห่งพระยา อทิจจ วังโสอันอยู่ในเมืองวิเทนครแล พระยาถามว่าราช กุมารผู้้นั้นมาด้วย อากาศ สันไคนั้นชา นางกล่าวว่า ข้าบรู้อันมานา ข้าหลับ กลางคืน เพื่อว่าข้าตื่นพลัน หันอยู่ในปราสาทข้าหั้นแล พระยาก็เคียดแก่นางมากนัก ก็ดำด้วย ประการ ต่างๆ แลว่าอัน มิ่งจุงหนีเมื่อเทอะว่าอันหั้นแล พระยารำพึงว่า ราชบุตร ผู้นี้ รอยมีอิทธิมากนัก หาสงสัยบได้เที่ยงมีว่าอันชะแล ผิดว่ากูหือเรียกหามาจักฆ่า ที่นี้ดังอัน กุมารผู้้นั้นจักกระทำร้ายอันไคอัน 1 แก่กูชะแล เหตุดังอันกูจักหือ ชุมนุมนเสนาโยธาทั้งหลายแล้วเยยะฆ่ามันผู้ร้ายนี้เสียเทอะ”

(2/1/1)-(2/2/1)

ความต่อจากนั้น หลังจากที่พระสิริชัยพานางสีไวยกาจากไปแล้ว ด้วยไม่ประสงค์จะรบ เพื่อให้เกิดความเสียหาย พระยาสิริวิราชก็ยกทัพไปตีเมืองวิเทนครถึง 2 ครั้ง โดยในครั้งแรกได้ไปตี เมืองต่างๆ แล้วเตรียมมุ่งหน้าสู่เมืองวิเทนคร ดังความว่า

“ในกาลเมื่อนั้น พระยาสิริวิราช ได้ทำว พระยาทั้งหลายในชุมพุกวิปแล้ว รำพึงว่า บัดนี้กูได้เมืองทั้งมวลกับทำวพระยาทั้งหลายแล้วแลควรคืนเมื่อ สูเมืองแห่งตนแล้ว จักกระทำสักการบูชาแก่ทำว พระยาทั้งหลายแล้ว จัก หือยังรางวัลแก่คนทั้งหลาย แล้วจักไปเอาเมืองวิเทหะได้แล้ว จักเอา พระยาสิริชัยแล้ว จักเอาลูกหญิงกุมมาเมื่อภายหลัง ชะแล

(7/8/1)-(7/8/3)

ในการรบทั้ง 2 ครั้งพระยาสิริวิราชก็เป็นฝ่ายแพ้ และในการแพ้ครั้งที่ 2 นี้ เป็นจุดที่ คลี่คลายปมปัญหาความขัดแย้งของตัวละครทั้งสอง คือ พระยาสิริวิราชและพระสิริชัย ด้วยเหตุแห่ง บุญญาบารมีของพระสิริชัย ดังความว่า

“ส่วนตนมหาสัตว์เจ้า ก็ประดับประดาด้วยเครื่องอลังการแล้ว หื้อกาง
 เสวตฉัตรกายบนหัวแล้วขึ้นขี่ช้างตัวประเสริฐดูล้ำเลิศงามนักหนา เป็นดัง
 พระยาอินทร์ตนเป็นเจ้าแก่เทพดาทั้งหลาย บ่เข้ขามอย่านกแก้วสักอัน
 เป็นอันหาญนัก เป็นดังไถส ราชสีห์เข้าไปสู่น้อยน้อย ทั้งหลายนั้นแล
 มหาสัตว์เจ้าก็หื้อไขประตู่เวียงออกไปแล ... ในขณะบัดนั้น อันว่าหมู่ช้าง
 หมู่ม้าเข้าศึกทั้งหลาย บ่อาจเพื่อจกตั้งอยู่ได้ มีตนสิ้นสายแล้วก็ท้าวไป
 เหนือแผ่นดินแล... ในกาลเมื่อนั้นหมู่ท้าว พระยาเสนาโยธาทั้งหลาย กลัว
 ตายก็ขอภัยชีวิตแห่งตนซึ่งโพธิสัตว์เจ้าวันนั้นแล ... พระยาสิวีราฐกุล
 ตาย ก็ให้ว้มหาสัตว์เจ้าขอชีวิตตนซึ่งมหาสัตว์เจ้าวันนั้นแล”

(8/20/1) – (8/21/1)

นอกเหนือจากบารมีของพระสิวีชัยแล้ว เหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การที่
 พระยาสิวีราฐกุลได้เห็นว่าคุณสาวของตนได้รับการยกย่อง และอยู่ในความคุ้มครองดูแลของผู้ที่
 เหมาะสมและคู่ควรกับนางด้วยประการทั้งปวง และในตอนท้ายเรื่องนั้นพระสิวีชัยก็ได้แสดงความ
 อ่อนน้อมถ่อมตนในฐานะผู้อ่อนอาวุโสกว่า รวมทั้งให้เกียรติพระยาสิวีราฐกุลเป็นอย่างมาก จึงทำให้
 ความขัดแย้งที่มีอยู่ในใจของพระยาสิวีราฐกุลคลี่คลายไปในที่สุด ดังความว่า

“เมื่อดังอันโพธิสัตว์เจ้าก็หื้อนางสีไวยกาประดับตน ด้วยเครื่องประดับทั้ง
 มวลแล้วหื้อนางนาฏสนมทั้งหลายได้หมีนหกพันนางเป็นบริวาร แล้วก็
 หื้อไปสู่อำนาจพระยาสิวีราฐกุล ส่วนว่านางสีไวยกา หื้อคนทั้งหลายเอา
 บรรณาการของฝากมีประการต่างๆ แล้วนางนาฏสนมทั้งหลายเป็นบริวาร
 เข้าไปสู่อำนาจพญาตนพ่อแล ... พระยาสิวีราฐกุลถามตอบ ลูกตนแล้วก็
 ถามซึ่งลูกตนว่าดูราเจ้าลูก พระสิวีชัยตนมียศอันมาก ยังสังคะกรุณา
 แก่เจ้ากูยังมีแลอันชะฤา ประการ 1 เล่า เจ้าพระยาตนลูกนั้น ยังหื้อยศ
 เป็นราชสมบัติแลสมบัติทั้งมวลแก่เจ้าอันฤา ประการ 1 ส่วยไรอันใดควร
 ก็บ่ถอยเสียแก่เจ้ายังมีฤา เมื่อดังอัน นางสีไวยกาไหว้พ่อตนก็กล่าวว้า
 แก่พ่อพระยาเป็นเจ้า ส่วนว่าเจ้าพระยาสิวีชัยตนนั้นก็หื้อสมบัติทั้งมวล
 ด้วยดังอันแก่ข้าแลประการ 1 พระยาสิวีชัยก็ยังเอ็นดูกรุณาผู้ข้า ประการ
 เทียรยอมหื้อสมบัติทั้งมวลแก่ข้าแล ประการ 1 ส่วยไรอันหลังได้ก็บ่

ถอยแก้ข้าสั๊กอันแล ... ส่วนพระยาสิริชัยบละโบราณประเวณีเสียก็ให้
พระยาสิริราช แล้วนั่งอยู่เหนืออาสนะอันปูไว้ในวันแล”

(8/25/2-8/28/4)

พระยาอทิจจวังโสและนางวิมลลาเทวี

บทบาทของพระยา อทิจจวังโส และนางวิมลลาเทวี ที่ปรากฏ ฎในเรื่องนั้น ทั้งสองกษัตริย์ เป็นพ่อและแม่ของพระสิริชัย พระยาอทิจจวังโสเป็นกษัตริย์ครองเมืองวิเทหนครและมีนางวิมลลาเม วิเป็นอัครมเหสี ความในเรื่องผู้แต่งมิได้กล่าวรายละเอียดเกี่ยวกับตัวละครทั้งสองมากนัก กล่าว เพียงว่า “ยังมีมหาสัตว์ตนหนึ่งชื่ออทิจจวังโส อยู่เสวยราชสมบัติในเมืองวิเทหนคร แลยังมีนางพระ ยาดน 1 ชื่อว่าวิมลลาเทวี อันเป็นใหญ่เป็นประธานแก่นางทั้งหลายหมื่น 6 พันนางเป็นอัครมเหสีแก่ พระยาอทิจจวังโสตนนั้นแล”

ตัวละครทั้งสองมีบทบาทเป็นตัวละครรองในเรื่อง เป็นตัวละครพ่อแม่ของพระสิริชัยที่ ทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ คือ ให้ ความรักและการเลี้ยงดูพระสิริชัยอย่างดี นับตั้งแต่ได้ทราบข่าวพระ โภธิสัตว์ได้มาปฏิสนธิในครรภ์แห่งนางวิมลลาเทวี ให้การศึกษาและหาครูครองให้เมื่อถึงเวลาอัน เหมาะสม แต่เมื่อพระสิริชัยไม่ถูกใจหญิงงามาให้ก็อนุญาตให้พระสิริชัยเลือกคู่ครองเองด้วยความว่า

“อันว่านางวิมลลาเทวีรู้ สภาวะอันตั้งแห่งคัพภะ ส่วนว่าพระยารัฐสภาวะ อันเกิดมาแห่งลูกตนมีใจใฝ่ยินดีมากนัก ก็หื้อแม่นมทั้งหลาย 64 คน รักษา ยังเจ้าราชบุตรแล แรกแต่อันมาเอาปฏิสนธิแห่งโพธิสัตว์เจ้า ก็หื้อคนไปบอก แก่พระยาแล ราชชา อันว่าพระยาก็ยินดีหื้อรักษาคัพภะแห่งนางนั้นแล ใน เมื่อนางเทวีทรงคัพภะสิบเดือนมี วรรณแล้วนางก็ประสูติได้ลูกชายผู้ 1 มี วรรณะงามเป็นดังคำแล ราชชา ส่วนว่าพระยารัฐสภาวะอันเกิดมาแห่งลูกตนมี ใจใฝ่ยินดีมากนัก ก็หื้อแม่นมทั้ง ห ลาย 64 คน รักษา ยังเจ้าราชบุตรแล ... ส่วนว่าโพธิสัตว์เจ้าก็จำเริญใหญ่มาด้วยปี วัน คั้นทั้งหลายด้วยบริวารมาก หนัก ในเมื่อจำเริญใหญ่มาได้ 16 เข้าก็ถึงเชิงอันจบเพททั้งหมดแล้ว ... ใน กาลนั้นท้าวทั้ง 2 อันเป็นพ่อแลแม่แห่งโพธิสัตว์เจ้ามักใคร่หื้อสุณันดรที่อัน เป็นอุปราชแก่โพธิสัตว์เจ้าก็เจียรจกกับด้วยโพธิสัตว์เจ้าว่าดังนี้ ตาด ดูราเจ้า สิริชัยส่วนว่าเมื่อทั้ง 2 จักเอายังราชธิดาผู้จักควรมาหื้อแก่เจ้าในกาลบัดนี้แล มหาสัตว์เจ้ากล่าวว้าข้าแก่มหาราชเจ้าทั้ง 2 ส่วนอันว่านางราชกัญญาอัน มหาราชเจ้าทั้ง 2 หาได้นั้น ลางคาบก็ยั้งเพ็งใจข้า ลางคาบก็บ่เพ็งใจข้าแล

เหตุตั้งอันข้าหากจักพิจารณาหาขังนางกุมารีผู้อันเพ็งใจข้าชะแล ข้าหาได้
 ยามใดก็หากจักมาบอกแก่มหาราชเจ้าทั้ง 2 ชะแล พระยาตนพ่อว่าสาธุดีแล
 เจ้าจูงไปพิจารณาดูลูกหญิงแห่งท้าวพระยาทั้งหลายในบ้านเมืองแห่งเรา
 นี้ก่อนเทอะ มิว่าได้ยามใดจูงมาบอกแก่เผื่อทั้ง 2 เทอะ

(1/8/1)-(1/11/4)

ตัวละครทั้ง 3 ตัวที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ คือ พลเทวอำมาตย์ นันทเสนาบ ดี และสัญญาชัย
 อำมาตย์ผู้แต่งสร้างตัวละครเหล่านี้ขึ้นมาเพื่อสนับสนุนและแสดงให้เห็นว่าพระสรีวิชัยนี้มีบุญญาธิการ
 ที่มีปราชาญอย่างพลเทวอำมาตย์ มีแม่ทัพที่มีพละกำลังและความความสามารถอย่างนันทเสนาบดี
 และยังมีสัญญาชัยอำมาตย์ซึ่งมีทั้งความสามารถในการรบและมีหน้าที่คอยดูแลสืบข่าวสารความ
 เป็นไปต่างๆ ของข้าศึก ซึ่งตัวละครทั้ง 3 ก็ได้ทำหน้าที่ตามความสามารถของตนได้อย่างสมบูรณ์
 แบบ ดังนี้

พลเทวอำมาตย์

ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีวิชัยชาดก พลเทวอำมาตย์ ถือ เป็นปราชาญผู้มีความรู้และมี
 สติปัญญาเฉลียวฉลาดในการแก้ไขสถานการณ์ต่างๆ สุขุม รอบคอบ มีความกล้าหาญ รู้จัก
 กาละเทศะที่จะเลือกพูดและทำการในเวลาที่เหมาะสม ผู้แต่งได้สร้างตัวละครพลเทวอำมาตย์ให้
 เป็นตัวละครรองเพื่อสนับสนุนตัวละครหลักคือพระสรีวิชัย โดยการเล่าเรื่องซ้อนเพื่อแสดงสติปัญญา
 และความสามารถ ของของพลเทวอำมาตย์ ในด้านต่าง เช่น

เป็นผู้มีความสามารถ มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ความตอนหนึ่งในเรื่องพระสรีวิชัย
 ต้องการหาผู้ที่มีสติปัญญาและความสามารถที่สุดในบรรดาเหล่าเสนาอำมาตย์ทั้งหลาย ทรงออก
 อูบายหลายครั้ง เพื่อต้องการทดสอบความสามารถและสติปัญญาของบุคคลเหล่านั้น และพบว่า
 ในเรื่องและสถานการณ์เดียวกัน พลเทวอำมาตย์สามารถแสดงให้พระสรีวิชัยเห็นได้ว่า เขาสามารถ
 ใช้สติปัญญาและความสามารถที่มีอยู่ ทำการงานและแก้ไขสถานการณ์ให้เกิดผลสำเร็จได้ดียิ่ง
 กว่าผู้อื่น ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ สำหรับคนที่จะเป็นผู้บังคับบัญชาคนได้ เช่น ในเรื่องทองคำโตเท่าภูเขา
 ขณะที่เหล่าเสนาบดีคนอื่นพากันมุงแต่พยายามที่จะหาทางนำทองคำโตเท่าภูเขามาสู่ท้องพระคลัง
 ตามคำสั่งของพระสรีวิชัย แต่พลเทวอำมาตย์รู้ดีว่าสิ่งที่พระสรีวิชัยสั่งนั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ที่
 ทรงถามเพราะต้องการทดสอบความสามารถและสติปัญญาของเหล่าเสนาบดีมากกว่า จึงทูลต่อ
 พระสรีวิชัยว่า ให้ทรงหาเครื่องชั่งที่สามารถชั่งทองคำมาได้เสียก่อนแล้วตนจึงจะนำทองคำมาให้

พระองค์ได้แสดงให้เห็นถึงความสามารถ รู้จักใช้ความสามารถและความเฉลียวฉลาดที่มี ในการแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าได้เป็นอย่างดี

เป็นผู้มีไหวพริบ ความตอนหนึ่งกล่าวถึงเรื่องลิงลักเครื่องประดับของ นางสีไวยกาไป พลเทวอำมาตย์ได้แสดงให้เห็นว่า นอกจากเขาจะเป็นผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด แล้วยังเป็นผู้มีไหวพริบ และช่างสังเกต ไม่ด่วนตัดสินใจในขณะที่เกิดเหตุการณ์ยังไม่กระจ่าง ดังเหตุการณ์ตอนหนึ่งในเรื่องที่มีลิงมาขโมยเครื่องประดับของนางสีไวยกาไป ในขณะที่นางสีไวยกาลงเล่นน้ำในสระ ข้าหญิงที่เฝ้าเครื่องประดับตกใจและกลัวความผิดจึงร้องออกไปว่ามีชายผู้หนึ่งมาลักเอามุกดาหารของนางเทวีไป ขณะนั้นทหารที่ รักษาประตูได้ยินก็ไปบอกแก่พระสีวิชัย แล้วพระ สีวิชัยจึงให้ทหารออกช่วยกันจับโจร ขณะนั้นเองมีชาวชนบทผู้หนึ่ง เดินผ่านมา ได้ยินเสียงร้องนั้นก็ เกิดตกใจจึงวิ่งหนีทหารเหล่านั้นทหารเข้าใจผิดคิดว่าชายชนบท ผู้นั้นเป็นโจร ชายผู้นั้นกลัวความผิดจึงบอกไปว่าตอนนี้เครื่องประดับอยู่กับเศรษฐี เศรษฐีก็บอกว่า เครื่องประดับอยู่กับบุโรหิต บุโรหิตก็บอกว่าอยู่กับคนธรรพ์ คนเหล็ก คนเหล็กก็ว่าได้ให้แม่กำลัง แม่กำลังก็ว่าได้ให้กับหมื่นด่าน หมื่นด่านก็ว่าได้ให้แก่หมื่นกว่านผู้โตคำ หมื่นกว่านก็ตอบไปว่าไม่ได้รับเครื่องประดับมาจากใครทั้งสิ้น พระ สีวิชัยจึงยกคนเหล่านี้ทั้งหมดให้พลเทวอำ มาตย์สืบหาความจริง เมื่อเหล่าคนทั้งหลายต่างบอกว่า ตนมีส่วนรู้เห็นในการขโมยเครื่องประดับของพระมเหสี พลเทวอำมาตย์จะลงโทษเสียก็ได้แต่ก็ไม่ได้ทำ เพราะรู้ว่าบุคคลเหล่านั้นไม่ใช่ขโมยแต่ที่ออกปากรับว่าเป็นขโมยนั้นก็เพราะตกใจและกลัวโทษตาย จึงวางแผนจัดให้บุคคลเหล่านั้นได้อยู่ด้วยกัน ในที่สุดคนเหล่านั้นได้พูดความจริงออกมาว่า ต่างไม่รู้เรื่องเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และในที่สุดด้วยสติปัญญาและความช่างสังเกต ประกอบกับความสุจริตรอบคอบ จึงสามารถหาทางออก และคลี่คลายปัญหาได้ในที่สุด

เป็นผู้มีความซื่อตรงต่อความคิดและคำพูด ในเรื่องหนูกินดาบ และเรื่องลูกเรือเขาแสดงให้เห็นถึงความซื่อตรงต่อความคิดและคำพูด มีความกล้าหาญที่จะกล้าแสดงความคิดเห็นและยืนยันในสิ่งที่ถูกต้อง และตรงตามข้อเท็จจริงต่อพระสีวิชัย ในขณะที่เสนาบดีคนอื่นต่างเกรงกลัวต่ออาญาจึง ไม่กล้าพูดความจริง

เรื่องลักกินอาหาร นอกจากจะแสดงสติปัญญาความเฉลียวฉลาด และของพลเทวอำมาตย์แล้ว ยังแสดงให้เห็นว่า พลเทวอำมาตย์เป็นเสนาบดีที่เอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขของชาวบ้าน และให้ความเป็นธรรมในการตัดสินความด้วย

พลเทวอำมาตย์ จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็น ปราณุประจําราชสำนักเป็น เสนาบดีฝ่ายขุน ใช้สติปัญญาในการช่วยเหลือราชการของพระยาสีวิราชูในด้านต่างๆ

นนทเสนาบตี

นนทเสนาบตีก็เป็นเสนาบตีของพระสีวิชัยอีกคนหนึ่ง ที่มีความสามารถและมีพลังกำลังในการรบ เป็นตัวละครรองที่สนับสนุนบทบาทของตัวละครหลัก คือ พระสีวิชัยให้เด่นชัดขึ้น เช่นเดียวกับขุนพลสัตย์ผู้แต่งสร้างตัวละครนี้ด้วยวิธีการเดียวกัน คือ ใช้การเล่า เรื่องย้อนเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของนนทเสนาบตีว่า ในอดีตนั้นเคยเป็นเสนาบตีของพระยาโกศลแห่งเมืองโกศลนคร แต่เนื่องจากเป็นผู้มีความสามารถและเป็นที่รักของพระยาโกศล จึงถูกเสนาบตีชื่อปิงคะวางแผนกำจัด แต่นนนทเสนาบตีรู้ตัวก่อนจึงได้พาภรรยาซึ่งกำลังท้องมาพึ่งบารมีของพระสีวิชัย ตัวละครนนทเสนาบตีในเรื่อง มีลักษณะที่น่าสนใจ ดังนี้

เป็นผู้มีพลังกำลังมาก พลังกำลัง ของนนทเสนาบตีนั้นมีความน่าสนใจและสร้างความอัศจรรย์ในเรื่อง คือ ความสามารถในการใช้ธนูวิเศษที่ชื่อสหัสถามธนู ซึ่งต้องใช้ผู้มีพลังกำลังมากจึงจะสามารถยกขึ้น ได้ วันหนึ่งภรรยาของนนทเสนาบตีตั้งครุภรรยาอกินน้ำและลงอาบน้ำในสระมณฑลของเมืองโกศลนคร นนนทเสนาบตีจึงพาภรรยาไป ภายหลังถูกตามล่านนทเสนาบตีใช้ธนูยิงเพียงครั้งเดียวปลิดชีวิตกษัตริย์ทั้ง 500 คนที่ตามล่า

ในเรื่องนั้นไม่ได้กล่าวถึงความสามารถในการออกรบในการทำศึกสงครามทั้ง 2 ครั้งกับพระยาสีวิชัยแต่ก็ได้กล่าวถึงเป็นเรื่องแทรกไว้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของนนทเสนาบตีที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น จึงน่าจะคาดหมายได้ว่าเป็นผู้มีพลังกำลังมหาศาลและมีความสามารถในการรบอย่างยิ่งและในเรื่องผู้แต่งก็ได้กล่าวถึงบุตรชายของนนทเสนาบตีทั้ง 10 คน ว่ามีพลังกำลังและความสามารถมากและต่างก็ได้มารับราชการช่วยเหลือพระสีวิชัย โดยได้กล่าวถึงความสามารถของบุตรชายคนหนึ่งในการออกรบกับกองทัพของพระยา สีวิราชูและแสดงพลังกำลังขมขั้วญคู่ต่อสู้โดยการยกช้างตัวหนึ่ง ขึ้นไปกวัดแกว่งเหนือศีรษะแล้วชั้ดไปตบหน้ากองทัพของพระยาสี วิราชู ทำให้เหล่าบรรดาทหารของพระยาสีวิราชูตกใจและเสียขวัญที่เห็นพลังกำลังอันมหาศาลของทหารฝ่ายพระสีวิชัย

นนทเสนาบตี จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นเสนาบตีฝ่ายบุญ ผู้มีพลังกำลัง และความสามารถในการรบเป็นแม่ทัพของพระยาสีวิราชู

สัตย์อำมาตย์

ผู้แต่งใช้ตัวละครสัตย์อำมาตย์ ในการดำเนินเรื่อง เพื่อให้เรื่องมีความน่าสนใจ โดยการเล่าเรื่องย้อนเรื่องเกี่ยวกับประวัติที่มาของสัตย์อำมาตย์ โดยสร้างตัวละครขึ้นมาอีกชุดหนึ่งคือ มีพ่อของสัตย์อำมาตย์ที่เป็นมนุษย์และมีแม่ที่เป็นยักษ์ สัตย์อำมาตย์จึง เป็นลูกครึ่งที่มีพลังกำลังที่เหนือกว่ามนุษย์ทั่วไป แต่วันหนึ่งเมื่อรู้ความจริงว่าแม่ของตนไม่ใช่มนุษย์ จึงคิดพาพ่อหนี นางยักษ์ผู้เป็นแม่ออกติดตามมาจนถึงสุดเขตแดนของตนแล้วแต่สัตย์อำมาตย์ก็ไม่ยอมกลับ นาง

ยักษ์ผู้เป็นแม่ก็ตรอมใจตายในที่สุด สัตูชัยอำมาตย์จึงเข้ามาเป็นอำมาตย์ในสำนักของพระสีวิชัย ความที่มีพลังกำลังมหาศาล

สัตูชัยอำมาตย์เป็นผู้มีความสามารถและมีอำนาจวิเศษ มีมนต์วิเศษชื่อจินตมณีมนต์ ที่ได้รับจากถ่ายทอดจากแม่ผู้เป็นยักษ์ก่อนที่นางจะขาดใจตาย มนต์วิเศษนี้ ทำให้สัตูชัยอำมาตย์ เป็นขุนพลของพระยาสีวิชัย ที่มีพลังกำลังและมีความสามารถอีกคนหนึ่งสัตูชัยอำมาตย์

ผู้แต่งกำหนดให้สัตูชัยอำมาตย์เป็นตัวละครทหารผู้มีความจงรักภักดี ที่มีบทบาทสำคัญในเรื่อง ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับจากพระสีวิชัย โดยได้ปลอมตัวเป็นสายลับ เข้าไปสืบข่าวในเมือง สีวิราชฐานนครของพระยาสีวิราชและรายงานความคืบหน้าของสถานการณ์รวมทั้งช่วยวางแผนในการ ป้องกันบ้านเมืองและวางแผนในการรบด้วย ทำให้พระสีวิชัยสามารถทราบความเคลื่อนไหวใน เมืองสีวิราชโดยตลอด

สัตูชัยอำมาตย์ จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นเสนาบดีฝ่าย บู้ ที่มีความสามารถในการช่วย พระยาสีวิราชวางแผนการรบ เป็นแม่ทัพที่สำคัญของพระสีวิชัยอีกคนหนึ่ง

2.1 ตัวละครมนุษย์

ตัวละครมนุษย์ในเรื่องที่เป็นตัวละครสำคัญได้แก่ ก่ เทวดา ซึ่งได้แก่ พระอินทร์และ สุรเสนเทวบุตร ตัวละครทั้งสองมีบทบาทในการช่วยเหลือพระสีวิชัยหลายครั้ง ดังนี้

พระอินทร์

พระอินทร์เป็นตัวละครในวรรณกรรมที่มีที่มาจากคติความเชื่อตามคติพุทธและพหุทศและพหุทศ พระอินทร์เป็นเทวดาผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ชั้นดุสิต มีหน้าที่คอยช่วยเหลือคนดีหรือผู้ที่ตกทุกข์ เมื่อมี เหตุก็จะมีสัญญาณให้รับรู้โดยอาสนะที่นั่นจะ "สีแดงอาการอันร้อน" "กระด้าง" พระอินทร์มีหน้าที่ คอยช่วยเหลือตัวละครต่างๆ ในเรื่องให้สามารถแก้ไขปัญหาหรือกระทำ การในสิ่งต่างๆ ให้ลุล่วงไป ได้ เกี่ยวกับเรื่องการช่วยเหลือของพระอินทร์นี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)²¹ ได้กล่าวไว้ว่า "การช่วยเหลือของพระอินทร์นั้น ดูเหมือนจะมีใช้เกิดจากเพียงคุณธรรมเท่านั้น แต่แทบจะถือเป็น หน้าที่ที่เดียว เพราะมีข้อกำหนดกำกับอยู่ด้วย คือ การที่อาสน์ร้อนเป็นสัญญาณเตือน"

ในวรรณกรรมเรื่องสีวิชัยชาดกนั้น พระอินทร์เป็นตัวละครรองที่มีบทบาทคอยช่วยเหลือ ตัวละครเอกของเรื่องคือพระโพธิสัตว์หรือพระสีวิชัยถึง 5 ครั้ง คือ ครั้งแรก เป็นผู้เชิญพระโพธิสัตว์ จุตติจากสวรรค์ไปปฏิสนธิในครรภ์ของนางวิมลลาเทวี ตาม ความประสงค์ที่นางวิมลลาเทวีปลื้มกรรม บุษบาเพื่อของพระโอรสดังความว่า

²¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, 481.

“ในกาลภายหน้าแต่นั้น นางวิมลาทวีไปหามายังสมณพราหมณ์ทั้งหลาย แล้ว ก็หือทานมากนัก ในวันอุโบสถเดือนเพ็ญ แล้วส่วนตนนางก็สมาทานเอา ศีลมีองค์ 8 ประการ แล้วก็นอนเหนืออาสนะอันต่ำ ยังรำพึงดูศีลแห่งตน ก็อธิษฐานว่าดังนี้ ส่วนข้านี้ยังมีศัลบบริสุทธิ บ่ขาดเป็นบันเป็นท่อนแต่ตั้งอัน อันว่า ลูกชายผู้ประเสริฐมีบุญสม ภารจูงมีแก่ข้าเทอะ **อิตถิโย** นางวิมลาทวี ปรรณนาเอาลูกว่าสันนี้หันแล **ตสมิ ขณ สกุกสส ภว นั อุณหา การิ เสสิฯ** ในขณะบัดนั้น อาสนะทิพย์ที่ นั่งแห่งพระยาอินทร์ตนเป็นเจ้าแก่ เทวดาทั้งหลายสำแดงอาการอันร้อน ด้วยเดชศีลแห่งนางเทวีแล พระยาอินทร์ก็รำพึงดูรู้ว่านางวิมลาทวีปรรณนาเอาลูกแล ควรอุอินทร์หือลูกผู้ 1 แก่นางเทอะ ว่าอันแล้ว ก็เล็งดูเทวบุตรอันมีสภาวะอันจักจติในเทวโลก บ่ หันเทวบุตรผู้อื่นแล ตูทา ในกาลนั้นโพธิสัตว์เจ้าแห่งเราได้เกิดเป็นลูกอ้าย แห่ง พระยาอินทร์ มีอายุจักเสียดใคร่เมื่อเกิดในเทวโลกพวยบนพระยาอินทร์ หันโพธิสัตว์เจ้าตนเป็นลูกจึงเข้าไปสู่วิมานแห่งโพธิเจ้าแล้วก็นั่ง อยู่ข้างที่ นอนอุ่มโพธิสัตว์เจ้าแล้วกล่าวว่าดังนี้ **ตาท** ดูราเจ้าลูกรักแก่พ่อ ในกาลบัดนี้ ควรเจ้ากลงไปปฏิสนธิในท้องแห่งนางวิมลาทวีอันเป็นอักรรมเหสีแห่งพระยา อทิจจวังโสในเมืองวิเทหะอันมีในแคว้นเมือง วิเทहनคร อันมีในมนุษย์โลก เมืองคนนั้นเทอะ โพธิสตุโต อันว่าโพธิสัตว์เจ้าก็หันยังสภาวะอัน จักตายมา โกลัสำนักแห่งตนแล้ว กล่าวเชิงพระยาอินทร์ว่าดังนี้ ข้าแก่มหาราชเจ้าส่วน ข้านี้ ครั้นจติจากที่นี้ จักใคร่เมื่อเกิดในเทวโลกชั้นบนตาย พระยาอินทร์กล่าว ว่า **ตาท** ดูราเจ้าลูกรักแก่พ่อ ในเมื่อเจ้าเมื่อเกิดเมืองคนดังอัน กริยาอัน จำเริญแก่เจ้าก็จักมีชะแล ประการ 1 เล่า ส่วนองค์บารมีธ ธรรมแห่งเจ้ากู ก็ พ่าเพ็งเต็มชะแล ว่าอันเมื่อนั้นมหาสัตว์เจ้าจึงรับเอาคำพระยาอินทร์ว่าดีแล แล้วกล่าวเชิงพระยาอินทร์ว่า ข้าแก่มหาราชเจ้าในเมื่อข้าแลเมื่อสูเมืองคน นั้นมหาราชเจ้าอย่าละข้าเสียจุงกระทำสังคหกรุณาข้าเทอะ พระยาอินทร์ก็ เล้าโลมมหาสัตว์เจ้าว่า อย่าได้กริ่งสีกอันเทอะ ส่วนพอนี้บ่ประมาทในเจ้าแล **อถ** ในกาลนั้น โพธิสัตว์เจ้าก็จติจากดาวดึงส์วรรคเทวโลกมาเอาปฏิสนธิใน ท้องแห่งนางวิมลาทวีหันแล

พระอินทร์นั้น เมื่อได้รับรู้ว่านางวิมลาทวีปราชธิดาถูกชาย จึงได้ัญเชิญพระโพธิสัตว์ ให้จุติจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ไปปฏิสนธิในครรภ์แห่งนางวิมลาทวี จากเนื้อความข้างต้นเราจะพบว่า พระอินทร์นั้นได้ปวารณาตนแต่แรกแล้วว่า “พอนี้ประมาทในเจ้าแล ” จึงได้คอยสอดส่องดูแลให้ความช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ตลอดมา

การช่วยเหลือครั้งถัดมานั้น ก็คือพระอินทร์ได้แปลงกายเป็นพรานป่าไปชี้ นำให้สุโกศ- ฤาษีน้อยและนางปุกัญญาดีนำช้างเผือกกัมพลคชราชไปถวายแด่พระยาสิวิชัยผู้เป็นธรรมิกราช ดัง ความว่า

“ในการนั้นพระยาอินทร์รำพึงว่าดังนี้ในกาลเมื่อก่อน ภูได้พิจารณาในราชกิจ อันเป็นเหตุตามากนักแล ลวดบ่ได้รำพึงถึงลูกกุสึนกาลนานเท่านี้แล ในการ บัดนี้ลูกกุได้ไปเกิดในมนุษย์โลกเมืองคนพิน ยังเป็นฉันใดในกาลบัดนี้อันชา พระยาอินทร์พิจารณารำพึงดูแล้วก็รู้ยังอันทุกข์แลสุขทั้งมวล แก่มหาสัตว์เจ้า คือพระยาสิวิชัยอัน 1 มาพิจารณาดู ก็เห็นภัยแก่มหา สัตว์เจ้า ดังอันว่าบัดนี้ พระยาสิวิราชูจักมาเอาทุกข์แห่งภู เมื่อเป็นข้าแลบัดนี้ควรภูหือกำลังแก่ลูกกุ แลผดบังบ่หือกำลังแก่ลูกกุตั้งอัน พระยาสิวิราชูจักเอาพระยาร้อยเอ็ดเมืองมา แวดล้อมเมืองวิเทหะ ทั้งมวลแล เมืองตั้งอัน สุริโยธาหาญ แห่งลูกกุมีกำลัง ถือเอาท้าวพระยาทั้งหลายฝูงนั้นได้แล้ว จักหือถึงซึ่งอันฉิบหายตายมาก นัก ชะแล ในเมื่อกรรมแห่งภูหากหือแก่ลูกกุนี้จักประจัญยังท้าว พระยาทั้งหลาย ด้วยบ่ได้กระทำร้ายมีชะแล ครั้นอันท้าวพระยาทั้งหลายบ่ลำบากชะแล ส่วน พระยาอินทราธิราช รำพึงดูเห็นฉันนี้แล้ว ก็รำพึงหาดยังกำลังเมื่อหน้าจึง จักหันยังลูกช้างเผือกอัน พอช้างหาก เอามาหือแก่เจ้าฤาษีนั้นหั้นแล พระยา อินทร์ว่า ลูกช้างตัวนั้นไซ้ ช้างโยसानมานได้ เลยเป็นช้างเผือกมงคลอันชาว ล้วนถ้วน ทั้งมวล ว่านับบ่ได้เป็น พระยา แก่ช้างทั้งมวลก็อาจจจะแพ้ ²² ชัย สงคราม ทั้งมวลแล... เท่าควรแก่พระยาจักรพรรดิราชแล ภูควรเอามาหือแก่ ลูกกุดีชะแล พระยา รำพึง แล้วลงมานะรมิต เป็นพรานป่าเข้ามาอยู่จี มใกล้ หนทางภายหน้าแล เมื่อนั้นฤาษีน้อยทั้ง 2 ผัวเมียเห็นพรานป่ามาหาทั้ง 2 จึง ถามว่า **มาตุล** ดูราลุงท่านลูกแต่ที่ไคมาแลจักไปที่ไคชา เมื่อนั้น พระยา อินทร์ชวนว่า ช้างนี้เป็น พรานป่าแล จักแ่อวล่าป่าลูกแต่เมืองวิเทหะมาก็ยาว

²² แพ้ หมายถึง ชนะ

นักแล เชื่อเจ้าทั้ง 2 จักไปที่โตชา ขาทัง 2 ว่าเมื่อข้านี้จักเมื่อเมืองพาราณสีแล
 พระยาอินทร์ถามว่า เชื่อเจ้าจักเมื่อเหตุโตชา ขาว่าเมื่อข้าเอาลูกช้างเผือกตัว
 นี้มาเพื่อจักหื้อแก่พระยาพาราณสีแล้วจักขออยู่อุปฐากพระยาชะแล พระยา
 อินทร์ถามว่าพระยาเจ้าตนนั้นยังรู้จักเชื่อเจ้าทั้ง 2 แต่ก่อนอันชะธาข้าว่าดูรา
 ลุงพระยาตนนั้นบรูจักเมื่อข้าแต่ก่อนแลสักเทื่อแล พระยาอินทร์กล่าวว่ชาติ
 ทำวพระยา ทั้งหลายแต่ก่อนมักกระทำสาหัสนักแล ค รันว่านั้นเมื่อเจ้าเอา
 ช้างเผือกตั้งอันจักเอาบ่ตายก็บรูนายยังมีพระยาตน 1 ชื่อว่าสีวิชัยนั้นประกอบ
 ขอบธรรมเป็นธรรมิกราชแท้ และพระยาตนนี้ครันว่าหันเมื่อเจ้า ทั้ง 2 เอาช้าง
 เมื่อดังอัน ก็ยินดี มากนัก ลางคาบ จักหื้อข้าของ แก่เมื่อเจ้าจักหื้อที่อยู่อันดี
 แก่เมื่อเจ้ามากนักแล ขาขานว่า ลุงกล่าวคำฉันนี้มีแท้แลอันฤ พระยากล่าว
 ว่าเออ คำฉันนี้มีแท้แล ขาขานว่าผิอันลุงเจ้าจุงเอาเมื่อข้าทั้ง 2 เมื่อสำแดงแก่
 พระยาตนนั้นได้บ่ชา ท่านพรานป่า คือ พระยาอินทร์ขานว่าลุงก็ยั้งอาจเอา
 เมื่อสำแดงแก่พระยาเจ้าตนนั้นแล ขาทัง 2 ก็อนุญาตแล้วไหว้ พระยาอินทร์
 จึงจักเอา ขาทัง 2 ไปสู่เมืองวิเทหะนครแล ... พระยาอินทร์ก็นำเอาขาทัง 2
 ไปก่อนหนทางอันมหาสัตว์เจ้ามานั้นแล ... ยามนั้นพระยาอินทร์อันเอาเพศ
 เป็นพรานป่านั้นเข้าไปสู่มหาสัตว์เจ้าเล็กชัยชลีกิ่งขระหม่อม ไหว้มมหาสัตว์เจ้า
 กล่าวว่ ข้าแก่มหาราชเจ้าข้านี้เป็นพรานป่า จรเดินไปในป่าหันขาผิวเมียเอา
 ลูกช้างป่าเผือกมา ข้าหันข้ากล่าวซึ่งขาว่า ดูราลุงข้ามักเพื่อว่าจักหื้อ
 ช้างเผือกตัวนี้แก่เจ้า พระยาสีวิชัย ตนเป็นธรรมิกราชตนเป็นเจ้าแลนาลู งจุง
 เอาข้าเมื่อสู่นักพระยาเจ้าเทศว่าฉันนี้แล ข้าจึงจักเอาขาทัง 2 มาหาพระยา
 เจ้าแล **ปุตตหตฺถิ** อันว่าลูกช้างเผือกตัวนี้อันเกิดมาแต่ องค์ตัวแม่เท่าควร
 เป็นช้างมงคลจุงมีแก่มหาราชเป็นเจ้า เทอะ ขอมหาราชเจ้า จุงเมตตากฤษณา
 สังคะขาทัง 2 ผู้น้อยด้วยดีเทอะ มหาสัตว์ เจ้ากล่าวว่าดูราท่านลุงดีนักหนา
 ...พระยาอินทร์กล่าวซึ่งมหาสัตว์เจ้าว่า ข้ามีกิจมากนักแล ข้าจักเมื่อแล เมื่อ
 นั้นมหาสัตว์เจ้ากล่าวว่าดูรา ลุง จุงไปก่อนเทอะ พระยาอินทร์ไปน้อย 1 แล้ว
 ก็กลับหายไป คือว่าเมื่อสูที่อยู่แห่งตนแล”

บทบาทการช่วยเหลือของพระอินทร์ได้ปรากฏเป็นครั้งที่ 3 ในช่วงท้ายเรื่อง เมื่อพระสีวิชัย ถูกขับออกจากเมือง ด้วยเหตุที่ได้ทำทานโดยประทานช้างเผือกกัมพลคชราชซึ่งเป็นช้างคู่บ้านคู่เมือง ให้กับพราหมณ์จากเมืองกลิงคราชฎฐ์ที่มาขอ ซึ่งทำให้ชาวเมืองโกรธมาก จึงขับพระสีวิชัยออกจากราชสมบัติ พระองค์จึงออกเดินทางจากเมืองวิเทहनครพร้อมทั้งนางสีไวยกาและลูกทั้ง 2 พระอินทร์ก็ได้มีส่วนช่วย นับตั้งแต่เดินทางเข้าสู่ป่าหิมพานต์ โดยสั่งความให้เทวบุตรไปเนรมิตศาลาและเครื่องบวชให้ ดังความว่า

“ในขณะที่เมื่อพระยา 4 ตน พ่อ แม่ ลูก ไปรอดเขาวงกตนั้นเห็นบัณฑิตกัมพลศิลาบาตร อันเป็นอาสนะทิพย์แห่งพระยาอินทร์ ก็สำแดงอาการอันร้อน ก็กระด้างกระด่างแข็ง พระยาอินธราธิราชรำพึงดูเหตุอันนั้น ก็เห็นพระยาสีวิชัยกับทั้งลูกแลเมียเข้าสู่ป่าหิมวันต์ดังอัน จึงจากไปด้วยวิ สสุกรรม เทวบุตรว่า ฉันทน์เจ้าจูงไปเนรมิตอาศรมบถในที่ควรสงัดแก่ใจ ในห้องห้องเขาวงกตพลัน หื้อแก่พระยาสีวิชัยแล้วจูงคืนมาเทอะ เมื่อนั้นวิสุกรรมเทวบุตรรับเอาคำพระยาอินทร์แล้วก็ลงมาเนรมิตศาลาอาศรมบถ 2 อันที่อยู่เมื่อวัน 2 อัน ที่อยู่เมื่อคืน 2 อัน แล้วเนรมิตดอกดอกไม้ วันนั้น แล้วเนรมิตเครื่องบริวารอันเป็นของนักบวชไว้ในศาลา แต่มหนังสือไว้ยังแป้นประตูด้วยคำว่าฉันทน์ คนผู้ใดมักใคร่บวชจูงเอาเครื่องนักบวชผู้นี้บวชเทอะ”

(9/42/3)-(9/43/4)

บทบาทของพระอินทร์ในการช่วยเหลืออีกสองครั้งสุดท้าย นับเป็นการช่วยเหลือที่มีบทบาทสำคัญ เพราะได้ ช่วยให้พระสีวิชัยได้กระทำมหาทานโดย สมบูรณ์ คือ การแปลงเป็นอินทสักกพราหมณ์ไปขอ บุตรทั้งสองของพระสีวิชัย คือ มโนโช เยาวราชกุมาร และนางสมุทราชา พระสีวิชัยก็ได้ประทานบุตรทั้งสองให้ ของพระอินทร์ ดังความว่า

“ครั้นว่าอินทราธิราชรำพึงแล้ว ก็ลงมาจากเทวโลกเนรมิตเป็น พราหมณ์เฒ่าผู้ 1 เข้ามาขอเอาลูกทั้ง 2 เข็มมหาสัตว์เจ้าแล ส่วนมหาสัตว์เจ้าหันอินทสักกพราหมณ์เข้ามาขอลูกทั้ง 2 ดังอันก็มีใจยินดีในทานก็หื้อลูกรักทั้ง 2 เป็นทานแก่ท่านพราหมณ์ แล้วก็หยาดน้ำตกเหนือมือพราหมณ์ก็ ปรารภนาเป็นพร

ว่า บุญอันข้าให้อูฐเป็นทานนี้ จึ่งเป็นปัจจัยค้ำชูข้าให้อูฐได้ ตรัสรู้ยังปัญญา
 สัพพัญญู ตถญาณเป็นพระตน 1 ในกาลอันจักมาภายหน้านี้เทอะ ว่าอัน
 แล้วยกให้อูฐรักทั้ง 2 เป็นทานแก่ อินทสกกวันนั้นแล”

(9/49/1) – (9/49/2)

หลังจากนั้นอินทสกกพรหมณ์ ก็นำราชบุตรทั้ง 2 ไปที่เมืองวิเทนนคร พระยาอทิจจวงไส
 ก็เฝ้ากุมารทั้งสองด้วยข้าวของต่างๆ พระอินทร์ก็ได้นำเอาข้าวของอันนั้นไปใส่ไว้ในท้องพระคลังของ
 พระยาดังเดิม แล้วยกได้เนรมิตกายเป็นพรหมณ์ผู้หนึ่งไปขอเอานางสีไวยกา ดังความว่า

“อินทสกกพรหมณ์ก็คืนข้าวของทั้งหมดแก่พระยาแล้วทำเอา
 คำพินนั้นหนีไปแล้วไปใส่ในเล่มในฉางพระยาดังเก่า แล้วยกกลับหายไจาก
 ที่นั้นแลยกเนรมิตตนเป็นพรหมณ์ผู้ 1 เล่าไปขอเอานางสีไวยกาเชิงมหาสัตว์
 เจ้าเล่า เมื่อนั้น มหาสัตว์เจ้าก็ให้อนางสีไวยกาเป็นทานแก่พรหมณ์ กล่าวว่
 ดูราท่านพรหมณ์ นางผู้นี้เป็นที่รักแก่เราแลเท่าชีวิตแล สัพพัญญูตา อันจัก
 ได้ตรัสรู้ยัง **เบญจธรรม** 5 ประการ คือ **สังขารเบญยุ วิการเบญยุย ลกขณ**
เบญยุย นิพพานเบญยุย ปรณตติเบญยุย นี้เป็นอันรักแก่เรายิ่งนักกว่านาง
 สีไวยกาได้ร้อยเท่าพันเท่าหมื่นเท่าแสนเท่าแล เหตุตั้งอัน เราจึงให้อนางเป็น
 ทานแก่ท่านแล ครั้นว่ากล่าวแล้ว ก็ให้อนางสีไวยกาเป็นทานแก่อินทสกก
 พรหมณ์วันนั้นแล เมื่อนั้นอัศจรรย์ทั้งหลายเป็นต้นว่าแผ่นดินก็ร้องก้องสนั่น
 หวั่นไหว ก็เกิดมีมากนัก เป็นดังเมื่อให้อกุมารทั้ง 1 เป็นทานนั้นแลอยู่น้อย 1
 อินทสกกพรหมณ์ก็ให้อนางสีไวยกาแก่มหาสัตว์ เจ้าแล้วก็บอกยัง ภาวะอัน
 ตนเป็นอินทร์มาให้อแจ้งแล้ว ก็ให้อคำสอนแก่พระยาสิวิชัยกล่าวเป็นนัยคาถา
 ว่าดังนี้ **สกุโกหมสมิ เทวโต อาคโต ตว สนติเก ตว ทานํ ปุเรสุสามิ**
คจสิสามิ สกํ ปุรุณติ || ดูราเจ้าพระยา สิวิชัยข้านี้ไซ้ผู้ใดผู้อื่นแล คือว่า
 พระยาอินทร์ตนเป็น เจ้าแก่เทพยดาทั้งหลายแล ข้าช่วยพำเพ็ญบุญสมภาร
 แห่งมหाराชเจ้าแล

(9/50/1)-(9/50/4)

ประโยคที่ว่า “ข้าช่วยฟ้าเพ็งบุญสมภารแห่งมหาราชเจ้าแล ” แสดงให้เห็นบทบาทหน้าที่ของพระอินทร์ในฐานะตัวละครรองของเรื่องและผู้แต่งสร้างขึ้น ให้มีหน้าที่คอยช่วยเหลือตัวละครเอกของเรื่องให้สามารถกระทำการต่างๆ ให้สำเร็จ

สุรเสนเทวบุตร

เทวดาอีกองค์หนึ่งที่กล่าวถึงในวรรณกรรมเรื่องสิวิชัยชาดก ได้แก่ เทวดาประจำต้นนิโครธ ชื่อสุรเสนเทวบุตร เป็นตัวละครรองที่มีส่วนช่วยเหลือให้พระสิวิชัยได้พบกับนางสีไวยกา โดยการ”อุ้มสม” ดังความว่า

"กริยาอันจักไปด้วยอากาศนั้น บเป็นของแห่งบุคคลผู้อื่นแล เท่ามีแต่เทวดาแลคนผู้มีฤทธิ์แล ในกาลบัดนี้บุคคลผู้มีฤทธิ์เป็นสันนี้แล จักมีวิสาทคุ่นเคยกับด้วยกูปมีสักคนแล ควรจะกระทำมิตรกับด้วยเทวดา เทอะเทวดาทั้งหลายยังูกุจักหื้อไปในที่นั้นด้วยประการสันใด กุจักกระทำด้วยประการดังอันชะแลว่าอันด้วยมีแท้...ส่วนโพธิสัตว์ก็ใคร่กระทำปฏิสันฐานกับด้วยเทวบุตร ตนนั้นก็หื้อคนไปชำระกวาดเผี้ยวเค้าไม้ในโคธต้นนั้นเสียแล้ว หื้อลวดด้วยทรายเวดด้วยปรการลำไม้ แล้วก็หื้อพลีกรรมทำด้วยชอบธรรม อันมีประการต่างๆ แล... เทวบุตรตนนั้น ก็มาไขวิมานแห่งตน ประดุจดั่งลูกไม้ในโคธออกมา สำแดงยังสภาวะอันเกิดมีในที่นั้นแก่มหาสัตว์เจ้า..ในกาลนั้นเทวบุตรตนนั้นจึงถามเชิงโพธิสัตว์เจ้าว่า..ท่านมาบูชาเราสันนี้เหตุใดอันชา... อันว่าคำปรารภนาแห่งท่านนั้นมีด้วยประการสันใด ท่านจูงกล่าวมาพลันนักแก่เรา เทอะ เราจักฟ้าเพ็งยังใจแห่งท่านเราจักหื้อเป็นคุณแก่..บัดนี้ชะแล มหาสัตว์เจ้ากล่าวว่าดูราพระยาเทวดายังมีนางราชกัญญาผู้ 1 มีรูปโฉมโฉมพรรณวรรณ อันงามควรเล็งแลแก่ตาเป็นอันปรารภนามักใคร่ได้ลูกหญิงแห่งพระยสิวิราช ในเมืองอันชื่อสิวิราชนครอันนั้นแล ส่วนข้ามีใจมักไรรังนางผู้้นมากนักเจ้ากัจจิงหื้อข้าได้ไปรอดไปถึงนางผู้้นเทอะ...ส่วนมหาสัตว์เจ้าแลคนทั้งหลายมากนักก็นอนอยู่ในที่นั้นสิ้นคืนทั้งมวลแลในเมื่อคนทั้งหลายหลับสิ้นแล้วดั่งนั้นเทวบุตรก็เล็งดูกาลยามเที่ยงคืน ก็มาอุ้มเอามหาสัตว์เจ้ายังฝั่งหลับนั้น ไปด้วยลวงอากาศเข้าไปด้วยหน้าปองเบ็งชอปราสาทแห่งนางสีไวยกา ก็วางมหาสัตว์เจ้า จุ่มไว้แล้วกล่าวว่าเจ้ากัจจิงได้ประมาทเทอะ ว่าอันแล้วคืนมาสูที่อยู่แห่งตนนั้นแล

(1/19/4)– (25/1)

ฉาก

ฉาก คือ สถานที่และเวลาที่เกิดเหตุการณ์ ในเรื่อง ซึ่งรวมทั้งสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง²³

ฉากที่พบในวรรณกรรมเรื่องสี่วิชัยชาดกนั้นมักจะ ไม่แสดงเวลาที่ชัดเจน เช่น ตอนเริ่มเรื่อง กล่าวแต่เพียงเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ตว่าพระยาตนหนึ่งชื่ออทิจจวงโส ครองเมืองวิเทนครมีมเหสีชื่อนางวิมลาทวี ดังความว่า

“ในกาลอันข้ามล่วงพ้นไปแล้วสิ้นกาลนานนักวันนั้น ยังมีมหาสัตว์ตนหนึ่งชื่ออทิจจวงโส อยู่เสวยราชสมบัติในเมืองวิเทนคร แลยังมีนางพระยาตน 1 ชื่อว่าวิมลาทวี อันเป็นใหญ่เป็นประธานแก่นางทั้งหลายหมื่น 6 พันนาง เป็นอัครมเหสีแก่พระยาอทิจจวงโส ตนนั้นแล”

(1/3/3) – (1/4/1)

ฉากที่ใช้ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดกนั้นผู้แต่งได้พรรณนาฉากต่างๆ ให้มีความสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่องและพฤติกรรมของตัวละคร จากการศึกษาพบว่า วรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดกมีฉากต่างๆ ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินเรื่อง ได้แก่ ฉากบ้านเมือง ฉากสู้รบ ฉากยกทัพล้อมเมือง ฉากศาลากลางป่า และฉากแสดงธรรม โดยฉากที่ใช้มากที่สุดได้แก่ ฉากบ้านเมือง ส่วนฉากอื่นๆ มีพบใช้บ้างตามความเหมาะสมของเรื่อง ดังจะแยกตัวอย่างต่อไปนี้

ฉากบ้านเมือง

ฉากบ้านเมืองในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดกที่จะยก ตัวอย่างมา ให้ดูต่อไปนี้ เป็นฉากของเมืองวิเทนคร ที่แสดงถึงความรุ่งเรือง สมบูรณ์ สุขสงบ สวยงามเป็นดังเมืองเทวดา ผู้แต่งได้บรรยายให้เห็นภาพความเคลื่อนไหว ของฉากเมืองขนาดใหญ่ที่มีป้อมปราการมั่นคง มีหอระฆัง อาคารบ้านเรือนที่สร้างไว้อย่างงดงาม มี การวางผังเมือง และระบบการคมนาคมขนส่งในเมืองเป็นอย่างดี บรรยายให้เห็นถึง ความอุดมสมบูรณ์ ของเมือง ด้วยบรรยากาศของตลาด มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าต่างๆ ข้าวปลาอาหารนานาชนิด เสื้อผ้าข้าวของเครื่องใช้ ฉากนี้เป็นฉากที่ผู้แต่งสร้างขึ้น ภายหลังจากที่พระสี่วิชัยได้กลับเข้ามาอยู่ในเมืองวิเทนครแล้ว พระสี่วิชัยทรงปกครองเมืองด้วย หลักการบริหารธรรม 7 และได้สั่งสอนเหล่าบรรดาอำมาตย์ข้าราชการ

²³ ยูวพาส์ (ประทีปประเสน) ชัยศิลป์วัฒนา, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี, 142.

ทั้งหลายรวมทั้งชาวเมืองให้ปฏิบัติตาม ด้วย จึงนำมาสู่ความสามัคคีและความสุขสงบร่มเย็นของเหล่าผู้คนที่อยู่ในเมืองวิเทนคร ดังความว่า

“ส่วนว่ามหาสัตว์เจ้าก็ บตามอบริหานิยธรรม 7 ประการนี้ด้วยตนเอง ยังคนทั้งหลายผู้อื่นก็ปฏิบัติตามธรรมอันนี้แล || เหตุตั้งอันเวียงวิเทหะนั้นก็สัมฤทธิ์เป็นรุ่งเรือง ด้วยข้าวของ เงิน คำ ควรสนุก อันเทวดาทิ้งหลายหากรักษาดีนักแล ในกาลเมื่อนั้นเมืองวิเทหะได้ข้าวของก็ง่ายนัก ประกอบด้วยแ ม่น้ำทั้งหลายแลอาราม สวนอุทยาน แลสระน้ำโบกขรณี เต็มด้วยดอกไม้ทั้งหลาย เวียงวิเทหะนั้นอันข้าศึกบีบบเบียนได้ เหตุสร้างแปงดินนัก มีทาดท้าวปรการ หอหนึ่ง หอเลข อันประจิดงาม อันมุงด้วยมณฑกกายบน ในเวียงนั้นอันเต็มไปด้วยถ้องแถวเรือแลปราสาททั้งหลายเสมอคืนัก อันแจกด้วยถ้องแถวหนทางหลวงปองคองไขว้กัน มีกาดในละแวกหนทางหลวง เป็นที่ซื้อขายวัตถุทั้งหลายต่างๆ อันคนหากแบ งไว้ รุ่งเรืองด้วย กระทบการทั้งหลายมากกว่า ร้อยหลังอันเสมอคืนัก เวียงอันนั้น เต็มไปด้วยช่าง แลม้า แลรถ แลคนเทียว ดินอันมากนักแล เต็ม ไปด้วยหมუნางทั้งหลายมีรู ปอันงาม เต็มด้วยคนทั้งหลายมากนัก มีท้าวพระยาเสนาอำ มาตย์ พราหมณ์ คหบดี เศรษฐี พ่อค้า แม่ค้าทั้งหลายแล ประกอบด้วยข้าวแลน้ำโภชนะอาหารอันประณีตมี มากนักแล ประกอบด้วยเสื้อแลผ้าทั้งหลายต่างๆ คือว่า ผ้ากำปาลิก ผ้าโกไล ผ้าไหม ผ้าไหมพัตร ผ้าอุทุมพล ผ้าทั้งหลายต่ำ ึ่งๆ อันมาแต่ประเทศต่างๆ เครื่องผู้ทั้งหลายต่างๆ คือว่าถ้องแถวมุกอันแล้วด้วยคำ เครื่องประดับหู แล สายสะเอ็ง แก้วแถวมุกเป็นเครื่องประดับคอ กุณฑลหู แลปิ่นคำแล หน้าแก้ว เวียงอันนั้นมีการอดอวยไปงามนัก เต็มด้วยคนทั้งหลาย พ่อค้าแม่ค้าแล หมู่ขายเงินคำเสื้อผ้าขายขี้ าวเปลือกข้าวสาร วัตถุทั้งมวลแลเวียงวิเทหะนั้น ประกอบด้วยเล่มสาขข้าวแลเล่มเงิน เล่มคำ บริมพลด้วยส่วยไธมากนัก เวียงอันนั้นประดุจดังอูตรขรุทวิป เป็นดังเวียงเทวดาอันชื่อว่า อลกมนทาราชาธานี นั้นมีแล”

(4/30/3-4/32/3)

ในสถานที่เดียวกัน คือ ที่เมืองวิเทนครนั้น เมื่ออยู่ในสภาวะการณที่แตกต่าง เช่น ในยามที่กำลังจะเข้าสู่สงคราม ผู้แต่งก็ได้บรรยายให้เห็นสภาพบ้านเมืองที่กำลังอยู่ในสภาวะเตรียมพร้อมที่จะเข้าสู่สงคราม มีการสร้างป้อมปราการป้องกันภัย มีการขุดคูเมืองถึง 3 ชั้น มีการวางระบบชลประทานวางท่อนำน้ำจากภายนอกเข้ามาสูในเมือง นอกจากนี้ยังให้ผู้คนทั้งหลาย ทำไร่นามากขึ้นเพื่อเตรียมเสบียงอาหารให้พร้อม การเตรียมพร้อมระวางภัยเช่นนี้ ทำให้เห็นภาพของการรักษาบ้านเมืองที่เข้มแข็งเต็มที่ มีความมั่นคงและปลอดภัย เตรียมพร้อมสำหรับภาวะสงครามที่กำลังจะมาถึง ดังความว่า

“ในกาลเมื่อนั้น มหาสัตว์วิเวกพันอนาคต จักมีกายหน้า ก็หื้อคนทั้งหลายสร้างเวียงไว้ดวงดีหื้อขุดคือเวียง 3 ชั้น ชั้นในหื้อเป็นคูเหว ชั้นกลางเติมด้วยเปือกตมเหลว ชั้นนอกหื้อเติมด้วยน้ำ แล้วหื้อสร้างหอหึ่งหอเลอ²⁴ แลทาดท้าวปราการ²⁵ แลประตู หื้อห้อมหื้อก่อปราการแล้วจึงหื้อทาดท้าวหื้อแปลงมณฑกภายในหื้อปกหือเลือกแล้วลือวา ปกหือเลือกแลหลังในข้างลำเวียงชู้แห่งแล้วหื้อเอาน้ำมาด้วยท่อเหล็ก ท่อชิน²⁶ ท่อทอง ท่อหินทั้งหลาย ดันดินมาออกภายในแผ่นดินแตกที่นั้น หื้อพ่าเพ็งในท้องหนองโบกขรณทั้งหลาย แล้ว ยังคนทั้งหลายก็หื้อเยียะไร่ไถนามากนักชู้แห่งนั้นแล ในเมื่อข้าวดีเกี่ยวดีฝัดหื้อคนทั้งหลายเอามาใส่พ่าเพ็งหื้อเติมในเล่มสงทั้งหลาย ด้วยข้าวเปลือกชู้แห่งมากนักแล เวียงอันนั้นก็สัมฤทธิ์บอริมวลดีนัก”

(4/19/4)- (4/20/4)

จากตัวอย่างของฉากบ้านเมืองที่ยกมานั้น เมื่อพิจารณาดูแล้วพบว่า ส่วหนึ่งน่าจะมีที่มาจากภาพประสบการณ์จากสถานที่จริงที่ผู้แต่งได้พบเห็น ซึ่งผู้แต่งสามารถบรรยายฉากได้สมจริง เช่น ลักษณะของการขุดคูเมือง 3 ชั้น การสร้างกำแพงเมือง หรือการวางระบบชลประทานเพื่อนำน้ำมาใช้ การซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าในตลาดเป็นต้น ซึ่งทำให้ได้ความรู้ความเข้าใจสภาพสังคมในขณะนั้นด้วย โดยมีส่วนที่เกิดขึ้นจากจินตนาการของผู้แต่งที่เพิ่มเติมขึ้นทำให้ผู้อ่านเห็นความงามของฉาก เกิดอารมณ์คล้อยตามฉากและบรรยายภาคนั้น

²⁴ หอหึ่งหอเลอ หมายถึง หอระฆังและหอสงฆน้ำ

²⁵ ทาดท้าวปราการ หมายถึง เสิงเทิน

²⁶ ชิน หมายถึง ตะกั่วผสม

ฉากสู้รบ

ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาตานั้น มีเหตุการณ์ในการทำสงคราม โดยพระยาสี่วิราชยกทัพไปยังเมืองวิเทนคร อยู่ 2 ครั้ง แต่ในเหตุการณ์ทั้ง 2 ตัวอย่างของฉากสู้รบที่จะยกมานี้ เป็น ฉากตอนที่สัญญาชัยอำมาตย์ปลอม เป็นไส้ศึกไป ขอเข้าไป อยู่กับพระยาสี่วิราช แล้ว อาสาพระยาสี่วิราชยกทัพเข้าตี เมือง พาราณสี เพื่อให้พระยาสี่วิราชตายใจ ด้วยการ แสดงให้เห็นความสามารถในการรบของตน

ในฉากเป็นการบรรยายภาพการรบของสัญญาชัยอำมาตย์ขณะเข้าตีเมืองพาราณสี โดยสัญญาชัยอมตย์ขึ้นขี่คอช้างนิลวาหะเข้าทำลายประตูเมือง ในขณะที่กัมพลอำมาตย์ซึ่งเป็นขุนพลของเมืองพาราณสีก็ออกมาสู้ด้วย ผู้แต่งบรรยายภาพการเคลื่อนไหวของตัวละครขณะที่กัมพลอำมาตย์ กระโดดขึ้นมาบนตัวช้างนิลวาหะ ที่สัญญาชัยอำมาตย์ขี่ อยู่แล้วจะฟันช้างนิลวาหะ แต่สัญญาชัยอมตย์ใช้โล่รับไว้ได้ ทั้งสองสู้กันในที่สุดกัมพลอำมาตย์ก็พลาดท่าตกลงไปแล้วถูกสัญญาชัยอำมาตย์ ใช้หอกแทงจนตาย เมื่อขุนพลตายแล้วเมืองก็แตกและในที่สุดพระยาพาราณสีก็ยอมแพ้งดงามต่อไปนี้

“ เมื่อนั้นสัญญาชัยขึ้นขี่ช้างแล้วมือลูบๆ มหัวช้างกล่าวว่า ภูที่อราชสมบัติแก่ท่านชะแล ว่าอันแล้วถัดนั้นสัญญาชัยก็หื้อช้างกินโภชนะอาหารยี่งนักแล้วเกี่ยวปกหัวช้างด้วยผ้าแส้วไหมคำกระทำเป็นดังสูบว่อม แล้วกระทำหนังวงกับกันเป็นหลายชั้นปูลงหลังช้างแล้วคาดพันหื้อม่นดินักแล้วก็ไล่ ช้างเข้าไปม้างเล่าแลช้างตัวชื่อวานิลวาหะนั้นร้อง เสียงดังนักเป็นดังเสียงฟ้าผ่า แล้วเข้าไปถีบเสี้ยยังไม้แป ด้วยหัวเข่า ก็ถีบแม่ประตูด้วยตีนประตูเหล็กกับปีกทั้ง 2 ก็พุ่งตกลีงหันแล อันว่า หอหิง หอเลอ เสาประตูก็ค้ำตงเหนือหลัง ช้างตัวนั้นหันแล เมื่อนั้นอัน สัญชัยอันขี่คอช้างก็ถีบก็เลือกไม้ทั้งหลายด้วยมือ ทั้ง 2 หื้อตกลไปแล ... ในกาลนั้นยังมีโยธาหาญชื่อว่า กัมพลอำ มาตย์ เป็นอำมาตย์แห่งพระยาพาราณสีนั้น ครั้นว่าเอาดาบกับฉาแลแล้วขึ้นอากาศสูงได้สิบ 3 ศอกเป็นวาสีว่า ปราบรณเพื่อว่าจักฟันช้างนิลวาหะนั้นหันแล สัญชัยหันกัมพลอำมาตย์เต็นขึ้นมกายบนช้างแห่งตนดังอัน กล่าววว่า ภูนี้ชื่อว่า สัญชัยอำมาตย์ และมิงจักรบภูก็มาดู เทอะ ว่าอันกัมพลอำมาตย์ได้ยืนคำอันนั้นก็เคียดมากนัก ด้วยคำวากูจักฆ่ามันผู้นี้หื้อตายก่อนว่าอันแล้วก็เต็นขึ้นอากาศปราบรณเพื่อว่าจักฟันสัญญาชัยนั้นหันแล เมื่อนั้นสัญญาชัยก็หันกัมพลอำมาตย์เต็น

ขึ้นมาภายบนดังนั้นก็สะบัดผลาตุนไปก็ ังรับไว้ เสียแล กัมพลรำพึงว่ากู จักฟันตัวมันกับผลานั้น เทะเล ว่าอันก็ฟันผลา สัตูชัย นั้นหันแล เมื่อ ดั่งอันสัตูชัยอามาตย์หันดาบมันเข้าผลาตุน ค้าอยู่ ก็สาวผลาเสีย กัมพล เขาชักดาบออกบได้ ก็ลวดพาทกท่าวไปเหนือแผ่นดินที่นั่นหันแล สัตูชัยก็ แทงกัมพลอามาตย์ด้วยหอกแห่งตนแลกัมพลก็ตายไปในที่ นั้นแล ในเมื่อ กัมพลอามาตย์ผู้เป็นเจ้าของลันตายดั่งอัน คนทั้งหลายผู้อยู่ในเวียงก็แตกก็ ตายไปเสี้ยงแล้วแล ส่วนว่า พระยาพาราณสีก็ไสช้างแล่นไปแต่งदारบ ภาย ประตุนได้หันแลเมื่อนั้นสัตูชัยอามาตย์ก็ไปด้วยไปตามเอาพระยาพาราณสี ก็แทงช้างด้วยหอกแห่งตน หันพระยาพาราณสีก็คลานแล้วแล่นหนีแล ครั้น ว่าพระยาคลันดั่งอัน ก็ลวดได้เวียงพาราณสีนครวันนั้นแล”

(7/3/3) - (7/6/1)

ฉากยกทัพ ล้อมเมือง

ในเรื่องพระยาสิริราชูยกทัพมาตีเมือง วิเทนคร ถึง 2 ครั้ง จึงมีฉากของการตั้งทัพเพื่อ ล้อมเมือง โดยพระยาสิริราชูนำกองทัพทหารมาล้อมเมืองวิเทนคร ไว้ถึง 4 รอบ คือ ล้อมด้วยช้าง รอบหนึ่ง ล้อมด้วยม้ารอบหนึ่ง ล้อมด้วยรถรอบหนึ่ง แล้วล้อมด้วยพลทหารอีกรอบหนึ่ง ในฉาก บรรยายให้เห็นความยิ่งใหญ่ของกำลังพลของพระยาสิริราชู ที่ยกมาล้อมเมืองวิเทนครในเวลา กลางคืน ผู้แต่งใช้ความเปรียบเสียดแทงกำลังไพร่พลของพระยาสิริราชูว่า “เป็นดังแผ่นดินจักพัง” ให้ความรู้สึกของการเคลื่อนไหวที่มีจำนวนมหาศาล และยังเปรียบแสงไฟจากใต้ที่ทหารในกองทัพ พ ือว่า “มีรัศมีรุ่งเรืองมากนัก เป็นดังหมู่ดาวอันรุ่งเรืองในอากาศ ” ทำให้เห็นภาพของแสงใต้จำนวน มากมายประมาณมิได้เท่ากับจำนวนดาวในท้องฟ้า ฉากล้อมเมืองนี้จึงเป็นอีกฉากหนึ่งที่ผู้แต่ง แสดงความสามารถในการบรรยายฉากที่ให้อารมณ์และความรู้สึก รวกับเข้าไปยืนอยู่ท่ามกลาง ความยิ่งใหญ่ของกองทัพจริง

ในการเคลื่อนไหว ทัพนั้น นอกจากผู้แต่งจะบรรยายให้เห็นถึงจำนวน ไพร่พล อันมหาศาล แล้ว ยังได้กล่าวถึงขบวนอันประกอบด้วยเสียงของกลองและสังข์ รวมทั้งบรรยายเครื่องประดับ ตกแต่งของทหารไว้อย่างสวยงาม ถึงขนาดที่พระยา อทิจจวงไส เมื่อได้เห็นกองทัพ นั้น ถึงกับกล่าว ขึ้นชมในความงาม และความยิ่งใหญ่ ของการจัดกระบวนทัพ ในครั้งนั้น พระองค์ถามพระสิริชัยว่า เป็นกองทัพ ของผู้ใด พระสิริชัยจึงได้ ตอบไปว่าเป็นทัพของพระยาสิริราชู และได้กล่าวกับพระยา

อทิจจวังโสว่าไม่ต้องเป็นกังวล ตนจะเป็นผู้ดูแลจัดการรับมือกับการยกทัพมา ของพระยาสิวิราชฐ์ใน
ครั้งนี้เอง ดังความว่า

“เมื่อนั้นส่วนว่า พระยาสิวิราชเอารัฟลไปด้วยลำดับก็ไปรอดเวียงวิเทหะ
แล้วก็หื้อแหวดเกี่ยวเวียงสี่รอบกระทำ เป็นที่ต่อ 3 แห่งห้อยหื้อเป็นหมู่อยู่
หั้นแล คือว่าแหวดไปด้วยข้างรอบ บ 1 แล้วเกี่ยวไปด้วยม้ารอบ บ 1 แล้วเกี่ยว
ด้วยรถรอบ 1 แล้วเกี่ยวไปด้วยคนเที ยวตีนพื้นรอบ 1 แล้วชื่อว่าหยุดสี่
แห่งแล อันว่าเสียงมี นันรืพลคนทั้งหลายฝูงนั้น จักเป็นดังแผ่นดินจักพัง
ไปนั้นแล อันนี้เข้าเกี่ยวกลางคืบแล ส่วน พระยาสิวิราชฐ์ก็หื้อคนทั้งหลาย
ถือไม้ไผ่ไฟทั้งหลายมากกว่าแสงอันมีรัศมีรุ่งเรืองมากนัก เป็นดังหมู่
ดาวอันรุ่งเรืองในอากาศเมื่อคืบนั้นแล **รสุมิโยธา** อันว่ารัศมีแห่งคน
ทั้งหลาย อันกวัดหอกกวัดดาบนั้นออกเมลิองมลายอยู่มากนัก ดัง
สายฟ้าั้นแล เมื่อชาววิเทหะทั้งหลายได้ยินเสียงรัฟลอันมากนักเพิงกลัว
นักแล มหาสัตว์เจ้าก็รู้สภาวะอันมาแห่งรัฟลฝูงนั้นแล้ว ก็ไปสู่สำนักพ่อ
แลแม่แห่งตนไหว้แล้วนั่งอยู่แลพระยาอทิจจวังโสตนประเสริฐ ได้ยินเสียง
มีนั้นแห่งโยธาฝูงนั้น ก็ไขหน้าป่องเบ็งชร ปราสาทเล็งดูหั้นนอกเวียงทั้ง
มวลอันรุ่งเรืองด้วยไม้ไผ่ได้มากนักจักถามเจ้าดูก็กล่าว วคาถาว่า ... ดูราเจ้า
ลูกรักแก่พ่อ **เกรี** อันว่าของหลวงก็ดีพาทยก็ดี หอยสังข์ก็ดี ฝูงนั้นอันคน
ทั้งหลายฝูงฉลาด หาก ดิด สี ตี เปา มีเสียงอันม่วนเพราะควรรวมขึ้นยินดี
มากนักเป็นดุริยดนตรีแห่งพระยาตนใดอันชา **อเนก สตา โยธา** อันว่า
โยธาหาญทั้งหลายมากกว่าร้อยมาแหวดรอดชุก้านั้นเป็นโยธาแห่ง
บุคคลผู้ใดนั้นชา โยธาทั้งหลายฝูงนี้ นอันชา เครื่องสงครามจรเดินไป
ด้วยวิธีแห่งตนอันประกอบด้วยพญาแลกำลังอันข้างเข้าไปสู่สงคราม
อาจเพื่อว่าจักกำจัด ยังข้าศึกแลเป็นโยธาอันกล้าหาญแล ฉลาดด้วย
สงครามทั้งมวลอันอาจจักปล ลงชีวิตแห่งข้าศึกอันกับตามเสียงแห่งกลอง
แลเป่าหอยสังข์ตีกลองปาว **เดินเขานัน**แล โยธาทั้งหลายฝูงนั้นมีตนอัน
ประกอบด้วยเครื่องอันแล้วด้วยชายทองแลมีขอแดงปักหมายเบื้องซ้าย
แลมีว่อมอันประดับเบี้ยแลหอยสูบหัวอันประดับคืบ เป็นโยธาหาญแห่ง
ผู้ชื่อถานันชา ราชธานีแห่งชาววิเทหะทั้งหลายอันฝูง โยธาหากกล่าววว่า

สุขเกษมดีนักแล เสนาโยธาฝูง นั้นหากแวดล้อมรอดสี่ ชั้นดีที่ต่อ 3 แห่ง
คือว่าข้างแลม้าต่อ 1 ม้าแลรถต่อ 1 รถแลคนต่อ 1 **สมนต ขนตติ** ก็ขุด
รอดซู่ก้าแล **อุณณา** อันว่าไม่ได้ก็แวดล้อมรอดทุก ก้าทุกสองขึ้นภายบน
เป็นประดุดังดาว คือว่าบนนั้นแล ดูราเจ้าลูกกรักแก่พ่อเจ้ายังใส่ใจเป็น
ดังฤาอันชา **มหาสตุโต** **อาห สิวิมหาราช** **า อาคโห สหราชู** **หิ อม**
หาก **นครทา** **นิคณหิต** **ตวิ วิชานหิ** เมื่อนั้นมหาสัตว์เจ้ากล่าวว้าข้าแก่
พ่อพระยาเป็นเจ้าอันว่าพระยาสิวิราชูนั้นก็มากไปด้วยทำพระยามหาราช
เจ้า จุ่งรู้ทะเลเมื่อนั้นพระยาทิจจวงโสทั้งหลายเพื่อว่าจักมาเอาเวียงวิเทหะ
แห่งเราบัดนี้แล ”

(7/14/2)-(7/17/3)

ฉากศาลากลางป่า

ฉากศาลากลางป่าที่จะยกมาเป็นตัวอย่างนี้เป็นฉากที่นางสีไวยกากำลังนั่งรอการกลับมา
มาของ พระสิวิชัย อยู่ที่ศาลากลางป่าใหญ่ ที่พระสิวิชัยสร้างขึ้นเป็นที่พักชั่วคราวระหว่างเดินทาง
ผู้แต่งใช้การบรรยายฉากและบรรยายภาค ที่ช่วยเสริมให้เห็นอารมณ์ของตัวละครชัดเจน
โดยการพรรณนาสภาพธรรมชาติที่ผู้อ่านส่วนมากมีประสบการณ์ร่วมทำให้ผู้อ่านสามารถเห็นภาพ
ที่ผู้แต่งพรรณนาขึ้นโดยใช้วิธีการเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิมของผู้อ่าน

ผู้แต่งสร้างบทสนทนาให้ตัวละครคือนางสีไวยกาพูดคุยกับตัวเองต่อสู่กับความรู้ สึกของ
ตัวเอง ในขณะที่ตัวละครต้องตกอยู่ภายใต้บรรยากาศรอบข้างที่ไม่คุ้นเคย นางต้องอยู่เพียงลำพัง
ในศาลากลางป่าใหญ่ช่วงเวลาพระอาทิตย์กำลังจะตกซึ่งเป็นบรรยากาศแห่งความเงียบเหงา

ในที่สุดสถานการณ์ ก็บีบบังคับให้นางสีไวยกาต้องตัดสินใจกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง
เพื่อให้หลุดพ้นออกจากภาวะของการรอคอย นางตัดสินใจ ออกเดินทางเพียงลำพังในป่าใหญ่
กลางดึกที่เต็มไปด้วย “หมู่เนื่อกล้าคะนองทั้งหลาย เป็นต้นว่า ราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลืองแลควาง
ทราย แลละมั่งทั้งหลาย ร้องมีเสียงต่างๆ” ผู้แต่งไม่ได้กล่าวตรงๆ ถึงความรู้สึกของนางสีไวยกา แต่
ใช้การบรรยายฉาก และบรรยายภาค ธรรมชาติโดยรอบตัวละคร ที่ผู้อ่านส่วนมากสามารถรำลึกถึง
ภาพนั้นได้เป็นสื่อให้ผู้อ่านรับรู้ได้ว่าใน ขณะยามนั้นตัวละครน่าจะมีความรู้สึกอย่างไร

ผู้แต่งทำให้เห็นว่าฉากและบรรยายภาคมีอิทธิพลต่อความรู้สึกของตัวละครมาก ในขณะที่
เดียวกันก็ส่งผ่านความรู้สึกนั้นมาถึงผู้อ่านด้วยทำให้ทราบสถานการณ์ที่ตัวละคร ครอบประสบอยู่ โดย
แสดงความรู้สึกเป็นคำพูดที่เปรียบเทียบกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่ตรงหน้า เราจึงมองเห็น ฉาก ศาลา

กลางป่า สภาพป่า และสัตว์ต่างๆ ผ่านสายตาของตัวละครที่กำลังอยู่ในภาวะวิตกกังวล รอคอย
หวาดกลัว และโศกเศร้า

“อันว่านางสีไวยการาชกัญญาอันมีวรรณคดีอันงามก็นั่งอยู่ในศาลา คอยท่า
เล็งดูหนทางอันจักมาแห่งมหาสัตว์เจ้าแล นางนั้นก็รั้งสภาวะอันบ่มมาแห่ง
มหาสัตว์เจ้าแล พระอาทิตย์อันต กต่ำฟ้าดังอัน นางมีตาทั้งเต็มไป ไปด้วยน้ำตา
ก็ร้องไห้รำไร ว่ากาลปางนี้เป็นกาลอันกินข้าวแดงแห่งคนทั้งหลายแล้วแล เจ้า
ราชบุตรแห่งกุไปเสียดในที่ใดบ่มาสู่ที่อยู่แห่งตนสันนี้อันชา แม้รู้ว่าหมูเนื้อ
ทั้งหลาย เทียรยอมมาสู่ที่อยู่ในการเมื่อ ตระหวนตกต่ำค่าไปแล้วนั้นแล เจ้า
ราชบุตรแห่งกุไปในที่ใดบ่มาอันชา อันว่าหมูนกกทั้งหลายก็มาสู่ที่อยู่ ในการเมื่อ
เย็นแล เจ้าราชบุตรแห่งกุไปในที่ใดนี้ชา ประการ 1 เล่าอันว่าหมูเนื้อทั้งหลาย
ก็มานอนกับด้วยเชื้อฝูงเป็นลูกแลเมียในการเมื่อค่ำแล เจ้าราชบุตรแห่งกุ ไป
ในที่ใดนี้ชา นางสีไวยการาก็ร้องไห้รำไรด้วยประการสันนี้แล้ว ก็เล็งดูแต่ที่นั้นบ่
หันมหาสัตว์เจ้าที่ใดสักแห่งแล นางจึงเอายังข้าวของแต่งคำ เป็นต้นว่าเงินคำ
แล้วก็ออกไปจากศาลา จรเดินไปในละแวกหุบเขาทั้งหลายเสียดวันทั้งมวลแล
ส่วนว่าเนื้อแลนกกทั้งหลายเป็นอันตื่นพ่ายไปสะดุ้งสะส้าว ด้วยเสียงอันให้แห่ง
นางเทวีแล นางได้ยินหมูเนื้อแลนกกทั้งหลายแล่นหนีสะส้าว ก็เร่งเข้าไปให้มากนัก
กว่าเก่าเล่าหั้นแล ...เมื่อนั้นอันว่านางราชกัญญาผู้ชื่อว่าสีไวยกา อันมีรัศมีส่ง
รังสีอันงาม นางก็ออกมาจากศาลา แล้วก็จรเดินไปในดอยในห้วยในเหวใน
ถ้ำคูหาทั้งหลาย ก็หันหมูเนื้อแลนกกทั้งหลาย ก็หันทั้งดอกรไม้ลูกไม้แลแม่น้ำ
ทั้งหลายแลราวป่าที่ ึ่งหลาย นางก็ให้มากนัก กว่าเก่าด้วยคำว่า กาลยามนี้
เป็นกาลยามคั อมค่าแล้ว เจ้าราชบุตรเทียรยอมเคยหื้อลูกไม้หัว มันแก่กูทุก
เมื่อแล เจ้าราชบุตรไปเสียดในที่ใดบ่มาเพื่อจักนอนอันชา หมูเนื้อแลนกก
ทั้งหลาย เทียรยอมมานอนกับด้วยเนื้อทั้งหลายแลนกกทั้งหลายฝูง เป็นเมียแล
เจ้าสิวิชัยราชบุตรไปในที่ใด กาลยามนี้เป็นมัชฌิมยามเที่ยงคืนแล ราวป่าก็ดี
เป็นอันเย็นแล ลมทั้งหลายก็พัดเข้ามา เจ้าสิวิชัยผู้รักแห่งนางไปในที่ใดนี้
ชา อันว่าหมูเนื้อออกล่าคะนองทั้งหลาย เป็นต้นว่า ราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง
แลควางทราย แลละมั่งทั้งหลายร้องมีเสียงต่างๆ จรเดินไปในป่าที่นี้แล อันว่า
เจ้าสิวิชัยผู้รักแห่งกุไป ในที่ใดแลบ่มาอันชา ในกาลยามเที่ยงคืนแล้วแล

คนทั้งหลาย ผั่งหลับดีใจมากนักแล เท่ามีผู้เดียวหากจร เดินไปในป่ากลาง
ไพรหนานี้หนอ ไ้อ้ละหนอ เจ้าสิริชัยผัวรักแห่งกูไปในที่ได้นี้ชา ถึงยามจักใกล้
รุ่งนงาก็ร้องให้ว่ายามนี้ น้ำฝนแลหมอกเหมยก็ตกลงเหนือแผ่นดินแลดอกไม้
ก็หลุดจากซั้ว ลมก็พัดไปในอากาศแล บัดนี้เนื้อแลนกกทั้งหลายก็ตี นแล้วแล
ร้องขันแข่งกันไปมากับด้วยนกกทั้งหลายฝูงเป็นเมียแล เท่าว่ากูบ่เห็นยังเจ้าราช
บุตรตนเป็นผัวรักแห่งกูแล เจ้าราชบุตรตนเป็นผัวรักแห่งกูจักมาเมื่ อใดชา
นางราชกัญญากร้องให้รำไร จรเดินไปในป่าเสียงคันทังม วลด้วยประการดังนี้
แล สายอรุณคือพระอาทิตย์ก็ออกมาเห็นแล ส่วนว่านางสีไวยการำเพิงว่าเวียง
อัน 1 มีในทิศเหนือชะแล ว่าอันแล้วอวยหน้าสูทิศหนนั้นไปแล

(2/29/1) – (2/32/2)

ฉากแสดงธรรม

ในเรื่องมีเหตุการณ์อยู่หลายครั้งที่พระสิริชัยแสดงธรรม และทุกครั้งที่มีการแสดงธรรม
พระสิริชัยจะต้องชำระร่างกายให้สะอาด และเมื่อจะเริ่มแสดงธรรมจะนั่งอยู่เหนือกว่าผู้ฟังธรรม
เสมอ ดังความตอนหนึ่งและผู้แต่งกำหนดให้พระสิริชัยถูกยักษ์จับตัวไว้เนื่องจากได้ลงอาบน้ำและเก็บ
เห่าบัวในสระน้ำกลางป่าที่มียักษ์สมุทกเสนารักษา สระนั้นอยู่ ยักษ์ได้จับตัวไว้และถามธรรมาวิรุ
ตปัญหาแก่พระสิริชัย เมื่อจะแก้ปริศนาธรรมแก่ยักษ์สมุทกเสนานั้นพระสิริชัยก็ กล่าวว่ ธรรมา
วิรุตปัญหานั้นเป็นพระธรรมแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อจะให้พระองค์ ออบปัญหาธรรม
นั้นก็ให้ปูอาสนะไว้ แล้วให้พระองค์ อาบน้ำชำระร่างกายเสียก่อนพระองค์จึงจะตอบปัญหานั้น ดัง
ความว่า

“ ยักษ์ผู้ชื่อ สมุทกเสนานั้นก็ ไปสู่มหาสัตว์เจ้าแล้วกล่าวว่า ดูราผู้ชายหนุ่ม
ท่านมาเกินคร่าวบัวหัวฐานอันเป็นของกู ด้วยง่ายดังนี้ ท่านยังรู้ปัญหาอัน ชื่อ
วิรุตปัญหานี้ปะชา มหาสัตว์เจ้ากล่าวว่า ดูราท่านมหายักษ์เสนา เราก็ยังรู้ธรรมา
วิรุตปัญหาแล ยักษ์กล่าวว่ามิท่านรู้จึ่งกล่าวแก่กูพลันนั ก เทอะ มิท่านบ่รู้กู
จักกินท่านบัดนี้แล มหาสัตว์ เจ้าจึงกล่าวว่า ดูราท่านมหายักษ์ เสนา อันว่า
ธรรมวิรุตปัญหานั้นเป็นที่ใส่พุทธ ที่ใส่คัมภีร์ธรรมคำสอน แห่งพระพุทธเจ้า
ตายบ่เป็นว่าง่าย อันเรานั่งที่ต่ำฉันนี้ บ่อาจจักแก้ปัญหาก็ได้แลนิทานจักหื้อ
เรากล่าวตั้งอันจึ่งแต่งอาสนะปูไว้แล้ว หื้อเราอาบน้ำชำระเสียแล้วเยียะหื้อเรา
กล่าวเทอะ ยักษ์เสนาได้ยินคำมหาสัตว์เจ้ากล่าวนั้นมันจึงรำพึงใน ใจว่าฉัน

นี้ อันว่าชายผู้นี้มากกล่าวคำอันหนักแน่นรอมันรู้ ปัญหาด้วยแท้ซะแล ว่า อันจึงอาบน้ำหือแก่ โพธิสัต เจ้าแล้ว หือโพธิสัต วัเข้ากินข้าวน้ำโภชนาอาหาร ทิพย์แล้วก็ หือโพธิสัตว์เข้านั่ง เหนืออาสนะที่สูงนั้นแล มหาสัตว์เจ้าครั้นว่า นั่งเหนืออาสนะก็กล่าวซึ่งยักษ์ว่า ดูรามหายักษ์เสนาท่านจักถามปัญหา ซึ่ง เราก็จ่งถามเทอะ”

(3/13/2 – 3/14/3)

สุนทรียภาพในการใช้ภาษา

กุสุมา รัชมนณี กล่าว ไว้ว่า “เรื่องของสุนทรียภาพ ความงาม ความดี หรือความ เหมาะสมนั้นเป็นสิ่งที่อยู่ในจิตวิญญาณในชีวิตประจำวันของเรา เพราะไม่ว่าเราจะทำอะไร เราก็จะ คิดเลือกทำแต่สิ่งที่ดีที่เหมาะสม ... ในเรื่องของการสื่อสารเพื่อ ให้ดีเหมาะสมและสวยงามสิ่งนี้ คือ การมีสุนทรียภาพในภาษา”²⁷ และสุนทรียภาพทางภาษาในวรรณกรรมจะเกิดขึ้นได้ นั้น ต้องอาศัย ความสามารถของผู้แต่งในการเลือกใช้คำให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่องด้วย

วรรณกรรมล้านนา เรื่องสิวิชัยชาดกนี้ผู้แต่งได้แสดงความสามารถในการใช้ภาษา ใน ลักษณะต่างๆ ดังนี้

1. การยกคาถาบาลี วรรณกรรมล้านนาเรื่องสิวิชัยชาดก ผู้แต่งจะยกคาถาบาลีขึ้นตั้ง แล้วแปลร้อยด้วยภาษาล้านนา ซึ่งผู้แต่งสามารถแปลได้อย่าง สละสลวย ถูกต้องและเหมาะสม กับ สถานะของบุคคลในเรื่อง โดยใช้ภาษาที่คนทั่วไปสามารถเข้าใจได้ง่าย สมกับเป็นวรรณกรรมทาง พระพุทธศาสนาที่ใช้สอนธรรมแก่บุคคลในสังคม

ตัวอย่างที่จะยกให้เห็นต่อไปนี้ เป็น การแสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้ แต่งในการ ยกคาถาบาลีแล้วแปลร้อยโดยการใช้ปุจฉาวิสัชนาปัญหาธรรม²⁸ ความตอนหนึ่งของเรื่องที่ว่าพระสิวิชัย ถูกยักษ์สมุขเสนาจับตัวไว้ ยักษ์ถามธรรมาวิรุทธปัญหา พระสิวิชัยจึงตอบธรรมาวิรุทธปัญหานั้น

“ดูรา มหายักษ์เสนาท่านจักถามปัญหาเชิงเราก็จ่งถามเทอะว่าอันที่นั่น ยักษ์ ผู้นั้นก็บังเกิดยังธรรมวิรุทธปัญหา อันพระยาเวสสุวรรณหากหือที่นั่นแล้ว อัน จักถามเชิงมหาสัตว์เจ้าดังอัน จึงกล่าวเป็นคา ถาว่า กิสุธิ อคฺคิโต ตุมหํ

²⁷ กุสุมา รัชมนณี, “สุนทรียภาพทางภาษา” ใน กุสุมา รัชมนณี 60, (กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษา ตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547), 97.

²⁸ ปุจฉา-วิสัชนา หมายถึง การถามและการตอบปัญหาธรรม เป็นกลวิธีนำเสนอพุทธธรรมใน วรรณคดีพุทธศาสนาภาษาบาลี เป็นวิธีการสั่งสอนและเผยแผ่ ธรรมของพระพุทธเจ้าและพุทธสาวก เพื่อรักษา และสืบทอดพุทธศาสนาในวัฒนธรรมมุขปาฐะ และสืบเนื่องเป็นขนบวรรณศิลป์ในวรรณคดีลายลักษณ์

มุณินาติ นุตโรจติ อจิตโกนรา ขาทินี สุทธิโรจرتิ ดังนี้ ดูรามานพชาย
 หนุ่ม **อุณห์** อันว่า ธรรมชาติ คือ ไฟอันร้อนกว่าอันมีในโลกนี้ว่า อันจักได้อัน
 ไตนั้นชาววัตถุอัน 1 มีรัศมีรุ่งเรืองไรไสงาม กว่าแก้ว ว่าอันจักได้อันใดชา วัตถุ
 อัน 1 หากจิตใจไปได้พ้ออยู่กินฝูงคนว่าอันจักได้อันใดชา วัตถุอัน 1 หากตนไปได้
 พ้ออยู่จรเดินไปทีไกลจักได้อัน ใดชา ยักษ์ผู้ชื่อ สุขุมขเสนาถาณปัญหา 4
 อันเชิงมหาสัตว์เจ้าแล มหาสัตว์เจ้า จักแก้ปัญหากแก้ปัญหาดังอัน จึงกล่าวเป็น
 คาถาว่า **สโม อคิ อคโค ราโค หนุตวา เอส มคโค วิสุทฺธิยา** ดังนี้ ดูรา
 ท่านมหายักษ์เสนา อันว่าธรรมชาติไฟอันใดอันร้อนในโลกนี้แล จักร้อนเสมอ
 ดังราคาะตณหาแห่งสัตว์ทั้งหลายบมีแล อันว่าราคาะตณหาแห่งสัตว์ ทั้งหลายนี้
 เป็นอันร้อนกว่าไฟ ก็เทียบยอมให้มัยยังสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้แล ธรรมอันใดมา
 จำกัดเสียยังราคาะต ณาอันนั้นดังอัน ธรรมอันนั้นเป็นหนทางเข้าไป ปสู่มหา
 นิพพานแล มหาสัตว์เจ้าแก้ตอบปัญหาอัน 1 แล้ว จักแก้ปัญหานั้นถ้วน 2 ก็
 กล่าว คาถาว่า **นตฺถิ ปญญาสุมา มณิ ปญญา ภาติ มณินา หํ ปญญา**
ฆนิตวาน เอส มคโค วิสุทฺธิยา ดังนี้ ดูราท่านมหายักษ์อันว่าชาติแก้วแล
 จักรุ่งเรืองเสมอดังปัญญานั้นบมีแล ส่วนปัญญานั้นเป็นอันรุ่งเรืองกว่าแก้ว
 แลเหตุว่าปัญญานี้มันตรปองหือได้ยังวัตถุข้าวของทั้งหลายเป็นต้นว่าเงินแล
 คำธรรมะ จักอันจำเริญปัญญาดังอัน ธรรมอันนั้นเป็นหนทางเข้าไปสู่นิพพาน
 แล มหาสัตว์เจ้าแก้ปัญหานั้นถ้วน 2 แล้ว ที่นี้จักแก้ ปัญหานั้นถ้วน 3 จึง
 กล่าว คาถาว่า **ยถาโฆ รตโป โลเก อติพล เสดิ สพุ พทา อเจตโน**
 ดังนี้ ดูรามหายักษ์ อันว่าพระอาทิตย์อันมีเดชรัศมี ร้อนมากนัก เทียบยอมหือ
 ยังวัตถุทั้งหลาย มีต้นว่าใบไม้ แลหญ้า แลนาไขแห่งไปในกาลทุกเมื่อในโลก
 อันนั้นแลมีสันใด อันว่าชรา คือ เต่าค้ำ ไปทุกวันทุกยาม อันว่า **มจฺจฺราช**
 คือ อันตายแห่งสัตว์ทั้งหลายนี้ ก็ดีเป็นอันหาจิตใจไปได้ ก็เทียบยอมกินยังคน
 สัตว์ทั้งหลายทุกเมื่อ ก็พรั่างพระอาทิตย์อันมีเดชอันร้อนนั้นแล มหาสัตว์เจ้า
 แก้ปัญหานั้นถ้วน 3 แล้ว ถัดนั้นมหาสัตว์เจ้าก็แก้ปัญหานั้นถ้วน 4 จึงกล่าว
 คาถาว่า **อสริรั จิตฺตํ นาม โคจเร สุจฺริ ทุเร เย จิตฺตํ สยเม สฺสนฺติ**
โมกฺขนฺติ มารพฺนฺนา ดังนี้ ดูราท่านมหายักษ์ อันว่าจิตใจแห่งคนทั้งหลาย
 นี้ หากตนไปได้ พ้ออยู่จรเดินไปเอาอารมณ์อันดีแล อันบดีก็ได้ ทีไกลเท่าใดก็
 ได้แล บุคคลหญิงชายผู้ใดรักษาใจอันนั้นหือรู้เียงดีดังอัน บุคคลหญิงชาย

ฝูงนั้นเที่ยวร่อบมได้พ้นจากปวงคล้องแห่งมาร คือบาปโทษทั้งมวลแล โภทิสต์ว์
เจ้าแก้ปัญหา 4 อันนี้ อัน 1 ว่าร้อนกว่าไฟ ไสกว่าแก้ว บ่มีจิตใจรู้กินคน บ่มี
ตนรู้จรเดินไป ว่าอันร้อนกว่าไฟนั้นได้ระคะตันทา ไสกว่าแก้วในปัญญาบ่มี
จิตใจรู้กินคนได้มัจจุราชคือตาย บ่มีตนรู้จรเดินไปได้จิตใจอันคิดไปในอารมณ์
ต่างๆ มีต้นว่ารูปธรรมนั้นแล”

(3/14/4) - (3/19/4)

2. การใช้คำที่เหมาะสมกับสถานะและบุคคล

การเลือกคำที่เหมาะสม คือ การเลือกใช้ภาษาให้ ถูกกับสิ่งที่เราจะต้องพูด ผู้ที่เราจะสื่อ
ถึงหรือกาลเทศะและถูกกับสิ่งที่คนยอมรับด้วย การเลือกใช้คำที่เหมาะสมและถูกต้อง กับเนื้อเรื่อง
และฐานะของตัวละครในเรื่องนั้นมีความแตกต่างกัน เช่น เมื่อกล่าวถึง พระพุทธเจ้า พระโภทิสต์ว์
และกษัตริย์ ผู้แต่งจะใช้คำราชาศัพท์ หรือคำเรียกชื่อที่แสดงความเคารพ เป็นต้น การใช้คำนาม
และคำสรรพนามตามฐานะของตัวละครในเรื่องจะมีความแตกต่างกันไป ดังนี้

พระพุทธเจ้า ได้แก่คำว่า กุตถาคต มหาสัตว์ตนหนึ่ง

“...ดูรามิกษุทั้งหลาย ส่วนกุตถาคตนี้บ่มีในอันนี้หือทานแล...”

(1/2/4)

สรรพนามบุรุษที่ 3 ได้แก่คำว่า มหาสัตว์ตนหนึ่ง

“...วันนั้นยังมีมหาสัตว์ตนหนึ่ง...”

(1/3/4)

กษัตริย์ มเหสี โอรสธิดา

สรรพนามบุรุษที่ 1 ได้แก่คำว่า เรา กู กูพี่ เผื่อ เชื้อ

“...พระยา กล่าวว่ามีอันดินักแลเราจักปรารธนาเอาลูกชาย...”

(1/4/4)

“...รุ่งเช้าพระมหาสัตว์จึงบอกว่า กูพี่ก็ได้หือเป็นทานแล้วแล

(9/49/2)

“...ราชบุตรทั้ง 2 ไหว้เจ้าฤๅษีแล้ว กล่าวยังปกติข่าวสารทั้งมวล ด้วยคำว่า
ข้าแก่เจ้าฤๅษี ฝ่อข้าทั้ง 2 บรู๋หนทางอันจักไปสู่มืองวิเทหะแล เชื้อจักขอไป
อยู่ในที่นี้สิ้นประมาณ 2 วัน 3 วันถ้วน ก่อนเยี่ยะไปชะแล...”

(2/8/1)

สรรพนามบุรุษที่ 2 ได้แก่คำว่า สุ มิ่งนาง

“...ดูรานางทั้งหลาย สุจูงปรารภนาเอาลูกชายชู้คนเทอะ....

(1/4/4)

“...ดูรานางดัง ได้ยินมาว่า มิ่งนางกระทำประสกับด้วยชายผู้ 1 ว่าอันมีแท้ันฤ...”

(2/1/1)

สรรพนามบุรุษที่ 3 ได้แก่คำว่า ท้าวทั้ง 2 อันเป็นพ่อแลแม่

“...ในกาลนั้นท้าวทั้ง 2 อันเป็นพ่อแลแม่แห่งโพธิสัตว์เจ้า

(1/11/1)

“...แลควรรุอินทร์หื้อลูกผู้ 1 แก่นางเทื่อ

(1/6/3)

คำว่า มิ่งนาง และ กูพี นี้ แสดงศิลปะในการใช้ภาษาของผู้แต่ง เพื่อให้เกิดความรู้สึก
อ่อนโยน นุ่มนวลขึ้น โดยการเติมคำลำดับเครือญาติเข้าไปเป็นการแสดงความสนิทสนมระหว่าง
ตัวละคร เช่น แทนที่จะใช้คำว่า มิ่ง เฉยๆ ก็ใช้ว่า มิ่งนาง²⁹ ดังตัวอย่างการใช้สรรพนามที่ 2 พระยา
สีวิราชฐใช้เรียกนางสีไวยกาผู้เป็นลูก เพื่อถามความจริงเรื่องของพระสีวิชัย และในตัวอย่างถัดมา
คำว่า กูพี เป็นสรรพนามที่พระสีวิชัยใช้แทนตัวเองเมื่อพูดกับนางสีไวยกา เป็นต้น

²⁹ ประคอง นิมมานเหมินท์, มหาชาติลานนา : การศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น ,
(กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิชย์ จำกัด, 2526), 76.

พราหมณ์ ฤาษี

สรรพนามบุรุษที่ 1 ได้แก่คำว่า เรา

“...เจ้าฤาษีกล่าวว่เราปู้ดีหีไล...”

(2/8/3)

สรรพนามบุรุษที่ 2 ได้แก่คำว่า ท่าน

“...เจ้าฤาษีกล่าวว่ผิอันท่านจูงถามเทพธรรมเชิงเราเทอะยักษัถามว่ท่านยังรู้เทพธรรม
แท้ันฤา...”

(2/11/1)

สรรพนามบุรุษที่ 3 ได้แก่คำว่า เจ้าฤาษีตนนั้น

“...ยังมีในวัน 1 เจ้าฤาษีตนนั้นก็ไปแสวงหาลูกไม้หวมัน...”

(2/9/4)

ชาวบ้าน

สรรพนามบุรุษที่ 1 ได้แก่คำว่า ผู้ข้าทั้งหลาย

“... ชาวเมืองกล่าวว่ข้าแก่มหาราชเจ้า ผู้ข้าทั้งหลายไหว้มหาราชเป็นเจ้าแล

(1/4/3)

สรรพนามบุรุษที่ 2 ได้แก่คำว่า มหาราชเป็นเจ้า

“...ผู้ข้าทั้งหลายไหว้มหาราชเป็นเจ้าแล...”

สรรพนามบุรุษที่ 3 ได้แก่คำว่า เขา

“ในกาลเมื่อนั้นยังคน 2 คนเป็นสหายกันอยู่บ้านที่นั้นชวนกันไป แอ่วอิงนก
เขาหันนกตัว 1 เขายิงพรวักันป็นเขาก็ถูกนกตัวนั้นนกตัวนั้น ก็ตกลงมาเขาก็รับ
เอาด้วยมือ เขาทั้ง 2 แล้วยกเมือสู่บ้านแล้วเถียงกันมา ต่างคนต่างว่าจักเอา
แควนนกมาปันกันบ่ตกบ่เป็น จึงพากันไปหื้อนายบ้านตัดแก้หื้อแล นายบ้าน
ถามว่เมือหันผู้ใดหันก่อน เขาว่เมือหันเมือข้าหันพรวักันแล นายบ้านถามว่
เมืออิงผู้ใดอิงก่อนนั้นเขา ว่เมืออิง เมือข้าก็อิงพรวักันคำเดียวแล นาย

บ้านตัดว่า ผีอื่น เขือ ทั้ง 2 จุงปั่นหื้อเสมอกัน เทอะ ว่าอัน ขา บ่เอาค่านายบ้าน ว่า ผีอื่นก็ช่าง เขือ เทอะ ขา ทั้ง 2 ก็ยังเถียงกันก็ ไปถึงเรือนมหาสัตว์เจ้า แล มหาสัตว์เจ้าถามว่า ท่านทั้ง 2 เถียงกันสนชา ขา ก็กล่าวยังคำอันนั้นแก่มหา สัตว์เจ้าแล มหาสัตว์เจ้าว่าผีอื่น มาเราทั้งหลายจักไปสู่ท่านนายบ้านพร้อม กันก่อน...”

(2/17/2)-(2/18/1)

จากตัวอย่างที่ยกมาจะเห็นว่า ผู้แต่งใช้คำว่า “ขา” หมายถึง เขาสองคน เป็นสรรพนาม บุรุษที่ 3 คือ พวกรานกทั้งสองคน และใช้คำว่า “เขือ” หมายถึง ท่านทั้งสอง เธอทั้งสอง เป็นสรรพนาม บุรุษที่ 2 แทนพวกรานทั้งสองคน

3. การใช้คำได้กระชับเหมาะสมกับเนื้อเรื่อง

การบรรยายเนื้อเรื่องบางตอนที่ต้องการดำเนินเรื่องอย่างรวดเร็ว ผู้แต่งจะเลือกใช้คำ และประโยคที่กระชับและได้ใจความ ในการ บรรยายช่วงเวลาและเหตุการณ์ที่ตัวละครต้องดำเนินไป โดยคำที่เลือกมาใช้นั้นจะต้องเหมาะสมและสอดคล้องกับเหตุการณ์ในเรื่องด้วย ดังตัวอย่าง เช่น

ความตอนท้ายเรื่องกล่าวถึงพระยาอทิจวงโสจัดเตรียมไพร่พลเพื่อไปเชิญเสด็จพระสิวชัย ให้กลับสู่พระนคร ผู้ประพันธ์ใช้การบรรยายให้เห็น ว่า มีการจัดเตรียม ไพร่พล และออกเดินทาง พร้อมกับวางลำดับของตัวละครเพื่อเข้าไปทูลเชิญพระสิวชัยให้เสด็จกลับ ผู้แต่งบรรยายเหตุการณ์ นับตั้งแต่การเตรียมทัพ และออกเดินทาง จนกระทั่งไปพบพระสิวชัยนั้น ถ้านึกถึงเวลาตามจริง คงต้องกินระยะเวลาพอสมควร แต่ผู้แต่งเลือกใช้คำและประโยค เพียงไม่กี่ประโยค เพื่อบรรยาย ระยะเวลาเหล่านั้นได้ครบถ้วน และกระชับช่วงเวลาเช่น “ก็ลีลาคลาดลาดไปด้วยลำดับวันคืน ก็ไป รอดไปถึงประเทศที่ไกลอาศรมบถ” เป็นต้น

“ว่าอันแล้ว ก็หื้อชุมนุมมายังหมู่เสนาโยธา พร้อมแล้วก็ออกไปจากเมือง วิเทหราชธานีมีเจ้ามโหี เยาวราชกุมารนำหมู่เสนาโยธาแลพระยาร้อยเอ็ดตน ยอมเป็นเจ้าราชธานีมาแวดล้อมเป็นบริวาร คณาภิโยธาที่ ึ่งหลายได้ชาว 2 อักโขภณี ก็ลีลาคลาดลาดไปด้วยลำดับวันคืน ก็ไปรอดไปถึงประเทศที่ไกล อาศรมบถ หื้อตั้งทัพวางรี้พลไว้แล้ว พระยาอทิจวงโสตนพอเข้าไปก่อนแล้ว จึงหื้อนางวิมาลาเทวีเข้าไป ถัดนั้นจึงหื้อราชกุมารทั้ง 2 เข้าไปแล้วจึงหื้อทำว

พระยาทั้งหลายร้อยเอ็ดตนเข้าไปด้วยลำดับกันแล้ว ก็ กระทำปฏิสันถาร
 จารจากันไปมาแล้วก็ร้องให้รำไรรไปมาต่างๆ”

(9 /55/4)-(9/56/1)

นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างลักษณะที่น่าสนใจของการบรรยายช่วงเวลา³⁰ ที่ผู้แต่งใช้คำบอก
 เวลาในการดำเนินเรื่อง เช่น คำว่า ในขณะที่เมื่อ“พระอาทิตย์อันตกต่ำฟ้า” “ช่วงระยะเวลาที่ระหว
 ตกต่ำค่าไปแล้ว” ”ในกาลเมื่อค่าในกาลยามเที่ยงคืน” “ยามจักใกล้รุ่ง” “สายอรุณ คือ พระอาทิตย์
 ก็ออกมา” ผู้แต่งใช้คำเหล่านี้ในการกระชับช่วงเวลาที่ตัวละครต้องดำเนินไป และคำบอกเวลา
 เหล่านี้ยังช่วยให้ฉากดูสมจริงตามเหตุการณ์และช่วยให้เห็นภาพความรู้สึกของตัวละครด้วย

4. การใช้คำซ้อน

การใช้คำซ้อน หมายถึงการนำเอาหน่วยคำอิสระที่มีความหมายเหมือนกันคล้ายคลึงกัน
 ทำนองเดียวกันหรือใกล้เคียงกันตั้งแต่2 คำขึ้นไปมารวมกันเกิดเป็นคำใหม่ที่มีความหมายใกล้เคียง
 คำเดิมหรือเกิดเป็นความหมายใหม่ที่มีความหมายกว้างออกไป³¹ หรือเพื่อความหมายชัดเจนขึ้น
 เนื่องจากคำที่นำมาซ้อนกันจะช่วยแปลความหมายของกันและกันและนี้³² การศึกษาวรรณกรรมล้านนาเรื่อง
 สิวชัยชาตคพบว่าผู้แต่งใช้คำซ้อนเพื่อให้เกิดจังหวะของเสียงและน้ำหนักของคำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ความตอนหนึ่งกล่าวถึง พระสิวชัยต้องพลัดพรากจากนางสีไวยกาแล้วออกตามหาจน
 ได้พบกับนารถาษีที่นางสีไวยกาได้ฝากผ้าสไบและเครื่องประดับไว้ พระสิวชัยยินดีเป็นอย่างมาก
 ที่รู้ว่านางยังมีชีวิตอยู่ จึงออกเดินทางไปตามหนทางที่ถาษีบอกทางให้ ระหว่างทางได้ช่วยตัดสิน
 ปัญหาระหว่างคนขายพืนกับจระเข้ และออกเดินทางมาจนถึงตลาดที่นางสีไวยกาตั้งร้านขายของ
 อยู่ ก่อนที่พระสิวชัยจะได้พบนางสีไวยกา นั้นคนขายพืนก็ได้นำของกินต่างๆ รวมทั้งเครื่องหอมมา
 ให้แก่พระสิวชัย พระสิวชัยก็ได้บริโภคอาหารนั้นและดูบาทของหอมเหล่านั้นแล้วก็ออกไปสู่ตลาด
 ผู้แต่งใช้การซ้อนคำเพื่ออธิบายเนื้อความในตอนดังกล่าว ดังนี้

³⁰ ดูตัวอย่างในหน้า 123

³¹ กรรณิการ์ วิมลเกษม, ภาษาไทยถิ่นเหนือ (กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี
 มหาวิทยาลัยศิลปากรวังท่าพระ, 2549), .

³² พ. นพวรรณ,นามแฝง. การใช้ภาษา (กรุงเทพฯ : ชวนการพิมพ์, 2545), 75.

“ท่านายเกวียนขายหั่ว แล้ว เอาค้ำมาหื้อแก้มหาสตร์ว์เจ้ากึ่ง 1 หั้นแล
 มหาสตร์ว์เจ้ากึ่งกับเอาแล ชายผู้้นั้นจึงไปซื้อของอันควรเคี้ยวควรกิน ข้าวต้ม
 ข้าวหนมมาแต่กาดนั้นมาหื้อแก้มหาสตร์ว์เจ้าแล เมื่อมหาสตร์ว์เจ้ากินข้าวน้ำ
 โภชนะอาหาร³³ แล้วชายผู้้นั้นก็หื้อยังคันทะของหอมดอกไม้เครื่องไลลา³⁴ ทา
 น้ำมันหมากพลูแก้มหาสตร์ว์เจ้า คือ เจ้าสิวิชัยกุมารแล ส่วนมหาสตร์ว์เจ้าเสวย
 ข้าวน้ำแล้ว ก็ไลลาทาด้วยคันทะของหอมทั้งหลายแล้วก็จรเดินแแล้วกาดไปใน
 กาดที่นั่นแล”

(4/2/2-4/2/3)

จากตัวอย่าง ผู้แต่งใช้การซ้อนคำ เช่น ของอันควรเคี้ยวควรกิน ข้าวต้มข้าวหนม คันทะ
 ของหอมดอกไม้เครื่องไลลา ข้าวน้ำโภชนะอาหาร การเลือกใช้คำที่ยกมาดังกล่าวทำให้เกิดจังหวะ
 ของเสียงและน้ำหนักของคำ เราจะเห็นภาพที่คนขายพินำอาหารมากมายหลากหลายรวมทั้ง
 เครื่องหอมนานา ชนิดที่ได้คัดเลือกมาอย่างดีแล้ว มาถวายพระสิวิชัย เห็นภาพพระ ะสิวิชัยบริโภค
 อาหารและลูปทาของหอมต่างๆ เพื่อเตรียมตัวจะไปเดินตลาด การได้บริโภคอาหารที่ดีและได้ลูปทา
 ของหอมนั้น แสดงให้เห็นภาวะผ่อนคลายและรื่นรมย์ของตัวละคร ภายหลังจากที่ตกอยู่ในห้วงแห่ง
 ความทุกข์มานาน

หรือในเหตุการณ์อีกตอนหนึ่งที่พระสิวิชัยและนางสีไวยกา เ ดินทางเข้าไปขอแวะพักอยู่
 กับฤาษี มีบทสนทนาระหว่างพระสิวิชัยและฤาษี ดังความว่า “มหาสตร์ว์เจ้าก็เข้าไปสู่เจ้า ฤาษีแลจัก
 กระทำปฏิสันฐานจรรยาปราศรัยกับด้วยเจ้าฤาษี ก็กล่าวคาถาว่า...”

(3/31/3 -3/31/4)

ปฏิสันฐาน น. การทักทายปราศรัยแขกผู้มาหา

จรรยา ก. เจรจา

ปราศรัย น.การพูดด้วยไมตรีจิต, การแสดงอัชฌาสัยในระหว่างผู้ใหญ่ต่อ
 ผู้น้อยหรือผู้ที่เสมอกัน; คำปรารภ. ก.พูดด้วยไมตรีจิต,พูดแสดงอัชฌาสัยระหว่างผู้ใหญ่ต่อผู้น้อย
 หรือผู้ที่เสมอกัน; ปรารภ.

³³ ข้าวน้ำ อาหาร โภชนะ น. อาหาร; การกิน, การกินข้าว.

³⁴ เครื่องไลลา น. เครื่องสำอาง, เครื่องประทีนผิว

หรืออีกตัวอย่างหนึ่งเมื่อครั้งที่พระสวีย์ชัชต้องการพบกับสุ ุรเสนเวบุตรผู้เป็นเทวดารักษา
ต้นนิโครธก็ได้ให้คนไปทำความสะอาดบริเวณใต้ต้นนิโครธนั้น ดังความว่า

“... ส่วนโพธิสัตว์ก็ใคร่กระทำปฏิสังขรณ์ฐานกับด้วยเทวบุตรตนนั้น ก็ให้คนไป
ชำระกวาดเสีย เค่าไม้นิโครธต้นนั้นเสียแล้ว ให้ลวาดด้วยทรายแหวดด้วย
ปรากราล้ำไม้แล้วก็ให้พลีกรรมทำด้วยชอบธรรม...”

(1/20/4)

ชำระ ก. ชะล้างให้สะอาด เช่น ชำระร่างกาย; สะสาง, ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น
กวาด ก. ทำให้เตียนหรือหมดฝุ่นละอองด้วยไม้กวาดเป็นต้น, ทำให้ของเคลื่อนไปในทาง
เดียวกัน

เปียว ก. แฝว- ถาง, ทำความสะอาด, กำจัดความรุงรัง

คำว่าชำระ กวาด และเปียว มีความหมายไปในทางเดียวกันคือการสะสางสิ่งอันไม่พึง
ประสงค์ให้หมดไป คำว่าเปียวเป็นคำภาษา กะเหรี่ยงล้านนาหมายถึงการทำความสะอาด ดังนั้นการนำ
ทั้ง 3 คำมาซ้อนกัน จึงเป็นการเน้นย้ำคำให้มีน้ำหนักกว่าเป็นการทำความสะอาดสถานที่ยังสะอาด
หมดจด

จากตัวอย่างที่ยกมาจะเห็นว่า ผู้แต่งใช้คำที่มีความหมายไปในทางเดียวกันมาเขียน
ร่วมกันเกิดเป็นคำซ้อนที่เน้นย้ำคำให้ม้ น้ำหนักมากขึ้น แสดงให้เห็นถึงความสามารถทางภาษาของ
ผู้แต่งเป็นอย่างดี

5. การใช้การซ้ำคำ หรือซ้ำความ

การซ้ำคำ หรือซ้ำความ เป็นลักษณะหนึ่งที่พบในวรรณคดีท้องถิ่นหลายเรื่อง การซ้ำคำ
แบบอยู่ติดกันใช้บ่อยในวรรณคดี ช่วยให้มีความหมายต่างๆ เช่น เป็นคำเสียดสีเชิงธรรมชาติ ³⁵
เป็นการกล่าวซ้ำโดยใช้คำเดียวกันเป็นการสร้างความไปเราะของเสียงและสร้างภาพให้ความรู้สึก
เป็นการสร้างเอกภาพให้เกิดความสอดคล้องกลมกลืนและความเป็นหนึ่งเดียวกันของเนื้อหา เป็น
การกล่าวซ้ำเพื่อเน้นย้ำข้อความให้ม้ น้ำหนัก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การซ้ำคำในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสวีย์ชัชชาดก ผู้แต่งใช้การซ้ำคำที่เกิดจากการเลียน
เสียงธรรมชาติหรือเสียงที่เกิดจากการแสดงกริยาเคลื่อนไหวของมนุษย์และสัตว์ดังตัวอย่างต่อไปนี้

³⁵ ประคอง นิมมานเหมินท์, **มองภาษา** (กรุงเทพฯ : แม่คำฝาง, 2547),123.

“ในกาลนั้นราชบุตรแปลง หึงคำ ประดับคอนกแล้ว เมื่อนั้นพระยานกแขกเต้า ก็บินไปจับอยู่ภายหลังปราสาทแห่งพระยาจันทเสน เมื่อยามเที่ยงคืนก็ดันหื้อ หึงคำดัง ซ้าวๆ”

(3/2/1-3/2/2)

การซ้ำความ เมื่ออ่านวรรณกรรมล้านนา เรื่องสี่วิชัยชาติแล้วพบว่า ผู้แต่งใช้การซ้ำ ความ ที่ช่วยให้เกิดรายละเอียดทางอารมณ์และความรู้สึก ที่มากกว่าให้ ความหมายของคำ เช่น ผู้แต่งใช้คำกริยาว่า “จุงหื้อ” ซ้ำกันในประโยคที่ต่อเนื่องกัน เพื่อช่วยเน้นความหมายของคำกริยาที่ ตัวละคร คือ นางสีไวยกา กำลังแบ่งของฝากบรรณาการที่ได้รับมา แก่บุคคลต่างๆ การเน้นความ ซ้ำๆ กันในตำแหน่งเดิมของแต่ละประโยค ช่วยสร้างจังหวะของเสียงเป็นช่วงๆ ต่อเนื่องกันและช่วย เน้นย้ำให้เกิดภาพการกระทำของตัวละครชัดขึ้น ดังความว่า

“สูเจ้าทั้งหลายจุงหื้อของฝากอันนี้แก่อ่าจุงหื้อของฝากอันนี้แก่อ่าแม่ซ้าเทอะ
จุงหื้อของอันนี้แก่อ่าซ้า ของอันนี้น้องหญิงซ้าของอันนี้ จุงหื้อแก่อ่าชายซ้า
ของอันนี้หื้อแก่อ่าซ้าแก่อ่าซ้าแก่อ่าจุงหื้อของอันนี้แก่อ่า จุงหื้อซ้าวของอัน
นี้แก่อ่าซ้าเทอะ|| ...”

6. การใช้คำคล้องจอง ถึงแม้ว่าสี่วิชัยชาติจะเป็นวรรณกรรมร้อยแก้ว แต่พบว่าผู้ แต่งได้ใช้คำคล้องจองแทรกอยู่ตลอดทั้งเรื่อง ลักษณะ ะการใช้คำคล้องจองนี้จะช่วยให้ผู้อ่านรู้สึก เพลิตเพลิน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ปัญหา 4 อันนี้ อัน1ว่าร้อนกว่าไฟใสกว่าแก้วบ่มีจิตใจรู้กินคนบ่มีตนรู้จรเดิน
ไป ว่าอันร้อนกว่าไฟนั้นได้ระคะตันทา ใสกว่าแก้วในปัญญา บ่มีจิตใจรู้กิน
คนได้มัจจุราชคือตาย บ่มีตนรู้จรเดิน ไปได้จิตใจอันคิดไปในอารมณ์ต่างๆ มี
ต้นว่ารูปธรรมนั้นแล “

(3/19/4)

“ราวป่าอันนั้นงามด้วยดอกไม้ลูกไม้ทั้งหลายแลเครือเขาเถาว์ลยอันเขียวงาม

(3/4/3)

“ประการ 1 เราก็อึ้งคอยเลี้ยงย้งตนด้วยแสวงหา หัวมันลูกไม้ แลลูกไม้หัวมัน ก็ยังมีมาก
แล”

(2/13/2)

“เมื่อนั้นอัศจรรย์ ทั้งหลายเป็นต้นว่าแผ่นดินร้องก้องสนั่นหวั่นไหวก็เกิดมีมากนัก
เขาสิเนรุราชก็อ่อนน้อมค้อมไปมา น้ำสมุทรสาครก็ข้าเชือกเยือกตีฟองไปมา”

(9/48/3)

7. การใช้โวหารภาพพจน์

ภาพพจน์ คือ กลวิธีการใช้ภาษา โดยการเลือกสรร ถ้อยคำ หรือใช้กลวิธีการกล่าวอย่าง
แยบยล เพื่อให้คำน้อยคำสรุปสาระ หรือให้สรรพสิ่งที่กว้างลึก เป็นรูปคำที่ใช้หรือทำสิ่งที่เข้าใจยากให้
เข้าใจง่าย ทำสิ่งที่สัมผัสไม่ได้ให้สามารถสัมผัสได้ หรือทำให้ข้อความนั้นกินใจ ชวนคิด ชวนจำ³⁶
เป็นการสร้างจินตภาพ หรือ ภาพในใจให้เกิด ขึ้นแก่ผู้อ่าน ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีวิชัยชาดก
พบการใช้โวหารภาพพจน์ ดังนี้

7.1 อุปมา (Simile)

อุปมาอุปไมย คือ การเอาสิ่งที่จะกล่าวโดยตรงมาตั้ง (อุปไมย) แล้วนำอีกสิ่งหนึ่ง
มาเปรียบเทียบ (อุปมา) โดยใช้คำที่บ่งบอกว่าเปรียบเทียบอย่างชัดเจน³⁷ การเปรียบเทียบในลักษณะนี้
สังเกตได้จากคำว่า เหมือน อุปมา เป็นดั่ง ราวกับ ดุจ ประดุจ ประหนึ่ง ฉันใด...ฉันนั้น เป็นต้น

ดังตัวอย่างตอนที่ผู้แต่งได้กล่าวถึงความงามของนางสีไวยกาไวอย่างละเอียดละออ
โดยการเปรียบเทียบความงามของนางกับความงามของสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติที่ผู้อ่านคุ้นเคย เช่น
ผมเป็นมันเลื่อมราวกับแววคอนกยูง มีฟันขาวเมื่อดังหอยสังข์ มีริมฝีปากเหมือนสีหมากสุก มีผิว
เรียบเนียนสนิทเหมือนดังดอกบัวและดอกกรรณิกาลและแม้ว่าจะมีลูกถึง 10 คน ก็ยังดูเยาว์วัยเหมือน
มีลูกเพียงคนเดียว ดังความว่า

³⁶ สุธีวงศ์ พงษ์ไพบูลย์, วรรณคดีวิเคราะห์, 51.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, 51.

“จ๊กกล่าววัย 1 เล่า เกศา คือ ผมอันยาวครั้นแก้คลี่เมื่อหลังอยู่ย่อยลงถึงสันตีน มีปลายกระหวัดขึ้นเมือบน มีวรรณอันเหลืองเลื่อมเป็นดัง แววคอนกยูงอัน เป็นกัลยาณีนัน 1 แล มีไรฟันขาวเลื่อมแลตั้งอยู่เสมอบ่ยาว วบห่างมันคงสนิท ชิดชมดีนัก เสมอดังถ่องแถวแก้ววชิรเพก มีวรรณอันงามเสมอดังหอยสังข์ อันจืดขัดใหม่นั้นแล อันนี้ชื่อลึงกัลยาณีนางถ้วน 2 อันนางผู้้นั้นมีกระเบตหน้า แลริมปากประกอบด้วยวรรณ ะอันงามเสมอดังหมากแคบสุกนั้น อันคนชื่อ มังสั กัลยาณีนางถ้วน 3 แล อันนางผู้้นั้นมีผิวหนังมี วรรณเป็นดังไล้ลาทาไป ด้วยวรรณะแห่งดอกทวยห่านแลดอกจำยาม มีผิวหนังอันสนิทเหมือนดัง ดอกนิรบลแลดอกกรรณิการันัน อันนี้ชื่อสวีกัลยาณีนางถ้วน 4 แล อันนาง ผู้้นั้นมั่นว่าประสูติลูกได้แลสืบดังอันก็ดีมีเยาว์วัยอันยังงาม เสมอดังประสูติ ได้ทีเดียวอันนั้น อันนี้ชื่อกัลยาณีนางถ้วน 5 แล”

(1/14/2) – (1/15/4)

นางสีไวยกา ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีชัชชาตก จึงเป็น “นางผู้้นั้น อันมีรูป งามนักควรเล็งแลแก่ตารอดชุกกล้า(อุปไมย)เสมือนดังนางฟ้า”(อุปมา) ประกอบด้วยลักษณะอันงาม ตามที่กล่าวมา ผู้อ่านจึงสามารถเห็นความงามแห่งนางแก้วผู้ประเสริฐในจินตนาถ การของผู้แต่ง ด้วยบทเปรียบเทียบดังที่ได้ยกตัวอย่างมานั้น

ความตอนหนึ่งกล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระสรีชัชและนางสีไวยกาได้พบกัน หลังจากที่ต้องพลัดพรากจากกัน ผู้แต่งพรรณนาให้เห็นอากัปกิริยาที่ตัวละครทั้งสองต่างแสดงออก ในภาวะดีใจที่ต่างได้พบบุคคลอันเป็นที่รักด้วยการไว้ซบ ทสนทนาพรั่ำพรั่ำพันถึงช่วงเวลาที่ต้องพลัด พรากจากกันของทั้งสองโดย ใช้ความเปรียบและถ้อยคำพรรณนาท่วงท่าอากัปกิริยาและอารมณ์ ของตัวละครอย่างละเอียดลึกซึ้ง ผู้แต่งใช้ ความเปรียบ โดยเลือกเอาลักษณะเด่นของบัวหลอม ทอง ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่หรือรู้จักกันดีในท้องถิ่น และเป็น สิ่งใกล้ตัวพอที่ผู้อ่านจะสามารถเห็นคล้าย ตามได้ มาเปรียบกับความรู้สึกภายในใจของตนและภายนอกว่า ต้องทนทุกข์ทรมานรุ่มร้อน (อุปไมย) เป็นดังบัวที่ช่างทองต้องเอาไฟเผาจน (อุปมา) นั้น ดังความว่า

“เมื่อนั้นสีไวยกาหันผัวแห่งตนมาแต่ไกลด้วยสวัสดี นางมีตนอันสั้นร ะสาย เป็นดั่งแม่มดอันผีเข้านั้น ก็ร้องไห้ในที่ใกล้ผัวตนด้วยคำว่าข้าแก่เจ้าราชบุตร ข้านี้พลัดพรากจากมหाराชเจ้าแต่วันใดแล ข้าก็ทรงยัง ถ่องแถวน้ำตาทุก วันทุกคืน ข้านอนอยู่ก็ทุกข์ กินโภชนะอาหารก็ทุกข์นักแล ข้าเท่าระนี้ก็ถึง

เจ้ากุชู้วันชู้คืน แม่นว่าข้าหลับก็มีสุข หิวข้านี้กับหิว แม่นว่า จันทน์มันข้าก็
 บ่ทาแล ภายในหัวใจ ภายในอกผิวหนังแห่งข้านี้ก็ใหม่ชู้วันชู้ยามเป็นดังแบ
 แห่งช่างค่าแลเผาด้วยไฟนั้นแล ข้าบได้หันหน้าเจ้ากุชู้มีตนแลใจ เป็นอัน
 ไซ่แห่งชู้ยาม อุปมาเป็นดังดอกบัวอันปราศจากน้ำแลถึงเชิงอันไซ่เหงาไป
 ด้วยรัศมีพระอาทิตย์อันร้อนแลบขึ้นบานได้แลมีสันใด พลัดพรากจากเจ้า
 ราชบุตรก็พำเป็นดังอันแลประการ 1 ดอกกระมุขปราศจากรัศมีพระจันทร์
 ไซ่แห่งบ่บานได้อันนั้นมิอันใด ข้านี้ได้พลัดพรากจากเจ้าราชบุตร ข้าก็ไซ่แห่ง
 ด้วยกำลังโคกทุกข์ ก็พำดังอันแล...”

(4/4/1) – (4/5/2)

ในตัวอย่างเดียวกันยังใช้การอุปมา โดยเปรียบเทียบการที่ต้องพลัดพรากและไม่ได้
 เห็นหน้าคนรักนั้นเป็นความรู้สึกที่แห้งเหี่ยว (อุปไมย) เป็นดังดอกบัวที่ขาดน้ำ ต้องแห้งเหี่ยวไปด้วย
 ความร้อนของพระอาทิตย์ไม่สามารถแบ่งบานได้ (อุปมา) และยังเปรียบเทียบว่าความทุกข์ของนางนั้น
 (อุปไมย)เปรียบกับดอกบัวที่ปราศจากแสงของพระจันทร์ (อุปมา) ไม่สามารถแบ่งบานได้ต้องแห้ง
 กันดารน้ำไป

ความตอนหนึ่งของเรื่องกล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งที่พระสวีย์ช้อยออกไปบวงสรวง
 สุรเสน เทวบุตรที่ต้นนิโครธกลางเมือง แล้วในคืนนั้นสุ รเสนเทวบุตรก็อุ้มพระสวีย์ช้อยไป บรรดา
 ข้าราชการบริพารทั้งหลายตื่นมาไม่พบพระสวีย์ช้อย ก็ไปบอกแก่ พระยา อทิจจวงโสและนางวิมลาทวี ทั้ง
 สองรวมทั้งผู้คนทั้งหลายที่รู้ข่าวต่างพากันร้องไห้ จนล้มลง เหมือนต้นรังถูกลมพัดตั้งความว่า

“อันว่าเสนาอมาตย์ทั้งหลายบ่หันเจ้าสวีย์ช้อยราชบุตร ก็ไปแสวงหาแต่ทิศ
 ทั้งมวรบกับหันที่ใดสักแห่งก็จึงใช้คนเมื่อบอกแก่พระยาทั้ง 2 อันเป็นพ่อแลแม่
 แห่งมหาสัตว์เจ้าหั้นแล ส่วนพระยาทั้ง 2 อันเป็นพ่อแลแม่ก็ร้องไห้หนัก
 กระทำเป็นโกลาหลตื่นมากนักแล ส่วนหมู่นางเรือนหลวงทั้งหลายก็ร้องไห้
 มากท้าวไปเป็นประจูดังป่าไม้รังอันลมพัดท้าวไปนั้นแลฯ”

(1-38/4-1/39/1)

จากตัวอย่าง ผู้แต่งเปรียบเทียบการร้องไห้และล้มตัวลงอย่างมากมายของคน
 ทั้งหมด (อุปมา) กับไม้รังที่ล้มไปทั้งป่า(อุปไมย) การที่ไม้รังซึ่งเป็นต้นไม้ยืนต้นที่มีขนาดใหญ่จะ

ล้มด้วยแรงลมได้นั้นจะต้องเป็นลมที่มีกำลังแรงมากซึ่งเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก การเปรียบเทียบนี้เป็นการใช้ความเปรียบให้เกินความจริงเพื่อต้องการให้ผู้อ่านรู้สึกสะเทือนอารมณ์ไปกับเนื้อเรื่อง ความตอนหนึ่งในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาติกล่าวถึงพระยาสี่วิราช ยกทัพไปล้อมเมืองวิเทนคร ในการล้อมเมืองครั้งนั้นผู้แต่งใช้อุปมาได้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

“เมื่อนั้นส่วนว่าพระยาสี่วิราชเอาทัพไปด้วยลำดับก็ไปรอดเวียงวิเทหะ ... ก็หื้อคนทั้งหลายถือไม้ไผ่ไฟทั้งหลายมากนักกว่าแสงอันมีรัศมีรุ่งเรือง มากนักเป็นดังหมู่ดาวอันรุ่งเรืองในอากาศเมื่อคืนนั้นแล **รศมฺโยธา** อันว่ารัศมีแห่งคนทั้งหลายกวัดหอกกวัดดาบนี้ นเปล่งออกเมื่องมลายอยู่ มากนักดังสายฟ้าขึ้นแล”

(7/14/2)-(7/15/1)

ในขณะที่กำลังจะเกิดสงครามแต่ผู้แต่งกับเปรียบไม้ไผ่ไฟที่เหล่าทหารถือ (อุปมา) ว่า “มีรัศมีรุ่งเรืองมากนักเป็นดังหมู่ดาวอันรุ่งเรืองในอากาศเมื่อคืนนั้น แล” (อุปมา) ทำให้เห็นภาพของดวงดาวระยิบระยับอยู่บนท้องฟ้าซึ่งตรงข้ามกับความรู้สึกร้อนแรงของเปลวไฟ แต่เมื่อนำมาเปรียบร้อยถ้อยคำเข้าด้วยกันก็ทำให้เกิดความกลมกลืนกันอย่างลงตัว และในประโยคต่อมาก็เปรียบรัศมีจากหอกและดาบนั้นว่า “เปล่งออกเมื่องมลายอยู่มากนัก (อุปมา) ดังสายฟ้า” (อุปมา)

7.2 อุปลักษณ์ (Metaphor)

การใช้อุปลักษณ์ หรือ การเปรียบเทียบโดยนัยมีลักษณะคล้ายอุปมา แต่ไม่ใช้คำว่าเหมือน หากแต่จะกล่าวว่าสิ่งนี้คือสิ่งนั้นอาจมีคำว่า “คือ” หรือ “เป็น” อยู่ด้วยหรือไม่ก็ได้³⁸

ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาติ มีความตอนหนึ่งที่พระยาสี่วิราช กล่าวเปรียบโดยนัยว่าการที่พระสี่วิชัยส่งคนมาขอเอาบรรณาการและลูกสาวของตนนั้นกระทำดังพระองค์นั้นเป็นข้าชายของพระสี่วิชัย ดังความว่า

“พระยาตนนั้นครั้นว่าได้ยินยังข่าวสารอันนั้นก็เคียดมากนักจึงรำพึงว่าดังนี้
ในกาลเมื่อก่อนท้าวพระยาทั้งหลายในชมพูทวีปทั้งมูลปรารถนามักใคร่ได้ลูก

³⁸ เพ็ญศรี จันทรดวง , “วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย ”, ใน **พินิจวรรณกรรม** (กรุงเทพฯ : สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542), 66.

หญิงแห่งกู ก็ใช้บรรณาการของฝากมากนักเป็นต้นว่าช้าง ม้า รถ เพื่อว่าจัก
 หือใจแห่งกูยินดีแลขอเอาลูกกุกก็ยังไม่หือได้สักคนตาย ส่วนว่าราชกุมารผู้นี้
 ใช้หือมายังบรรณาการของฝากอันสมควรแก่กูแม่น้อย 1 ก็บมีสักอันเท่าใช้
 คนมาสิ่งเดียว ว่าพระยาสิวีราชผู้จึ่งใช้หือมายังบรรณาการของฝากกับทั้งลูก
 หญิงแก่ข้าทอจะว่าอัน ราชกุมารผู้นั้นเป็นอันดูแลนุกมากนักเป็นดังกุนีเป็น
 ข้าชายแห่งมันนั้นส่วนกุนีหากบหือลูกหญิงกุกแก่กุมารผู้นั้นแลมีแท้แล”

(1/17/4)-1/18/3)

ประโยคที่ว่า “ราชกุมารผู้นั้นเป็นอันดูแลนุกมากนักเป็นดังกุนีเป็น ข้าชายแห่ง
 มันนั้น” เป็นคำกล่าวของพระยาสิวีราชที่ใช้ความเปรียบค่อนข้างแรง พระยาสิวีราชเป็นถึงกษัตริย์
 การที่ผู้แต่งใช้ความเปรียบโดยให้ตัวละครไปเป็นข้าชายนั้น ผู้แต่งต้องการแสดงให้เห็นว่า พระยา
 สิวีราชต้องถูกดูแลนุกอย่างมากจึงคิดเช่นนั้นได้ ในสมัยก่อนการใช้คำว่า “ข้าชาย” ซึ่งเป็นธรรมดา
 มากสำหรับสามัญชนทั่วไป มาเปรียบกับพระยาสิวีราชที่เป็นกษัตริย์นั้น ถือว่าเป็นการใช้คำเปรียบ
 ที่ค่อนข้างแรงและทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงความรู้สึกของตัวละครได้ชัดเจนทีเดียว

7.3 บุคลาธิษฐาน (Personification) เป็นภาพพจน์ที่เกิดจากให้สิ่งต่างๆ ที่ไม่ใช่
 มนุษย์ แสดงออกปฏิกิริยาได้เหมือนมนุษย์

ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดก มีลักษณะที่เด่นชัดในการใช้บุคลาธิษฐาน
 คือ ผู้แต่งสมมติให้ สัตว์สามารถพูดคุยโต้ตอบกับมนุษย์ได้ โดยปรากฏ ในลักษณะของนิทาน
 อุทาหรณ์ที่แทรกเข้ามาในเรื่อง พระสี่วิชัยซึ่งเป็นตัวละครเอกของเรื่อง ต้องการจะสั่งสอนผู้คนใน
 สังคม ตั้งแต่กษัตริย์ เสนาอำมาตย์ ทหาร ตลอดจนผู้คนทั่วไป จึงได้ยกนิทานอุทาหรณ์นี้ มาเล่า
 เพื่อสั่งสอน เช่น นิทานอุทาหรณ์แสดงโทษ ของมานะ เป็นเรื่องของ สุนัขจิ้งจอกภู่วิไชยมนต์
 สามารถบังคับสัตว์ต่างๆ ให้อยู่ในอำนาจได้ หมายถึงยึดครองเมืองพาราณสี จึงนำบริวารฝูงสัตว์
 ทั้งหมดไปล้อมเวียงพาราณสีไว้ ปุโรหิตเข้าไปรายงานแก่พระยาพาราณสีว่า จะเป็นคนออกไป
 เจรจากับสุนัขจิ้งจอกนั่นเอง ปุโรหิตจึงขึ้นไปเชิงเทินกำแพงเมืองแล้วตะโกนถามสุนัขจิ้งจอก ว่าจะ
 เอาเมืองนี้ด้วยวิธีการใดสุนัขจิ้งจอกว่าจะให้ราชสีห์คำรามเพื่อให้คนทั้งหลายตกใจตายดังความว่า

“ปุโรหิตผู้นั้นยังพระยาแลชาวเมืองทั้งหลายหือยินดีแล้วรำพึงว่าสิ่งกาลตัวนั้น
 จักกระทำดังธาแล้วแลจักเอาเมืองนี้อันชา กุกถามกู ทอจะ ว่าอันแล้วก็ขึ้น

ไปสู่ทาดทำวปรากฏการประตู่เวียงแล้วถามว่า ดูราสหายท่านจักกระทำฉันใด แล เภาเวียงอันนี้ด้วยประการดังถานั้นชา สิงคาลว่า ดูราสหายภูนี้จักหื้อราชสีห์กระทำยังเสียงอันดังคือว่าร้องหื้อคนทั้งหลายสะดุ้งตายด้วยเสียงอันนั้น แล้วจักเอาเวียงชะแล ปุโรหิตอำมาตย์รู้ยังคำอันนั้นแล้วก็ลงมาจากปรากฏการเวียง”

(8/50/1)–(8/50/3)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้แต่งสมมติให้ สุนัขจิ้งจอกมีอากัปกริยาเหมือนมนุษย์ คือสามารถพูดได้ตอบกับปุโรหิตได้

หรือในตอนที่นางสีไวยกาเดินทางในป่ามาเพียง ลำพัง นกแขกเต้าสัญชิวะ ได้ถามนางสีไวย กาว่าจะเดินทางไปที่ใดจะเป็นผู้อาสาทางให้และได้พานางไปฝากไว้กับนายบ้าน ดังความว่า

“พระยานกแขกเต้าเห็นนางสีไวยกาอันมายังอยู่นั้นก็ถามว่า ดูรา แม่จัก ไปที่ใดอันชา นางขานว่า ดูราเข้าพระยานกเข้าจักไปสู่เมืองวิเทนนครแล ขอ เจ้ากู จุงบอกหนทางแก่ข้าเทอะ ส่วน พระยานกแขกเต้าก็ หื้อนางอิมด้วยลูกไม้ทั้งหลายอันใหญ่อันน้อยแล้ว รุงเช้าวันลุนอัน จักบอกหนทางแก่นางก็กล่าวคาถาว่า **ภทฺเทอิตยาว วิเทหภูมิ ปญฺจโย ชนานิ โหนฺติ ตฺวํ คนฺธิมินา มคฺเคนยาหิ** ดังนี้ **ภทฺเท** ดูรา นางเมืองวิเทนนครยังไกลแต่ที่นี่ ลูกแต่ที่นี้ไปได้ 5 โยชน์ เป็น 4 หมื่นวาแล **ตฺวํ** อันว่านางจุงไปด้วยหนทางอันนี้เทื่อพระยานกกล่าวมาแล้ว ก็ถามว่า ดูรานางเจ้าหากผู้ เดียวแล เหตุใดนั้นชานางก็เล่าข่าวสารทั้งมวลแก่พระยานกแลเมื่อนั้นพระยานกแขกเต้า กล่าววว่า ดูรานาง อันว่าผู้หญิงนี้เป็นอันถอยกำลังแล อันว่าใจทั้งหลาย ย่อมกระทำร้ายแก่ผู้หญิงทั้งหลายมีแล ข้าก็จักนำเอาเจ้าไปหื้อถึงบ้านปัจจันตอัน 1 ภายหน้าแต่บัดนี้ตั้งอัน นางยังจักเพ็งใจไปชา นางขานว่า สาธุดีนักแล นกก็เอายังนางสีไวยกาไป คือว่า นำทางไปถึงบ้านปัจจันตคามอันใหญ่ที่ใกล้ประตู ป่าหั้นแล”

(3/7/2)–(3/8/3)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้แต่งสมมติให้นักแขกเต้าสัญชิวะมีอากัปกิริยาอย่างมนุษย์ คือ สามารถสนทนากับนางสีไวยกา แสดงอาการเห็นอกเห็นใจและมีน้ำใจช่วยเหลือนางสีไวยกาโดยบอกหนทางและพานางไปฝากไว้กับนายบ้าน

7.4 สัญลักษณ์ (Symbol)

การใช้สัญลักษณ์ เป็นกลวิธีอย่างหนึ่งทางวรรณคดี เป็นการใช้ภาษาเพื่อแสดงออกในลักษณะที่ทำให้มีชีวิต วิญญาณ อาจใช้เป็นการเปรียบเทียบแบบอุปมาและอุปลักษณ์ หรือเป็นการทำให้ภาพในใจเป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้น³⁹

ผู้แต่งถ่ายทอดจินตนาการและความรู้สึกท้อแท้สิ้นหวังซึ่งเป็นความรู้สึกทางนามธรรม ของตัวละครโดยใช้สัญลักษณ์ “ดอกไม้ที่หลุดจากขั้ว” ดังความว่า

“ยามนี้ น้ำฝนแลหมอกเหมยก็ตกลงเหนือแผ่นดินแล ดอกไม้ก็หลุดจากขั้วลม
ก็พัดไปในอากาศแลบัดนี้เนื้อแลนกทั้งหลายก็ตื่นแล้วแลร้องขันแข่งกัน ไปมา
กับด้วยนกทั้งหลายฝูงเป็นเมียดแล”

(2/ 31/4)-(2/31/2)

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น ผู้แต่งใช้สัญลักษณ์ดอกไม้ที่หลุดจากขั้วไปตามสายลมแทนความรู้สึกของนางสีไวยกาที่ซอกซำด้วยความรู้สึกทุกข์ระทม ความซอกซำนั้นเปรียบได้กับดอกไม้ที่ไม่สามารถทนรับความชื้นจากน้ำฝนและหมอกเหมยได้อีกต่อไป ที่สุดก็หลุดจากขั้วด้วยแรงลม ผู้แต่งใช้ความเปรียบเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างความรู้สึกทางอารมณ์ที่เป็นนามธรรมของตัวละคร คือ นางสีไวยกา กับสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่ผู้แต่งสร้างขึ้น คือ ดอกไม้ น้ำฝน และหมอกเหมย เพื่อเป็นสัญลักษณ์ หรือเปรียบให้เป็นภาพชัดเจน

7.5 อติพจน์ (Hyperbole)

อติพจน์ คือ ภาพพจน์ที่เกิดจากการใช้ความเปรียบเทียบกับเกินความจริง มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการเน้นอารมณ์ความรู้สึก หรือการกระทำ

³⁹ เพ็ญศรี จันทร์ดวง, “วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย”, ใน **พินิจวรรณกรรม**, 65.

ความตอหนึ่งที่เกิดอัศจรรย์ขึ้นเมื่อพระสวชัษัประทาน2 กุมารให้เป็นทานผู้แต่งสมมติให้แผ่นดินแสดงอาการ ร้องก้องสนั่นหวั่นไหว และ ยังให้เขาสิเนรุราชแสดงอาการอ่อนน้อมค้อมไปมา ซึ่งอาการทั้งสองนั้นเป็นความเปรียบที่เกินความจริง ความว่า

“เมื่อนั้นอัศจรรย์ ทั้งหลายเป็นต้นว่าแผ่นดินร้องก้องสนั่นหวั่นไหวก็เกิดมีมากนัก
เขาสิเนรุราชก็อ่อนน้อมค้อมไปมา น้ำสมุทรสาครก็เข้าเขือกเขือกตีฟองไปมา”

(9/48/3)

หรือความตอหนึ่งกล่าวถึงเหตุการณ์ตอท้ายของเรื่องเมื่อพระยา อทิจจวงโส และพระยาสิวิราชกับท้าวพระยาทั้งหลายร้อยเอ็ดเมือง ได้ทูลเชิญพระสวชัษัให้ครองราชสมบัตินั้นผู้แต่ง ต้องการแสดงให้เห็นถึงบุญญาธิการของพระสวชัษั จึง ได้บรรยายภาพเหตุการณ์ขณะ ที่พระสวชัษัเข้าสู่ปราสาท และได้นั่งอยู่เหนือแท่นแก้วราชบัลลังก์ ได้เสวยตรัษัตรนั้นแล้วเหล่าเทวดาต่างมาแวดล้อมเป็นบริวารเกิดอัศจรรย์ มีต้นกัลปพฤกษ์ขึ้นที่ประตูเมืองและมีของทิพย์ต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย ดังความว่า

“มหาสัตว์เจ้าขึ้นสู่ปราสาทอันประจิตแล้วด้วยคำ นั่งอยู่เหนือแท่นแก้วอันมี
เศวตฉัตรกึ่งกลางกายบนแลดูงามอันมีหมู่เทวดาทั้งหลายหากมาแวดล้อม
เป็นบริวารนั้นแล...ในขณะยามนั้นมหาสัตว์เจ้านั่งแท่นแก้วแล้วต้นกัลปพฤกษ์
ก็เกิดมีข้างประตูเวียงทั้ง 4 ประตูแลประตู 8 ลำดับ ด้วยเดชบารมีธรรม
มหาสัตว์เจ้า เครื่องบริโภค ทิพย์ทั้งหลายมีประการต่างๆ เป็นต้นว่า เงิน คำ
แก้วแหวน เครื่องประดับประดาผ้าเสื่อย้อมเป็นของทิพย์ทุกอัน มีวรรณต่างๆ
คือมีมากนักแล”

(9/60/1)-(9/60/3)

7.6 สัทพจน์ (Onomatopocia) คือ ภาพพจน์ที่เกิดจากการเลียนเสียงที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น เสียงของเครื่องดนตรี เสียงของ สิ่งของต่างๆ เป็นต้น เพื่อให้ผู้อ่านได้รับความรู้สึกจากข้อความนั้นๆ มากขึ้น ดังความว่า

“ในกาลนั้นราชบุตรแปลง หึงคำ ประดับคอนกแล้ว เมื่อนั้นพระยานกแขกเต้าก็บินไป จับอยู่ภายหลังปราสาทแห่งพระยาจันทเสนเมื่อยามเที่ยงคืน ก็สิ้นหื้อหึงคำดัง ซ้าวๆ

(3/2/1-3/2/2)

จากตัวอย่าง ผู้แต่ง ใช้ คำว่า “ซ้าวๆ” เลียนเสียงของกระพรวนที่ผูกอยู่บนคอ ของนกแขกเต้า เป็นกรใช้ภาษาที่ช่วยให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกราวกับได้ยินเสียงกระพรวนจริงๆ

“เสียงดุริยดนตรีทั้งหลายมีต้นว่าห้องกลองแลเป็หื้อหอยสังข์นั้นไปอยู่ อะอูดอะอู คือ ดังมากนั้ก”

จากตัวอย่างผู้แต่งใช้คำว่า “อะอูดอะอู” เลียนเสียงเครื่องดนตรี เพื่อต้องการ ให้ผู้อ่านรู้สึกว่าได้เสียงของดนตรีในขบวนแห่

(8/15/2-8/15-3)

สุนทรียรสในวรรณกรรม

กุสุมา รัชมนณี กล่าวไว้ว่า สุนทรียรส หมายถึง ความสำเร็จ อารมณ์ที่เกิดขึ้นในใจของ ผู้อ่าน เป็นความปีติและอิมเอิบใจที่ซึมซาบความงดงามและความ ไปเราะของวรรณคดี และได้ ประจักษ์อารมณ์ตอบสนองของตนอันเป็นการรับรสจากวรรณคดี⁴⁰ การศึกษารสในวรรณคดีเรื่องใด เรื่องหนึ่ง คือการศึกษาความสำเร็จอารมณ์ของผู้อ่านที่เกิดขึ้นหลังจากอ่านวรรณคดีเรื่องนั้นตลอดจน ภาวะต่างๆที่เป็นปัจจัยให้เกิดความสำเร็จอารมณ์นั้นและความคิดของกวีที่มักเกิดควบคู่กับอารมณ์

ลักษณะของวรรณกรรมด้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดกนี้ เมื่อพิจารณา ทั้งด้านเนื้อหาและ รูปแบบแล้วพบว่าส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีอินเดีย อารมณ์สากลในวรรณคดีไทยเป็น ลักษณะเดียวกับวรรณคดีสันสกฤตและเอื้อที่จะวิเคราะห์ตามทฤษฎีสันสกฤตได้⁴²

รศทั้ง 9 ที่ปรากฏในวรรณคดีสันสกฤต ได้แก่ ศฤงคารรศ เชาวรศ วีรรศ พิภตรศ ศานตรศ หาสยรศ กรุณารศ ภยานกรศ และอัทภูตรศ

⁴⁰ กุสุมา รัชมนณี, การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต , พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: บริษัทธรรมสาร จำกัด, 2549), 202-201.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, 200.

⁴² เรื่องเดียวกัน, 210.

เมื่อศึกษาวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาติกแล ล้ว พบว่ามีรสวรรณคดีให้ผู้อ่านได้รับรู้ และเกิดความรู้สึก 6 รส คือ วีรรส ศฤงคารรส กรุณารส เราทรส ศานตรส และอัทภูตรส ส่วน อีก 3 รสคือ หาสยรส ภยานกรสและพีภิตรส ไม่ปรากฏเด่นชัด โดยมีวีรรส เป็น รสเด่นของ วรณกรรมเรื่องนี้ และแม้ว่าศฤงคารรสจะไม่ใช่รสเอกของ เรื่อง แต่นับว่าเป็นรสรองที่ช่วยให้เนื้อ เรื่องมีอรรถรสน่าติดตาม ผู้วิจัยพบว่าความซาบซึ้งในความรั กของวรรณกรรมเรื่องนี้มักจะปรากฏ แทรกเป็นบางช่วงของเรื่อง เพื่อให้ผู้อ่านที่เป็นปุถุชนธรรมดายังมี รัก โลก โกรธ หลง ส ามารถ เข้าถึงวรรณกรรมได้ง่ายขึ้น แต่สุดท้ายพบว่ามักจบลงด้วยการทำให้เห็นทุกข์เพราะเกิดจากความรั กกลายเป็นเกิดกรุณารสขึ้นมาอีกรสหนึ่ง เพราะความสงสารเห็นใจ ตัวละครและในเหตุการณ์บางรั้ง ก็จบลงด้วยการแทรกหลักธรรมที่ชี้ให้เห็นทุกข์ที่เกิดจากความรั กมากกว่า เกิดเป็นความรู้สึกเข้าใจ ความเป็นไปตามธรรมดาโลกกลายเป็นศานตรสที่ผู้อ่านให้ซาบซึ้งถึงพระธรรมของพระพุทธองค์ ด้วย ดังจะได้อธิบายต่อไปนี้

1. **วีรรส** เป็นปฏิกิริยาทางอารมณ์ที่เกิดจากการรับรู้ความมุ่งมั่น (อุตสาหะ) ในการต่อสู้ ของวีรบุรุษ อาจเป็นความอุตสาหะในการเสียสละ การปฏิบัติหน้าที่ หรือการสู้รบก็ได้ เพราะต่าง ก็เป็นการต่อสู้เพื่อแลกกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง⁴³

วรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาติกมีวีรรสเป็นรสเอก ผู้แต่งแสดงรสนี้เพื่อโน้มน้าวใจ ผู้อ่านว่าการประพฤติตามหลักธรรมนั้นเป็นของสูงส่ง การที่พระสี่วิชัยมีความมุ่งมั่นในการกระทำ ทานและการประพฤติตามธรรมนั้นแม้ว่าจะกระทำได้ยากยิ่งแต่เป็นสิ่งที่สามารถทำได้ และการที่ จะประสบความสำเร็จในสิ่งที่ทำได้นั้นต้องใช้ความกล้าหาญอย่างยิ่ง

ความกล้าหาญ พระสี่วิชัยนั้น คือ ความกล้าหาญในการต่อสู้กับจิตใจของตัวเองและ เป็นการกระทำได้ยากยิ่งในมนุษย์ปุถุชนทั่วไป ผู้แต่งแสดงให้เห็นชัดเจนว่า พระสี่วิ ชัยนั้นมีความ มุ่งมั่นในการให้ทานที่มากกว่าวัตถุ ถึงกับปรารถนาว่าทานที่พระองค์ให้อยู่ที่นับเป็นวัตถุทานอันเป็น ของนอกกาย หากแม้มีผู้มาขอวัตถุอันมีภายในตนก็จะให้ ดังความตอนหนึ่งว่า “มหาสัตว์เจ้าก็ บิ่อมด้วยอันหื้อตามวัตถุอันมีภายในตนนั้น เป็นอันมากใคร่หื้อทานวัตถุ อันมีภายในตนเป็นต้น ว่าหุตาแลหัวใจตนทั้งมวลนั้นนั้นแล ที่นั้นมหัศจรรย์ทั้งหลาย เป็นต้นว่า แผ่นดินไหว ก็เกิดมีมาก นักแล ” และการก็เป็นไปดังคิดเมื่อตอนท้ายเรื่องพระอินทร์ได้ลงมาขอเอาบุตรทั้งสองและ นางสีไวยกา อันเป็นที่รักจากพระสี่วิชัยไป ดังความว่า

⁴³ เรื่องเดียวกัน, 161.

“ครั้งนั้นว่า อินทราธิราชรำพึงแล้ว ก็ลงมาจากเทวโลกเนรมิตเป็นพราหมณ์เฒ่า ผู้ 1 เข้ามาขอเอาลูกทั้ง 2 เชิงมหาสัตว์เจ้าแล ส่วนมหาสัตว์เจ้าหันอินทสักก พราหมณ์ เข้ามาขอลูกทั้ง 2 ดังนั้นก็มิไฉนดีในทานก็หื้อลูกรักทั้ง เป็นทาน แก่ท่านพราหมณ์แล้วก็หยาดน้ำตกละเอมิพราหมณ์ ก็ปรารถนาเป็นพรว่า บุญอันข้าหื้อลูกเป็นทานนี้ จุงเป็นปัจจัยค้าชูข้า หื้อข้าได้ตรัส รู้ยังปัญญา สัพพัญญุตญาณเป็นพระตน 1 ในกาลอันจักมาภายหน้านี้เทอะ ว่าอันแล้วก็ หื้อลูกรักทั้ง 2 เป็นทานแก่อินทสักกะนั้นนั้นแล II เมื่อนั้นอัศจรรย์ ทั้งหลาย เป็นต้นว่าแผ่นดิน ร้องก้องสนั่นหวั่นไหวก็เกิดมีมากนัก เขาสิเนรุราชก็อ่อน น้อมค้อมไปมา น้ำสมุทรสาครก็เข้าเชือกเยื่อ ออกตีฟองไปมา แม่นว่ามหา พราหมณ์ก็หื้อสาครารเซิงอุตตมหาทานแห่งมหาสัตว์เจ้าแล เมื่อนั้นนาง สีไวยกาไปหาลูกไม้ในป่าก็หันอัศจรรย์ ทั้งหลายเกิดมีมากนักดังอัน นางก็หัน นางก็คืนมาสู่อาศรมบถหาลูกรักทั้ง 2 บ่ได้ นางก็ร้องให้แล่นไปมาไปมา เสียงคืนทั้งมวลแล รุ่งเช้าพระมหาสัตว์จึงบอกว่า กูพี่ก็ได้หื้อเป็นทานแล้วแล เมื่อดังอันนางสีไวยกา ก็จึงยินดีด้วยอุตตมหาทานแห่งมหาสัตว์เจ้าวันนั้นแล II...แล้วเนรมิตตนเป็นพราหมณ์ผู้ 1 เล่าไปขอเอานางสีไวยกาเชิงมหาสัตว์เจ้า เล่า เมื่อนั้นมหาสัตว์เจ้าก็หื้อนางสีไวยกาเป็นทานแก่พราหมณ์ กล่าวว่าคุณา ทานพราหมณ์ นางผู้นี้เป็นที่รักแก่เราแลเท่าชีวิตแล **สพพัญญุตญาณ** อันจัก ได้ตรัสรู้ยังเยยธรรม 5 ประการ คือ **สังขารญะยุย วิการญะยุย ลกขณ ญะยุย นิพพานญะยุยบญุตติญะยุย** นี้ เป็นอันรักแก่เรายิ่งนักกว่านาง สีไวยกาได้ร้อยเท่าพันเท่า หมื่นเท่าแสนเท่าแล เหตุดังอัน เราจึงหื้อนางเป็น ทานแก่ท่านแล ครั้งนั้นกล่าวแล้วก็หื้อนางสีไวยกาเป็นทานแก่อินทสักก พราหมณ์วันนั้นแล เมื่อนั้นอัศจรรย์ทั้งหลาย เป็นต้นว่า แผ่นดินก็ร้องก้องสนั่น หวั่นไหวก็เกิดมีมากนัก เป็นดังเมื่อหื้อกุมารทั้ง 2 เป็นทานนั้นแล”

(9/48/2)-(9/51/1)

ตัวอย่างข้างต้น ในขณะที่พระสิริชัยยกบุตรทั้งสองให้เป็นทานนั้น ผู้แต่งก็ได้บรรยาย ความน่าพิศวงเป็นต้นว่า “แผ่นดินร้องก้องสนั่นหวั่นไหวก็เกิดมีมากนัก เขาสิเนรุราชก็อ่อนน้อมค้อม ไปมาน้ำสมุทรสาครก็เข้าเชือกเยื่อออกตีฟองไปมา” แล้วตัวละคร คือ อินทสักกพราหมณ์ก็กล่าว “สาครารเซิงอุตตมหาทานแห่งมหาสัตว์เจ้า” อีกทั้งนางสีไวยกาเมื่อได้ทราบว่พระสิริชัยยกบุตร

ให้เป็นทานแล้วเพียงประโยคสั้นๆ ที่พระสิริชัยกล่าวว่า “กุพีก็ได้หื้อเป็นทานแล้วแล” นางนั้นก็แสดงอาการมีใจ “ยินดีด้วยอุตตมหาทานแห่งมหาสัตว์เจ้า” ยิ่งนัก ในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ตัวละครทุกตัวล้วน “สาธุการ” ในอุตตมหาทานอันยิ่งใหญ่ของพระสิริชัย ผู้อ่านจึงสามารถรับรู้ถึงภาวะแห่งการให้อันยิ่งใหญ่ของพระสิริชัยนี้ได้

การที่ผู้แต่งกำหนดให้พระสิริชัยมีจิตคิดจะให้ “วัตถุอันมีภายในตน เป็นต้นว่า หู ตา แล หัวใจตนทั้งหมด” ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่กับใครก็ได้ที่คิดจะมาขอ นั้นเป็นเรื่องที่ต้องใช้ความกล้าหาญอย่างถึงที่สุดเกิดเป็นความยกย่องในความกล้าหาญนั้นและประทับใจในสิ่งที่ตัวละครกระทำกลายเป็นวีรกรรมขึ้นในใจของผู้อ่าน

ในเรื่องพระสิริชัยมีอำมาตย์ 3 คนที่มีความสามารถและมีกล้าหาญมาก สัตย์ชัยอำมาตย์เป็นตัวละครหนึ่งในนั้น ที่เป็นผู้มีความกล้าหาญโดยเฉพาะ เหตุการณ์ในเรื่องได้แสดงให้เห็นความสามารถในการสู้รบของขุนพลสัตย์ชัย เริ่มตั้งแต่ความกล้าหาญที่จะเข้าไปเป็นสายลับในบ้านเมืองของพระยาสิริวิราชูเพียงลำพัง รวมทั้งความกล้าหาญในการรบด้วย จาก ตัวอย่างของฉากในการสู้รบบนหลังช้างระหว่างสัตย์ชัยอำมาตย์และกัมพลอำมาตย์ ทั้งสองต่างเป็น แม่ทัพที่มีความกล้าหาญและได้แสดงฝีมือในการสู้รบอย่างเต็มที่ สัตย์ชัยอำมาตย์ออกศึก ด้วยความสง่างาม ขึ้นขี่คอช้างนิลวาหะมือหนึ่งถือดาบอีกมือหนึ่งถือโล่

ผู้แต่งบรรยายภาพการเคลื่อนไหวในการต่อสู้ของตัวละครทั้งสอง ต่างผลัดกันรุกผลัดกันรับ จนในที่สุดสัตย์ชัยอำมาตย์สามารถเอาชนะได้ เป็นแม่ทัพที่ได้รับชัยชนะในการสงคราม ผู้อ่านรู้สึกชื่นชมในความสามารถและความกล้าหาญของตัวละครเกิดเป็นวีรกรรมที่เกิดขึ้น

2. ศฤงคารรส เป็นปฏิกิริยาทางอารมณ์ที่เกิดจากการรับรู้ความรักของตัวละคร มี 2 ประเภทได้แก่วิประลัมภะ คือ ความรักของผู้ที่อยู่ห่างจากกัน และ สัมภโคคะ คือ ความรักของผู้ที่อยู่ด้วยกันมีเหตุของภาวะ คือ การได้อยู่กับผู้ที่ถูกตาต้องใจ อยู่ในสถานที่สวยงามน่ารื่นรมย์ อยู่ในฤดูกาลที่เอื้อต่อการแสดงความรัก การแต่งกายที่สวยงาม การลูบทาด้วยของหอมและ ประดับด้วยดอกไม้ การเที่ยวชมสวน การได้ดูหรือได้ฟังในสิ่งที่เจริญหูเจริญตา โดยมีการแสดงผล ของภาวะ (อนุภาวะ) เช่น จริตกริยาแซมซ้อย ซม้ายชายตา พุดจาอ่อนหวาน ยิ้มแย้มแจ่มใส⁴⁵

ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสิริชัยชาดก จะพบศฤงคารรสแทรกอยู่บางช่วงบางตอนของเรื่อง นับตั้งแต่การออกเดินทางตามหาเนื้อคู่ของพระสิริชัยจนได้พบกับนางสีไวยกา และเกิดเป็น

⁴⁴ ดูตัวอย่างประกอบในหน้า 119

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, 124-125.

ความรักขึ้น จนกระทั่งมีปมความขัดแย้งของตัวละครที่เป็นสาเหตุให้ต้องออกเดินทางไปในป่าและมีเหตุให้ต้องพลัดพรากจากกัน ในเรื่องจึงมีเหตุการณ์ของตัวละครที่แสดงออก ซึ่งภาวะแห่งความรักในเหตุการณ์ต่างๆ เกิดเป็นศฤงคารรส ดังนี้

ในช่วงต้นเรื่องผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครทั้งสอง เกิดความรู้สึกพึงใจซึ่งกันและกัน ตั้งแต่ยังมีได้พบหน้ากัน โดยมีสถานการณ์ต่างๆ เป็นสื่อ ในครั้งแรก นักแขกเต้าสุรเสนาเป็นสื่อในการพรรณานาความงามของนางสีไวยกาให้พระสวี่ชัยฟัง ซึ่งเมื่อพระสวี่ชัยเพียงได้ยินชื่อครั้งแรก ก็เกิดสเนหาขึ้นทันที ดังความว่า

“...มหาสัตว์เจ้าได้ยินข่าวสารรูปสัมปทาอันบัวรวมพลแห่งนางก็มีคำสเนหารักอันกล้า
แข็งยิ่งนัก...”

(1/16/4)

ฝ่ายนางสีไวยกา เมื่อได้พบพระสวี่ชัยเมื่อ ได้ยินชื่อพระสวี่ชัย เท่านั้น ก็บังเกิดสเนหาเช่นกัน ดังความว่า

“ส่วนนางสีไวยกา มาตรอันได้ยินชื่อว่าสวี่ ชัยดังอัน ก็บังเกิดยังคำสเนหาอัน
รักมากนัก ด้วยบุพเพสันนิวาสอันได้อยู่กินกับด้วยกันแต่ก่อนนั้นแล ส่วนว่า
ใจอันรักก็ดั่งผิวหนึ่งแลขึ้นเอ็นกระดูกเข้าไปถูกต้องยังสมองนั้น แล ด้วยมี
แท้ อันว่ารักนี้ เทียบย่อมเกิดแก่สัตว์ทั้งหลายด้วยอาการ 2 อันแลเหตุ คาถาว่า
**บุพเพสันติ วาเสน มจจุปเน หิเตน วาสตุตานิ ชายเตเปม โอุปปล่วยโก
ทเทติ เมม** อันว่า **เปม** คือ ตัดหน้าอันรัก ย่อมเกิดมีแก่สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้
ด้วยบุพเพสันนิวาสอันได้อยู่ได้กินกับด้วยกันเมื่อก่อนก็ดีอัน 1 ด้วยอันหือเป็น
คุณแก่กันในปัจจุบันภาวะอันนี้ก็ดี ประดุจดั่งดอกอุบลจำเริญขึ้นใหญ่ในน้ำ
นั้นแล เหตุดังอันส่วนอันว่าคำรักอันนั้นแห่งนางสีไวยกา ก็มากัดยังผิวหนึ่งแล
ขึ้นเอ็นกระดูกเข้าไปถูกต้องยังสมองมาตรได้ยินว่าเจ้าสวี่ชัยนั้นแล

(1/27/3)-(1/28/3)

จากตัวอย่างข้างต้นตัวละครคือ พระสวีย์ก็บังเกิด “สินหารักอันกล้าแข็งยิ่งนัก” เพียงแค่ได้ยิณรูปสมบัติของนางฝ่ายนางสีไวยกา ก็แสดงอาการที่ผู้แต่งกล่าวว่า “ใจอันรักก็กัดยังผิวหนึ่งแลขึ้นเอ็นกระดูกเข้าไปถูกต้องยังสมองหันแล” แม้เพียงแค่นี้ได้ยิณชื่อว่า “สวีย์” นั้น

ผู้แต่งแสดงให้เห็นถึงภาวะรักที่เกิดขึ้นจากความใกล้ชิดสนิทสนมที่ตัวละครทั้งสองมีให้แกกันหลังจากตัวละครทั้งสองได้พบหน้าได้ทดสอบสติปัญญา จนเกิดความพึงใจ และต่างก็รู้ความในใจของกันและกันแล้ว ดังความว่า

“นางก็มีใจยิณดียิ่งนักในคุณแห่งมหาสัตว์เจ้า แล้วจึงห้อมมหาสัตว์เจ้านั่งแล ส่วนมหาสัตว์เจ้ารู้ใจแห่งนางแล้ว ก็นั่งอยู่ในข้างที่นอนนาง แล้วจรรจาคำอันควรรักซึ่งกันไปมา ก็อยู่ในปราสาทที่นั่นแล”

(1/37/3)-(1/37/4)

การที่ตัวละครทั้งสองได้พบกัน ต่างก็ถูกตาต้องใจ อยู่ในสถานที่อันน่ารื่นรมย์ ประกอบกับ “บุพเพสันนิวาสอันได้อยู่กินกับด้วยกันแต่ก่อนนั้น” ตัวละครทั้งสอง จึงถ่ายทอดภาวะรักที่สมปรารถนา ซึ่งเป็นอารมณ์พื้นฐานทั่วไปที่ทำให้ผู้อ่านซาบซึ้งกับความรักได้เกิดเป็นศฤงคารรสขึ้น

3. กรณารส คือ ความสงสารเป็นรสที่เกิดจากการได้รับความทุกข์โศก ซึ่งมี 3 อย่าง คือ ความทุกข์ที่เกิดจากความอยุติธรรม เกิดจากความเสื่อมทรัพย์และเกิดจากเหตุวิบัติ⁴⁶

อารมณ์โศกในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสวีย์ชาดกมักเกิดจากการที่ตัวละครต้องพลัดพรากจากกันแต่ก็สิ้นสุดลงเมื่อตัวละครได้พบกันในที่สุดจึงมักเป็นรสเสริมจากศฤงคารรส

ในเรื่องเมื่อตัวละครทั้งสองหนีออกจากเมือง โดยออกเดินทางไป พบอุปสรรคต่างๆ และมีเหตุที่ทำให้ต้องพลัดพรากจากกัน ผู้แต่งก็แสดงให้เห็นถึงความทุกข์ของตัวละครที่ต้องพลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รัก ดังความตอนหนึ่งว่า

“นางสีไวยกาหันมหาสัตว์เจ้าในเมื่อพระอาทิตย์ตกต่ำฟ้า ไปตั้งอัน นางมีหัวใจเป็นดังจักแตกเป็น 7 เสียงไปตั้งอัน นางก็ร้องไห้รำไรมากนัก กริยาอันมาแห่งมหาสัตว์เจ้าบ่ปรากฏแก่นางสักอันแลพระอาทิตย์ก็ตกหา กลับบอขไปแล้วแล ... อันว่านางสีไวยการาชกัญญาอันมีวรรณรัสมิอันงามก็นั่งอยู่ใน

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, 126.

ศาลา คอยทำลึงดูหนทางอันจักมาแห่งมหาสัตว์เจ้าแล นางนั้นก็รู้ยังสภาวะ
อันปมาแห่งมหาสัตว์เจ้าแล พระอาทิตย์อันตกต่ำฟ้า ดั่งอัน นางมีตาทั้ง 2
เต็มไปด้วยน้ำตาก็ร้องไห้ว่าไรว่า กาลปางนี้เป็นกาลอันกินข้าวแลงแห่งคน
ทั้งหลายแล้วแล เจ้าราชบุตรแห่งกู ไปเสียในที่ใดปมาสู่ที่อยู่แห่งตนสนันนี้
อันชา แม้นว่าหมูเนื้อทั้งหลาย เทียรยอมมาสู่ที่อยู่ในกาลเมื่อ ตระหวนตกต่ำ
ค่าไป แล้วนั้นแล เจ้าราชบุตรแห่งกู ไปในที่ใดปมานี้ชา อันว่าหมู่นก
ทั้งหลายก็มาสู่ที่อยู่ในกาลเมื่อเย็นแล เจ้าราชบุตรแห่งกู ไปในที่ใดนี้ชา
ประการ 1 เล่าอันว่าหมูเนื้อทั้งหลาย ก็มานอนกับด้วยเชื้อฝูงเป็นลูกแลเมีย
ในกาลเมื่อค่าแล เจ้าราชบุตรแห่งกู ไปในที่ใดนี้ชา นางสีไวยกา ก็ร้องไห้ว่าไร
ด้วยประการสนันนี้แล้วก็เล็งดูแต่ที่นั่น บันมหาสัตว์เจ้าที่ใดสักแห่งแล นาง
จึงเอายังข้าวของแต่งค่าเป็นต้นว่าเงินค่าแล้วก็ออก ไปจากศาลา จรเดินไป
ในละแวกหุบเขาทั้งหลายเสียงวันทั้งมวลแล ส่วนว่าเนื้อแลนกทั้งหลายเป็น
อันตื่นพ่ายไปสะลู่สะส้าว ด้วยเสียงอันให้แห่งนางเทวีแล นางได้ยินหมูเนื้อ
แลนกทั้งหลายแล่นหนีสะส้าวก็เร่งซ้ำให้มากนกกกว่าเก่าเล่าหั้นแล”

(2/28/2)-(2/30/2)

ข้อความที่ยกมา แสดงให้เห็นถึงความระทมทุกข์ของตัวละคร ที่ไม่ได้พบหน้าคนรัก
ผู้แต่งบรรยายความรู้สึกผ่านความคิดคำนึงของตัวละคร เป็นความคิดที่ตอบโต้กับอารมณ์และ
ความรู้สึกของตัวเอง ด้วยการใช้คำถามซ้ำๆ ว่า “เจ้าราชบุตรแห่งกูไปเสียในที่ใดปมา” ประกอบกับ
ฉากที่ผู้แต่งสร้างบรรยากาศของเรื่อง เป็นช่วงเวลาเย็นจนพลบค่ำ ความโดดเดี่ยวของตัวละครที่
ต้องผจญกับความรู้สึกและเหตุการณ์รอบตัว ผู้แต่งบรรยายให้ผู้อ่านเห็นภาพนางสีไวยกาที่กำลัง
ตั้งตารอพระสวามีด้วยความกระวนกระวายใจโดยแสดงออกผ่านสายตาและความคิดของตัวละคร
ที่กำลังมอง “ภาพ หมูเนื้อทั้งหลายก็มานอนกับด้วยเชื้อฝูงเป็นลูกแลเมียในกาลเมื่อค่า ” เป็น
ข้อความที่ผู้แต่งแสดงให้เห็นถึงความคิดถึงและความ ทุกข์ระทมของคนรักที่ต้องพลัดพรากจากกัน
โดยผ่านสายตาของตัวละคร ประกอบกับตัวละครแสดง อากา “คอยทำลึงดูหนทาง” และ “ร้องไห้
ว่าไร” ทำให้ผู้อ่านรับรู้ความรู้สึก โศกเศร้า ท้อแท้และสิ้นหวัง เกิดเป็นความรู้สึก เห็นอกเห็นใจ และ
สงสารนางอย่างจับใจเกิดเป็นกรณารสขึ้นในใจของผู้อ่าน

หรืออีกตัวอย่างหนึ่งเป็น กรณารสที่เกิดจากได้รับรู้ความทุกข์โศก ที่เกิดจากความเสีย
ทรัพย์และเกิดจากเหตุวิบัติของตัวละคร ในนิทานอุทาหรณ์เรื่องหนึ่งที่พระสวามียกขึ้นมาเล่าเป็น

การตรัสสั่งสอนให้ท้าวพระยาทั้งหลายฟัง

ความต่อนหนึ่ง ที่พระสิริชัยตรี สเล้าสั่งสอนท้าวพระยาทั้งหลาย โดยยกเป็นนิทาน อุทานว่าด้วยเรื่องของความตระหนี่เป็นเหตุให้ถึงแก่กาลวินาศ เรื่องมีว่า วันหนึ่งพรานเบ็ด ออกไปในหนองน้ำแห่งหนึ่งพร้อมกับลูกชาย เมื่อเหยียงเบ็ดลงไปใต้น้ำ เบ็ดไปเกี่ยวเข้ากับตอใต้น้ำ แต่พรานเบ็ดเข้าใจผิด คิดว่าได้ปลาจึงออกแรงดึงแต่ดึงไม่ขึ้น ก็ยังคิดว่าปลาต้องตัวใหญ่ และยังคงคิดเลยไปว่าถ้าได้ปลามานั้นจะต้องแบ่งเพื่อนบ้าน จึงออกอุบายโดยบอกลูกชายว่าให้ไปบอกแม่ที่บ้านว่า ให้แกล้งเป็นบ้าเสียแล้วหาเรื่อง ผิดใจกับพี่น้องเพื่อนบ้าน จะได้ไม่ต้องแบ่งปลาให้ ก็แสร้งทำเป็นบ้า ดังความว่า

“แม่นว่าเมียพรานเบ็ดอยู่บ้านได้ยินคำลูกอัน ผู้พ่อใช้มา กล่าวนั้นมันก็เอา เพศเป็นดังผีบ้าแล เอาใบไม้ตาลเหน็บใน หูก้า 1 แล้ว ต้มคิ้วตาก้า 1 ด้วย มีดหมอแล้วก็อุ้มเอาหมาไก่เสว ไปแหว่บ้านเรือนมิตร สหายนั้นหันแล เมื่อนั้นผู้หญิงทั้งหลายอันเป็นสหายเขากล่าวเชิงมันว่า มิ่งนี้มาเหน็บใบตาลใน หูก้า 1 แล้ว ต้มคิ้วต้มตาด้วยมีดหมอก้า 1 แล้วอุ้มหมาไก่เสวเป็นดังอุ้ม ลูกนั้นแล้วจรเดินแหว่ไปในเรือนนั้นตกรือนนั้นฉันนี่มิ่งนี้เป็นบ้าซ แล คำว่า หันแล เมียพรานเบ็ดทักเอาคำว่ากูปเป็นบ้าเดสุพ้อยมาตำกว่ากูเป็นบ้าอันชา กูปยอมด้วยง่าย กูจักไป สู่ท่านนายบ้านหื้อใส่สินไหม 8 บาทเงินก่อนว่าอัน มันกระทำอันผิดเขาฉันนี้แล้ว เขาเอากันไป สู่นายบ้านที่นั่นแล้ว หื้อพิจารณา ดูหันแล ท่านนายบ้าน พิจารณาอุอันผิดเถียงกันแห่งบุคคลทั้ง 2 ก้า แล้วก็รู้ว่าสินไหมลามถึงแก่เมียพรานเบ็ดหันแล เมื่อนั้นคนทั้งหลายก็มัดเมียพรานเบ็ดแล้วกล่าวว่า มิ่งจุงหื้อสินไหมแก่ตู เทอะ ว่าอันแล้วเขาก็ตีมัน ผูกมัดมัน เมื่อหาผิวมันหันแล”

(9/11/3)-9/12/4)

ภาพที่หญิงผู้หนึ่ง เอาใบตาลเหน็บหู เขียนคิ้วแล้วเอาหมาไก่เสว เทียวเดินไป หาเรื่อง ทะเลาะกับผู้อื่นในที่สุดต้อง ถูกปรับใหม่ถูกมัด ถูกตี อันเป็นผลมาจาก ความตระหนี่และความเห็นแก่ตัวเป็นเหตุให้ต้อง เสียทรัพย์ เป็นความรู้สึกเวทนาใน ชะตากรรมของตัวละคร และก็ยังเวทนา เมื่อได้รับรู้ว่าฝ่ายพรานเบ็ดเองก็รับชะตากรรมแห่งความตระหนี่ของตนด้วย ดังความว่า

“ส่วนว่าพรานเบ็ดนั้นใช้ลูกเมื่อแล้ว ชักเบ็ดอันนั้น ก็ป้อจเพื่อจักชักออก ได้เหตุกลัวสายเบ็ดปูดเสีย มันก็แก้ผ้าถุงไว้ยังบกแล้วลงไปสู่น้ำ แล้วก็ดำลง ด้วยอันดวนแลพลันนักเหตุใครได้ปลา เมื่อมันดำลงรีบนักตั้งอันตา 2 ก้าแห่ง มันก็ทิ่มตออันนั้นในน้ำหันแล ตาก็แตกเสียทั้งสอง ก้าหันแล ส่วนว่าผ้าอันมันไว้ยังบกนั้น เขาก็เอาไปเสียแก่มันหันแล พรานเบ็ดผู้นั้นก็ถึงเชิงอันเจ็บปวด เวทนามากนัก มีมือหุ้มปิดตาทั้ง 2 ออกมาจากน้ำแล้วแส้วหาผ้าถุงแห่งตนหันแล”

(9/10/3)-(9/11/2)

ภาพนายพรานเบ็ด รับประทานดอกลงไปในน้ำ แล้วรีบดำลงดำลง “ด้วยอันดวนแลพลันนัก” เป็นเหตุให้ตาทั้ง 2 กระทบถูกตอใต้น้ำเข้า ได้รับความเจ็บปวดน่าเวทนา และเมื่อขึ้นมาจากน้ำ เสื้อผ้าก็ยังถูกใจรักไปเอาไปด้วย ก็ยิ่งน่าเวทนาขึ้น ความน่าเวทนาของตัวละครที่ต้องเอามือปิดตาที่บอดทั้ง 2 ข้างมองไม่เห็นเที่ยวเดิน ไป กลายเป็นความสงสาร น่าเวทนาและเห็นใจ รู้สึกว่าตัวละครได้รับผลของการกระทำของตนมากพอแล้ว เกิดเป็นความสงสารและปรารถนาที่จะให้ตัวละครพ้นจากความทุกข์นั้นเกิดเป็นกรณารสขึ้นในใจของผู้อ่าน

3. เราทรส เป็นปฏิกิริยาทางอารมณ์ที่เกิดจากการรับรู้ความโกรธ หรือการกระทำที่รุนแรงของตัวละคร⁴⁷

พระยาสิวิราช เป็นตัวละครเดี่ยวในเรื่องที่แสดงความโกรธอย่างชัดเจน และสาเหตุแห่งความโกรธ ของพระยา สิวิราช นั้น ก็คือ การที่รู้สึกว่าตัวเองถูกพระสีวิชัย หมิ่นเกียรติ ดั่งเนื้อความตอนหนึ่งว่า

“พระยาตนนั้นครั้นว่าได้ยินยังข่าวสารอันนั้นก็เคียดมากนักจึง จำเพิงว่าดังนี้ ในกาลเมื่อก่อนทำ วพระยาทั้งหลายในชมพูทวีปทั้งม วลปรารถนามักใคร่ได้ ลูกหญิงแห่งกู ก็ใช้บรรณาการของฝากมากนักเป็นต้นว่าช้าง ม้า รถ เพื่อกว่า จักหือใจแห่งกูยินดี แลขอเอาลูกกู กูก็ยังบ่หือได้สักคนตาย ส่วนว่าราชกุมาร ผู้นี้บ่ใช้หือมายังบรรณาการของ ฝากอันสมควรแก่กูแม้้น้อย 1 ก็บ่มีสักอันเท่าใช้คนมา สิ่งเดียว ว่าพระยาสิวิราช จึ่งใช้หือมายังบรรณาการของฝากกับ

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, 157.

ทั้งลูกหญิงแก่ข้า ทเอะ ว่าอันราชกุมารผู้นั้นเป็นอันดู แควนมากนักเป็นดังกู
 นี้เป็นข้าชายแห่งมันนั้น ส่วนกูนี้หากบ่หื้อลูกหญิงแก่กุมารผู้นั้นแลมีแ ท้แล
 ราชกุมารผู้นั้นมีมานะด้วยชาติมากนักกูก็ควรจักหื้อยังคำอันอื่นเพื่อจักตอบ
 แล กูเท่าควรไ้ยังข่าวสารส่งคนไ้เมื่อ สิ่งเดียวแล ว่าอันแล้วเมื่อนั้นพระยา
 สิวีราชก็อดยังคำเคียดอันนั้นไ้จึงหื้อข่าวสารแลหนังสือในมือแห่งคนไ้ว่า
 สันนี้...อันว่าราชกุมารมิว่าปรารถนามักใคร่ได้ลูกหญิงเรา เราบ่หื้อท่านแล มิ
 ราชกุมารมีปกตอันไปด้วยอากาศได้ตั้งอันจูงมาด้วยอากาศกลางหาวแล้วเอา
 ลูกหญิงเราทอเกบ่หื้อแก่คนฝูงอันมาด้วยตีนแล้วอันแล้วก็ส่งคนไ้เมื่อหันแล

(1/17/1- 1/19/2)

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในการวิเคราะห์ตัวละครพระ ยาสิวีราชว่า พระยาสิวีราช นั้นเป็นตัว
 ละครที่ถือศักดิ์ศรีมาก ด้วยฐานะแห่งความเป็นผู้ปกครองประกอบกับรักและห่วงแหนนางสีไวยกา
 มาก ถึงขั้นสร้างปราสาท 7 ชั้นไว้ให้นางอยู่ สาเหตุที่น่าจะมาจากการที่ต้องการเก็บนางไว้กับตัว
 ตลอดไป เพราะไม่ว่ากษัตริย์จากเมืองใดมาขอ พระองค์ก็ไม่โปรดผู้ใดทั้งสิ้น เมื่อวันหนึ่งมีผู้ทำทาย
 กล่าวคือนอกจากจะไม่ นำบรรณาการมาให้ แล้ว ยังให้ส่งบรรณาการ พร้อมกับราชธิดาของตน มา
 ให้ด้วยนั้น ย่อมต้องรู้สึกโมโหเป็น ธรรมดา เริ่มแรกยังคงเป็น ลักษณะของความ โกรธที่เก็บอยู่
 ภายใน เพราะตัวละครแสดง ความโกรธ ด้วยความคิดอยู่แต่ภายใน มิได้แสดงออกมา แต่ก็ได้
 แสดงอาการฉุนเฉียว ด้วยการ สั่งความ ไปกับทูตของพระยาสิวีราชด้วย ถ้อยคำที่ทำทายพระยาสิวีราช
 ว่า "ถ้ามาด้วยอากาศได้ตั้งอันจูงมาด้วยอากาศกลางหาวแล้วเอาลูกหญิงเรา ทเอะ" ขณะที่พูดนั้น
 พระยาสิวีราชเองก็คงไม่คิดว่าพระยาสิวีราชจะทำตามนั้นได้จริง

แต่เมื่อเหตุการณ์ ล่วงเลยมาและได้รู้จากนางสรีมาคนรับไ้ว่า พระยาสิวีราชได้มาอยู่
 กับนางสีไวยกาบนปราสาท 7 ชั้นนั้นแล้ว ก็โกรธมาก ความตอนนี้ผู้แต่งกล่าวว่า

"พระยาสิวีราชตนพอไ้ยินข่าวสารอันนั้นเป็นอันเคียดมากนักเหมือนดังงูตัว 1 อันท่าน
 หากตีด้วยช้อนเหล็กแลบตายนั้นจึงเรียกหามายังลูกหญิงแห่งตนมาบัดเดียนั้นแล"

(1/42/3)

ผู้แต่งอุปมาความโกรธของพระยาสิวีราชว่าเป็น ดังงูที่ถูตีแล้วไม่ตาย ความเปรียบ
 ดังกล่าวนี ทำให้เรารู้ว่าความอาฆาตแค้นได้ครุกรุ่นอยู่ในใจของพระยาสิวีราชแล้ว และเมื่อ

เรียกนางสีไวยกามาถามก็ทำให้ ได้ทราบว่ พระสีวิชัยได้เข้ามาอยู่กับนางสีไวยกาบนปราสาทนั้น พระยาสิวิราชจึงโกรธมากและคิดหาวิธีกำจัดพระสีวิชัย ยิ่งทำให้ความขัดแย้งในใจของตัวละคร พระยาสิวิราชเพิ่มมากขึ้น ถึงกับสั่งให้ไพร่พลมาล้อมปราสาทไว้เพื่อจะเอาชีวิตพระสีวิชัยตั้งความว่า

“ดูนางดังได้ยินมาว่า มิ่งนางกระทำประสกับด้วยชายผู้ 1 ว่าอันมีแท้อันฤ นางราชบุตรีชานตอบคำพระยาตนพ่อว่าเออ ข้าแก่มหาราชเจ้าก็มีแท้อ พระยาตนพ่อจึงกล่าวว่า ชายผู้หนึ่งชายผู้หนึ่งชื่อฤนั้นชาน นาง ชานว่าข้าแกพ่อ พระยาเป็นเจ้า ชายผู้หนึ่งชื่อว่า สีวิชัยราชบุตรอันเป็นลูกแห่งพระยาอภิจวงไส อันอยู่ในเมืองวิเทนครแล พระยาถามว่าราชกุมารผู้หนึ่งมา ด้วยอากาศสันใด นั้นชานางกล่าวว่าข้าบรู้อันมานา ข้าหลบกลางคืน เพื่อว่าข้าตื่นพลันหันอยู่ใน ปราสาทข้าหันแล พระยาก็เคียดแก่นางมากนัก ก็ดำด้วยประการต่างๆ แล ว่าอันมิ่งจุงหนีเมื่อ เทอะว่าอันหันแลพระยารำเพิงว่า ราชบุตรผู้นี้รอยมีอิทธิ มากนัก หาสงสัยได้เที่ยง มีว่าอันชะแล ผิดว่ากูหื้อเรียกหามาจักฆ่าที่นี้ตั้งอัน กุมารผู้หนึ่งจักกระทำร้ายอันไดอัน 1 แก่กูชะแล เหตุตั้งอันกูจักหื้อชุนมุนมุน เสนาโยธาทั้งหลายแล้วเยยะฆ่ามันผู้ร้ายนี้เสียเทอะ

(2/1/1)- (2/2/1)

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น เราได้รับรู้ภาวะโกรธของพระยาสิวิราช ที่มีสาเหตุมาจากการที่พระยาสิวิราชรู้สึกว่ตนถูกหมิ่นเกียรติและไม่สามารถจะจัดการอะไรได้เพราะเป็นเหตุที่เกิดขึ้น แล้ว จึงกลายเป็นความโกรธ และแสดงออกด้วยการ สั่งให้ไพร่พลมาล้อมปราสาทหมาย“จะฆ่ามัน ผู้ร้ายนี้เสียเทอะ” เมื่อคิดถึงขั้นจะฆ่ากันย่อมต้องถึงที่สุดแห่งอารมณ์มนุษย์ ที่ไม่สามารถ ออกถัน ได้อีกต่อไป ตัวละครมีอารมณ์โกรธจัดหมายจะเอาชีวิตอีกฝ่ายให้ได้ในขณะนี้เองที่ผู้อ่านสามารถ รับรู้อารมณ์โกรธของตัวละครได้ เกิดเป็นเรทสขึ้น

5. อัทฤตรส คือ ความอัศจรรย์ใจ เป็นปฏิกิริยาทางอารมณ์ที่เกิดจากการรับรู้ภาวะ นำ พิศวง ซึ่งอาจเกิดจากสิ่งที่เป็นทิพย์ อภินิหาร สิ่งที่น่าอัศจรรย์ มักเป็นรสหนุนรสอื่น⁴⁸

ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสีวิชัยชาดก ผู้แต่งมุ่งแสดงบุญบารมีของพระสีวิชัยเพื่ อให้ ผู้อ่านเกิดความรู้สึก ว่า พระสีวิชัยนั้นเป็นตัวละครที่มีความ พิเศษที่เหนือกว่ามนุษย์ทั่วไป เป็นการ

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, 188.

สร้างภาพความประทับใจที่ทำให้รู้สึกว่ ผู้อ่านกำลัง ยกย่องบุคคลที่ไม่ใช่บุคคลธรรมดา แต่เป็นบุคคลผู้มีคุณวิเศษสูงส่งพร้อมด้วยคุณสมบัติที่เหนือกว่ามนุษย์ธรรมดาจะมีได้

ความตอนหนึ่งกล่าวถึง พระสีวิชัย สังคหะผู้คนทั้งหลาย ด้วยข้าวของ มากมาย ด้วยความอัศจรรย์ของคุณวิเศษของแก้วทิพย์ที่ได้รับเป็นเครื่องบูชาธรรมจากยักษ์มาให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาประชาชนในคุณวิเศษของแก้วทิพย์ลูกนี้ ดังความว่

“ถัดนั้นส่วนมหาสัตว์เจ้าก็เอาแก้วลูกยักษ์หื่อนั้น ออกมาช่วยเสียแล้วก็ใส่สรอบคำแล้ว รดหล่อแช่ด้วยน้ำอบน้ำหอม แล้วเอาน้ำอันนั้น ไปปรายในตน คนทั้งหลายผู้เป็นพยานั้นแล ในขณะที่เมื่อน้ำช่วยแก้วอันนั้นแลถูกตัวคนผู้เป็นพยานี้ นั้น ส่วนพยานี้ทั้งมวลก็ระงับก ลับหายไปเสี้ยงแล เท่าวันแต่พยานิกรรมนั้นสิ่งเดียวแลมิบไซพยานิกรรม เท่าเป็นอาคันตุกะพยานิเกิดใหม่ตั้งอันพยานี้ทั้งมวลผู้้นั้นแล || คลาดคลาดไปจากตน คนผู้้นั้นเป็นตั้งน้ำตกจากบ้วนนั้นแล || คนทั้งหลายปางนั้นเกิดมาหาพยานิได้ ด้วยยาแก้วทิพย์ลูกนั้นแลประการ 1 มหาสัตว์เจ้าขัดโห่งแก้วขึ้นในอากาศ กองข้าวของเงินคำเกิดมีปรากฏสูงเท่าแก้วอันขึ้นสูงนั้นแล || มหาสัตว์เจ้ายังหาฝน ข้าวของก็หว่านตกลงมา คนทั้งหลายผู้้นั้นเข้ามาในที่นั้น มหาสัตว์เจ้าก็เอาข้าวของเงินคำมาปรายหื้อแก่คนทั้งหลายผู้้นั้นแล”

(4/17/2) –(4/18/2)

เพียงน้ำที่แช่ล้างแก้วทิพย์ลูกนี้สามารถรักษาโรคต่างๆ ได้ทุกโรค ก็นับเป็นสิ่งทิพย์ที่ไม่ว่าผู้ใดก็ปรารถนาเป็นเรื่องอัศจรรย์อยู่แล้ว และยังสามารถบันดาล “ข้าวของเงินคำ” ให้ตกลงมาประดุจดั่ง “หาฝน” นั้นก็ยิ่งเห็นเป็นเรื่องที่ตื่นตาตื่นใจในความอัศจรรย์ยิ่งขึ้น เพราะผู้อ่านจะต้องจินตนาการความสูงขณะที่พระสีวิชัย “ขัดโห่งแก้วขึ้นในอากาศ” เพื่อที่จะรู้ได้ว่ากองข้าวของนั้นจะสูงสักเท่าใด

ในเรื่องพระสีวิชัยเป็นกษัตริย์ที่มีสิ่งเสริมบารมีมากมาย นอกจากลูกแก้ววิเศษแล้ว ยังมีช้างเผือกกัมพลคชราช มีหงส์ยนต์เป็นพาหนะที่สามารถเหาะไปในอากาศได้ ทั้งยังมีนางสีไวยกาอันเป็นนางแก้วผู้ประเสริฐ กับทั้งขุนพลที่เก่งกล้าสามารถอย่างขุนพลสัตยชัย มีปราชญ์ที่ฉลาดอย่างนันนทเสน และยังมีกองทัพของท้าวพระยาทั้งหลายที่อยู่ใ นพระราชอำนาจ และเหนือสิ่งอื่นใด ผู้อ่านวรรณกรรมเรื่องนี้ได้รับรู้มาแต่ต้นเรื่องแล้วว่า พระสีวิชัยนี้ เป็นพระอดีตชาติของ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าครั้ง เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ทรง บำเพ็ญทานบารมีอันยิ่งใหญ่ จึงยังผลให้บทพรรณนาที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้เข้าถึงอารมณ์ของผู้อ่านได้ไม่ยากนัก

“มหาสัตว์เจ้าขึ้นสู่วาสาทอันประจิดแล้วด้วยคำ นิ่งอยู่เหนือแท่นแก้วอันมี
เศวตฉัตรกึ่งกลางกายบนแลดูงามอันมีหมู่เทวดาทิ้งหลาย หากมาแวดล้อม
เป็นบริวารนั้นแล || ตสมิ ขณ ทาพฐณรูป รุกขณา อุทูปปติ || ในขณะที่
ยามนั้นมหาสัตว์เจ้านิ่งแท่นแก้วแล้วต้นกัลปพฤกษ์ทิพย์ ก็เกิดมีข้างประตู
เวียงทั้ง 4 ประตูแล... ด้วยเดชบารมีธรรมมหาสัตว์เจ้า เครื่องบริโภคทิพย์
ทั้งหลายมีประการต่างๆ เป็นต้นว่า เงิน คำ แก้ว แหวน เครื่องประดับ
ประดาผ้าเสื่อย้อมเป็นของทิพย์ทุกอันมีวรรณะต่างๆคือมีมากนักละ”

(9/59/1)-(9/60/3)

นอกจากนี้ชาวเมืองวิเทหะนครยังได้อยู่อาศัยในเมือง “อันรุ่งเรืองงามนั้น ดังเวียงเวทดา
อันชื่อว่า อาลมนาท ด้วยแล้ว ” อัทฤตรสหรือ ความอัศจรรย์ใจจึงเป็นรสที่ผู้อ่านได้รับ จากบท
พรรณนาที่ยกมาข้างต้นและจะน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติตามแบบอย่างพระสัพพัญญูโพธิสัตว์ เพื่อจะ
ได้เป็นดังที่ผู้แต่งกล่าวไว้ว่า “คนทั้งหลายผู้ตั้งอยู่ในโอ วาทคำสอนแห่งมหาสัตว์เจ้าครั้ง นจติตายก็
ได้เมื่อฟ้าเพ็งสุขในเมืองฟ้าชูคนแล”

6. ศานตรส คือ ความสงบใจ เป็นปฏิกริยาทางอารมณ์ที่เกิดจากการรับรู้ภาวะ ความ
สงบ⁴⁹

ในวรรณกรรมเรื่องสัพพัญญูชาดก จะพบว่า ศานตรสจะเกิดขึ้นเป็นรสเสริม ภายหลังจาก
รสอื่นแล้ว เมื่อพิจารณาอารมณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่อง เมื่อผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครแสดงอารมณ์ต่างๆ
ออกมาทางบทสนทนา หรือมีฉากบรรยายภาคที่เป็นใจและก่อให้เกิดภาวะสูงสุดจนผู้อ่านสามารถรับรู้
อารมณ์นั้นได้ ผู้แต่งก็มักจะยกข้อธรรมขึ้นมาอธิบายเหตุการณ์ดังกล่าว ดังที่ได้ยกตัวอย่างไว้แล้ว
บ้างในการพูดถึงรสต่างๆ ในระยะแรกของเรื่อง เมื่อเราอ่านวรรณกรรมเราจะรู้สึกดีมีค่าไปกับความ
ซาบซึ้งในความรักของตัวละคร เรารับรู้ถึงความรู้สึกสงสารและโศก เศร้าในชะตากรรมที่ตัวละคร
ต้องพลัดพรากจากกัน รับรู้ถึงอารมณ์โกรธที่ถูกหมิ่นศักดิ์ศรีของตัวละคร รับรู้ภาวะที่น่าสงสารที่
ตัวละครต้องเผชิญชะตากรรมแห่งการสูญเสีย ส นุกสนานไปกับของวิเศษและอิทธิฤทธิ์ ของ

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, 168.

ตัวละครต่างๆ รับรู้ถึงความอัศจรรย์ใจอันเกิดจากการแสดงให้เห็นบารมีของพระสิริชัยในการกระทำอุตตมมหาทาน แต่ในตอนท้ายเรื่อง เมื่อผู้แต่งยกคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าขึ้นมา อารมณ์และความรู้สึกที่เกิดอันนั้นก็แปรเปลี่ยนกลายเป็นความสุขสงบทางใจ

ความ ตอนหนึ่ง ผู้แต่งกล่าวถึง ตัวละครว่า พระสิริชัยนั้นว่า ยังเป็นผู้มีกิเลส เมื่อต้องประสบเหตุปิยวิปโยค⁵⁰ พลัดพรากจากสิ่งที่รักก็ยอมต้องทุกข์เป็นธรรมดา

“มหาสัตว์เจ้าจักว่ารับรู้ยังสภาวะอันปรมัตถ์เพียงแห่งโลก คือ สัจจธรรม อันฤา เหตุได้พ้อยให้รำไรอันชา ผู้หนึ่งหากถามดังอัน ผู้แก้ว่าแท้แล อันว่า สัตว์ทั้งหลายอันมีกิเลสได้ละเสียทอะ ก็ยังมีใจอันหวั่นไหวด้วย โลกธรรม ทั้งหลาย ส่วนมหาสัตว์เจ้า อันยังมีมาด้วยกามราคะ หากประจัญแพ้ว จึงให้เพื่ออันแล เหตุปิยวิปโยคได้พลัดพรากจากที่รักก็เป็นทุกข์แก่สัตว์โลก แล แท้แล...”

และยังได้ยกธรรมว่าด้วยโลกธรรม 8 ดังความว่า

“อันว่า อุมมุตตโก ในโลกนี้ยังมี 8 จำพวก อันเปลี่ยนแปลงแล อุมมุตตโก โลกวาสคโคโต โภธมุตตโก วิหีสาวสคโคโต ยกขมุตตโก ยกขสงคทิกฺขมุตตโก วิปฺปลาสวสคโคโต โมหมุตตโก อญญาวสคโคโต จิตตมุตตโก จิตตทวสคโคโต สุรฺปมุตตโก มานวสคโคโต พุยสนมุตตโก โสภวสคโคโต ผู้ 1 ถึงเชิงอันเข้าอำนาจ คือ ผู้เป็นบ้า เหตุ กามตัณหา อันถึงเชิงอำนาจโลก อันเป็นของจำผู้ 1 เป็นบาปเหตุคำเคียด เหตุอยู่ในอำนาจอันมักเบียดท่านผู้ 1 เป็นบ้าเหตุผีเข้าเหตุถึงเชิงอันเข้าอำนาจ อยู่ในอำนาจผีเข้าคือว่า พอมดแม่มดนั้นแลผู้ 1 เป็นบ้าเหตุมี มิจฉาทิฐิอันถึงอำนาจอันเข้าใจเปลี่ยนจาก คำสอนพระพุทธเจ้ามีต้นว่า นตฺถิ ที่นั้น นตฺถิ ยิกฺขุ อุกุสุ โส นั้นว่า หื้อ ทานว่าบได้บุญบูชาพระเจ้ายกกว่าบได้ บุญกระทำบาป มีต้น ว่าฆ่าสัตว์ก็ว่า บาปเข้าใจผิดว่าดีว่างาม ในธรรมอันพระเจ้าเทศนาว่าบดี บ่งามแล ผู้ 1 เป็น บ้าเหตุอันหลงอันถึงอำนาจแห่งอันหาบัญญัติบได้ ผู้เป็นบ้าเหตุใจแตกใจคั่ง ด้วยเหตุอันดีคืออันถึงยังอันเข้าอำนาจแห่งใจ คือว่า มักอันได้เที่ยวยอม

⁵⁰ ปิยวิปโยค หมายถึง การพลัดพรากจากคนหรือสิ่งอันเป็นที่รัก เช่นจากญาติ จากคนรัก สูญเสียทรัพย์สิน เป็นต้น

กระทำอันนั้นตามใจผู้ 1 เป็นบ้าเหตุรูปงาม คือ ถึงอำนาจแห่งมารด้วยรูป
แห่งตนอันงามลวดมัวเมาเป็นบ้าเหตุรูปนั้น ผู้ 1 เป็นบ้าเหตุสืบทายจากข่าว
ของดบววยแลโคกทุกข์ด้วยญาติวงศ์ พี่น้องพ่อแม่แห่งตนฉิบหายตายววย
นั้นแล **ลำ อุมมตตก 8** จำพวกนี้มหาสัตว์เจ้าได้ชื่อเป็นปาเหตุฉิบหายเมื่อย
อันเป็นที่รักพลัดพรากจากกันไปนั้น ก็ระหวมุดเข้าในบทว่า **พยุสนมุตตโก
โสภวสัคโต นั้นแล**”

(3/23/4) – (3/25/3)

ผู้แต่งตั้งใจที่จะใช้พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์เป็นเครื่องอธิบายอารมณ์ต่างๆ
ที่เกิดขึ้นแก่ตัวละครและกับผู้อ่านเองด้วย ผู้อ่านจึงเกิดความรู้สึกเข้าใจความเป็นไปตามธรรมดา
โลก ซาบซึ้งและเห็นความดีงามตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์แทรกอยู่ตลอดทั้งเรื่อง
ส่วนใครจะรับรู้ได้มากหรือน้อยนั้นก็ย่อมเป็นตามพื้นฐานแห่งจิตใจของผู้อ่านแต่ละคน ดังความ
ตอนท้ายของเรื่องที่ผู้แต่งกล่าวถึงบุคคลต่างๆ ที่ได้สดับรับฟังพระธรรมเทศนาเรื่องสรีรียชาดกนี้
ความว่า

“ในเมื่อแล้ว **สัจจธมฺมเทศนา** แห่งพระพุทธเจ้านั้น เวไนยสัตว์ทั้งหลายอัน
มาฟังธรรมที่นั่น ลางพระองค์ก็ได้ตั้งอยู่ในโสดาปฏิผล ลางพระองค์ก็ได้ตั้งอยู่ใน
สกิทาคามีผล ลางพระองค์ก็ได้ตั้งอยู่ในอนาคามีผล ผู้สมภารแก่ คือ บุญ
สมภารเต็มบัวรวมลควรแก่ฐานันดร อันตนหากตั้งปณิธานปรารถนามานั้นก็
ได้ถึง **อรหตตภาว** เป็น**อรหนุตตา**แล้วก็ลวดเข้าสู่ **อมตตมหาเนรพพาน** วัน
นั้นแล”

(9/65/2)-(9/65/4)

เวไนยสัตว์ทั้งหลาย ที่ได้ซาบซึ้งในรสพระธรรม ณ ที่ นั้น ก็ได้บรรลุธรรมตามทีกล่าวไว้
ส่วนผู้อ่านก็ร่วมอยู่ในความรู้สึก สุข สงบ สว่าง อันนั้น ด้วยเกิดเป็นศานตรสขึ้น และน้อมนำเอา
พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์เป็นแนวทางเพื่อมุ่ง “ความปรารถนาความสุข 3 ประการ คือ
สุขในเมืองคน เมืองฟ้าแลนิพพานสุข อันเป็นที่สิ้นแห่งทุกข์ทั้งมวลนั้น” ตามที่ได้ “สดับรับฟังทรงจำ
ไว้ยังชาดกอันชื่อว่า สรีรียชาดก โดยด้วยนิมิตดังพระตถาคตเทศนามานี้เทอะ”

ผลจากการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดกทางด้านวรรณศิลป์พบว่า แก่นของเรื่องหลักอยู่ที่ การประพุดิตนตามหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เพื่อจะทำให้ มีชีวิตที่เป็นสุข ผู้แต่งพยายามนำเสนอหลักธรรมด้วยวิธีการดำเนินเรื่องให้นำติดตาม โดยการวาง โครงเรื่องที่ค่อนข้างซับซ้อน มีเหตุการณ์ผจญภัยของตัวละคร ฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ มีตัวละครและ เหตุการณ์ในเรื่องมาก ใช้วิธีการ สร้างตัวละครให้มีลักษณะพิเศษหรือของวิเศษ นอกจากนี้ยังใช้ วิธีการซ้อนเรื่องลักษณะนิทานอุทานหรณ์ นิทานปริศนา และการตัดสินคดีความ

ในเรื่องสุนทรียภาพทางภาษานั้น พบว่า ผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นผู้มีความสามารถในการใช้ภาษาเป็นอย่างดี สามารถเข้าใจได้ง่าย มีการใช้คำซ้อน คำซ้ำ คำคล้องจอง รวมถึงการใช้ โวหารภาพพจน์ที่ช่วยให้เกิดจินตภาพแก่ผู้อ่าน อีกทั้งยังสามารถแปลร้อยภาษาบาลีด้วยภาษาล้านนา ได้อย่างได้อย่างถูกต้องและสละสลวย ในส่วนของกรวิเคราะห์วรรณคดีพบว่า มีรสวรรณคดีให้ ผู้อ่านได้รับรู้และเกิดความรู้สึก 6 รส คือ วีรรส ศฤงคารรส กรุณารส เราทรสศานตรส และชัมภุตรส โดยมีวีรรสเป็นรสเด่น

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาจึง ทำให้วรรณกรรม ล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดกนี้เป็นวรรณกรรมที่มี คุณค่าทางด้านวรรณศิลป์

บทที่ 4

การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดกทางด้านสังคม

ตามที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 3 ว่า แก่นเรื่องหลักในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดก อยู่ที่การสอนธรรมให้กับบุคคลในสังคม เพื่อให้เห็นความดีงามตามหลักธรรมในพุทธศาสนา และถือปฏิบัติเพื่อ ความสงบสุขของสังคม หลักธรรมดังกล่าวได้แก่ หลักในการดำเนินชีวิต หลักในการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น หลักในการครองเรือน และหลักในการปกครอง โดยใช้วิธีการยกหลักธรรมขึ้นมาเพื่อสั่งสอนโดยตรง และในบางครั้งเพื่อให้สามารถเข้าใจหลักธรรมได้ง่ายขึ้น ก็จะใช้วิธีการให้เหตุผลและยกข้อพิสูจน์ด้วยการยกอุทาหรณ์มาอธิบายให้เข้าใจ

หลักธรรมคำสอน ตลอดจนพฤติกรรมของตัวละคร บทสนทนา และเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง เป็นสิ่งที่ต้องนำมาพิจารณาว่าวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดกนี้ ได้แสดงให้เห็นวิถีความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี และวิถีชีวิตของคน ในยุคนั้นๆ โดยผ่านความรู้สึกนึกคิดและจินตนาการที่ผู้แต่งแฝงไว้ในเรื่องอย่างไร

ในการวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดกทางด้านสังคม จะพิจารณาในเรื่อง ดังนี้

1. หลักธรรมคำสอน
2. ค่านิยม
3. ความเชื่อ
4. ประเพณี

หลักธรรมคำสอน

หลักธรรมคำสอนที่พบในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดกนั้น สามารถแบ่งได้เป็นหลักใหญ่ 4 เรื่องคือ 1. หลักในการดำเนินชีวิต 2. หลักในการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น 3. หลักในการครองเรือน และ 4. หลักในการปกครอง

1. หลักในการดำเนินชีวิต
 - 1.1 การมีปัญญา

ปัญญา หมายถึง ความรู้ทั่ว ปรีชาหยั่งรู้ เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจหยั่ง
แยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ
ดำเนินการทำให้บรรลุผล ล่วงพ้นปัญหา ความรอบรู้ในกองสังขารมองเห็นตามเป็นจริง¹

พระพรหมคุณาภรณ์ ได้กล่าวถึง การมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ไว้ในหนังสือพุทธธรรมว่า

“การมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา หมายถึงการอยู่อย่างรู้เท่าทันสภาวะ และรู้จักถือเอา
ประโยชน์จากธรรมชาติได้เป็นอย่างดีเกี่ยวกับการอยู่อย่างประสานกลมกลืนกับ
ธรรมชาติ การอยู่อย่างประสานกลมกลืนกับธรรมชาติ เป็นการอยู่อย่างอิสระ
การอยู่อย่างเป็นอิสระ ก็คือการไม่ต้องตกอยู่ในอำนาจของต้นเหตุอุปาทาน
หรือการอยู่อย่างไม่ยึดมั่นถือมั่น ก็คือการมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา”²

และยังได้กล่าวถึง การดำเนินชีวิต ด้วยปัญญาไว้ว่า “บัณฑิต คือ คนฉลาด หรือคนที่
ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา มีคุณสมบัติที่ท่านแสดงไว้ หลากหลายแบบหลายอย่าง เช่น ในพุทธพจน์ที่ว่า
“ภิกษุทั้งหลาย ผู้ประกอบด้วยธรรม 3 ประการ พึงทราบว่าเป็นบัณฑิต กล่าวคือ ตั้งปัญหาโดย
แยบคาย แก้ปัญหาโดยแยบคาย และเมื่อคนอื่นแก้ปัญหาได้แยบคาย ด้วยถ้อยคำกลมกล่อม
สละสลวย ได้เหตุได้ผลก็อนุโมทนา”³ ในเรื่องพระสิวชัย เป็นตัวละครเอกของเรื่อง ที่แสดงให้เห็น
ลักษณะของการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา กล่าวคือ 1. การใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหาและไข
ปริศนา 2. ใช้สติปัญญาในการตั้งปัญหา และ 3. เมื่อเห็นผู้อื่นสามารถแก้ปัญหาในการแก้ไข
ปัญหาได้ก็ยินดีในสติปัญญานั้น

1) การใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหาและไขปริศนา

ความตอนหนึ่งกล่าวถึงการใช้ปัญญาในการไขปริศนา “ธรรมาวิรุทธปัญหา” ที่ยกขึ้นชื่อ
สุมุขเสนาเป็นผู้ถาม⁴ ยกขึ้นชื่อสุมุขเสนา ตั้งคำถามถามพระสิวชัย 4 ข้อ ดังนี้
ข้อที่ 1 ถามว่า สิ่งที่ร้อนกว่าไฟที่มีในโลกนี้คือ ไฟอะไร

¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่
11 (กรุงเทพฯ: จันทรเพ็ญ, 2551), 231.

² พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, (กรุงเทพฯ : โรง
พิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2549), 628.

³ เรื่องเดียวกัน, 628.

⁴ ตัวอย่างประกอบในบทที่ 3 หน้า125-127

พระสิริชัยตอบว่า ไฟอันใดในโลกนี้จะร้อนเสมอดังราคะ ตัณหาแห่งสัตว์ทั้งหลายไม่มี ราคะตัณหาแห่งสัตว์นั้น ร้อนกว่าไฟ ย่อมไหม้สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ธรรมอันใดที่จะสามารถกำจัด ยังราคะและตัณหาได้นั้น ธรรมอันนั้นเป็นหนทางเข้าไปสู่นิพพาน

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้ให้ความหมายของ ราคะและตัณหาไว้ว่า ราคะ หมายถึง ความกำหนัด ความติดใจหรือย้อมใจติดอยู่ ความติดใคร่ในอารมณ์⁵ แบ่งเป็น กามราคะ หมายถึง ความกำหนัดด้วยอำนาจกิเลส กามราคะ ความใคร่กามมี รูปราคะ หมายถึง ความติดใจ ในรูปธรรม คือ ติดใจในอารมณ์แห่งรูป ฌาน หรือในรูปธรรมอันประณีต และ อรูปราคะ หมายถึง ความติดใจในอรูปธรรม ความติดใจในอารมณ์แห่งรูปฌาน ความปรารถนาในรูปภพ⁷ ส่วน ตัณหา หมายถึง ความทะยานอยาก ความร่ำรอน ความปรารถนา ความอยากเสพ อยากได้ อยากเอาเพื่อตัว ความแสหา⁸ ตัณหาเมื่อแยกให้ชัดโดยอาการ มี 3 อย่าง คือ กามตัณหา ความอยากได้ สิ่งสำหรับสนองความต้องการทางประสาททั้ง 5 ภวตัณหา ความอยากได้สิ่งต่างๆ โดยสัมพันธ์กับ ภาวะชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่ง ในความหมายที่ลึกซึ้งคือ ความอยากในความมีอยู่คงอยู่ของตัวตนที่จะได้เป็นอย่างใดอย่างหนึ่งที่ยั่งยืนตลอดไป วิภวตัณหา ความอยากให้ตัวตนพ้นไป ขาดหาย พราก หรือสูญสิ้นไปเสียจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือภาวะชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่งที่ไม่ปรารถนา⁹

ข้อที่ 2 ถามว่าสิ่งที่มีรัศมีรุ่งเรืองใสงามกว่าแก้ว คืออะไร

พระสิริชัยตอบว่า สิ่งที่รุ่งเรืองกว่าแก้วนั้น คือปัญญา เหตุว่าปัญญานั้นคิดพิจารณา ให้ได้ยัง วัตถุข่าวของทั้งหลายเป็นต้นว่า เงิน ทองและธรรมะ ธรรมะอันก่อ ให้เกิดปัญญานั้น เป็น หนทางเข้าไปสู่นิพพาน

ข้อที่ 3 ถามว่า สิ่งที่ไม่ม่มีจิตใจ คอยกินฝูงคนได้คืออะไร

พระสิริชัยตอบว่า ความตายแห่งสัตว์ทั้งหลายนั้น คือ สิ่งที่ไม่ม่มีจิตใจคอยกินคนและ สัตว์ทั้งหลายทุกเมื่อ โดยเปรียบว่าความร้อนของพระอาทิตย์ที่เผาผลาญให้สรรพสิ่งในโลกเป็นต้น ว่าต้นหญ้าใบไม้เหี่ยวแห้งไปได้ฉันใด สิ่งทีกินคนและสัตว์ ก็คือความชราแก่เฒ่าไปตามเวลาและ ความตายแห่งสัตว์ทั้งหลาย เช่นเดียวกับความร้อนของพระอาทิตย์นั้น

⁵ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, 348.

⁶ เรื่องเดียวกัน, 16.

⁷ เรื่องเดียวกัน, 18.

⁸ เรื่องเดียวกัน, 101.

⁹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, 115.

ข้อที่ 4 ถามว่า สิ่งที่ไม่มีตัวตนแต่ เดินไปในที่ไกล คืออะไร

พระสิริชัยตอบว่า สิ่งที่ไม่มีตัวตนแต่เดินไปได้ นั่น คือ จิตใจที่อันคิดไปในอารมณ์ต่างๆ¹⁰
 ยักษ์ถามปัญหาทั้ง 4 ข้อแล้ว ถามต่อไปว่า

มีบุคคล 2 คน ผู้หนึ่งตาบอดทั้ง 2 ข้าง อีกผู้หนึ่งขาพิการทั้ง 2 ข้าง ทั้งสองอาศัยซึ่งกัน
 โดยผู้ขาพิการชี้หลังผู้ตาบอด แล้ว คอยบอกหนทางเดินไปในป่าใหญ่ บางครั้งก็ไปสู่หนทางอันดี
 บางครั้งก็ไปสู่หนทางแห่งทุกข์ จึงถามว่าทั้งสองนั้นมีชื่ออย่างไร

พระสิริชัยจึงตอบคำถามยักษ์ว่า บุคคล 2 คนนั้นคือ รูปธรรม ม¹¹ และนามธรรม¹²
 นามธรรมนั้น ได้แก่ ขันธ์ 4 อัน คือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ รูปธรรมนั้น
 คือ รูป 28 มีมหาภูตรูป เป็นต้น นามธรรมนั้นพระพุทธรูปเจ้า กล่าวว่าเป็นผู้พิการและรูปธรรม
 พระพุทธรูปเจ้ากล่าวว่าเป็นผู้ตาบอด ทั้งสองพากันไปในป่าใหญ่ คือภาวะสงสาร บางครั้งก็ได้กระทำ
 บาบบางครั้งก็ได้กระทำความบุญ กุศลบุญนั้น ผู้มีปัญญากล่าวว่า เป็นหนทางอันดี คือ เป็นหนทางไป
 ไปสู่เมืองฟ้าแล ะนิพพาน ส่วนบapak ธรรมมีต้นว่า ฆ่าสัตว์ ลักของผู้อื่นนั้น ผู้มีปัญญา
 กล่าวว่า เป็นหนทางอันผิดคือ เป็นหนทางอันไปสู่นรก

2) การใช้สติปัญญาในการตั้งปัญหา

อำมาตย์ และปราชญ์ ราชบัณฑิต ในราชสำนัก เป็นกลุ่มคนที่มีความสำคัญใน การ
 บริหารราชการบ้านเมือง มีหน้าที่ในการถวายคำแนะนำและช่วยเหลือพระราชา ความตอนหนึ่ง
 ของเรื่องและผู้แต่งต้องการแสดงให้เห็นถึง การใช้สติปัญญาของพระสิริชัย ในการตั้งปัญหาทดสอบ
 สติปัญญาของเหล่าเสนาอำ มาตย์ทั้งหลายของพระองค์ เพื่อต้องการค้นหาปราชญ์ผู้มีสติปัญญา
 ความสามารถ ปราบกฏในเนื้อความที่เป็น เรื่องแทรก เช่น เรื่อง หนูกินดาบ เรื่องทองคำโตเท่าภูเขา
 เรื่องลิงลักเครื่องประดับของพระมเหสี เรื่องลักกลืนอาหาร¹³ ในการทดลองสติปัญญาครั้งนั้นทำให้
 พระสิริชัย ได้เห็นความสามารถและสติปัญญาของพลเทพอำมาตย์

¹⁰ อารมณ์ หมายถึง เครื่องยึดเหนี่ยว สิ่งที่จิตยึดเหนี่ยว สิ่งที่ถูกรู้หรือถูกรับรู้ ได้แก่ อายตนะภายนอก
 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์

¹¹ รูปธรรม หมายถึง สิ่งที่มีรูป สภาวะที่เป็นรูป คู่กับนามธรรม

¹² นามธรรม หมายถึง สภาวะที่โน้มไปหาอารมณ์, ใจและอารมณ์ที่เกิดกับใจ คือ จิตและเจตสิก
 สิ่งของที่ไม่มีรูป คือ ฐิติไม่ได้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย แต่รู้ได้ทางใจคู่กับรูปธรรม

¹³ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน บทที่ 3 หน้า 65-67

3) ยินดีในสติปัญญาของผู้อื่น

เมื่อพลเทวอำมาตย์สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ที่พระสรีรัชย์ตั้งขึ้นเพื่อทดสอบสติปัญญาได้นั้น พระสรีรัชย์ก็ยินดีในสติปัญญาของพลเทวอำมาตย์มากนัก ดังความว่า

“พระยาสรีรัชย์ได้ฟังก็ยินดีมากนักก็กล่าวคาถาว่า **อุกุกตุเร สุมิจนติ สุกกต หลัปิยญจ อนุปณ มุหิตตุเร ชาเต จปณทิต นติ** ดังนี้ดูราเสนาบดี **ปณทิต** อันว่าผู้มีปัญญาทั้งหลาย **อิจจนติ** เทียรย่อมมัก **สุริ** ยังคนหาญ **อุกุกโต** ในที่อันยินดี ที่อันรับส่งความข้าศึกนั้นแล อันมีคำเจรจาดีนัก **มนติยุ** ในที่จลาถยคำแล ประการ 1 เล่า **ปณทิต** อันว่าผู้มีปัญญา **อิจจนติ** **อปิจ** ประการ 1 **ปณทิต** อันว่าผู้มีปัญญาทั้งหลาย **อจินติ** เทียรย่อม **ปิยญจ** **อปณมहि** ในอันจำเริญใจในข้าวน้ำโภชนาอาหารอดตุ ในเมื่อเหตุเกิดมีดังอัน อันว่า ผู้มีปัญญาก็ยิ่งมักด้วยคนอันมีปัญญานั้นแล มหาสัตว์เจ้า คือ พระยาสรีรัชย์ก็โถมนาคุณ แห่งพลเทวเสนาด้วยด้วยประการฉนั้นแล้ว ก็ **ปวติ** หื้อตกลงบูชาด้วยแก้ว 7 ประการเป็นดังมหาเมฆมีเมื่อนั้นแล”

(5/40/4)-(5/41/4)

1.2 ความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป

วรรณกรรมด้านนาเรื่องสรีรัชย์ขาดกกล่าวถึงความตอนหนึ่งขณะที่พระสรีรัชย์และนางสีไวยกาไปขอแวะพักกับนารทฤาษี และได้ช้ วยนารทฤาษีตอบ เทพธรรมแก่ยักษ์ ซึ่งเทพธรรมนั้นก็ คือ หิริ หมายถึง ความละเอียดใจ คือละเอียดต่อความชั่ว¹⁴ โอดัปะระ หมายถึง ความกลัวบาป ความเกรงกลัวต่อทุจริต ความเกรงกลัวต่อความชั่ว¹⁵ ดังความว่า

“ยักษ์ผู้นั้นหันเจ้าฤาษีมารอดก็ถามว่าท่านรู้เทพธรรมแล้วฤา เจ้าฤาษีว่าเออ ดูราท่านมหายักษ์ เราบรู้แล้วแล้วอัน ยักษ์ว่ามิท่านจุงกล่าวดูเ ทอะ เจ้าฤาษีว่ามิอันท่านจุงปุอาสนะแก่เราก่อนเทอ ะ ยักษ์ปุอาสนะแล้ว เจ้าฤาษีก็นิ่งเหนืออาสนะแล้วกล่าวว่า ท่านมหายักษ์จุงดาฟังเ ทอะ ว่าอันแล้วก็กล่าวคาถาว่าอันโพธิสัตว์เจ้าที่อนันว่า **หิริโอดัปป สมปณณา สุกกาธมมา สม**

¹⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, 470.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, 578.

มาหิตตา สนฺโต สปุริส โลเก เทวธุมติ วุจฺจเร ดังนี้เป็นต้นแล **สปุริสา** อันว่าสปุริสัตว์ทั้งหลาย **สนฺโต** อันระงับยังบาปกรรมอันเป็นบาปเสีย **หิริ** **โอตปป** **สมฺปนฺณ** อันประกอบด้วยสภาวะธรรม 2 อัน คือว่า **หิริ** **โอตปป** **สมฺปนฺณ** นั้น **สุกฺกธม** มาด้วยธรรมอันขาว คือว่า **กุสลธมฺพทุธาทีหิปนฺน** **เกหิ** ผู้มีปัญญาทั้งหลาย มีต้นว่าพระพุทเจ้า **ปุจฺจเสนา** หากกล่าวหากเทศนาเทวธรรมมา **คฺนฺติ** ได้ชื่อว่าเทพธรรมแลด้วยมีแท้แล เทพธรรมนั้นได้ธรรม 2 ตัวคือ **หิริ** มีปัญญาอันรู้ละอายแก่บาป คือ กิเลสบาปเป็นลักษณะ 1 คือ **โอตตปฺปะ** อันมีปัญญาอันสะดุ้งตกใจกลัวบาปอันตนได้กระทำแล้วแล **สะดุ้งตกใจ** กลัวบาปอันตนได้กระทำแล้วแล **สะดุ้งตกใจ** กลัวบาปอันตนบได้กระทำเพื่อแล **สะดุ้งตกใจ** กลัวบาปอันท่านผู้อื่นกระทำเป็นลักษณะ 1 แล้วแล ธรรม 2 ตัวนี้คือว่าได้ **หิริคฺนฺติ** **โอตปฺปนฺติ** แล อธิบายมีว่าธรรม 2 ตัวนี้หากเป็นสภาวะธรรมแลบุคคลหญิงชายผู้ใดแลประกอบด้วยธรรมทั้งหลาย มีต้นว่าหิริและโอตตปฺปนี้เป็นประธานดังอัน บุคคลหญิงชายผู้หนึ่งจึงได้ถึงสุขแล”

(2/14/4)-(2/16/1)

1.3 การรู้จักประมาณตน

การรู้จักประมาณตน เป็นคำสอนที่เน้นให้รู้จักความพอเหมาะในการดำรงชีวิต ในเรื่องผู้แต่งได้ยกนิทานอุทาหรณ์ เพื่อแสดงเกี่ยวกับ โทษของมานะ โทษของโทสะ และโทษของความโลภในเรื่องต่างๆ ไว้ ดังนี้

1. โทษของมานะ

มานะ หมายถึง ความถือตัว ความสำคัญตนว่าเป็นนั่นเป็นนี่¹⁶ ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสิ่วชัยชาติก มี นิทานอุทาหรณ์ แสดงโทษแห่งมานะ กล่าวถึง บุโรหิตผู้หนึ่ง รั้งมนตรีบทหนึ่งชื่อ **ปฐวีไชยมนต์** วันหนึ่งได้ สาธยายมนต์อันนั้น โดยไม่รู้ว่า มี **สุนัขจิ้งจอก** ตัวหนึ่ง แอบได้ยิน และเนื่องจากเมื่อชาติที่แล้วเคยเป็นพราหมณ์และได้เคยรั้งมนตรีบทนี้มาก่อน ในชาตินี้ เมื่อเกิดเป็นสุนัขจิ้งจอกและมาได้ยินอีกครั้งก็ระลึกได้ สุนัขจิ้งจอกทะนงตนคิดว่ามีความสามารถมากจึง คิดจะเอาราชสมบัติในเมืองพาราณสี จึงสวดปฐวีไชยมนต์ให้สัตว์ต่างๆ เข้ามาอยู่ในอำนาจ แล้วนำบริวารผู้สัตว์ทั้งหลายไปล้อม เมือง พาราณสีไว้ โดยตัวมันเองนั้นเอาช้างใหญ่ สองตัวมาเรียงกันให้

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, 315.

ราชสีห์ตัวหนึ่งขึ้นเหยียบอยู่บน หลังช้าง สองตัวนั้น ตัวมันเองก็ขึ้นนั่งเหนือหลังราชสีห์ ปุโรหิตจึงไปถามสุนัขจิ้งจอกนั้นว่า จะเอาเวียงนี้ด้วยวิธีการใด สุนัขจิ้งจอกว่าจะให้ราชสีห์คำรามเพื่อให้คนทั้งหลายตกใจตาย เมื่อรู้ดังนั้นแล้ว ปุโรหิตจึงให้คนทั้งหลาย เอาเมล็ดถั่วอุดหูไว้รวมทั้งสัตว์เลี้ยงต่างๆ ด้วย เมื่อราชสีห์ก็หันคำรามด้วยเสียงดัง 3 ครั้ง จึงทำให้ช้างป่าตัวที่อยู่ใต้ราชสีห์ สองตัวนั้นตกใจ เลยทำให้สุนัขจิ้งจอกตกลงมาโดนเหยียบตาย ส่วนสัตว์ตัวอื่นๆ หนีแตกตายบ้าง ตกใจจนเข้าหากันบ้าง ก็ต่างล้มตายเป็นอันมากในที่นั้น

ผลที่เกิดขึ้นกับสุนัขจิ้งจอกแสดงให้เห็นว่า การมีมานะทะนงตนว่ามีความสามารถเหนือผู้อื่น เป็นการดำเนินชีวิตด้วยความประมาท อันเป็นเหตุให้เกิดความหายนะได้

2. โทษของโทษะ

ในกาลเมื่อก่อนมีราชสีห์ตัว หนึ่งอยู่ในถ้ำคูหาในป่าหิมพานต์ ราชสีห์ตัวนั้นก็จับสัตว์ทั้งหลายกินเป็นปกติอยู่ในป่านั้น เมื่อนั้น ยังมีหมาจิ้งจอกตัวหนึ่งในหิมวันก็ได้อาศัยซากสัตว์ที่เหลือจากราชสีห์นั้นกินเป็นอาหาร วันหนึ่งมันเกิดความคิดขึ้นมาว่า ไม่ว่าจะเนื้อสัตว์ชนิดใดมันก็กินมาหมดแล้ว ยังเหลือก็แต่เนื้อราชสีห์ที่ยังไม่เคยได้กิน จึงคิดหาอุบายเพื่อจะฆ่าราชสีห์ตัวนั้น วันหนึ่งมันเดินไปในป่า ได้เห็นบ่อแก้วอันหนึ่งมีน้ำใสงาม จนเห็นเงาสะท้อนของตนเองในน้ำนั้น ก็เกิดคิดอุบายที่จะฆ่าราชสีห์ได้ มันจึงไปหาราชสีห์แล้ว ไปบอกแก่ราชสีห์ว่าที่บ่อน้ำในป่า ยังมีราชสีห์อีกตัวหนึ่ง ราชสีห์เมื่อได้ฟังดังนั้นแล้ว ก็ให้หมาจิ้งจอกนำทางไปเพื่อจะไปจัดการกับราชสีห์ตัวนั้น มันบอกกับราชสีห์ว่าเมื่อไปถึงแล้วต้องรีบจัดการราชสีห์ตัวนั้นทันที ก่อนที่จะรู้ตัว แล้วมันก็นำทางราชสีห์ไปยังบ่อแก้วนั้น เมื่อไปถึงแล้วมันมองดูในสระแก้วลึกลับก็เห็นเงาตัวเอง แต่เข้าใจผิดว่าเป็นราชสีห์อีกตัวหนึ่งมันจึงส่งเสียงคำราม เภา ของตัวเองก็กระทำตอบด้วยความโกรธ มันจึงไม่ทันพิจารณาดูก็กระโดดกระโจนเข้าไปใส่ราชสีห์ตัวนั้นตกลงไปในบ่อแล้ว ไม่สามารถกลับขึ้นมาได้ก็ตายอยู่ในบ่อนั่นเอง หมาจิ้งจอกจึงได้กินเนื้อของราชสีห์นั้น

3. โทษของความโลภ

โลภ หมายถึง ความอยากได้¹⁷ เป็น 1 ใน 3 ของต้นเหตุ ของความชั่วมี 3 อย่างคือ โลภะ โทสะ โมหะ ในเรื่องผู้แต่งได้ยกนิทานอุทาหรณ์เพื่อแสดงให้เห็นโทษของความโลภในเรื่องต่างๆ ไว้ดังนี้

1) โลกในเรื่องอาหารการกิน

¹⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, 354.

ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดก ผู้แต่งยกนิทานอุทาหรณ์เรื่อง โทษของความโลภในเรื่องอาหารการกิน โดยเล่าเหตุการณ์ตอนหนึ่งขณะที่พระสี่วิชัยออกเดินทางมุ่งหน้าสู่เมืองวิเทหนครระหว่างทางได้พบพรานป่า ได้เห็นเหตุการณ์อันน่าสลดใจที่เกิดจากความโลภ เหตุการณ์นั้นคือ ขณะ พรานป่า กำลังตามรอยช้างอยู่นั้น ก็มีหมาจิ้งจอกตัวหนึ่งแอบซุ่มอยู่ เพราะคิดว่า ถ้าติดตามพรานป่าคงจะได้กินซากของสัตว์ที่พรานป่าล่าได้ เมื่อนายพรานเจอช้างจึงยิงช้างด้วยปืนพิชชช้างล้มลง ขณะเดียวกันนั้นก็มีงูเห่าดำตัวหนึ่งได้ยินเสียงดัง ก็ออกมาจากรูแล้วกัดที่เท้าพรานป่า พรานป่าตัวสิ้นด้วยพิษงู ก็เอาธนูที่ถืออยู่จัดหัวงูจนตาย ทั้งสามคือ พรานป่า ช้าง และงู ก็ตายอยู่ ณ ที่นั่นเอง หมาจิ้งจอกเห็น ดังนั้นก็ออกมาจากที่ ซ่อน ด้วยความโลภจึงคิดว่าช้างตัวหนึ่งก็น่าจะเป็นอาหารได้ 7 วัน พรานป่าน่าจะเป็นอาหารได้ 5 วัน งูเป็นอาหารได้ 2 วัน สายธนูน่าจะเป็นอาหารได้ 1 วัน ว่าดังนั้นแล้ว จึงเคี้ยวกินสายธนูที่ปักดินอยู่ก่อน เมื่อสา ยธนูขาดชาธนูก็ฟาดหัวหมาจิ้งจอกจนถึงแก่ความตาย

นิทานอุทาหรณ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการไม่รู้จักรัประมาณในการบริโภคเป็นสาเหตุให้ถึงแก่ชีวิตได้ ซึ่งเป็นคำสอนพื้นฐานที่จะนำไปสู่การดำรงชีวิตอย่างพอเพียง

2) โลกในเรื่องทรัพย์สินเงินทอง

ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่ วิชัยชาดก ผู้แต่งได้ยก นิทานอุทาหรณ์แสดงโทษของความโลภ เนื้อเรื่องกล่าวถึงพราหมณ์ผู้หนึ่งตายไปเกิดเป็นหงส์มีปีกเป็นทองคำ วันหนึ่ง คิดถึงลูกเมียของตนเกรงว่าจะได้รับความลำบาก จึงสลัดปีกของตนให้นางพราหมณีและลูก นำไปขายเลี้ยงชีวิตเรื่อยมา วันหนึ่งอำนาจแห่งความโลภก็ครอบงำนางพราหมณี นางบอกลูกว่าพ่อของนางทั้งหลายนั้น อย่างไม่รู้ก็เป็นสัตว์เดรัจฉานยากจะรู้จักได้ นางจึงจับหงส์ไว้ แล้ว วกถอนขนทองคำของหงส์ออกจนหมด หงส์คำก็ได้รับทุกขเวทนามากนักไม่สามารถบินได้อีกต่อไป นางพราหมณีจึงจับใส่ในไหไว้ ต่อมาขนของหงส์ก็งอกขึ้นดังเดิม แต่เป็นสีขาวก็บินหนีไปแล้วไม่กลับมาอีก

นิทานอุทาหรณ์ที่ผู้แต่งยกขึ้นมาเล่าแสดงความโลภเรื่องทรัพย์สินเงินทองที่มากเกินไป ความพอดี แม้ว่าจะได้รับปีกของหงส์ทองที่สลัดให้แทนที่นางพราหมณีจะพอใจ กับมีจิตคิดโลภมากถึงกับถอนขนของหงส์จนหมดทั้งตัว แต่ขนของหงส์ก็ไม่ ด้กลายเป็นทองคำอีกต่อไป ความโลภในเรื่องทรัพย์สินเงินทองนี้ เกิดจากความไม่รู้จักรัประมาณความพอเหมาะพอดีในการใช้ชีวิต มีสิ่งมีค่าอยู่แล้วแต่กลับโลภเกินพอดีในที่สุดก็ไม่เหลืออะไรเลย

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้แต่งต้องการแสดงให้เห็นว่านางสี่วัยกาเล่านิทานปริศนาเพื่อต้องการทดสอบปัญญาของพระสี่วิชัย นิทานปริศนาเรื่องนี้จึงแสดงให้เห็นว่าผู้มีปัญญาไม่เพียงโลกในเรื่องกามคุณ รวมทั้งทรัพย์สินเงินทองข้าวของ หรืออาหารการกินด้วย

2. หลักในการปฏิบัติตนต่อบุคคลอื่น

มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ต้องอยู่ร่วมกันในสังคม ไม่สามารถอยู่โดยลำพังได้ การดำรงชีวิตในแต่ละวันย่อมมีการติดต่อสัมพันธ์กันของคนในสังคม หลักในการปฏิบัติตนต่อผู้อื่นเป็นแนวทางกว้างๆ หลักธรรมคำสอนจะช่วยให้แต่ละคนรู้จักหน้าที่ในการปฏิบัติต่อบุคคลอื่นในสังคม เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดก พบว่ามีหลักธรรมในคำสอนในการปฏิบัติตนต่อบุคคลอื่น ได้แก่ การให้ทาน โทษของความอกตัญญู การให้ความเคารพผู้อื่นและ การมีความสามัคคี ดังนี้

2.1 การให้ทาน

ทาน หมายถึง การให้ ยกมอบแก่ผู้อื่น ให้ของที่ควรให้แก่คนที่ควรให้ เพื่อประโยชน์แก่เขา สละให้ปันสิ่งของตน เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น¹⁸ การให้การสละอย่างยิ่งยวดการให้ทานเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานเบื้องต้นที่จะทำให้เกิดคุณธรรมข้ออื่นๆ ตามมา เมื่อรู้จักการเสียสละและการละความยึดมั่นถือมั่นในตัวเองลงก็จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลอื่นและสังคมมากขึ้น

ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดก ตอนต้นเรื่อง กล่าวถึงพระพุทธเจ้าปรารภซึ่งทานบารมีของพระองค์ว่าเมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์นามว่าพระสี่วิชัยนั้นก็ให้ทานไม่ทรนถึมิในการให้ทาน จึงเป็นเหตุ ให้ตรัสเล่าสี่วิชัยชาดกนี้ขึ้น ผู้แต่งแสดงให้เห็นความมุ่งมั่นในการทำทานของพระสี่วิชัยนั้นมีปรากฏอยู่ตลอดทั้งเรื่อง นับแต่ต้นเรื่อง พระสี่วิชัยก็ให้ทานด้วยวัตถุข้าวของมากมาย และทรงกระทำอย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งขึ้นครองราชย์แล้วก็ให้สร้างโรงทานขึ้น ดังความว่า

“เมื่อนั้นมหาสัตว์เจ้าก็ให้ก่อสร้างศาลาสาลากว่านทาน 6 หลัง ในประตูเวียงทั้งสี่กลางเวียงหลังจิมประตูคุ่มน้อยหลัง 1 ก็จ่ายข้าวของให้ทานแล วันแล 6 แสนคำชู้วันแล แม้นว่าให้ทานแล 6 แสนคำดังอันก็ดี ก็บ่อมิใจได้แล || จูงให้ก่อสร้างศาลากว่านทานในที่ทั้งหลายมากกว่าร้อย แล้วให้ขุดสระโบกขรณีที่

¹⁸ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, 128.

ใกล้กว่าทานผู้หนึ่งคูลัง แล้วก็หื้อปลูกดอกบัวอันมีวรรณะ 5 ประการ แล้ว
ก็หื้อแต่งเครื่องทานทั้งหลายมากนัก ผู้ใดมักขำว่น้ำโภชนะอาหารก็หื้อโภชนะ
อาหารแก่ผู้หนึ่งผู้มักน้ำหวานผู้ใดใครได้เสื้อผ้าก็หื้อเสื้อผ้า ผู้ใดใครได้ขวานก็
หื้อแก่ผู้หนึ่ง ผู้ใดใครได้ที่อยู่ที่นอน ก็หื้อที่อยู่ที่นอนแก่ผู้หนึ่งตามอันมักอันพึงใจ
ผู้ใดใครได้ผู้หญิงก็หื้อหญิงแก่ผู้หนึ่ง ผู้ใดใครได้ผู้ชายก็หื้อผู้ชายแก่ผู้หนึ่ง ผู้ใด
ใครได้เงินค่า ก็หื้อเงินค่าเป็นทานแก่ผู้หนึ่งแล || มหาสัตว์เจ้าก็หื้อคนตีกลอง
ปาวในเวียงทั้งมวลด้วยคำว่่าดังนี้ ผู้ใดมักวัตถุเชิงใดจึงหื้อมาเอาทานเชิงนั้น
ตามใจมักชู้คนเทอะ เมื่อนั้นคนทั้งหลายก็มารับเอาทานอันมากแก่พระ
ยาสีวิชัย ไปบริโภคอยู่กินชู้อันเป็นดังของทิพย์นั้นแล

(9/35/4)-(9/37/2)

การทำทานด้วยการสละทรัพย์สินของ เครื่องใช้ต่างๆ นี้เป็นตัวอย่างของการให้ทานใน
ระดับขั้นพื้นฐานที่ชาวบ้านทั่วไปสามารถกระทำได้ แม้จะไม่สามารถให้ ได้มากเท่ากับพระสี่วิชัยใน
เรื่อง แต่ก็ถือเป็นแนวทางได้ว่า การทำทานด้วยวัตถุสิ่งของนั้น สามารถทำได้หลากหลาย เช่น การ
บริจาคเงินทอง อาหาร เสื้อผ้า ของใช้ การสร้างศาลาที่พัก เป็นต้น

นอกจากการให้วัตถุทานอันเป็นของนอกกายตามที่กล่าวมาแล้วนั้น พระสี่วิชัยก็มีความ
มุ่งมั่นในการให้ทานที่มากกว่าวัตถุ ถึงกับปรารถนาว่าทานที่พระองค์ให้อยู่นั้นนับเป็นวัตถุทานอันเป็น
ของนอกกาย หากแม้มีผู้มาขอวัตถุอันมีภายในตนก็จะให้ ดังความตอนหนึ่งว่า

“มหาสัตว์เจ้าก็บอิมด้วยอันหื้อตามวัตถุอันมีภายในตนนั้นเป็นอันมากใคร
หื้อทาน วัตถุอันมีภายในตนเป็นต้นว่าหูตาแลหัวใจตนทั้งมวลนั้นหั้นแล
ที่นั้นมหัศจรรย์ทั้งหลาย เป็นต้นว่า แผ่นดินไหว ก็เกิดมีมากนักแล”

และในที่สุดพระสี่วิชัยก็ได้ให้วัตถุอันมีภายในตนดังที่ปรารถนาไว้ เมื่อตอนทำเรื่องพระ
อินทร์ได้ลงมาขอเอาบุตรทั้งสองและนางสีไวยกา พระสี่วิชัยไป ดังความว่า

“นางผู้นี้เป็นที่รักแก่เราแลเท่าชีวิตแล **สพพญุตญาณ** อันจักได้ตรัสรู้ยัง
เขยธรรม 5 ประการ คือ **สังขารญะย** **วิการญะย** **ลกขณญะย**
นิพพานญะย **ปญญุตติญะย** นี้เป็นอันรักแก่เรายิ่งนักกว่านางสีไวยกาได้
ร้อยเท่าพันเท่าหมื่นเท่าแสนเท่าแล เหตุตั้งอัน เราจึงหื้อนางเป็นทานแก่ท่าน

แล ครั้นว่ากล่าวแล้วก็ให้นางสีไวยกาเป็นทานแก่อินทสักกพราหมณ์วันนั้น
แลเมื่อนั้นอัศจรรย์ทั้งหลายเป็นต้นว่าแผ่นดินก็ร้องก้องสนั่นหวั่นไหว ก็เกิดมี
มากนักเป็นดังเมื่อที่กุมารทั้ง 2 เป็นทานนั้นแล”

การให้ทานลูกและเมียนี้ นับเป็นทานที่ทำได้ยากเพราะเป็นผู้ที่มีความผูกพันใกล้ชิด
ที่สุด การตัดพระทัยด้วยความกล้าหาญอย่างที่สุดในครั้งนั้นนับเป็นทานสูงสุด ดเทียบได้กับการสละ
ชีวิตของตน

2.2 การมีความกตัญญูตเวท

กตัญญูตเวท หมายถึง ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้ว และตอบแทน¹⁹ คำสอนเรื่องความ
กตัญญูตเวทเป็นคุณธรรมที่สำคัญของการปฏิบัติตนต่อผู้อื่นและสังคม ในวรรณกรรมเรื่องสีวิชัย
ชาดก ผู้แต่งไม่ได้แสดงเรื่องคุณของการมีความกตัญญูตเวทไว้โดยตรง แต่ได้แสดงเป็น นิทาน
อุทาหรณ์แสดงโทษของความอกตัญญูต่อผู้ให้ความช่วยเหลือ ไว้ถึง 2 เรื่อง คือ เรื่องคนชายพินกับ
จระเข้²⁰ และเรื่องนิทานอุทาหรณ์แสดงโทษของความอกตัญญู ในที่นี้จะยกตัวอย่างในเรื่องหลัง
ดังนี้

ในเมืองพาราณสี มีพราวนป่าผู้หนึ่งเข้าป่าล่าสัตว์และได้เอาสุนัขตัวหนึ่งเข้าไปในป่าด้วย
สุนัขตัวนั้นวิ่งไล่กระต่ายไปถึงอาศรมบถ ของมหาพรหมฤาษี แล้วล้มหมดแรงอยู่ที่นั่น ฤาษี สงสาร
จึงให้ข้าวให้น้ำ แล้วเนรมิตสุนัขตัวนั้นให้เป็นละมั่ง ขณะออกไปหากิน ก็ไปพบกับ เสือโคร่ง จึงถูก
เสือโคร่งไล่จะจับกิน จึงวิ่งกลับมาหาฤาษี ฤาษีก็มีใจกรุณาเนรมิตละมั่งให้กลายเป็นเสือโคร่ง วัน
หนึ่งเดินไปป่า พบราชสีห์ตัวหนึ่งเมื่อราชสีห์เห็นเสือโคร่งก็จะจับกินเป็นอาหาร เสือโคร่งนั้นกลัว
ตายจึงวิ่งไปหาฤาษีอีก ฤาษีก็ แปลงเสือโคร่งให้กลายเป็นราชสีห์ วันหนึ่งราชสีห์ตัวนั้นได้เห็นลูก
ราชสีห์ตัวหนึ่งก็มีใจปวิพัตจึงเข้าไปหา ลูกราชสีห์จึงพาไปหาพ่อและแม่ของตน ราชสีห์ตัวพ่อและ
แม่นั้นก็กล่าวว่า ตนจะต้องไปถามตระกูลวงศ์ของราชสีห์ตัวนั้นกับฤาษีดูก่อน ราชสีห์แปลงนั้นก็
กลัวความจะแตกจึงคิดจะไปฆ่าฤาษีเสียเพื่อปิดบังชาติตระกูลของตนเอง เมื่อไปถึงฤาษีสามารถรู้
จิตใจของราชสีห์นั้นได้ จึงคิดว่าสัตว์ตัวนั้นเนรคุณนักไม่รู้จักบุญคุณที่ได้ช่วยเหลือ จึงได้เนรมิตให้
กลับกลายเป็นสุนัขดังเดิม สุนัขตัวนั้นอายมากก็หนีเข้าไปสู่ป่าใหญ่แล้วก็ตายในป่านั้นเอง

ชะตากรรมของ สุนัขในนิทานอุทาหรณ์ที่ยกมา แสดงให้ผู้อ่านเห็นโทษของความ
อกตัญญู และจะทำให้ผู้อ่านเกิดความเกรงกลัวต่อโทษที่จะเกิดขึ้นเมื่อประพฤติกตัญญู

¹⁹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, 2.

²⁰ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 3 หน้า 63

2.3 การมีความสามัคคี

ความสามัคคี คือ ความพร้อมเพรียง ความปรองดองร่วมมือร่วมใจกันทำ การอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น ความสามัคคีนับเป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญสำหรับการอยู่ร่วมกัน ในวรรณกรรมเรื่องสิริชัยชาดก ได้กล่าวถึงอุทาหรณ์แสดงโทษของการทะเลาะวิวาท แยกความสามัคคี ไว้ดังนี้

มีเสือโคร่งเผ่าตัวหนึ่งเป็นใหญ่ในป่า วันหนึ่ง เสือโคร่งอยากจะกิน เนื้อของสัตว์ต่างๆ เป็นอาหาร จึงออกอุบายเรียกสัตว์ทั้งหลายมาชุมนุมแล้วบอกว่า ขณะนี้ตนก็แก่ชรามากแล้ว ไม่สามารถจะรักษาฝูงสัตว์ทั้งหลายได้ จึงคิดว่าจะอยู่จำศีล อยู่ในถ้ำผู้เดียว ให้หาผู้ปกครองดูแลตัวใหม่แทน เหล่าสัตว์ทั้งหลายก็เห็นตามนั้น และให้กันตัวหนึ่งเป็นพระยา แต่หากมีเรื่องราวทะเลาะกันเมื่อใดก็พาไปให้เสือโคร่งเป็นผู้พิจารณา อยู่มาวันหนึ่งมีกระต่ายตัวหนึ่ง อาศัยอยู่ที่จอมปลวก ขณะที่กระต่ายตัวนั้นไปกินอาหาร ที่อื่นนกกกระทาก็เข้ามาอยู่ที่จอมปลวกนั้น เมื่อกระต่ายกลับมาพบนกกกระทา มาจับอยู่ที่จอมปลวกนั้น จึงเกิดทะเลาะกันขึ้น แล้วพากันไปหาเสือโคร่งเผ่าให้ช่วยตัดสินความ เสือโคร่งเผ่าต้องการกินสัตว์ทั้งสองตัวนั้น จึงบอกว่าหูของตนนั้นไม่ค่อยได้ยินให้เข้ามาพูดใกล้ๆ เมื่อทั้งสองเข้าไปใกล้ ก็จับทั้งกระต่ายและนกกกระทากินเป็นอาหาร แต่นั้นมาเมื่อใด สัตว์ทะเลาะกันแล้วพากันไปหาเสือโคร่ง เมื่อนั้นก็ต้องตกเป็นอาหารของเสือโคร่งในที่สุด

การขาดความสามัคคี ทะเลาะเบาะแว้งกัน ของสัตว์ทั้งหลายในนิทานอุทาหรณ์ที่ยกมาเล่า ทำให้สัตว์เหล่านั้นต้องถึงแก่ความตาย ตกเป็นอาหารของ เสือโคร่งเผ่า เป็นคำสอนที่แสดงให้ผู้อ่านเห็นโทษของการทะเลาะวิวาทและแยกความสามัคคีกันในหมู่คณะ ที่สุดแล้วก็จะนำหายนะ มาสู่ตนเองและคนในสังคมได้

3. หลักในการครองเรือน

การครองเรือนนับว่าเป็นเรื่องสำคัญของคนในสังคม เพราะครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคม ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสิริชัยชาดกพบสาระคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการครองเรือน ได้แก่ หลักปฏิบัติในการเป็นภรรยาที่ดี ซึ่งได้แก่ การร่วมทุกข์ร่วมสุขกับสามี ดูแลปฏิบัติสามีและพ่อแม่ของสามี

ความตอนหนึ่งกล่าวถึงตอนที่ พระยาอหิชาจวิงโส และนางวิมลลาเทวี ส่งปุโรหิตมาถาม สุณิสาวัตรหรือ วัตรปฏิบัติแห่งหญิงสะใภ้ แก่นางสีไวยกา นางสีไวยกาได้ตอบไปว่า วัตรอันนั้น มี 10 ข้อ ได้แก่ 1. ไฟในไม่ให้นำออก 2. ไฟนอกไม่ให้นำเข้า 3. ให้เฉพาะผู้ที่ให้ 4. อย่าให้ผู้ที่ไม่ให้ 5. ให้ทั้งผู้ที่ให้และไม่ให้ 6. จงนั่งฟังด้วยความ สุข 7. จงรับประทานด้วยความสุข 8. จงนอนด้วยความสุข 9. จงดูแลไฟให้ดี 10. จงเคารพเทวดาประจำครอบครัว ดังความว่า

“อันว่าวัตรปฏิบัติคำสอนสิบอันนั้นเป็นปัญหาสิบอันแล อัน 1 ว่าไฟหากลูก
ภายในอย่าได้นำเอาไปภายนอกอัน 1 ไฟหากลูกภายนอกอย่าได้นำเข้ามา
ภายในเป็น 2 ฟิงหื้อแก่ผู้หื้อได้สิ่งเดียวเป็น 3 บ่ฟิงหื้อแก่ผู้หื้อบ่ได้เป็น 4 ฟิง
หื้อแก่ผู้หื้อได้ก็ดีได้แก่ผู้หื้อบ่ได้ก็ดีเป็น 5 ฟิงนุ่งหื้อเป็นสุขเป็น 6 ฟิงนอนหื้อ
เป็นสุขเป็น 7 ฟิงกินหื้อเป็นสุขเป็น 8 อันว่าไฟก็ฟิงจำเรญบุชชาเป็น 9 เทวดา
ภายในก็ฟิงไหวเป็นถ้วน 10”

(4/11/1)-(4/11/3)

ปุโรหิตถามต่อว่าวัตรแต่ละข้อนั้นมีความหมายว่าอย่างไร นางสีไวยกาก็ได้ให้
ความหมาย ไว้ว่า

1. ไฟในไม่ให้นำออก คือ เมื่อสะเกไฟเห็นโทษของสามีและบิดามารดาของสามีแล้ว ให้
เก็บไว้ในใจไม่ควรนำไปบอกเล่าผู้อื่นนอกบ้าน
2. ไฟนอกไม่ให้นำเข้า คือ เมื่อได้ยินว่าผู้อื่นพูดถึงบิดามารดาของสามีในทางไม่ดี ก็ไม่
นำมาเล่าต่อในบ้านเรือนของตน
3. ควรให้แก่ผู้ให้ คือ ควรให้กับคนที่เยี่ยมของแล้วนำมาคืน
4. ไม่ควรให้แก่ผู้ที่ไม่ให้ คือ ผู้ที่มาเยี่ยมข้าวของไปแล้วไม่นำมาคืนก็ไม่ควรให้
5. ควรให้แก่ผู้ให้และไม่ให้ คือ ควรให้ความช่วยเหลือแก่ญาติมิตรผู้ที่ต้องการความ
ช่วยเหลือ โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน
6. จงนุ่งให้เป็นสุข คือ เมื่อเห็นบิดามารดาของสามีมา ครยขึ้นรับก่อนแล้วจึงมานั่งอยู่
7. จงกินให้เป็นสุข คือ ไม่ควรกินกินบิดามารดาของสามีและสามีของตน
8. จงนอนให้เป็นสุข คือ ไม่ควรนอนก่อนบิดามารดาของสามี และสามี ควรกระทำสิ่ง
ต่างๆ ให้เรียบร้อย เป็นต้นว่า ปีบนวคให้สามี
9. จงบูชาไฟ คือ ควรให้ความเอาใจใส่ดูแลบิดามารดาของสามี ประดุจกองไฟ
10. จงเคารพเทวดาภายใน คือ กระทำความเคารพบิดามารดาของสามีดุจเคารพ
เทวดา ดังความต่อไปนี้

“ดูราท่านพรหมณ์วัตรสิบจำพวกนี้ชื่อว่า สุณิสาววัตรแล เป็นปัญหาไปแจ้ง
เทอะ ท่านพรหมณ์ก็ถามหื้อแจ้งจึงกล่าววว่า ดูราแม่เทวี อันว่าไฟภายในบ่
ฟิงนำไปภายนอกนั้นจักได้อันใดชา นางกล่าววว่าแท้แล อันว่านางผู้เป็น
ลูกสะเกไฟท่านนั้น เห็ นยังโทษพ่อผัวแม่ผัวแลผัวแห่งตนเท่าดีไว้ในใจที่นั่นสิ่ง

เดียว อย่าได้เล่าได้จาที่อื่น อันนี้ชื่อว่า ไฟภายในบ่พึ่งเอาไปภายนอกเป็นฉัน
 นี้แล || พรหมณ์ถามว่า ไฟภายนอกบ่พึ่งเอาเข้าเมื่อในนั้น จักได้อันใดชา
 นางกล่าวว่าดูราพรหมณ์ คนฝูงใดอันอยู่ในที่ไกลเรือนผัวตน กล่าวโทษแห่ง
 พ่อผัวแม่ผัวตน ดังอันแล้ว อย่าได้นำเอาโทษแห่งคนทั้งหลายฝูงนั้นมาบอก
 แก่พ่อผัวแม่ผัวแลผัวตน ว่าคนผู้มีชื่อว่าฉันนี้ ถ้าโทษแห่งเราว่าฉันนี้ ว่าอันก็
 อย่าได้บอกกล่าวสักอันเทอะ อันนี้ชื่อว่าไฟภายในบ่พึ่งนำเอามาภายในแล
 || พรหมณ์ว่าอัน พึ่งหื้อแก่ผู้ได้สิ่งเดียวนั้นจักได้อันใดชา นางว่าดูรา
 พรหมณ์ คนทั้งหลายฝูงใดมากู้มาเยี่ยมเอาข่าวของว่านานประมาณเท่านั้น
 จักหื้อชะแล ว่าอันแล้วเมื่อลุนถึงคำผัดอันนั้น ก็เอามาหื้อแก่ตั้งอันก็จึ่งพึ่งหื้อ
 แล || อันนี้ว่าพึ่งหื้อแก่ผู้ได้นั้นแล || พรหมณ์ว่า บุคคลบ่พึ่งหื้อแก่ผู้บ่หื้อนั้น
 เป็นสันใดชา นางกล่าวว่าคนทั้งหลายฝูงใด มากู้มาเยี่ยมข่าวของไปจาก..เยยะ
 คำว่านานประมาณปุนนั้นเข้าจักเอามาหื้อชะแล ว่าอันแล้วแล เมื่อภายลุนถึง
 กาลปุนนั้นคือยามผัดนั้น พ้อยบ่หื้อตั้งอัน บุคคลผู้มีปัญญาบ่พึ่งหื้อข่าวของ
 แห่งตนแก่คนฝูงนั้นแล || อันนี้ว่าบ่พึ่งหื้อแก่ผู้บ่หื้อแลประการ 1 บุคคล คือ
 คนผู้หญิงก็ดี คนผู้ชายก็ดี พึ่งแก่ผู้อื่นหื้อก็ดี บ่หื้อก็ดี ว่าอันจักได้อันใดชา
 นางกล่าวว่า ในเมื่อญาติพี่น้อง มิตรสหายก็ดี แลถึงเชิงอันมากู้มาเยี่ยมเอาข่าว
 ของแห่งตนตั้งอันแล เขาฝูงนั้นแลยังอาจจักแทนได้ก็ดี อย่าว่าถา ควรหื้อ
 แห่งพี่น้องมิตรสหายผู้นั้นแล อันนี้ชื่อว่าพึ่งหื้อแก่ผู้หื้อก็ดีบ่หื้อก็ดีว่าอันนั้นแล
 ลูกสะใภ้พึ่งนั่งเป็นสุขว่าอันจักได้อันใดชา นางกล่าวว่า นางผู้เป็นลูกสะใภ้
 ท่านนี้ หั้นพ่อผัวแลแม่ผัวแห่งตน พึ่งไปแต่งหื้อแก่พ่อผัว แม่ผัวแลผัวตนก่อน
 แล้วจึงมานั่งอยู่ ได้ชื่อว่านั่งเป็นสุขแล ลูกสะใภ้ พึ่งกินหื้อเป็นสุขดังฤชา
 นางกล่าวว่าพึ่งรู้ยังอันใดชา บ่ได้ยังอาหารพ่อผัวแลมาแต่งหื้อพ่อผัวแม่ผัว
 กินก่อนแล้วจึงควรกินเมื่อภายลุน อันนี้ชื่อว่ากินเป็นสุขแล ผู้เป็นลูกสะใภ้ พึ่ง
 นอนหื้อเป็นสุขว่าอันมีดังถานนั้นชา นางว่าผิผู้เป็นลูกสะใภ้ท่าน เมื่อจักนอนบ่
 พึ่งนอนก่อนพ่อผัวแม่ผัวแลผัวแห่งตน พึ่งกระทำวัตรอันใหญ่อันน้อยเป็นต้น
 ว่าบิบัติพื้นดินมือแห่งผัวตนจึงจักนอนลุนแล อันนี้ชื่อว่า พึ่งนอนหื้อเป็นสุข
 แล อันนี้ชื่อว่า พึ่งนอนหื้อเป็นสุขแล ปุโรหิตถามว่า ไฟอันลูกสะใภ้ พึ่งบูชา
 นั้นเป็นดังถานนั้นชา นางผู้เป็นลูกสะใภ้พึ่งกระทำยังพ่อผัวแม่ผัวแลผัวตนเป็น
 ดังกองไฟอันใหญ่พึ่งจำเรณูอุปฐาก เป็นต้นว่า อบน้ำ อาบน้ำ หาบน้ำ รดพ่อ

แม่แม่แล้วแต่นั่นแหละ อันนี้ชื่อว่า ลูกสะใภ้พึ่งจำเริญไฟแล บูโรหิตพราหมณ์
กล่าวว่ ข้าแห่งนางเทวีเป็นเจ้า อันว่า เทวดาภายในลูกสะใภ้พึ่งไหว้มีดังฤ
นั้นชา นางสีไวยกกล่าวว่ดูร่าท่านอาจารย์ นางผู้ลูกสะใภ้ท่านนี้ พึ่ง
กระทำพ่อแล้ว แม่แล้ว แต่ว่ตนเป็นเทวดาแล้วไหว้ควรรูชาแล อันนี้ชื่อว่า
เทวดาภายในลูกสะใภ้พึ่งไหว้แล”

(4/11/4)-(4/15-2)

คำสอนเรื่องวัตรปฏิบัติแห่งลูกสะใภ้ 10 ประการนี้ จัดว่เป็นคำสอนสำหรับผู้เป็น
ภรรยาโดยตรงเพราะมีจุดมุ่งหมายกำหนดหน้าที่ไว้ชัดเจนว่ ผู้เป็นภรรยาพึ่งกระทำหรือไม่พึ่ง
กระทำสิ่งต่าง ๆ ต่อสามีและบิดามารดาของสามี ตลอดจนญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงด้วย

4. หลักในการปกครอง

ในสมัยสุโขทัย พบว่มีหลักที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติของผู้ปกครอง 3 หมวด คือ จักรวรรดิวัตร
สังคหวัดถุ และทศพิธราชธรรม หลักการทั้งสามหมวดได้รับการยอมรับเป็นระบบธรรมเพื่อการ
ปกครองของพระมหากษัตริย์ไทยมาตลอดตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึง พ.ศ. 2475 และแม้ในปัจจุบันก็
ยังยึดถือทศพิธราชธรรมว่เป็นหลักธรรมที่สำคัญของพระมหากษัตริย์ รวม ทั้งมีการประยุกต์ให้
เป็นหลักธรรมสำหรับผู้ทำหน้าที่ปกครองบริหารงานในระดับต่าง ๆ ด้วย²¹

ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดก พบหลักในการปกครอง คือ ทศพิธราชธรรม และ
อภิธานิธรรม 7 ดังจะอธิบายต่อไปนี้

ราชธรรม หรือทศพิธราชธรรม หมายถึง ธรรมสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน คุณสมบัติของ
นักปกครองที่ดี สามารถปกครองแผ่นดินโดยธรรม และยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ประชาชน จนเกิด
ความชื่นชมยินดี²² ประกอบด้วย

1. ทาน การให้ทรัพย์สินสิ่งของ
2. ศีล ประพฤติดีงาม
3. ปริจาคะ ความเสียสละ

²¹ สุภาพรรณ ณ บางช้าง, พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อน
เปลี่ยนแปลงการปกครอง (สถาบันไทยคดีศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), 173-174.

²² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, 340.

4. อาชชวะ ความซื่อตรง
5. มัททวะ ความอ่อนโยน
6. ตบะ ความทรงเดชเผากิเลสตัณหา
7. อักโกธะ ความไม่กริ้วโกรธ
8. อวิหิงสา ความไม่ข่มเหงเบียดเบียน
9. ชันติ ความอดทนเข้มแข็งไม่ห่อถอย
10. อวิโรธนะ ความไม่คลาดธรรม

ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีวิชัยชาดก พระสรีวิชัยเป็นพระราชาก็ครอวยราชสมบัติด้วยชอบธรรมตามราชธรรมสิบประการ ดังความว่า

“แรกแต่นั้นเมื่อน้ำมหาสัตว์เจ้าก็เสวยราชสมบัติด้วยชอบทศราชธรรมสิบประการแล ราชธรรมสิบประการนี้ผู้งใดชา ราชธรรมสิบประการนั้นบุคคลผู้มีปัญญาพึงรู้ด้วยประการดังกล่าวเมื่อน้ำนี้เทอะ ทาน คือว่าหื้อทานบิชาดศีลอัน 1 ย่อมรักษาศีล 5 บิชาดอัน 1 ย่อมหื้อบัจจยทั้ง 4 เป็นทานอัน 1 บิโลกร้าย จาสะหาว อันเทียรยอม ยำแยงผู้งอาลุจาว อัน 1 เทียรยอมจำศีลแปด วันอุโบสถศีลหลวง อัน 1 บิبيبเบียนหมู่ไพร่ฟ้า มีหัวใจแห่งดำอัน 1 บิมีใจโกรธา ความเคียดอันบู้รู้ตั้นถั อยเคียด ตริไฝธรรมสิบประการนี้ได้ซื่อว่าชอบทศราชธรรมแล”

(4/18/2)-(4/19/1)

หลักธรรมที่ใช้ในการปกครองอีกประการหนึ่ง ที่พบในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีวิชัยชาดก คือ หลักอภิธานียธรรม 7 หมายถึง ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม ธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อมเป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว²³ ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีวิชัยชาดก กล่าวถึงความตอนหนึ่งที่พระสรีวิชัยตรัสสั่งสอนเหล่าท้าวพระยาทั้งหลายให้ใช้หลักอภิธานียธรรม 7 ในการปกครองบ้านเมือง สรุปความได้ว่า

1. ให้หมั่นประชุมกันอยู่เสมอ
2. พร้อมเพรียงกันไปประชุม และเมื่อเลิกประชุมก็เลิกพร้อมกัน

²³ เรื่องเดียวกัน, 497.

3. กระทำกิจอันควรทำพร้อมกัน
4. ไม่เรียกเก็บภาษีในกรณีที่ไม่เคยเก็บภาษีนี้มาแต่ก่อน
5. ไม่ตั้งกฎหมายขึ้นมาใหม่ให้ใช้กฎหมายที่มีอยู่เดิม
6. ให้เก็บภาษีอันควรเก็บได้ตามประเพณี
7. หากจับผู้ร้ายได้แล้วไม่พิจารณาดูให้ถี่ถ้วนก่อนแล้วตัดสินให้ฆ่าเสียถือว่าไม่ถูกต้อง

ตามโบราณธรรม ดังความว่า

“ในกาลเมื่อนั้นส่วนว่ามหาสัตว์เจ้า ก็กับเป็นในอธิปไตยธรรมทั้งหลาย 7 จำพวก ยังคนทั้งหลาย เจ้าก็หื้อถือเอาอธิปไตยธรรมทั้งหลาย 7 จำพวก อธิปไตยธรรมทั้งหลาย 7 จำพวกนั้นฝูงใดชา || **อภิณห สนิมาตโห สนติ ปาตพุลานิ** || อธิปไตยธรรมทั้งหลาย 7 จำพวกนี้ คือว่า หมู่มุมนุมกัน ไป ประชุมชุมนุมกันก็มี มากนัก อัน 1 คนทั้งหลายก็พร้อมเพรียงกัน ไป ประชุม ชุมนุมแล้ว เมื่อจักลุกหนีก็พร้อมกันเป็น 2 กระทำกิจอันควรก็พร้อมกัน อภิ - หาณียธรรมกระทำอันเป็น 3 แล อำมาตย์ทั้งหลายได้ยินข่าวสารอันใด ดังอัน ก็ใช้ยังรพัสกุลเสนาโยธาทั้งหลายแต่ที่นั่นหื้ออย่าก็กำจัดยังฝูงข้าศึกเสียแล้ว || แม้ใจทั้งหลายก็แตกพ่ายแล้ว แล่นหนีด้วยคำว่า บัดนี้พระยา ทั้งหลายหาประมาทไม่ได้แล เราทั้งหลายบ่เพี อัจจจรเดินไปเป็นหมู่เป็นคู่กัน ได้แล กริยาอันจำเริญ ก็ยอมมีแก่ท้าวพระยาทั้งหลายด้วยประการสนี่แล || **สมเค สนิปตนะเตนาม เภริ สหิ สุตวาต ขเนเววสนติ ปนุโตสมคคา** || เมื่อผู้เป็นใหญ่ทั้งหลายเป็นต้นว่าอำมาตย์แลปุโรหิตจักไปชุมนุมพร้อมเพรียง กัน ครั้นได้ยินเสียงกองชัยเกรวี่ตีปาวก็ไปพร้อมกันในขณะบัดเดียนั้น กิจอัน ใดพึงกระทำแลมีดังอัน ก็พร้อมกันกระทำกิจการอันนั้นหื้อแล้วแท้แล เมื่อ กิจการอันนั้น พึงกระทำแล้วนั้น แม้พอกดีก็บ่หนีก่อนคนทั้งหลายพร้อม กันที่ 1 ที่เดียวหนีเมื่อแล กระทำเป็นสนี่ได้ชื่อ ว่า **สมคคาฐุนติ** แลว่าลุก พร้อมกันแล ในเมื่อกิจกรรมอันพึงกระทำแลมีแห่งท้าวพระยาอมาตย์ผู้ใดผู้ 1 ดังอัน อันว่าอมาตย์ทั่วมวลก็พร้อมกันแล้วกระทำการอันนั้นหื้อแล้วดังอันนี้ ได้ชื่อ ว่า **สมคคากรินติ** ว่ากระทำยังกิจพร้อมกันแล || อมาตย์ทั้งหลายบ่เอา มายังสินไหมอันบ่ได้กระทำแต่ก่อนก็ดี อันใดกระทำแล้วก็ดีประการ 1 บ่หื้อ เอมายังส่วยไรอันบ่หื้อ ว่างได้ตามประเพณี อัน นี้ได้ชื่อ ว่า **อปญุตต นปญา เปนติ** ว่าบ่ตั้งไว้ยังอาชญาอันท้าว พระยาบ่ตั้งไว้แต่ก่อนแล ประการ 1 บ่หื้อ

นำเอาซึ่งส่วยไรอันห้ ำงได้ตามประเวณีพ้ อยหื้อขาดเสี่ยอันนี้ ได้ชื่อว่
ปญตตสมุจจิทนต์ิ ว่าตัดเสี่ยยังอาชญาอันบัญญัติไว้แล || ประการ 1 หื้อ
นำเอามาซึ่งส่วยไร อันห้้างตามประเวณีแต่ก่อนบหื้อขาดเสี่ย อันนี้ได้ชื่อว่
ปญตตํ นมุจจนทนต์ิ วายิ ตัดเสี่ยยังอาชญาอันตั้งไว้แต่ก่อนแล || ประการ
1 ได้เมื่อโจรทั้งหลายอันราชบุรีสหากนำมาสำแดง แก่ผู้เป็นใหญ่บพิจารณา
ดูหื้อแจ่งก่อนแล ธิบหื้อเจียงยัง **เสชตติ** คือว่ ฆ่าเสี่ยดังอันอันนี้ ได้ชื่อว่กับ
ตามโบราณธรรม แล ในเมื่ออำมาตย์ทั้งหลายตั้งไว้ยังอาชญา ท้าวพระยาบ
ตั้งไว้้นฝูงคนทั้งหลายรำ ฟิงว่ เราทั้งหลายนี้ อันส่วยไรหากบิ บเปียนหื้อ
ลำบากมากน้กแล บุคคลผู้ใดจักอยู่เลี้ยงยังชีวิตในบ้านเมืองแห่งท้าวพระยา
ฝูงนี้ไคชา ว่าอันแล้วกัหนี ไปสูบ้านชอกนอกอาณาเป็นโจรแลเป็นสหายโจร
ครุบยังชนบทเมืองนอก แล อัน 1 ในเมื่ออำมาตย์ทั้งหลายตัดเสี่ยยังส่วยไร
อันห้้างมีแต่ก่อน อันท้าวพระยาหากตั้งไว้แต่ก่อน ก็บเอายังส่วยไรทั้งหลาย
อันมาตามประเวณี ครันส่วยไรถอยเสี่ยดังอัน หมู่พลนิกายทั้งหลายเป็นต้น
ว่ เสนานายช้าง นายม้า แลนางเรื่อนหลวงทั้งหลาย เขาบได้รางวัลตามแต่
ก่อนก็ถอยจากกำล้ง เขาฝูงนั้นก็ลวดบอดในราชสงค รามแลบอดจำเริญเจ้า
แห่งตนได้แล อันคนทั้งหลายฝูงอยู่ในเมืองแห่งท้าวพระยาทั้งหลายอันบตาม
โบราณธรรม นั้นเขาก็เคียดมากน้กแล้ว ก็หื้อไปสูปัจจันตบ้านเมืองนอก เป็น
โจรครุบชาว บ้านนอกดังอัน กริยาอันถอยเสี่ย เทียรยอมมีแห่งท้าวพระยา
ทั้งหลายด้วยประการฉนี้แล || **อปญตตํ นปญา เปนุโต นตนา นา** ในเมื่อ
ท้าวพระยาทั้งหลายบตั้งไว้ยังอาชญาอันบได้บัญญัติ บตั้งไว้แต่ก่อนแล || มี
ดังอัน คนทั้งหลายเทียรยอมยินดีด้วยค่วว่ ท้าวพระยาท้ ึ่งหลายกระทำ
อาชญาอันตามประเวณีแต่ก่อนแล || ว่าอันเขาก็สัมฤทธิ์หื้อ ้อแล้วยังกิจการ
ทั้งหลายมีต้นว่เยี้ยะไรให้เนา กระทำค้ำขายกันตามสุขแล|| อัน 1 ในเมื่อท้าว
พระยาบตรัสเสี่ยยังอาชญาอันใดตั้งไว้แต่ก่อนเอาส่วยไรแลสินใหม่ อันมา
ตามประเวณีแต่ก่อนแล ดังอัน ส่วยไรก็เทียรยอมจำเริญแล แรกแต่นั้น ไป
ภายหลัง อันว่าฝูงนิกายทั้งหลาย เป็นต้นว่านายช้าง นายม้า แลนางเรื่อน
หลวง เขาก็ได้รางวัลอันเคยได้แต่ก่อนดังอัน เขาก็ประกอบด้วยกำล้งตน ก็
อดในที่รบศึกแล อดในอันอุปฐากแก่เจ้าแห่งตนแล || ส่วนคนทั้งหลายก็บติ
ท้าวพระยาทั้งหลายอันบตามประเวณีธรรมค้ำสอน ท้าวพระยาทั้งหลาย

กระทำตามประเพณีธรรมเนียมแล้ว ว่าอันครั้นทำว พระยาชอบธรรมสันนี้ ฝูงเป็น
เสนาบดีแลอุปราช ก็พิจารณาดูจารีต อันเป็นโบราณด้วยตนแล้ว ลวดหา
ประมาทไม่ได้ด้วยคำว่าราชทัณฑ์สิ้นใหม่แลคำตอบมีแก่กันแล”

(4/21/2) - (4/26/3)

นอกจากนี้ ในเรื่องยังได้กล่าวถึงความตอนที่พระสวี่ชัยกล่าวถึงกลุ่มคนทั้งหลาย 10
จำพวกที่มีความสำคัญกับบ้านเมือง ได้แก่

1. ปูนเมือง คือ พ่อค้า ผู้ค้าขายเลี้ยงบ้านเลี้ยงเมือง
2. ตงเมือง คือ ไพร่ฟ้าทั่วไป
3. เสาเมือง คือ มหาเศรษฐีทั้งหลาย ผู้ค้าจุนบ้านเมือง
4. ขวานเมือง คือ หมิ่นกว่านผู้ตัดสินคดีความ
5. ดุลเมือง คือ สมณพราหมณ์อยู่ในคำสอนของพระพุทธเจ้าขึ้นเที่ยงตรงนักเป็นดังตาชั่ง
6. ตาเมือง คือ นักปราชญ์ผู้มีปัญญา
7. ไม้ไต้เมือง คือ ครูอาจารย์ผู้รู้หนังสือ
8. สายสะเอ้งเมือง คือ หมิ่นด่านผู้รักษาหัวเมือง
9. ทุงเมือง คือ แม่กำลังหมายถึงหญิงโสเภณี
10. สัตว์เมือง คือ โยธาหาญทั้งหลาย

ดังความว่า

“ในกาลเมื่อนั้นมหาสัตว์เจ้าบกำจัดบเบียนคนทั้งหลายสืบจำพวกฝูงนั้น คือ
ว่าปูนเมือง ตงเมือง เสาเมือง ขวาน เมือง ดุนเมือง ตาเมือง ไม้ไต้เมือง
สายสะเอ้งเมือง ทุงเมือง สัตว์เมือง มหาสัตว์เจ้าบเบียนหื้อ ชัดใจเขาสักคน
แล|| อันว่าบุคคลสืบจำพวกนั้นได้ฝูงใดชา ว่าอันปูนเมืองได้พ่อค้า ขายเลี้ยง
บ้านเลี้ยงเมืองนั้นแล ตง เมืองนั้นได้ไพร่เมือง คือว่าคนทั้งหลายฝูงกระทำ
การเมื่อนั้นแล เสาเมืองได้มหาเศรษฐีทั้งหลายอันค้าบ้านค้าเมืองนั้น ขวาน
เมืองนั้นได้หมิ่นกว่านอันพิจารณาคุณแล โทษแห่งเขาอันผิดกันนั้นแล ดุน
เมืองนั้นได้มันเสมอนักได้ชาวเจ้าสมณพราหมณ์ทั้งหลาย อันอยู่ในคำสอน
พระเจ้าอันเสมอนักเป็นดังดูลนั้นแล อันว่าตาเมืองนั้นได้นักปราชญ์ทั้งหลาย
ฝูงมีปัญญานั้นแล ไม้ไต้เมืองนั้นได้นายหนังสืออาจารย์ทั้งหลายอันรู้ธรรม

สายสะเอ้งเมืองนั้นได้หมื่นด่าน อันรักษาหัวด่านบ้านเมืองปัจจุันตที่นั่นแล||
 ทุงเมืองนั้นได้นางเพศยาแม่กำลั้งอันขัดเกลาเอาผิวอยู่นั้นแล สัตว์เมืองก็ได้
 โยธาหาญทั้งหลายแล|| กล่าววดีตฤสิบอันก็แล้วเท่านี้ก่อนแล”

(4/33/1)-(4/34/1)

หลักธรรมที่ยกมาข้างต้น เป็นหลักธรรมสำหรับผู้ปกครองในระดับผู้นำหรือหัวหน้า
 ตลอดจนคนทุกระดับชั้นในสังคม พึงยึดถือปฏิบัติ ให้ตระหนักถึงสิ่งที่เป็นคุณและเป็นโทษ ควรทำ
 และไม่ควรทำ โดยใช้ปัญญาในการคิดพิจารณาไตร่ตรองดูอย่างมีเหตุผล ให้สามารถนำหลักธรรม
 เหล่านั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของตนเอง รู้หน้าที่ในการปฏิบัติต่อผู้อื่น อันจะ
 นำมาซึ่งความสงบสุขของคนในสังคมต่อไป

ค่านิยม

ค่านิยม หมายถึง สิ่งที่คนสนใจปรารถนาจะเป็น บุญช่ายก่องและมีความสุขที่จะได้เห็น
 ได้ฟัง ได้เป็นเจ้าของ ค่านิยมของสังคมจึงเป็นวิถีของการจัดรูปความประพฤติที่มีความหมายต่อ
 บุคคล และเป็นแบบฉบับความคิดที่ฝังแน่นสำหรับยึดถือในการปฏิบัติของคนในสังคม ²⁴

วรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยขาดกสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยม ดังต่อไปนี้

1. การยกย่องสถาบันกษัตริย์
2. ค่านิยมเรื่องการให้ความเคารพแก่ผู้ใหญ่
3. ค่านิยมเรื่องของสตรี

1. การยกย่องสถาบันกษัตริย์

กษัตริย์ คือผู้ครองเมือง ทำหน้าที่ปกครองดูแลอาณาจักรและราษฎร ในสังคมไทย
 กษัตริย์ได้รับการยกย่องว่าเหนือกว่าผู้อื่นนับตั้งแต่ชาติกำเนิด การศึกษา ฐานะ รวมถึงบุญบารมี
 ด้วย ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยขาดก มีตัวละครสำคัญในเรื่องที่มีสถานะเป็นกษัตริย์อยู่ 3
 องค์คือ พระสี่วิชัย พระยาสิวีราชู และพระยาอาทิตย์จังได กษัตริย์ทั้ง 3 องค์ นั้นเป็นนักปกครองที่มี
 ความสามารถ มีคุณธรรมเป็นที่ตั้ง และเป็นที่รักของประชาชน

²⁴ ธวัช ปุณโณธก, วิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงเปรียบเทียบ (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
 รามคำแหง, 2540), 12-15.

พระสวี่ชัยซึ่งเป็นตัวละครเอกของเรื่อง มี สถานะเป็นพระโพธิสัตว์ที่จุติจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ลงมาเกิดเป็นโอรสกษัตริย์ เป็นผู้มีลักษณะงาม เมื่อประสูตินั้นก็มีท้าวพระยาต่างเมือง นำบรรณาการมาถวายมากมาย เป็นผู้มีการศึกษา และเป็นที่รักของชาวเมือง ดังความว่า

“ในกาลนั้น โพธิสัตว์เจ้าก็จุติจากดาวดึงส์วรรคเทวโลกมาเอาปฏิสนธิในท้องแห่งนางวิมลาทวีหั้นแล ในเมื่อนางเทวีทรงครรภ์ครบเดือนแล้วนางก็ประสูติได้ลูกชายผู้ 1 มีวรรณะงามเป็นดั่งคำแล... แรกแต่อันมาเอาปฏิสนธิแห่งโพธิสัตว์เจ้านั้นประมาณส่วยไรมีมากนักแก่พระยาหั้นแล อันว่าบรรณาการของฝากก็มามากนักแก่พระยาแต่ทิศทั้งมวลแล ในอันจักเอาชื่อแห่งโพธิสัตว์เจ้านั้นพระยาสิวีราชูก็ใช้หื้อของฝากมามากนักด้วยบุญสมภารแห่งโพธิสัตว์เจ้าหั้นแล เหตุตั้งอันพระยาตนพ่อกะทำยังของฝากอันนั้นเป็นนิमितแล้วใส่ชื่อมหาสัตว์เจ้าว่า สวี่ชัยกุมารแล ส่วนว่าโพธิสัตว์เจ้าก็จำเจริญใหญ่มาด้วยปีวัน คั้นทั้งหลายด้วยบริวารมากนัก ในเมื่อจำเจริญใหญ่มาได้ 16 เข้าก็ถึงเชิงอันจบเพททั้งมวล...มหาสัตว์เจ้าก็สังคหะยังคนทั้งหลายอันมากนักด้วยวัตถุ 4 ประการมีต้นว่าหื้อทานแล เหตุตั้งอันมหาสัตว์เจ้าก็เป็นที่รักจำเจริญใจแก่ชาว เมืองทั้งมวลแล”

(1/8/1-1/11/1)

2. ค่านิยมเรื่องการให้ความเคารพแก่ผู้ใหญ่

สังคมไทยเราเป็นสังคมที่ให้ความเคารพแก่ผู้ใหญ่ เป็นการแสดงความนอบน้อมแก่ผู้มีอาวุโสกว่า ในวรรณกรรมเรื่องสวี่ชัยชาดก มีความตอนหนึ่งกล่าวถึงภายหลัง จากเสร็จสิ้นสงครามระหว่างพระยาสิวีราชูและพระสวี่ชัยแล้ว พระยาสิวีชัยก็ได้นำเหล่าเสนาอำมาตย์ คหบดี และพ่อค้าทั้งหลาย เสด็จออกจากเวียงวิเทนคร เพื่อเข้าไปยังที่ประทับของพระยาสิวีราชู พระสวี่ชัยก็ให้พระยาสิวีราชูตามประเพณี แล้วก็นั่งอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าพระยาสิวีราชู จากนั้น พระสวี่ชัยก็เชิญพระยาสิวีราชู และท้าวพระยาทั้งหลายเข้าสู่เมืองวิเทหะ เมื่อถึงที่ประทับในเมืองวิเทหะ พระสวี่ชัยก็นั่งในระดับต่ำกว่าพระยาอาทิจจวงโสและพระยาสิวีราชู ส่วนท้าวพระยาทั้งหลายก็นั่งในระดับรองลงไป ดังความว่า

“เมื่อนั้นมหาสัตว์เจ้าคือพระยาสิวีชัยมีฝูงอำมาตย์ แลคหบดีเศรษฐี แลพ่อค้าทั้งหลายเป็นบริวาร...ก็ออกมาจากเวียงวิเทหะ แล้วเข้าไปสู่ที่ประทับอันเป็น

ที่อยู่แห่งพระยาสิริวิราชแล้ว ส่วนพระยาสิริชัย บ่ละโบราณประเพณีเสีย ก็ให้
พระยาสิริวิราชแล้วนั่งอยู่เหนืออาสนะอันปูไว้ในวันแล... เมื่อนั้นโพธิสัตว์เจ้าก็
อาราธนาท้าวพระทั้งมวลเข้าเมื่อสู่เวียง... ก็ให้พระยาตนพ่อ พระยาสิริวิราช
หื้อนั่งเหนืออาสนะอันเพียงกันแล ถัดนั้นท้าวพระยาหื้อนั่ง ปฏิบัติลำดับกัน
อันควรแก่ท้าวพระยาทั้งหลายผู้ผู้นั้นแล ส่วนว่าโพธิสัตว์เจ้าก็นั่งเหนืออาสนะ
อันแควนต่ำกว่าพระยาทั้ง 2 อันเป็นพ่อแล “

(8/29/1) – (8/30/4)

3. ค่านิยมเรื่องของสตรี

พรวิภา วัฒนรัชานกุล²⁵ ได้กล่าวถึง บทบาทของผู้หญิงในวรรณคดีที่แต่งใน
ประเทศไทยสรุปได้ว่า บทบาทของผู้หญิงในชาติที่แต่งในประเทศไทยนี้ นอกจากจะช่วยให้
เนื้อเรื่องมีความหลากหลายขึ้นแล้วยังสะท้อนถึงคตินิยมที่เป็นดี ลักษณะเฉพาะของไทยที่ให้ความ
สำคัญแก่ผู้หญิง โดยเฉพาะผู้หญิงที่จะเป็นคู่ครองของชาย ซึ่งมักนิยมผู้หญิงที่มีคุณสมบัติงาม
พร้อมและยังต้องมีสติปัญญาความรู้ความสามารถ

ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสิริชัยชาต ผู้แต่งได้สะท้อนตัวละครหญิงในเรื่องให้แสดง
ค่านิยม บทบาทของผู้หญิงในอุดมคติของสังคมในขณะนั้นได้อย่างชัดเจน ดังนี้

1) เป็นผู้มีคุณสมบัติงามพร้อมทั้งรูปร่างหน้าตา หญิงงามนั้นจะต้องประกอบด้วย
ลักษณะงาม 5 แห่งที่เรียกว่า ปัญจกัลยาณี ซึ่งในเรื่องผู้แต่งได้บรรยายไว้ว่านางสีโยกานั้นเป็นหญิง
งามที่ประกอบด้วยลักษณะดังกล่าว อันได้แก่ 1. เกศางาม คือ ผมงามนั้น เมื่อแก้ออกแล้วยาวถึง
ส้นเท้าและมีปลายผมตวัดขึ้นด้านบน 2. วรณะงาม คือ มีผิวพรรณงาม เป็นสีเหลืองเลื่อม
เหมือนกับแววคอของนกยูงมีผิวหนังเรียบสนิทเหมือนดอกบัวและดอกกรรณิการ 3. ฟันงาม คือ มี
ฟันขาวเหมือนหอยสังข์ เรียงสวยงามไม่เห่ างและมีกลิ่นหอม 4. หน้างาม คือ มีรูปหน้างาม มีริม
ฝีปากแดงเหมือนสีหมากสุก 5. มีวัยงาม คือ แม้ว่าจะมีลูกแล้วถึงสิบคนก็ยังคงดูเหมือนว่ามีลูกแต่
เพียงคนเดียว ดังความว่า

“ยังมีพระยาตน 1 ชื่อว่าสิริวิราชอันเสวยราชสมบัติในเมืองสิริวิราช ที่นั่นนาง
อัศรมเหสีตนนั้นชื่อนางอนโนชาเทวี มีลูกหญิงผู้ 1 ชื่อว่าสีโยกกาแล นางผู้นั้น

²⁵ พรวิภา วัฒนรัชานกุล “การศึกษาบทบาทผู้หญิงในวรรณคดีกับชาติที่แต่งในประเทศไทย
(วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 98.

มีรูปอันงามนัก ควรเลี้ยงแลแก่ตารอดชูก่า เสมอดังนางฟ้าประกอบด้วยอติ
 ลักษณะอันงามเป็นดั่งนางแก้วผู้ประเสริฐ กอปรด้วยองค์ในที่ทั้ง หลาย 5 แห่ง
 แล ลักษณะอันเป็นนางแก้วจักได้ฝูงไฉชา **อติถิ ฃนาถิ กิษานาถิ ฎุลาณาถิ
 การิกาฯ** นางผู้มีบุญนั้นคือว่า บ่ต่านัก บ่สูงนัก บ่ผอมนัก บ่พีนัก บ่ดำนัก บ่
 ขาวนัก มีนิ้วมืออันกลม มีปากก็แดงงาม มีนมทั้ง 2 เต้าบ่พาน มีแอกก็กลม
 มีกระเบ็ดหน้าอันเต็มงามเสมอดังเดือนเพ็ญ มีลำคออันกลม มีผมก็เขียว มี
 ปลายผมขดขึ้น มีห้องก็ราบนัก มีขนแลคิ้ว วนอ่อน คือว่า ก่องงาม มีคำจา
 อ่อนละเอียดยนนัก นางผู้นั้นประกอบด้วยลักษณะฝูงนี้ เป็นนางแก้วผู้มี บุญแล
 นางผู้นั้นประกอบด้วยปัญจกัลยาณีอันงาม 5 แห่ง ฝูงไฉชาคือเกศากัลยาณี
 งามแห่งผมอัน 1 อัฐิกัลยาณีงามเขียวเป็น 2 มังสากัลยาณีงามแห่งขึ้น 3 ฉวี
 กัลยาณีงามแห่งผิวหน้าเกลี้ยง 4 วยกัลยาณีงามแห่งรูปเป็น 5 แลฯ จักกล่าว
 นัย 1 เล่า เกศา คือ ผมอันยาว ครั้นแก้คลี่เมื่อ หลังอยู่ย่อยลงถึงสันตีนมี
 ปลายกระหวัดขึ้นเมื่อบน มีวรรณอันเหลืองเลื่อม เป็นดั่งแววคอนกยูงอันเป็น
 กัลยาณีอัน 1 แล มีพื้นขาวเลื่อมแลตั้งอยู่เสมอ บ่ยาว บ่ห่างหอม คุ้งสนิทชิด
 ชมดีนัก เสมอดังถ้องแฉวแก้ววิรุเพก มีวรรณอันงามเสมอดังหอย สังข์อันจิง
 ชัดใหมนั้นแล อันนี้ชื่อ อัฐิกัลยาณี งามถ้วน 2 อัน 1 นางผู้นั้นมีกระเบ็ด หน้า
 หน้าแลริมปาก ประกอบด้วยวรรณอันงาม เสมอดังหมากแคบสุกนั้นอันคน
 ชื่อมังสากัลยาณีงามถ้วน 3 แล อัน 1 นางผู้นั้นมีผิวหนังมีวรรณเป็นดั่งไล้ลา
 ทาไปด้วยไปด้วยวรรณแห่งดอกทวยห่านแลดอกจำยอม มีผิวหนังอันสนิท
 เหมือนดั่งดอกนิรบาล แลดอกกรรณิการนั้นอันนี้ชื่อสวิกัลยาณีงามถ้วน 4 แล
 อัน 1 นางผู้นั้น แม้นว่าประสูติลูกได้แลสืบดั่งอันก็ดี มีเยาว์วัยอันยังงามเสมอ
 ดั่งประสูติได้ทีเดียวอันนี้ น อันนี้ชื่อกัลยาณีงามถ้วน 5 แล นางราชาธิดาผู้
 ประกอบด้วยกัลยาณีงาม 5 แห่งฝูงว่าแล้วนี้...พระยาตนพ้อจักมักใคร่รักษานาง
 สีไวยกาผู้เป็นลูกหญิงแห่งตนไว้ที่สูงก็หื้อสร้างปราสาทหลัง 1 อันสูงนัก มีพื้น
 ได้ 7 ชั้นหื้อนางขึ้นอยู่ปราสาทชั้นถ้วน 7 ชั้นแลก็หื้อข้าหญิงผู้ 1 ชื่อนางสรริมา
 ไว้เป็นนางใช้สอยแก่นางสีไวยกาผู้เป็นลูกตนนั้นแล”

2) เป็นผู้มีสติปัญญาความสามารถ ตัวละครผู้หญิงในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดกนั้น แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงนอกจากจะมีคุณสมบัติงามพร้อมแล้วยังต้องมีสติปัญญา ด้วยผู้แต่งได้กำหนดให้ตัวละครมีการทดสอบสติปัญญาก่อนการเลือกคู่ครอง

ความตอนหนึ่งของเรื่อง กล่าวถึงที่มาของช่างกัมพลศรราช ว่าผู้ที่นำมาช่างมาถวายพระสี่วิชัยนั้น คือ สุโภคาณีน้อย และนางปทุมมา ผู้แต่งได้เล่าถึงเหตุการณ์เมื่อสุโภคาณีได้พบกับนางปทุมมาดีไว้ว่า

เมื่อสุโภคาณีน้อยได้ยินเสียงขับอันนั้นก็บังเกิดเสนาหาปฏิพัทธ์นางในทันที ก็แอบอยู่ในพุ่มไม้เพื่อจะได้เห็นรูปโฉมของนาง เมื่อได้เห็นนางปทุมมาประกอบด้วยลักษณะอันงาม จึงออกมาแสดงตนให้นางเห็น นางปทุมมาไม่ได้พูดอย่างใด แต่ได้ปลิดดอกไม้อยู่และมองตากันไปมา สุโภคาณีน้อยใคร่จะได้รู้ใจแห่งนางจึงยื่นแขนข้างขวาไปล้วงกำมือ อธิบายความหมายว่า นางยินดีจะรับตนเป็นสามีหรือไม่ ฝ่ายนางปทุมมาก็ลอบปากแห่งตนรับมีความหมายว่า นางจักถามพ่อคุณก่อน เมื่อสุโภคาณีรู้ใจนางแล้ว จึงชวนนางลงมาจากต้นไม้มายังอาศรมแล้วได้พูดจากัน

สุโภคาณีน้อยอยากจะได้รู้สติปัญญาแห่งนางจึงเล่านิทานปริศนาเรื่องมานวก 5 คนเพื่อถามนาง เรื่องมีอยู่ว่า มีชายหนุ่ม 5 คนชวนกันไปเรียนศาสตร์ศิลป์ในสำนักทิศาปาโมกข์ โดยมีความรู้ 4 อย่างให้เรียน คือ ความรู้อันหนึ่งสามารถทำให้มีรูปร่าง ความรู้อันหนึ่งสามารถหลอกคนให้เข้าใจผิดจากร้ายกลายเป็นดีได้ ความรู้อันหนึ่งทำให้มีอาหารอันประณีตได้กินทุกครั้งเท่าที่ต้องการ ความรู้อีกอันหนึ่งคือ มีดาบพิชัยสามารถมองเห็นข่าวของต่างๆที่คนทั้งหลายเก็บซ่อนไว้ได้ เมื่ออาจารย์ถามว่าแต่ละคนจะเรียนศาสตร์อย่างใด คนทั้งหลาย 4 คน ก็เลือกเรียนเอาความรู้ที่ตนพอใจ เว้นคนหนึ่งที่ไม่ได้เรียนสิ่งใดเลย แต่ได้กลับมาทำไร่ค้าขาย สุโภคาณีน้อยจึงถามนางปทุมมาว่า นางจักพึงใจเลือกผู้ใด นางจึงเลือกผู้ที่ไม่ได้เรียนศาสตร์อันใดเลย

จากตัวอย่างของเรื่อง แสดงให้เห็นถึงว่าสุโภคาณีน้อย ต้องการทดสอบสติปัญญาของนางปทุมมาจึงได้ยกปริศนามาถาม ซึ่งนางปทุมมาได้ตอบคำถามนั้นแสดงให้เห็นว่านอกจากนางจะเป็นหญิงที่มีปัญญาแล้ว นางยังเป็นผู้มีคุณธรรมยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีตนเองเป็นที่พึ่ง

3) เป็นผู้รักนวลสงวนตัว จากตัวอย่างเดียวกันข้างต้น นางปทุมมานั้นแม้ว่า เมื่อได้พบสุโภคาณีน้อยแล้วมีจิตปฏิพัทธ์ก็ตาม แต่เมื่อสุโภคาณีน้อย ถามว่าจะขอนางมาเป็นภรรยาได้หรือไม่ นางตอบว่า "จักถามพ่อคุณก่อน" แสดงให้เห็นว่า นางเป็นผู้รักนวลสงวนตัว รู้จักยับยั้งชั่งใจ

4) เป็นภรรยาที่ดี ภรรยา นั้นสามารถจำแนกโดยคุณธรรม ความประพฤติ ลักษณะนิสัย และการปฏิบัติต่อสามี ได้ 7 อย่าง²⁶ คือ

1. วรกาภริยา ภรรยาเยี่ยงเพชรฆาต, ภรรยาที่คิดร้าย ซื่อได้ด้วยเงิน มิได้อยู่กินด้วยความพอใจ ยินดีชายอื่น ดูหมิ่นและคิดทำร้ายสามี
2. โจรีภรรยา ภรรยาเยี่ยงโจร, ภรรยาผู้ล้างผลาญทรัพย์สมบัติ
3. อัยยาภริยา ภรรยาเยี่ยงนาย ภรรยาที่เกียจคร้านไม่ใส่ใจการงาน กินมาก ปากร้าย หยาบคาย ใจเหี้ยม ชอบข่มสามี
4. มาตาภริยา ภรรยาเยี่ยงมารดา ภรรยาที่หวังดีเสมอ คอยห่วงใยเอาใจใส่สามี เหมือนมาดาศกป้องบุตร และประหยักรักษาทรัพย์ที่หามาได้
5. ภคินีภรรยา ภรรยาเยี่ยงน้องสาว ภรรยาผู้เคารพรักสามี ดั่งน้องรักพี่ มีใจอ่อนโยน รู้จักเกรงใจและคล้อยตามสามี
6. สซีภรรยา ภรรยาเยี่ยงสหาย ภรรยาที่เป็นเหมือนเพื่อน พบสามีเมื่อใด ก็กลาบบปลื้มดีใจเหมือนเพื่อนพบเพื่อนที่จากไปนาน เป็นผู้มีการศึกษาอบรม มีกิริยามารยาท ความประพฤติดี รักดีต่อสามี
7. ทาสีภรรยา ภรรยาเยี่ยงทาสี ภรรยาที่ยอม อดทนอยู่ในอำนาจสามี ถูกขู่ ตะคอกเย้ยย่นดี ก็อดทนไม่โกรธตอบ

ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีวิชัยชาดกนั้น ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นบทบาทของนางสีไวยกา ถึงการเป็นภรรยาที่ดี ของสามีอยู่ในฐานะภรรยา 2 อย่าง คือ ภคินีภรรยาและ สซีภรรยา

ตัวอย่างเช่น

เมื่อครั้งที่พระสรีวิชัยตัดสินใจที่จะเดินทางหนีออกจากเมืองสิริราชฐานั้น พระสรีวิชัยก็ถามนางสีไวยกา นางก็เห็นคล้อยตามพระสรีวิชัยด้วยความเคารพในสติปัญญาและการตัดสินใจของสามี ความว่า

“บัดนี้ภูจ๊กกระทำอุบายอันจักไปตีชะแล ว่าอันจึงจกกับด้วยนางสีไวยกาว่า
 ดูรานาง เราเจ้ากันพระยาตนเป็นพ่อแห่งนางรัฐยังกรรมอันกระทำแห่งรานี้
 ราทั้ง 2 จักกระทำสันใดอันชา นางกล่าวว่าข้าแก่เจ้ากู ข้าก็บริรัฐยังกรรมอัน
 อันสักอันแลเจ้ากูจงพิจารณาดูเทอะ บัล้าปัญญาเจ้าราชบุตรแล”

(1/40/1-1/40/2)

²⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, 206.

หรือเมื่อต้องพลัดพรากจากกันครั้งที่ทั้งสองนั้น เมื่อมีโอกาสได้พบกันนางก็แสดงอาการปลาบปลื้มดีใจ ก็มกราบที่พระบาทของพระสวี่ชัยด้วยความเคารพรักเกตุพน ดังความว่า

“ในกาลนั้นนางสีไวยกา หันมหาสัตรีเจ้ารู้จักว่า ผู้นี้เป็นผัวอยู่แล้วก็
 ลุกจากที่นั่นไป ก็มกราบแทบดินมหาสัตรีเจ้า แล้วก็ร้องไห้รำไรมากนักแล
 อันว่าน้ำตาแห่งนางสีไวยกาตกเหนือหลังตีนแห่งมหาสัตรีเจ้า มีวาระเป็น
 ดั่งดอกบัวนั้นแล้ว อันว่าน้ำตาแห่งมหาสัตรีเจ้าก็ตกเหนือหลังแห่งนางสีไวยกา
 อันราบเพียงงาม เป็นดั่งแป้นกระดานฟ้า นั้นแล ท้าวทั้ง 2 ก็เล่าข่าวสารอัน
 เป็นทุกข์แก่กันไปมาๆ ก็ให้เซ็งกันไปมาๆ ควรเอ็นดูกรุณาหนักนั้นแล”

(4/3/1-4/3/3)

ความเชื่อ

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือ หรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งที่มีตัวตน หรือไม่ก็ตามว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง ความเชื่อที่พบในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสวี่ชัยขาดกแบ่งได้ดังนี้

1. ความเชื่อทางพุทธศาสนา

ชาวล้านนานับถือพระพุทธศาสนามาเป็นระยะเวลาช้านาน การนับถือพุทธศาสนาของชาวล้านนานั้นมีพื้นฐานมาจากไสยศาสตร์ นับเนื่องด้วยศาสนา พราหมณ์ แล้วมารับเอาพุทธศาสนาจากที่ต่างๆ ตลอดถึงความเชื่อดั้งเดิม²⁷ ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสวี่ชัยขาดกสามารถแยกออกได้ดังนี้

1.1 ความเชื่อเรื่องชาติภพ

ความตอนหนึ่งนางสีไวยกาต้องการทดสอบปัญญาขอพระสวี่ชัย นางจึงตั้งคำถามเพื่อถามพระสวี่ชัยว่าพระองค์มาจากที่ใดและจะไปทีใดพระสวี่ชัยตอบว่าไม่รู้ที่มาและที่จะไป กล่าวคือไม่รู้ว่าจะด้วยภาวะชาติอันใดจึงได้มาเกิด ดินที่นี้ และรู้ว่าสังขารนั้นมิเที่ยง ทุกคนต้องตายเป็นแน่แต่จักตายเมื่อใดมิอาจรู้วันรู้เวลาได้จึงว่ามีรู้ที่อันจะไป ดังความว่า

²⁷ มณี พยอมยงค์, **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 3 (เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, 2537),4.

“ประการ 1 เจ้ากูมาแต่ที่ใดอันชา มหาสัตว์เจ้ากล่าวว่ ดูรานางส่วนช้านี้ หากบรู้อันที่มาสักอันแล นางถามว่เจ้ากูจักไปที่ใดเล่าอันชา มหาสัตว์เจ้า จุกกล่าวว่ บรู้อันแล นางกล่าวถามว่ เจ้ากูรู้อันชชะธา มหาสัตว์เจ้ากล่าวว่ ช้าก็ยังบรู้อันแล นางถามว่เจ้ากูรู้อันชชะธา มหาสัตว์เจ้ากล่าวว่ บรู้อันแล นางสีไวยกาอันมีปัญญา ก็ถามปัญหาประการฉนี้ซึ่งมหาสัตว์เจ้าแล เมื่อภายหลัง นางจักถามยังอรรถปัญหาแห่งมหาสัตว์เจ้า จึงกล่าวว่ ช้าแก่เจ้ากู ช้าถามเจ้ากูว่มาแต่ที่ใดเจ้ากูกล่าวพ้อยว่ ช้าบรู้อันเหตุใดชา มหาสัตว์เจ้าจักแก้ปัญหาก็กกล่าวว่ ดูรานางอันมาแห่งช้านั้น นางก็หากรู้แจ้ง ด้วยปัญญาแห่งนางแล นางพ้อยมาถาม ซึ่งช้านี้ด้วยคำว่ เจ้า กูตายจาก ภาวะอันใดแลได้มาเกิดที่นี้ชา ช้าก็บรู้อันชมาแต่ชาติอันนั้นแลมาเกิดในที่นี้ สักอันแล เหตุตั้งอันช้าจึงกล่าวว่ช้าบรู้อัน เพื่ออันแล นางสีไวยกา กล่าวว่เมื่อ ช้าถามว่เจ้ากูจักไปสูที่ใดชา มหาสัตว์เจ้ากล่าวว่ ดูรานางส่วนช้านางก็ หากรู้สภาวะอันไปในที่ใดที่อื่นแห่งช้าแล้ว คำอันนางถามนั้นด้วยใส่ใจว่ เจ้ากูตายจากที่นี้แล้วพ้อยจักไปเกิดในที่ใดเล่าอันชาว่าอันตาย ส่วนช้าบรู้อัน ยังที่อื่นไปเกิดสักอันแล เหตุตั้งอันช้ากล่าวว่บรู้อันเพื่ออันแลถันนั้นเมื่อช้าถาม ว่เจ้ากูรู้อันชชะธาเจ้ากูพ้อยกล่าวว่รู้อัน ว่าอันเหตุใดชา โภชิสัตว์เจ้ากล่าว แก้วว่ ดูรานางส่วนช้าว่รู้อันแล อันว่า มรณ ชะความตายนั้น มิเที่ยงทุกตัว สัตว์แลเหตุใด เหตุตั้งอันช้าจึงว่รู้อันเพื่ออันแล นางว่เมื่อช้าถามว่เจ้ากูรู้อัน ชะธาเจ้ากูพ้อยกล่าวว่บรู้อันเหตุใดชา โภชิสัตว์เจ้า แก้วว่ ดูรานางส่วนช้านี้จัก ตายใดบรู้อันได้ จักตายยามเช้า ยามค่ำ เมื่อวันเมื่อคืน แลปีนั้น ว่าอันช้าบรู้อัน ช้าก็รู้อันแล เหตุตั้งอันช้ากล่าวว่บรู้อันเพื่ออันแล”

(1/29/4-1/31/1)

1.2 ความเชื่อเรื่องบุพเพสันนิวาส

บุพเพสันนิวาส หมายถึง การเคยอยู่ร่วมกัน ในกาลก่อน²⁸ ในวรรณกรรมล้านนาเรื่อง สิวชัยชาดก กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระสิวชัยได้พบกับนางสีไวยกาว่า เหตุที่ทั้งคู่ได้มาพบกันนั้น เกิด จากบุพเพสันนิวาสที่เคยได้อยู่ด้วยกันมาก่อน ในเรื่องยังได้อธิบายต่อว่า เหตุที่จะได้เป็นคู่ครองกัน

²⁸ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, 185.

นั้น เกิดจาก 2 อย่าง คือ เคยได้อยู่ด้วยกันมาในอดีตชาติ หรือได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชาตินี้ ดัง
ความว่า

“ส่วนนางสีไวยกามาตรอันได้ยินชื่อว่าสีวิชัยตั้งอันก็บังเกิดยงคำสเนหาอันรัก
มากนักด้วยบุพเพสันนิวาสอันได้อยู่กินกับด้วยกันแต่ก่อนนั้นแล ส่วนว่าใจ
อันรักก็กัณฑ์มิพหิงแลขึ้นเอ็นกร ะดูกเข้าไปถูกต้องยงสมองหันแล ด้วยมีแท้
อันว่ารักนี้เทียรยอมเกิดแก่สัตว์ทั้งหลาย ด้วยอาการ 2 อันแล... อันว่า เปม
คือค้นหาอันรักยอมเกิดมีแก่สัตว์ทั้งหลายใน โลกนี้ด้วยบุพเพสันนิวาส อันได้
อยู่ได้กินกับด้วยกันเมื่อก่อนก็ดี อัน 1 ด้วยอันหือเป็นคุณแก่กันในปัจจุบัน บัน
ภาวะอันนี้ก็ดี ประดุจดั่งดอกอุบลจำเจริญขึ้นใหญ่ในน้ำนั้นแล

(1/27/3) – (1/28/2)

1.2 ความเชื่อเรื่องเทวดา

เทวดา หมายถึง หมู่เทพ ชาวสวรรค์ เป็นคำรวมเรียกชาวสวรรค์ ทั้งเพศชายและ
เพศหญิง²⁹ โดยส่วนใหญ่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องกับเทวดาเพื่อหวังผลในทางป ฏิบัติ คือ หวังฟังและ
ขออำนาจลดบันดาลต่างๆ³⁰ ในลัทธิศาสนาที่มีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล เขาเชื่อว่ามีเทวดาใหญ่น้อย
มากมาย และมีเทพสูงสุดเป็นผู้สร้างโลกและบันดาลทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งมนุษย์ไม่มีทางจะเจริญล้ำ
กว่าเทพนั้นได้ มนุษย์จึงสร้างความสัมพันธ์กับเทพด้วยวิธีอ้อ นวอนขอความช่วยเหลือด้วยวิธีการ
ต่างๆ เช่น การสวดสรรเสริญ ยกย่อง สดุดี บวงสรวง สังเวศ บูชายัญ เป็นการปนเปอรเอาอกเอาใจ
หรือไม่ก็ใช้วิธีเรียกร่องความสนใจ บีบบังคับให้เห็นใจ เชิงเร้าให้เกิดความร่อนใจจนเทพทนอยู่
ไม่ได้ต้องหันมาดูแลหาทางแก้ไขหรือสนองความต้องการให้³¹

ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสีวิชัยชาดก พบความเชื่อที่เกี่ยวกับเทวดา คือ พระอินทร์
เทวดาผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ชั้นดุสิต ในเรื่องนางวิมลลาเทวี มารดาของพระสีวิชัย ปรารถนาจ ะมี
บุตรชายไว้สืบราชสมบัติจึงได้สมาทานศีล 8 และรักษาศีลอย่างบริสุทธ์ จนในที่สุดด้วยเดชศีลของ
นางวิมลลาเทวีจึงทำให้อาสนะที่นั่งของพระอินทร์สำแดงอาการร่อนและกระด้าง พระอินทร์ทราบ

²⁹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, 138.

³⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, 466.

³¹ เรื่องเดียวกัน, 468.

ความปรารถนาของนางจึงได้อัญเชิญพระโพธิสัตว์จุติจากสวรรค์ไปเกิดในครรภ์ของนางวิมลาทะ
ดังความว่า

“ในกาลภายหน้าแต่นั้น นางวิมลาทะไปหามายังสมณพราหมณ์ทั้งหลาย
แล้ว ก็ถือทานมากนัก ในวันอุโบสถเดือนเพ็ญ แล้วส่วนตนนางก็สมาทานเอา
ศีลมีองค์ 8 ประการ แล้วก็นอนเหนืออาสนะอันต่ำ ยังรำเพิงคูศิวแห่งตน
ก็อธิษฐานว่าดังนี้ ส่วนข้านี้ยังมีศิวบริสุทธิ บ่ขาดเป็นบันเป็นท่อนแต่ตั้งอัน
อันว่า ลูกชายผู้ประเสริฐมีบุญสม ภารจูงมีแก่ข้าเทอะ **อิตถิโย** นางวิมลาทะ
ปรารถนาเอาลูกว่าดังนี้เห็นแล **ตสมิง ขณ สก กสฺส ภว นุญหา การิ**
เสสิฯ ในขณะบัดนั้น อาสนะทิพยที่นั่งแห่งพระยาอินทร์ตนเป็นเจ้าแก่
เทวดาทั้งหลายสำแดงอาการอันร้อน ด้วยเดชศีลแห่งนางเทวีแล พระยา
อินทร์ก็รำเพิงดูรู้ว่านางวิมลาทะปรารถนาเอา ลูกแล ควรอุอินทร์หื้อลูกผู้ 1
แก่นางเทื่อ ว่าอันแล้ว ก็เล็งดูเทวบุตรอันมีสภาวะอันจักจุติในเทวโลก บ่หัน
เทวบุตรผู้อื่นแล ตูหา ในกาลนั้นโพธิสัตว์เจ้าแห่งเราได้เกิดเป็นลูกอ้ายแห่ง
พระยาอินทร์ มีอายุจักเสียดใคร่เมื่อเกิดในเทวโลกพวยบนพระยาอินทร์เห็น
โพธิสัตว์เจ้าตนเป็นลูกจึงเข้าไปสู่วิมานแห่งโพธิเจ้าแล้วก็นั่งอยู่ข้างที่นอน
อ้อมโพธิสัตว์เจ้าแล้วกล่าวว่าดังนี้ **ตาท** ดูราเจ้าลูกรักแก่พ่อ ในกาลบัดนี้ควร
เจ้ากลงไปปฏิสนธิในท้องแห่งนางวิมลาทะ อันเป็นอัคมเหสีแห่งพระยา
อทิจจวงโสในเมืองวิเทหะอันมีในแคว้นเมืองวิเทหนคร อันมีในมนุษย์โลก
เมืองคนนั้นเทอะ **โพธิสตโต** อันว่าโพธิสัตว์เจ้าก็เห็นยังสภาวะอัน จักตายมา
ใกล้สำนักแห่งตนแล้ว กล่าวเชิงพระยาอินทร์ว่าดังนี้ ข้าแก่มหाराชเจ้าส่วน
ข้านี้ ครั้นจุติจากที่นี่ จักใคร่เมื่อเกิดในเทวโลกชั้นบนตาย พระยาอินทร์กล่าว
ว่า **ตาท** ดูรา เจ้าลูกรักแก่พ่อ ในเมื่อเจ้าเมื่อเกิดเมืองคนดังอันกริยาอัน
จำเริญแก่เจ้าก็จักมีชะแลประการ 1 เล่าส่วนของค้บารมีธรรมแห่งเจ้าก็พำเพ็ง
เต็มชะแล ว่าอัน เมื่อนั้นมหาสัตว์เจ้าจึงรับเอาคำพระยาอินทร์ว่าดีแล แล้ว
กล่าวเชิงพระยาอินทร์ว่า ข้าแก่มหाराชเจ้าใน เมื่อข้าแลเมื่อสูเมืองคนนั้น
มหाराชเจ้าอย่าละข้าเสียจุงกระทำสังคหกรุณาข้าเทอะ พระยาอินทร์ก็
เล่าโลมมหาสัตว์เจ้าว่า อย่าได้กริ่งสักรักอันเทอะ ส่วนพอนี้บ่ประมาทในเจ้าแล

อดีต ในกาลนั้น โพรธัสต์ว์เจ้าก็จตุติจากดาวดิงสวรรคเทวโลกมาเอาปฏิสนธิใน
ท้องแห่งนางวิมลลาเทวีหั้นแล

(1/5/4)-(1/8/1)

และอีกตอนหนึ่ง เมื่อครั้งพระสีวิชัยปรารถนาจะได้นางสีไวยกามาเป็นคู่ครองจึงได้ไป
บวงสรวงสุรเสนเทวบุตร เทวดาประจำต้นนิโครธกลางเมือง ให้คนชำระป่ากวาดบริเวณใต้ต้น
นิโครธ แล้วตั้งเครื่องบวงสรวงต่างๆ พร้อมทั้งเล่นมหรสพดนตรี เป็นอันมาก เมื่อพระสีวิชัย
บวงสรวงเช่นนั้นแล้วสุรเสนเทวบุตรก็ได้ช่วยให้พระสีวิชัยได้พบกับนางสีไวยกาตามความประสงค์
โดยในกลางดึกก็ได้อุ้มพระสีวิชัยไปยังปราสาทของนางสีไวยกาในเมืองสิวิราชู ดังความว่า

"กริยาอันจักไปด้วยอากาศนั้น บเป็นของแห่งบุคคลผู้อื่นแล เท่ามีแต่เทวดา
แลคนผู้มีฤทธิ์แล ในกาลบัดนี้บุคคลผู้มีฤทธิ์เป็นสันนี้แล จักมีวิสาทคุ่นเคย
กับด้วยกูปมีศักดิ์คนแล ควรกฎกระทำมิตรกับด้วยเทวดา เพื่อเทวดาทั้งหลายยัง
กูจักหือไปในที่นั้นด้วยประการสันใด กูจักกระทำด้วยประการดังอันชะแล้ว
อันด้วยมีแท้...ส่วนโพรธัสต์ว์ก็ใคร่กระทำปฏิ สันฐานกับด้วยเทวบุตร ตนนั้นก็
หือคนไปชำระกวาดฝั้วเค้าไม้โคธต้นนั้นเสียแล้ว หือลवादด้วยทราย
เวดด้วยประการลำไม้แล้วก็หือพลีกรรมทำด้วยชอบธรรมอันมีประการต่างๆ
แล...เทวบุตรตนนั้น ก็มาไขวิมานแห่งตน ประดุจดั่งลูกไม้โคธออกมา
ลำแดงยังสภาวะอันเกิดมีในที่นั้นแก่มหาสัตว์เจ้า... ในกาลนั้นเทวบุตรตนนั้น
จึงถามเชิงโพรธัสต์ว์เจ้าว่า ...ท่านมาบูชาเราสันนี้ เหตุใดอันชา ...อันว่าคำ
ปรารถนาแห่งท่านนั้น มีด้วยประการสันใด ท่านจงกล่าวมาพลันนักแก่เรา
เทอะเราจักทำเพ็งยังใจแห่งท่าน เราจักหือเป็นคุณแก่...บัดนี้ชะแล มหาสัตว์
เจ้ากล่าววว่า ดูราพระยาเทวดายังมีนางราชกัญญาผู้ 1 มีรูปโฉมโนมพรรณ
วรรณอันงามควรเล็งแลแก่ตา เป็นอันปรารถนามักใคร่ได้ลูก หญิงแห่งพระยา
สิวิราชูในเมืองอันชื่อสิวิราชูอันนั้นแล ส่วนข้ามีใจมักใคร่หั้นนางผู้นั้นมาก
นัก เจ้ากูจึงหือข้าได้ไปรอดไปถึงนางผู้นั้นเท อะ...ส่วนมหาสัตว์เจ้าแลคน
ทั้งหลายมากนักก็นอนอยู่ในที่นั้นสิ้นคืนทั้งมวลแล ในเมื่อคนทั้งหลายหลับ
สิ้นแล้วดั่งนั้น เทวบุตรก็เล็งดูกาลยามเที่ยงคืน ก็มาอุ้มเอามหาสัตว์เจ้ายังฝั่ง
หลับนั้น ไปด้วยลงอากาศเข้าไปด้วยหน้าปองมัญชรปราสาทแห่งนางสีไวยกา

ก็วางมหาสัตว์เจ้าจุ่มไว้แล้วกล่าวว่า เจ้ากุกยาได้ประมาทเถอะ ว่าอันแล้วคืน
มาสู่ที่อยู่แห่งตนนั้นแล

(1/19/4)– (25/1)

ในเรื่องกล่าวถึงตอนหนึ่งที่พระสิริชัยได้สั่งสอนท้าวพระยาทั้งหลายว่า ไ ห้เคารพและ
บวงสรวงบูชาเหล่าเทวดาทั้งหลายที่คุ้มครองบ้านเมือง ทั้งที่อยู่ในเมืองและนอกเมืองเพื่อให้ปกป้อง
รักษาเมือง ให้อยู่เป็นสุขปราศจากข้าศึกศัตรูและโรคภัยไข้เจ็บ ดังความว่า

“ประการ 1 อันว่าที่อยู่ทั้งหลายฝูงใด อันมีภายในเวียงนอกเวียง อันเป็นที่อยู่
เทวดาทั้งหลายก็ดี แห่งยักษ์แลผีเสื้อก็ดี ที่อยู่ฝูงนั้นได้ชื่อว่า เป็นเจตีย์เป็น
อารักษ์ เป็นที่ไหว้สักการบูชาแก่คนทั้งหลายแลท้าวพระยา เสนาอมตย์ คน
ทั้งหลาย พ้อยหื้อถอยเสียยังเครื่องบูชาการแก่เทวดาทั้งหลายแล อารัก ษ์
ผีเสื้ออันรักษาบ้านรักษาเมืองนั้นหื้อขาดเสียดังอัน ครั้นเทวดาอารักษ์ผีฝูงนั้น
บ่คุ้มขาง บ่รักษาเมืองด้วยก็ดี ก็บ่อาจเพื่อ หื้อบังเกิดยังสุขสมบัติชั่วนี้แล ||
สุขสมบัติภายหน้าได้ข้าวของ ก็อาจเพื่อหื้อบังเกิดยังทุกข์ อันบ่เกิดเท อะ
ประการ 1 หื้อบังเกิดยังพยาธิทั้งหลาย เป็นต้นว่าไอ เจ็บหัว เจ็บท้องแล
ประการ 1 ในเมื่อ ข้าศึกมารบเอา บ้านเอาเมืองดังอัน อารักษ์แลเทวดา
ทั้งหลายฝูงนั้นบ่รักษาบ้านเมือง บ่คุ้มขาง ก็หนีไปช่วยข้าศึกแล || ในเมื่อท้าว
พระยาแลคน ทั้งหลายบ่หื้อถอยเสียยังอันจำเวณ พลิกรรมบูชาดังอัน เทวดา
อารักษ์ทั้งหลาย เทียรยอมช่วยรักษาบ้านเมืองหื้อบังเกิดยังสิ่งอันบ่เกิดเ ทอะ
เทียรยอมนำเสียยังพยาธิ มีต้นว่าเป็นไอ แลเจ็บหัวเจ็บอก เจ็บท้อง ในเมื่อ
ข้าศึกมาเถิงดังอัน เทวดาอารักษ์ทั้งหลายช่วยรักษาคุ้มขาง ช่วยรบศึกแล”

(4/28/4-4/30/1)

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อ เรื่องของเทวดาองค์อื่นๆ เช่น เทวดารักษาน้ำ ฝูงนาค ปราภฏ
ในความตอนหนึ่งที่นางสีไวยากกล่าวกับพระยาสิริชัยว่าเมื่อต้องพลัดพราจากพระสิริชัยนั้น ตนก็
ได้บูชาเทวดาต่างๆ เพื่อปรารถนาจะได้พบกับพระสิริชัย ดังความว่า

“ข้านี้ได้พลัดพรากจากเจ้าราชบุตรข้าก็ ไช้แห่งด้วยกำลังโคกทุกซึกก็พรวดังอัน
แล ข้าแห่งเจ้าราชบุตร ข้านี้เที่ยวยอมให้วันบเวดาคั้งหลายฝูงอยู่ในอากาศ
ก็ดี เนื้อแผ่นดินก็ดี เทวดาคั้งหลายฝูงรักษาน้ำแลนาคั้งหลายฝูงมีฤทธิ์ทุก
วันทุกคืน เหตุว่าปรารถนาเห็นหน้ามหาราชเจ้าแล บัดนี้ข้าก็ได้มาประสบกับ
ด้วยมหาราชเจ้า โคกทุกซึกแห่งข้านี้ ก็ระงับดับหายเสียแล”

(4/5/2-4/5/4)

2. ความเชื่อเรื่องของวิเศษหรือความสามารถพิเศษ

ความเชื่อเรื่องของวิเศษ หรือ ความสามารถพิเศษที่ต่างจาก คนธรรมดาทั่วไป อาจเกิด
จากอำนาจของของวิเศษ เช่น มนต์วิเศษ อาวุธวิเศษ หรือสัตว์พาหนะพิเศษ สิ่งพิเศษเหล่านี้ช่วย
ทำให้ผู้ที่รู้หรือได้ครอบครอง มีความพิเศษเหนือมนุษย์ธรรมดา ความเชื่อเรื่องของวิเศษหรือ
ความสามารถพิเศษที่พบในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดก ได้แก่

ยนต์หงส์

ยนต์หงส์ เป็นพาหนะพิเศษที่พระสี่วิชัยเป็นผู้สร้างขึ้น ยนต์หงส์นี้สร้างจากไม้และ
สามารถเหาะไปในอากาศ ได้ และยนต์หงส์นี้ ก็เป็นพาหนะที่พระสี่วิชัยใช้พานางสีไวยกาหนีออก
จากเมืองสีวิราชู ดังความตอนหนึ่งว่า

“ผิอัน เจ้าจุงหื้อสัญญาแก่ช่างไม้ทั้งหลาย หื้อเอาแป้นแห่งอันเปล่า
มากับเหล็กเหล็กเครื่องเวียกทั้งมวลมาด้วยประการดังอันแล ส่วน
มหาสัตว์เจ้าก็เอาไม้แป้นนั้นมาแปงยนต์หงส์ตัว 1 แต่มด้วยน้ำแต่มลาย
ประจิตงามนักดุจดังราชหงส์มีขึ้นคิงนั้นแล้ว ก็ซ่อนไว้ที่ลับ 1 ก่อนหันแล”

(1/41/2) – (1/41/3)

แก้วทิพย์

แก้วทิพย์นี้ เป็นแก้ววิเศษที่พระสี่วิชัยได้รับจากยักษ์สุमुखเสนาถวายเป็นเครื่องบูชาธรรม
หลังจากที่สามารถตอบธรรมาวิรุทธปัญหาแก่ยักษ์นั้นแล้ว แก้วทิพย์นี้มีคุณวิเศษสามารถรักษาโรค
ต่างๆ ได้ เช่น โรคเจ็บตา เจ็บหู เจ็บจมูก เจ็บปาก ปวดฟัน ปวดท้อง โรคลมต่างๆ เมื่อนำเอาน้ำที่
ได้จากการนำแก้วทิพย์ลงไปแช่ ไปรดคนและสัตว์ ก็จะสามารถหายจากโรคต่างๆได้ นอกจากนี้ยัง
สามารถบันดาลข้าวของเงินทองต่างๆ โดยเมื่อโยนลูกแก้วขึ้นไปในอากาศสูงมากเท่าใด กองข้าว
ของต่างๆ ก็จะสูงขึ้นมากเท่านั้น ดังความว่า

“มหาสัตว์เจ้าแก้กรรมวิรุทธปัญหาแก้ยักษ์เสนาด้วยประการดังนี้แล ยักษ์เสนา
ได้กรรมเทศนาแห่งมหาสัตว์เจ้าก็มีใจใฝ่ยินดีมากนัก ก็เอาแก้วทิพย์ลูกหนึ่ง
ควรค่านับปได้ ใหญ่ประมาณเท่าหมากแต ง มาบูชากรรมเทศนาแห่ง
มหาสัตว์เจ้าแล ดังจักจู้มานี้เดชานุภาพแห่งแก้วลูกนั้นมีดังนี้แล บุคคลผู้เป็น
พยาธิ... จำพวกมีต้นว่า พยาธิเจ็บตา พยาธิเจ็บหู พยาธิเจ็บตั้ง พยาธิเจ็บ
ปาก พยาธิเจ็บเขี้ยว พยาธิเจ็บท้อง แลพยาธิลมทั้งมวลตั้งอัน เอาแก้วทิพย์
ลูกนั้นแช่น้ำในสลุง เอาน้ำแช่แก้วนั้น ไพรตในตนคนแลสัตว์ ทั้งมวล พยาธิทั้ง
มวลก็หายเสียงแล คนฝูงนั้นมีผิวหนังก็หลิมใสงามหาพยาธิไปได้ อยู่ก็มีสุขนัย
ด้วยอานุภาพแก้วนั้นแล ประการ 1 เล่าจักมักใคร่ได้ ข้าวของเงินค้ำตั้งอัน
เอาแก้วลูกนั้นซัดขึ้นไป ในอากาศ แก้วลูกนั้นขึ้นไป สูงเท่าใดอันว่ากองข้าว
ของเป็นต้นว่าเงินแลค้ำก็ปรากฏสูงขึ้นเท่า นั้น ผิวว่าซัดแก้วลูกนั้น ไปทางไป
เสียงที่เท่าใด กองข้าวของก็เล็ ่อนไปได้เท่า นั้นซัดร้อยเพื่อพันเพื่อ หมื่นเพื่อ
แสนเพื่อก็ดี ข้าวของทั้งหลาย เป็นต้นว่า เสื้อผ้าก็ปรากฏมีสีนั้นแล แก้วลูก
อันยักษ์เสนาบูชากรรมนั้นมีอานุภาพด้วยข้าวของมากนักดังนี้แล”

(3/21/1) – (3/22/2)

ธนูวิเศษ

ธนูวิเศษเป็นของ สัตยชัยอมาตย์ มีชื่อเรียกว่า “สหัทธามธนู” เหตุที่ได้ชื่อเรียกนี้เพราะ
ธนูนี้มีน้ำหนักมากต้องใช้กำลังผู้ชายปกติ หนึ่งพันคนจึงสามารถขึ้นสายธนูนั้นได้ ดังความว่า

“อมาตย์ผู้ชื่อนันทเสนนั้นก็รับเอาค่านางว่าดีแลบ่ยากสังแล้วอันแล้วก็
เอาธนูอันชื่อสหัทธามธนูอันนั้น ผู้ชายสามัญได้พันคนจึงขึ้นได้แล จึงได้ชื่อ
ว่าสหัทธามธนูเพื่ออันแล ”

(6/5/1)-(6/5/2)

3. ความเชื่อเรื่องฝันและการทำนายฝัน

ความฝัน เป็นความเชื่ออย่างหนึ่งที่เป็นนิมิตหรือลางบอกเหตุดีร้ายที่จะเกิดขึ้นล่วงหน้า
ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดก พบความเชื่อเรื่องฝันและการทำนายฝันในตอนที่น่างสไวยกา
ต้องพลัดพรากจากพระสี่วิชัย นางสไวยกาได้ออกเดินทางมาจนถึงหมู่บ้านแ แห่งหนึ่งและแวะพักอยู่
กับนายบ้าน ในคืนหนึ่งตอนใกล้รุ่ง นางได้ฝันว่า มีเทวบุตรตนหนึ่งเอา แก้วลูกหนึ่งมีรัศมีสุกใส มา

ตั้งไว้ที่เหนือออกของนางแล้วหนีไป จากสี่ไวยกาสะดั่งตั้งขึ้น ทำนายฝันว่าในวันรุ่งขึ้นจะต้องได้พบกับพระสิริชัยเป็นแน่ ดังความว่า

“ในคืนนั้นจักใกล้รุ่ง นางสี่ไวยกาทวี เห็นนิมิตความฝันว่า เทวบุตรตน 1 เอาแก้วสุก 1 มาด้วยลวงอากาศ แะ ปรรัศมีไปในทิศทั้งมวลหื้อรุ่งเรืองงามด้วยรัศมีแก้วลูกนั้นแลมาตั้งไว้เหนือออกแห่งนางแล้วหนีไป ปั้นแล ส่วนนางสี่ไวยกาสะดั่งตั้งขึ้นทั้งฝันแล้ว กดหมายรู้ความฝันนั้นด้วยตน ก็รู้ว่าฝันจักมารอดวันพรุ่งนี้เที่ยงแะ ทัชชะแล รุ่งเช้าแล้วนางก็มาชำระเนื้อตนเมือ อเข้ากินข้าวนำโภชนาอาหารแล้ว นางเอายังของอันควรขายเสียแล้ว ไปนั่งอยู่ในเตียงกาดแลงแลคอยคุดหนทางอันจักมาแห่งมหาสัตว์เจ้าแลอยู่หั้นแล”

(1/36/4)-(3/37/3)

4. ประเพณี

ประเพณี เป็นระเบียบแบบแผนที่สังคมกำหนดและยอมรับปฏิบัติสืบเนื่องกันมาเป็นระยะเวลานาน ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสิริชัยชาดก กล่าวถึงประเพณี ดังนี้

ประเพณีราชาภิเษก

การทำพิธีราชาภิเษก ถือกันว่า มีความสำคัญต่อกษัตริย์ เพราะการเป็นกษัตริย์จะสมบูรณ์หากผ่านพิธีนี้ ตามจารีตประเพณีที่ปฏิบัติกันมา กษัตริย์พระองค์ที่ผ่านพิธีราชาภิเษกจะถอดถอนจากตำแหน่งไม่ได้ กษัตริย์พระองค์ที่ผ่านพิธีราชาภิเษกจึงได้รับการยอมรับจากขุนนางและประชาชน³² ในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสิริชัยชาดก กล่าวถึงการกระทำมงคลแก่พระสิริชัย ดังความว่า

“ในกาลบัดนั้นพระยาตนพ้อหื้อประดับเวียงทั้งมวลเป็นดั่งเมืองฟ้าแล้วก็จាកับด้วยบุญโรหิตว่า ดูราท่านอาจารย์ เราจักกระทำมงคล 3 ประการ คือว่า อภิเษกมงคลแล ประสาทมงคล 1 วิวาหมงคล 1 แก่ลูกกูแล”

(4/8/4) – (4/9/1)

³² สวัสดิ์ อ่องสกุล, *ประวัติศาสตร์ล้านนา*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) 2539), 152.

ประเพณีการหรรศพและการแสดงดนตรี

ในตอนที่พระสวีสวีย์พลีกรรมบวงสรวงสุรเสนเทวบุตร นั้น นอกเหนือจากเครื่องพลีกรรมต่างๆ แล้วยังการหรรศพดนตรีด้วย ดังความว่า

“ ส่วนโพธิสัตว์ก็ใคร่กระทำปฏิสังขรณ์กับด้วยเทวบุตรตนนั้น ก็หื้อคนไปชำระกวาดเสียวเค้าไม้โคจรต้นนั้นเสียแล้ว หื้อลवादด้วยทราญแวดด้วยประการล้าไม้ แล้วยกหื้อพลีกรรมทำด้วยขอบรมอันมีประการต่างๆ แล ส่วนโพธิสัตว์เจ้าก็ประดับเนื้อตนด้วยเครื่องที่ งามวลแล้ว ก็ออกไปกับด้วยเสนาอำ มาตย์แลคนทั้งหลาย ก็ไป ถึงเค้าไม้โคจรต้นนั้นแล ก็หื้อคนทั้งหลายสงเสพด้วยดุริยดนตรีทั้งหลาย 5 ประการก็บูชาสักการมากนั”

(1/20/4 -1/21/1)

ตอนที่พระยาสิวีราชูยกกองทัพไปล้อมเมืองสิวีราชู ในกระบวนทัพนั้น ช้าง ม้า ทหารต่างประ ดับประดาด้วยเครื่องทรงสวยงาม พร้อมทั้งมีเครื่องดนตรีคือ สังข์ และกลอง ที่บรรเลงประกอบกระบวนทัพนั้นด้วย ถึงขนาดที่พระยาอหิจุจวงไส้ออกปากชมเสียงดนตรีนั้น ดังความว่า

“ดูราเจ้าลูกรักแก่อ้อเหยย เภรี อันว่ากองหลวงก็ดี พาทยก็ดี หอยสังข์ก็ดีฝูงนั้นอันคนทั้งหลายฝูงฉลาด หากดีด สี ดี เป่า มีเสียงอันม่วนเพราะควรมขมชื่นยินดีมากนั เป็นดุริยดนตรีแห่งพระยาตนใดอันชา”

(7/15/4-7/16/1)

ประเพณีการเผาศพ

การเผาศพนั้น เป็นธรรมเนียมปฏิบัติของคนไทย ความตอนหนึ่งในเรื่องกล่าว ถึงประวัติความเป็นมาของสัจญ์ ชัยอำมาตย์ ว่ามีแม่เป็น นัยักรั วันหนึ่งเมื่อตนเองพาพ่อนี้ ด้วยความรักลูก และสามีนางจึงตรอมใจตาย สัจญ์ชัยอำมาตย์จึงได้จัดการเผาศพของนาง แล้วนำดอกไม้มาบูชา ดังความว่า

“ส่วนกุมารผู้เป็นลูกรัก สภาวะอันตายแห่งแม่ตนดังอัน ก็เอาพ่ตนไปสูที่ใกล้แม่แห่งตน แล้วหาเอาหิ้วมากองไว้ เมาแม่แห่งตนหื้อใหม่ดีแล้ว ก็เหยียดฝนเฝ้าเอาดอกไม้มาบูชายังกองกระดูกแม่ตนแล้วรำให้ไปมา แล้วยกเอาพ่แห่งตนหนีไปสูเวียงวิเทนคร อยู่อยู่ปฐากพราหมณ์สัตว์เจ้าคือพ ะยา สวีสวีย์หันแล”

(6/50/2-6/50/4)

บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวិเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องสรีวิชัยชาดก มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีวิชัยชาดกประกอบด้วย ชื่อเรื่อง ที่มาของวรรณกรรม ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง ผู้คัดลอก จุดมุ่งหมายในการแต่ง การแพร่หลายของต้นฉบับ ตัวอักษรที่ใช้ในการบันทึก รวมถึงศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีวิชัยชาดกด้านวรรณศิลป์และด้านสังคม

วรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีวิชัยชาดกที่นำมาใช้เป็นฉบับหลักในการศึกษา เป็น เอกสารถ่ายสำเนาจากไมโครฟิล์มหมายเลข 78 005 01 D 033-041 ของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต้นฉบับวัดหมื่นล้าน อ.เมือง จ.เชียงใหม่ มีจำนวน 9 ผูก 458 หน้า เขียนด้วยตัวอักษรธรรมล้านนา อายุ จ.ศ. 1183 (พ.ศ. 2364) ตรงกับปีสุดท้ายในสมัย ของพระยาธรรมลังกา หรือชาวเมืองเรียกว่า "เจ้าช้างเผือก" เป็นเจ้าผู้ครองเชียงใหม่ (พ.ศ. 2358-2364) ซึ่งตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 2 ผลการวิจัยปรากฏดังนี้

วรรณกรรมล้านนา เรื่องสรีวิชัยชาดก ฉบับวัดหมื่นล้าน ที่นำมาศึกษานั้น เป็นชาดกนอกนิบาต มีลักษณะการเล่าเรื่องเหมือนชาดก คือ มีปัจจุบันวัตถุ กล่าวถึงปัจจุบันขณะที่พระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่ และทรงเทศนาแสดงอดีตวัตถุ ถึงเรื่องอดีตชาติ ในตอนท้ายเรื่องมีประชุมชาดก ลักษณะของชื่อเรื่อง ตั้งชื่อตามตัวละครเอกของเรื่อง คือ พระโพธิสัตว์นามว่า "พระสรีวิชัย" ชาดกเรื่องนี้จึงได้ชื่อว่า "สรีวิชัยชาดก" สรีวิชัยชาดกมีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้สอนศีลธรรมแก่คนในสังคมทุกระดับชั้น ด้วยข้อธรรมพื้นฐานที่เข้าใจได้ง่าย เพื่อให้คนในสังคมรู้หน้าที่ของตนเองและการปฏิบัติต่อผู้อื่น นำมาสู่ความสงบสุข และดำรงชีวิตอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงามตามหลักธรรมของพุทธศาสนา

วรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีวิชัยชาดก ไม่ทราบชื่อผู้แต่งและปีที่แต่ง แต่เมื่อพิจารณาจากเนื้อเรื่องและนิทานอุทาหรณ์ที่แทรกในเรื่อง ผู้วิจัยพบว่า นิทานอุทาหรณ์และนิทานปริศนาที่พบในวรรณกรรมล้านนาเรื่องสรีวิชัยชาดกนี้หลายเรื่อง มีเนื้อหาคล้ายกับชาดกในอรรถกถาชาดกและนิทานในมังคลัตถทีปนี นอกจากนี้ยังมีนิทานอุทาหรณ์และนิทานแทรกบางเรื่อง ที่มีเนื้อเรื่องคล้ายกับปกรณ์ต่างๆ ที่มีที่มาจากต้นไตรปิฎก

เกี่ยวกับการแพร่หลายของวรรณกรรมเรื่องนี้ได้พบต้นฉบับสรีวิชัยชาดกเป็นจำนวนมากในภาคเหนือ เขียนด้วยอักษรธรรมล้านนา ทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย และยังพบต้นฉบับในภาคกลาง

ที่เขียนด้วยอักษรขอม ภาษาบาลี และยงพ ดันฉบับสี่วิชัยชาดก ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมถึงในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว ที่มีเนื้อเรื่องและตัวละครเหมือนกันแต่ใช้ชื่อเรียกต่างๆ กันด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความแพร่หลายและความนิยมในวรรณกรรมเรื่องนี้

ผลการศึกษาวเคราะห์วรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดกทางด้านวรรณศิลป์ ทำให้ทราบว่า แก่นหลักของเรื่องอยู่ที่การสอนธรรมให้กับบุคคลในสังคม ส่วนแก่นเรื่องรอง เป็นเรื่องการบำเพ็ญทานบารมีในอดีตของพระพุทธเจ้า รวมถึงค่านิยมต่างๆ ที่สอดคล้องกับพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาโครงเรื่องของวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดก พบว่ามีความซับซ้อนในการดำเนินเรื่องมากกว่า มีตัวละครและเหตุการณ์ในเรื่องมาก ผู้แต่งได้ใช้กลวิธีต่างๆ ในการดำเนินเรื่อง เช่น การดำเนินเรื่องให้หน้าติดตามด้วยการสร้างเหตุการณ์ให้ กิดอารมณ์สะเทือนใจ การสร้างตัวละครให้มีลักษณะพิเศษหรือของวิเศษ นอกจากนี้ยังใช้ วิธีการ เล่าเรื่องซ้อนเรื่อง โดยการซ้อนเรื่องลักษณะนิทานอุทาหรณ์ การซ้อนเรื่องลักษณะนิทานปริศนา การซ้อนเรื่องในลักษณะของการตัดสินคดีความ การซ้อนเรื่องเพื่อแทรกประวัติความเป็นมาของตัวละครหรือความสามารถของตัวละคร และใช้การดำเนินเรื่องด้วยการขมวดปมเรื่องด้วยเหตุการณ์ต่างๆ รวมถึงการดำเนินเรื่องด้วยการเล่าเรื่องด้วยการปูจลา - วิชันนาหรือการตั้งคำถาม-คำตอบ

ในเรื่อง สุนทรียภาพทางภาษานั้น ผู้แต่งใช้ภาษาล้านนาในการบรรยายและพรรณนาความได้อย่างดี รวมทั้งใช้ภาษาที่คนทั่วไปสามารถเข้าใจได้ง่าย ได้แสดงความสามารถในการแปลร้อยภาษาบาลีด้วยภาษาล้านนาได้อย่างสละสลวย ใช้คำศัพท์ถูกต้องและเหมาะสมกับสถานะของบุคคลในเรื่อง นอกจากนี้ยังพบว่ามีการใช้คำซ้อน การใช้คำซ้ำ การใช้คำคล้องจอง รวมถึงการใช้โวหารภาพพจน์ที่ ช่วยให้เกิดจินตภาพแก่ผู้อ่าน ในส่วนของการวิเคราะห์วรรณคดีพบว่า มีรสวรรณคดีให้ผู้อ่านได้รับรู้และเกิดความรู้สึก 6 รส คือ วีรรส ศฤงคารรส กุณารส เราทรส ศานตรส และอัทธูตรส โดยมีวีรรสเป็นรสเด่นของวรรณกรรมเรื่องนี้ โดยรวมแล้วผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้จึงเป็นผู้ที่มีความรู้ในการใช้ภาษา ทั้งภาษาไทยและภาษาบาลีอย่างดี ยิ่งทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้มีคุณค่าสมกับเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้สอนธรรมแก่บุคคลในสังคม

จาก การศึกษาวเคราะห์วรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดกทางด้านสังคม พบว่า เหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง พฤติกรรมของตัวละคร ตลอดจน บทสนทนา ในเรื่อง สะท้อนให้เห็นถึงหลักธรรมคำสอน หลักในการดำเนินชีวิต หลักในการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น หลักในการครองเรือนและหลักในการปกครอง ตลอดจน ค่านิยม ความเชื่อ และประเพณี โดยผ่านความรู้สึกนึกคิดและจินตนาการของผู้แต่ง แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีส่วนช่วยในการขัดเกลาผู้ คนในสังคม ให้ประพฤติดีงามตามหลักธรรมในพุทธศาสนาเพื่อความสงบสุขของสังคม

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมล้านนาเรื่อง สิวชัยชาติฉบับภาคเหนือและภาคอีสาน

บรรณานุกรม

หนังสือ

- กรรณิการ์ วิมลเกษม **ภาษาไทยถิ่นเหนือ**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรวังท่าพระ, 2549.
- กฤษมา รัชชมนี. **กฤษมา รัชชมนี 60**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547.
- _____ **นิทานอุทาหรณ์ในวรรณคดีสันสกฤต** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร 2525.
- กฤษมา รัชชมนี , กรรณิการ์ วิมลเกษม และจุไรรัตน์ ลักษณะศิริ . **นิทานลาวเรื่องนางตันไทร** . กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย 2529.
- กฤษมา รัชชมนี เสวณิต จุลวงศ์ และสายวรุณ น้อยนิมิตร. **ศักดิ์ศรีและความอับอายในวรรณกรรมไทย**, นครปฐม : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548
- คำแพง เกิดดวงรายชื่อวรรณกรรมลาว เอกสารในกา सम्มนา ไบลานทั่วประเทศ วันที่ 0 -13 มีนาคม 1988 เสนอที่นครหลวงเวียงจัน ประเทศลาว อุปถัมภ์โดยมูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย 2531.
- ธวัช ปุณโณธก. **วรรณกรรมท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2525.
- นิยะดา เหล่าสุนทร , บรรณานิการ , **สารนิพนธ์ประเสริฐ ณ นคร**. (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2541).
- บำรุง บารมี . “สี่ชั่วชาติก ” **สารสนุกรมวัฒนธรรมภาคเหนือ เล่ม 13**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์, (2542): 6932-6939.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. **ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ** . กรุงเทพฯ: สยามคัมภีร์ศึกษาศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2517.
- ประคอง นิมมานเหมินท์, **มหาชาติลานนา : การศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น**, กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิชย์ จำกัด, 2526.
- ประคอง นิมมานเหมินท์, **มองภาษา**. กรุงเทพฯ : แม่คำฝาง, 2547
- ประเสริฐ ณ นคร **สารนิพนธ์ ประเสริฐ ณ นคร** กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 2541.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, 2540.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พระไตรปิฎก สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้** กรุงเทพฯ ธรรมสภา 2546.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์พิมพ์ครั้งที่ 11**. กรุงเทพฯ จันทรพิบูล, 2550.
- _____ . **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ** พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2545.
- มณี พยอมยงค์, **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**, เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, 2537

ยูวพาส์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา . **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี** . กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525**, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ :
อักษรเจริญทัศน์, 2530.

ลมูล จันทน์หอม. **วรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา**. เชียงใหม่: สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์, 2538.

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ . **วรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา** . เชียงใหม่ :
สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์, 2514.

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรา สิริวัฒน, **ศิวิชัย**. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2510.

สร้อยดี อ่องสกุล **ประวัติศาสตร์ล้านนา** กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง 2539.

สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์. **วรรณคดีวิเคราะห์**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิชย์จำกัด, 2525.

สุภาพพรรณ ณ บางช้าง **วิวัฒนาการวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทย**
กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

สี่บพงษ์ ธรรมชาติ. **วรรณคดีชาดก**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2542.

อุดม รุ่งเรืองศรี. **วรรณกรรมล้านนา**. เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, 2528.

_____. **พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง, 2534.

วิทยานิพนธ์

กวรรณิการ์ วิมลเกษม “อักษรฝักขามที่พบในศิลาจารึกภาคเหนือ” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ,
2524.

นิยะดา สาริกภูติ, “ปัญญาชาดก : ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย”

วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524

ศยาม ภัทรานุประวัติ . “ปักซีปกรณ์ : การศึกษา เปรียบเทียบฉบับสันสกฤต ล้านนา และไทย ”

วิทยานิพนธ์ปริญญา ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษา สันสกฤต ภาควิชาภาษา
ตะวันออกบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546.

สายวรุณ น้อยนิมิต ร. “อรรถกถาชาดก : การศึกษาในฐานะวรรณคดีคำสอนของไทยและ

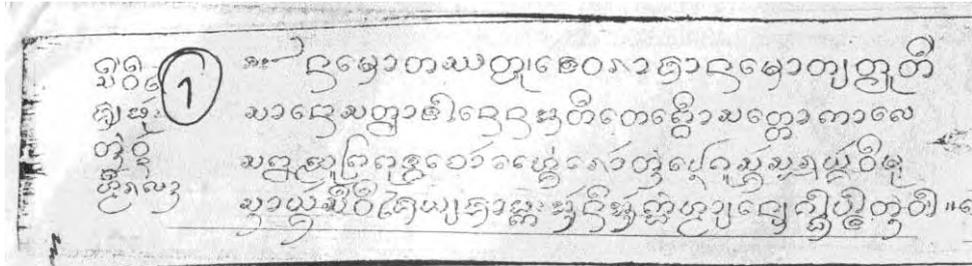
ความสัมพันธ์กับวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่น .” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์ ดุสิตบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2542.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ตัวอย่างการปรีวรตวรณกรรมเรื่องสี่วิชัยชาดก

ตัวอย่างการปริวรรต
ใบลานผูกที่ 1 หน้าที่ 1 ส่วนที่ 1

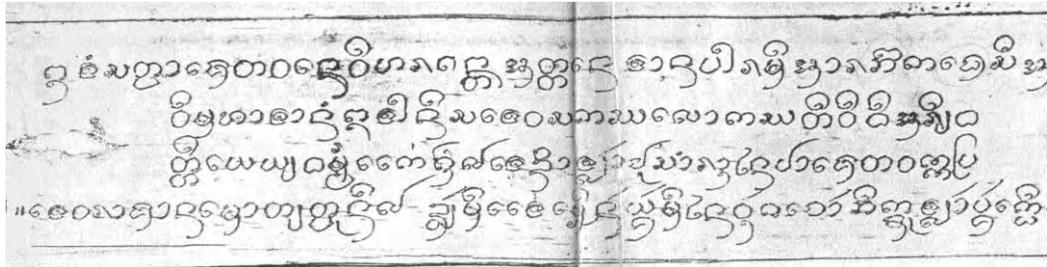
คำถ่ายถอด

นเมตสสุตถุเทวราชานเมตยตถุติ
เสนาสตุถาทานนอติเตโพธิสตุเตกาล
สพพญุพพุทธเจ้าแห่งเรตุนเป็นครูสั่ง สอรยังวิมุ
ศนายังสิวิไชยชชาฎกอื่นนอันกถุหมายเนยคาถาบาทตนว่า

อักขรวิธีไทยปัจจุบัน

นโมตสสุตถุ เทวราชา นโม ตยติถุติ
โน สตุถา ทาน น อติเต(อติเต) โพธิสตุโต กาล
สพพญญุ พระพุทธเจ้าแห่งเรตุนเป็นครูสั่งสอนยังวิมุ
ศนายังสิวิชัยชาตกอันนี้อันกถุหมายในคาถาบาทต้นว่า

ตัวอย่างการปริวรรต
ใบลานผูกที่ 1 หน้าที่ 1 ส่วนที่ 2

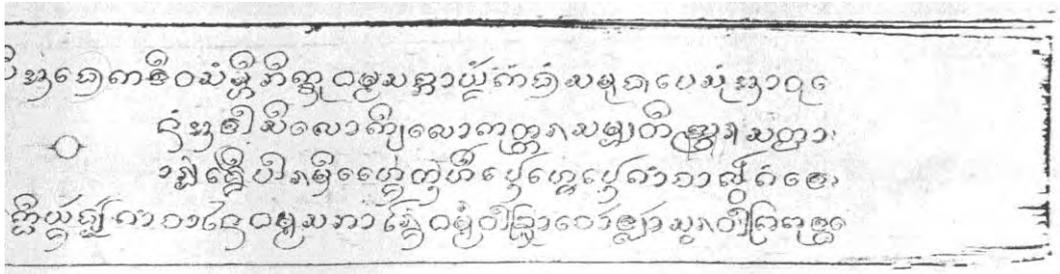
คำถ่ายถอด

อิหฺมฺสตุถาเซตวนฺเนาวิหรนฺเตาตฺตเนาทานบารมฺอารพุกกเถสิอ
วิมหาทานํอิทานิสเทวสกสฺสเสากสฺสตีวิธิอริยช
ตฺติเยยฺยชรมมแก่คนแลเทวดาทู้ออยู่สำรานในป่าเซตวนฺณปาร
เทวราชานเมตฺยตฺตุนิแลคฺด้วยมีแก่เมือ นั้นยังมีในวัน 1 เจ้าภิกษุทูล่าบั้งเก็ญ

อักขรวิธีไทยปัจจุบัน

อิหฺมฺ สตุถา เซตวนฺโน วิหรนฺโต อตฺตโน ทานบารมฺ(ทาน ปารมฺ) อารพุก กเถสิ อ
วิมหาทานํ(มหาทาน) อิทานิ สเทวสกสฺส(สเทวกสฺส) โลกสฺสตี(โลกสฺตี) วิธิ อริยช
ตฺติเยยฺยชรมมแก่คนแลเทวดาทั้งหลายอยู่สำราญในป่าเซตวัน ปรรภกเข็งบาร
เทวราชา นโม ตยฺตฺตุนีแล คด้วยมีแก่เมื่อนั้นยังมีในวัน 1 เจ้าภิกษุทั้งหลาย บั้งเกิด

ตัวอย่างการปริวรรต
ใบลานผูกที่ 1 หน้าที่ 1 ส่วนที่ 3

คำถ่ายถอด

อถกทิวส์มหิภิกขุฌมสพภายังถถสมถเปสูงอาว
น้อทาสีโลกิยโลกุตตรสมปติญจฯ สตุถา
ารภเชิงบารมีแห่งตนหือเปนเหตุเปนคำจาแล้วกัเท
กิดยั้งถ้อยคำจาในธรรมสภาโรงธรรมว่า ดูราเจ้าทีสุวรว่าพระพุท

อักษรวิธีไทยปัจจุบัน

อถกทิวส์ มหิภิกขุ(หิ ภิกขุ) ฌมมสพภาย(ฌมมมสภาย) ถถ สมถ เปสูง(สมฏฐาเปสุ) อาว
น้อ ทาสี โลกิย โลกุตตร สมปติญจ ฯ สตุถา
ารภเชิงบารมีแห่งตน หือเป็นเหตุเป็นคำจา แล้วกัเท
กิดยั้งถ้อยคำจาในธรรมสภาโรงธรรมว่า ดูราเจ้าทั้งหลายส่วนว่าพระพุท

ผูก 1

1/1/1 นโมตสสตุ เทวราชา นโม ตย ตัญญู อิทํ สตุธา เซตวนโน วิหรนโต อตุตโน ทาน ปารมิ(ทาน ปารมิ) อารพุก กเถสิ อเถกทิ วสํ มหิกขุ (หิ กขุ) ธมฺมสพฺภายํ (ธมฺมสพฺภายํ) กถํ สมฺม เปสุง (สมฺมฐาเปส) อาวโส

1/1/2 โน สตุธา ทาเน น อติเต (อติเต) โพิสตุโต กาเล วิมหาทานํ (มหาทานํ) อิทานิ สเทวสกสฺส (สเทวสกส) โลกสฺสตี (โลกสตี) วิธิ อริยธนํ อทาสี โลกีย โลกุตฺตร สมฺปติญจ ฯ สตุธา

1/1/3 **สพฺพญญ** พระพุทธเจ้าแห่งเราตนเป็นครูสั่งสอนยังวิมุตติเยยธรรมแก่คนแล ทวดา ทั้งหลายอยู่สำราญในป่าเขตวัน ปรรวมเชิงบารมีแห่งตน หือเป็นเหตุเป็นคำจา แล้วก็เท

1/1/4 (เท)ศนายังสี่วิชัยขาดกอันนี้อันกคหมายในคาถาบาทต้นว่า ฯ **เทวราชา นโม ตยตุ** นี้ แล ด้วยมีแก่เมื่อนั้นยังมีในวัน 1 เจ้ากขุทั้งหลาย บังเกิดยังถ้อยคำจาในธรรมสภาโรงธรรมว่า ดูราเจ้าทั้งหลายส่วนว่าพระพุทธ

1/2/1 เจ้าแห่งเราเป็นอันป้อมด้วยอันหือทานแล แม้นในกาล เมื่อเป็นโพธิสัตว์ ก็หือทานมากนั กแล ในกาลบัดนี้ก็ยังหือ **สตุตริยธน** 7 ประการ มีศรัทธาเป็นต้น แก่สัตว์โลกกับทั้งเทวโลกอัน ประกอบด้วยโลกียะ โลก

1/2/2 (โลก)ตตระสมบัติทั้งหลาย แล **สตุธา** พระพุทธเจ้าอยู่ในคัน ธกฺขิไต้ยินคำจาอันนั้นแห่ง กิขุ พระกิลีลามาสู่ธรรมสภาคศาลา ก็มานั่งเหนื่ออาสนะอันกิขุ ทั้งหลายปุไ้ดี

1/2/3 นักจึงถามกิขุทั้งหลายว่า **กิขุเว** ดูรากิขุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายมาประชุมชุมนุมจา กันด้วยถ้อยคำเียงไต้ไปแล้วในกาลบัดนี้ชา ในเมื่อคำอันเจ้ากิขุทั้งหลายขานว่า ข้าแห่งพระพุ

1/2/4 (พุ)ทธเจ้า ผู้ข้าทั้งหลายมาจากันถึงทานบารมีแห่งพระเป็นเจ้า แล พระพุทธเจ้ากล่าววว่า ดูรากิขุทั้งหลาย ส่วนกุตถาคตนี้ป้อมในอันหือทานแล แม้นเมื่อเป็นโพธิสัตว์อันชาวเมืองหากขับ หนีจากราชส

1/3/1 (ส)มบัติ ก็เหตุอันหือทานมากนั กแล แม้นไปอยู่ป่าก็ปละเสียยังทานธชฉาสัย ก็หือลูกชาย ลูกหญิงแลเมียรักเป็นทานเมื่อนั้นแล พระพุ ทธเจ้ากล่าวเท่านั้นแล้วอยู่ บ่ปาก เพื่อว่าจักไว้โอกาส เป็นหว่างหือเจ้ากิขุทั้งหลาย

1/3/2 อารธนาเป็นคुरुธรรมเทศนาแล เมื่อนั้นกิขุทั้งหลายก็อารธนา าชธรรมเทศนาเชิง พระพุทธเจ้าแลพระพุทธเจ้าจึงนำเอามายังวัดถุอันข้ามลวงพันไปแล้วมาเทศนาแก่กิขุทั้งหลาย

1/3/3 ประธานแล ด้วยแท้ก็เทศนาแก่บรรณสัตว์ทั้งหลาย 4 ประการแล **อติเต(อติเต) กิขุเว** มิถิลาญํ วิเทหฐฺ(ธฺ) อาทิจจวงโส นาม ราชา กาเลสิ(กาเรสิ) ตสฺส รโญ(ธฺ) โสธา

ลิตฺฐิสหสฺส-(สฎฐิสหสฺसानํ)

1/3/4 **านัเชฐโก(เชฐฐโก) วิมลลา นาม อคฺคมเหสี (อคฺคมเหสี) อโหสิ ฯ ภิภฺชเว** คุราภิกษุทั้งหลายในกาลอันข้ามล่วงพ้นไปแล้วสิ้นกาลนานนักวันนั้น ยังมีมหาสัตว์ตนหนึ่งชื่ออทิจจวังโส อยู่เสวยราชสมบัติในเมืองวิเทहनคร แลยังมีนาง

1/4/1 พระยาตน 1 ชื่อว่าวิมลลาเทวี อันเป็นใหญ่เป็นประธานแก่นางทั้งหลายหมื่น 6 พันนาง เป็นอัครมเหสีแก่พระยาอทิจจวังโส ตนนั้นแล **สาปิ** อันว่านางพระยาตนนั้นเป็นที่รักจำเริญใจแก่พระยานักแล ล้านางทั้งหลายผู้นั้นผู้ใดผู้ 1 ก็บได้

1/4/2 ยังลูกหญิงลูกชายสักคน คือว่าหาลูกบได้ เมื่อนั้นชาวเมืองทั้งหลายหันอันจักขาดเสียแห่งราชวงษาดังอัน เขาจึงไปร้องเอิ้นกล่าวในช้ วงหลวง พระยาแลพระยาเทวีได้ยินเสียงอันนั้นก็ถามว่าดังนี้ เสีย

1/4/3 อันร้องนั้นชื่อฤาชา ชาวเมืองกล่าวว่าข้าแก่มหाराชเจ้า ผู้ข้าทั้งหลายไหว้มหาราชเป็นเจ้าแล อันว่าโทษอันใดอันอื่นแห่งมหाराชเจ้าบมีแล เทว่าลูกชายผู้จักควรสืบชาติตียะ

1/4/4 วงษาแห่งมหारा ชเจ้าบมีสักคนแล เหตุตั้งอันมหाराชเป็นเจ้าจุงปรารณาเอา ชะแลพระยา กล่าวว่ามีอันดีนักแล เราหากจักปร ารณาเอาลูกชะแลสุท้านทั้งหลาย จุงเมื่อเทอะว่าอันในวันลุนพระยาก็หือหานาง

1/5/1 ทั้งหลายหมื่น 6 พัน มาชุมนุมกันมีนางวิมลลาเทวีเป็นประธานแล้วกล่าวว่า คุ รานางทั้งหลาย จุงปรารณาเอาลูกชายชู้คนเทอะ ล้า จูทั้งหลายผู้ใดแลได้ลูกชายดังอันราชสมบัติทั้งมวลก็จักหือแก่ลูกนางผู้นั้นชะแล เหตุตั้งอันจูทั้งหลาย

1/5/2 หาประมาทบได้จุงปรารณาเอาลูกชายชู้คนเทอะ **อิตฺถิโย** อันว่านางนาฏสนมทั้งหลายก็รับเอาคำแห่งพระยาดี วยคำว่า สาธุดีแล้วก็เมื่อสูที่อยู่แห่งตนให้้วยังเทพยดาแห่งตนแล้วพลีกรรมบูชา

1/5/3 เทวดาทั้งหลายแล้วปรารณาเอาลูกชายชู้คนหันแล ในเมื่อคำปรารณาแห่งนางทั้งหลายผู้นั้นแลมีดังอัน ล้านางทั้งหลายผู้นั้นผู้ใดผู้ 1 ก็บได้ยังลูกหญิงลูกชายสักคนหันแล **อด** ในกาลภายหน้าแต่นั้น

1/5/4 นางวิมลลาเทวีไปหามายังสมณพราหมณ์ทั้งหลายแล้วก็หือทานมากนักในวันอุโบสถเดือนเพ็งแล้ว ส่วนตนนางก็สมาทานเอาศีลมีองค์ 8 ประการแล้วก็นอนเหนืออาสนะอันต่ำ ยังรำพึงดูศีลแห่งตน ก็อธิษฐานว่าดังนี้ ส่วน

1/6/1 ข้านี้ยังมีศีลบริสุทธิ์บขาดเป็นบันเป็ นท่อนแท้ดังอัน อันว่าลูกชายผู้ประเลฐมีบุญสม ภาร จุงมีแก่ข้าเทอะ **อิตฺถิโย** นางวิมลลาเทวี ปรารณาเอาลูกว่าสันนี้หันแล **ตสมิง ขณ สกุกุสฺส ภวนํ อุณฺหการํ เสสิ(ทสฺเสสิ)ฯ**

- 1/6/2 ในขณะที่บัดนั้นอาสนะทิพย์ที่นั่งแห่งพระยาอินทร์ตนเป็นเจ้าของแก้วเวทดาทั้งหลายสำแดง
อาการอันร้อนด้วยเดชศีลแห่งนางเทวีแล พระยาอินทร์ก็รำพึงดูรู้ว่านางวิมลดาเทวีปรารถนาเอาลูก
- 1/6/3 แลควรกูอินทร์ที่ถือลูกผู้ 1 แก่นางเทอะ ว่าอันแล้วก็เล็งดูเทวบุตรอันมีสภาวะอันจักจุติใน
เทวโลกบ่ทันเทวบุตรผู้อื่นแล **ตทา** ในกาลนั้นโพธิสัตว์เจ้าแห่งเราได้เกิดเป็นลูกอ้าย
- 1/6/4 แห่งพระยาอินทร์มีอายุจักเสียดใคร่เมื่อเกิดในเทวโลกภายใน พระยาอินทร์เห็นโพธิสัตว์เจ้า
ตนเป็นลูกจึงเข้าไปสู่วิมานแห่งโพธิเจ้าแล้วก็นั่งอยู่ข้างที่นอนอุ้มโพธิสัตว์เจ้าแล้วกล่าวว่าดังนี้ **ตาด**
ดูราเจ้าลูกรักแก่พ่อ ในกาล
- 1/7/1 บัดนี้ควรเจ้ากลงไปปฏิสนธิในท้องแห่ง นางวิมลดาเทวีอันเป็นอัศวินแห่งพระยาอภิจุ
วังโสในเมืองวิเทหะอันมีในแคว้นเมืองมิลินครอันมีในมนุษย์โลกเมืองคนนั้นเทอะ **โพธิสัตว์โต** อัน
ว่าโพธิสัตว์เจ้าก็เห็น
- 1/7/2 ยังสภาวะอันจักตายมาใกล้สำนักแห่งตนแล้วกล่าวว่าเชิงพระยาอินทร์ว่าดังนี้ ข้าแก่มหाराช
เจ้า ส่วนข้านี้ครั้นจุติจากที่นี้จักใคร่เมื่อเกิดในเทวโลกชั้นบนตาย พระยาอินทร์กล่าวว่า **ตาด** ดูรา
- 1/7/3 เจ้าลูกรักแก่พ่อในเมื่อเจ้าเมื่อเกิดเมืองคนดังอันกริยาอันจำเรียมแก่เจ้าก็จักมีชะแล
ประการ 1 เล่า ส่วนองค์บารมีธรรมแห่งเจ้าก็พำเพงเต็มชะแล้วอัน เมื่อนั้นมหาสัตว์เจ้าจึงรับ
- 1/7/4 เอาคำพระยาอินทร์ว่าดีแล แล้วกล่าวว่าเชิงพระยาอินทร์ว่าข้าแก่มหाराชเจ้าในเมื่อข้าแล
เมื่อสู่เมืองคนนั้นมหाराชเจ้าอย่าละข้าเสียจงกระทำสังคหกรุณาข้าเทอะ พระยาอินทร์ก็เล่าโลม
มหาสัตว์เจ้าว่าอย่าได้กริ่งสังอัน
- 1/8/1 เทอะ ส่วนพ่อนี้บ่ประมาทในเจ้าแล **อถ** ในกาลนั้น โพธิสัตว์เจ้าก็จุติจากดาวดึงส์วรรค -
เทวโลกมาเอาปฏิสนธิในท้องแห่งนางวิมลดาเทวีนั้นแล **สาปี** ส่วนอันว่านางวิมลดาเทวีรู้สภาวะอันตั้ง
แห่งคัพพะ
- 1/8/2 ก็หื้อคนไปบอกแก่พระยาแล **ราชา** อันว่าพระยาที่ยินดีหื้อรักษาคัพพะแห่งนางนั้นแล ใน
เมื่อนางเทวีทรงคัพพะสืบเดือนบริมวณแล้วนางก็ประสูติได้ลูกชายผู้ 1 มีวรรณะงามเป็นดัง
- 1/8/3 คำแล ราชา ส่วนว่าพระยาผู้สภาวะอันเกิดมาแห่งลูกตนมีใจใฝ่ยินดีมากนัก ก็หื้อแม่นม
ทั้งหลาย 64 คน รักษาเจ้าราชบุตรแล แรกแต่อันมาเอาปฏิสนธิแห่งโพธิสัตว์เจ้า
- 1/8/4 นั้น อันว่าประมาณส่วยไรมีมากนักแก่ พระยาเห็นแล อันว่าบรรณาการของฝากก็มามาก
นักแก่พระยาแต่ทิศทั้งมวลแล ในอันจักเอาชื่อแห่งโพธิสัตว์เจ้านั้นพระยาสิริราชูก็หื้อชื่อของฝากมา
มากนักด้วยบุญสมภารแห่ง
- 1/9/1 โพธิสัตว์เจ้านั้นแล เหตุตั้งอันพระยาตนพ่อกะทำยังของฝากอันนั้นเป็นนิมิตรแล้วใส่ชื่อ

มหาสัตว์เจ้าว่า สิวรัชยกุมารแล ส่วนว่าโพธิสัตว์เจ้าก็จำเริญใหญ่มาด้วยปี วัน คีนทั้งหลายด้วย
บริวารมากนั ในเมื่อจำเริญใหญ่มาได้ 16 เข้า

1/9/2 ก็ถึงเชิงอันจบเพททั้งมวลแล้ว ในกาลภายหน้าแต่นั้น ส่วนว่ามหาสัตว์เจ้ายอมมีปกติรำ
เพิงดูยังคุณแลโทษอันภายหลังแล อนาคตไปภายหน้ายังมีในวัน 1 โพธิสัตว์เจ้ารำเพิงว่า

1/9/3 ในกาลบัดนี้ท้าวพระยาในชมพูทวีปทั้งมวลก็ใช้บรรณาการของฝากมากกระทำเมตตาไมตรี
ธรรมกับด้วยกฐู แห่งแล อันว่ามิตต ามิตรีธรรมอันนี้กับมันเที่ยง สักอันแล เมื่อใดท้าวพระยา
อาศัยเชิง

1/9/4 เหตุการณ์อันใดอัน 1 เขาก็จักเกิดเป็นข้าศึกเมื่อ ภายลุนเล่าชะดาย โภ บุคคโล บุคค
ผู้ใดควรว่าจักรู้ยังคำด้านจรรยาแห่งท้าวพระยาทั้งหลายผู้งั้นได้ชา ภูนี้ควรที่อู้ยังเหตุแห่งท้าว
พระยาผู้งั้นเที่ยงแท้แล

1/10/1 ประการ 1 บุคคผู้เป็นคนใช้ไปถึงสงกามากนัชชะแล อันว่าสัตว์เดรัจฉานนี้บเพิงสง ก
แล อหิ ส่วนภูนี้จักสอนยังลูกนกแขกเต้าตัว 1 อันสอนแลตีนัก ควรเลี้ยงไว้แล ประโยชน์แห่งภูแลมี
เมื่อใด ภูจักใช้นกตัวนั้นไป

1/10/2 ในทิศทั้งมวลก็ควรรู้จักเหตุทั้งมวลในที่นั้นแล ว่าอันแล้วแรกแต่นั้น ไปภายหน้า มหาสัตว์
เจ้าก็เลี้ยงลูกนกแขกเต้าตัว 1 อันสอนตีนักที่ห้อยอยู่ในชิงคำอัน 1 ห้อยกินข้าวตอกอันเจือจาง

1/10/3 ด้วยน้ำผึ้งเลี้ยงไว้หั้นแล โพธิสัตว์เจ้ารำเพิงว่าเมื่อใดภูมีประโยชน์อันใดภูจักใช้นกแขกเต้า
ตัวนั้นหื้อไปรู้เหตุอันนั้นแลเยยะหื้อคินมากล่าวแก่ภูเทอะ ว่าสันนั้นหั้นแล นกแขกเต้า

1/10/4 ตัวนั้นปรากฏได้ชื่อว่าสุรเสนานั้นแล แรกแต่กาลนั้นไปเมื่อหน้า มหาสัตว์เจ้าก็สังคห ะยัง
คนทั้งหลายอันมากนัด้วยวัตถุ 4 ประการมีต้นว่าหื้อทานแลเหตุตั้งอันมหาสัตว์เจ้าก็เป็นที่รัก
จำเริญใจแก่ชาว

1/11/1 เมืองทั้งมวลแล อถ ในกาลนั้นท้าวทั้ง 2 อันเป็นพ่อแลแม่แห่งโพธิสัตว์เจ้ามักใคร่ หื้อ
ฐานันดรที่อันเป็นอุปราชแก่โพธิสัตว์เจ้าก็เจียรจกกับด้วยโพธิสัตว์เจ้าว่าดังนี้ ตาต ดูราเจ้าสิวรัช
ส่วนว่าเมื่อทั้ง 2 จักเอายังราช

1/11/2 ธิดาผู้จักควรมาหื้อแก่เจ้าในกาลบัดนี้แล มหาสัตว์เจ้ากล่าวว่าข้าแก่มหाराชเจ้าทั้ง 2
ส่วนอันว่านางราชกัญญาอันมหाराชเจ้าทั้ง 2 หาได้นั้นกลางคาบก็ยังเพิงใจข้ากลางคาบ

1/11/3 ก็บเพิงใจข้าแล เหตุตั้งอันข้าหากจักพิจารณาหาซึ่งนางกุมารีผู้อันเพิงใจข้าชะแล ข้าหาได้
ยามใดก็หากจักมาบอกแก่มหाराชเจ้าทั้ง 2 ชะแล พระยาตนพ่อกว่าสาธุดีแลเจ้าจูงไปพิจารณา

1/11/4 ดูลูกหญิงแห่งท้าวพระยาทั้งหลายในบ้านเมืองแห่งเจ้านี้ก่อนเทอะผิว่าได้ยามใดจูงมาบอก

แก่เผื่อทั้ง 2 ทေး ส่วนว่ามหาสัตว์เจ้าก็ไปพิจารณาด้วยลูกหญิงแห่งทำวพระยา พราหมณ์ คหบดี เศรษฐีทั้งหลายใน

1/12/1 เมืองที่นั่นก็ไ้ไ้ยังนางกุมารีผู้อันเพ็งใจแห่งตนหันแล เมื่อนั้นโพธิสัตว์เจ้าก็รำพึงว่า ดั่งนี้ อันว่าชมพูทวีปเป็นที่ตั้งแห่งที่เกิดแห่งสัพพัญญูพุทธปัจเจกวัตติราชทั้งหลายแล แม่นดังฤ กิจจัก เปล่าจากนางผู้ดีบร้างจัก

1/12/2 มีชะแลควรรู้ใช้จรเดินไปในชมพูทวีปทั้งหมดที่อัฐนางแก้วผู้ประเสริฐทေးยังนกแขกเต้าตัว ชื่อสุรเสนา นี้ควรจักให้อัฐนางแก้วผู้ประเสริฐทေး มหาสัตว์เจ้าก็หายมายัง

1/12/3 สุรเสนามาแล้วกล่าวว่า ดูกรเจ้าสุรเสนา **ตฺว** อันว่าเจ้าจงจรเดินไปในชมพูทวีปทั้งหมด ที่อัฐนางแก้วผู้ประเสริฐแล้วเยยะคินมาบอกแก่ภูทေး สุรเสนา ไป ตโก อันว่านกแขกเต้าตัว

1/12/4 ชื่อสุรเสนากล่าวว่าสาธุดีดี ว่าอันแล้วก็บินไปจากหน้าปองเบงชอริศหนวันออกแล้วก็จร เดินไปในบ้านน้อยเมืองใหญ่แลนครราชธานีทั้งหลายด้วยลำดับเพื่อจักให้อัฐอันมีแลบมีแห่งนาง แก้วแล นกแขกเต้าตัวนั้นก็บรู้อ่าวสาร

1/13/1 แห่งนางแก้วในเมืองทั้งหลายผู้อื่นแลนกตัวนั้นก็บินไปถึงเมืองอัน 1 ชื่อว่าสิวีราชูหันแล ยังมีพระยาตน 1 ชื่อว่าสิวีราชูอันเสวยราชสมบัติในเมืองสิวีราชูที่นั่นนางอัครมเหสีตนนั้นชื่อนาง อโนชาเทวีมีลูกหญิงผู้ 1

1/13/2 ชื่อว่าสิวีโยกาแล นางผู้นั้นมีรูปอันงามนักควรแลแก่ตารอดชู้ **ก้า** เสมอดังนางฟ้า ประกอบด้วยอติดีลักษณะอันงามเป็นดังนางแก้วผู้ประเสริฐกอบไปด้วยองค์ในที่ทั้งหลาย 5 แห่งแล

1/13/3 ลักษณะอันเป็นนางแก้วจักได้ผู้ใดชา **อติถิข นาดิฑิฆา นาดิ กิสา นาดิถูลา นาดิกา ริกาฯ** นางผู้มีบุญนั้นคือว่า บ่ต่านัก บ่พอมนัก บ่พินัก บ่สูงนัก บ่ดำนัก บ่ขาวนัก มีนิ้วมืออันกลม มีปากก็

1/13/4 แดงงาม มีนมทั้ง 2 เต้าบ่พาน มีแอกก็กลม มีกระเบ็ดหน้าอันเต็มงามเสมอตั้งเดือนเพ็ง มี ลำคออันกลม มีผมก็เขียวมีปลายผมขดขึ้น มีท้องก็ราบนัก มีขนแลคิ้วอันอ่อนคือว่าก่อง

1/14/1 งาม มีคำจาอ่อนละเอียดยนัก นางผู้นั้นประกอบ ด้วยลักษณะผู้นี้เป็นนางแก้วผู้มีบุญแล นางผู้นั้นประกอบด้วยปัญญาถยานีอันงาม 5 แห่งผู้ใดชา คือ เกศากถยานีงามแห่งผมอัน 1

1/14/2 อัฐถยานีงามเขียวเป็น 2 มังสากถยานีงามแห่งขึ้น 3 อัฐถยานีงามแห่งผิวหน้าเกลี้ยง 4 วยถยานีงามแห่งรูปเป็น 5 แล **ฯ** จักกล่าวนัย 1 เล่า เกศา คือผมอันยาวครั้นแก่คี่เมื่อ

1/14/3 หลังอยู่ย่อยลงถึงสันตีน มีปลายกระหวัดขึ้นเมื่อบน มีวรรณอันเหลืองเลื่อมเป็นดังแวว คอนกยงอันเป็นถยานีอัน 1 แล มีไรฟันขาวเลื่อมแลตั้งอยู่เสมอ บ่ยาว บ่ห่าง มันคงสนิท

1/14/4 ชิดชมดีนักเสมอตั้งถ่องแถวแก้ววชิรเพก มีวรรณอันงามเสมอตั้งหอยสังข์อันจึงชัดไ้มนั้น

แล อันนี้ชื่อ อัฐีกัลยาณีงามถ้วน 2 อัน 1 นางผู้นั้นมีกระเบ็ด ดหน้าแลริมปากประกอบด้วยวรรณอัน
งามเสมอด้ง

1/15/1 หมากแคบสุกนั้นอันคนชื่อมั่งสกลยาณีงามถ้วน 3 แล อัน 1 นางผู้นั้นมีผิวหนังมีวรรณเป็น
ด้งไล่ลาทาไปด้วยไปด้ววรรณแห่งดอกทายนานแลดอกจำยามมีผิวหนังอันสนิทเหมี อนด้งดอกนิ
รบลแลดอกกรรณิการนั้นอันนี้ชื่อสวีกัลยาณี

1/15/2 งามถ้วน 4 แลอัน 1 นางผู้นั้นแม่นว่าประสูติลูกได้แล สิบด้งอันก็ตีมีเยาว์วัยอันยังงาม
เสมอ ด้งประสูติลูกได้ทีเดียวนั้น อันนี้ชื่อกัลยาณีงามถ้วน 5 แล นางราชธิดาผู้

1/15/3 ประกอบด้วยกัลยาณีงาม 5 แห่งผู้ว่าแล้วนี้เหตุด้งอันรูปสัมปทาแห่งนางประกอบด้วย
ปัญญากัลยาณีแลปรากฏไปแก่ท้าวพระยาทั้งหลายทุกแห่งแล ในกาลเมื่อนั้นท้าวพระยาทั้งหลายก็มี
ใจมັก

1/15/4 ใครได้นางสีไวยกาผู้เป็นลูกหญิงแห่งพระยาสิวีราชูมากนักก็ใช้ยังบรรณาการของฝากเป็น
ต้นว่าข้างม้าทั้งหลายมามากนัก แลก็ขอเอาเชิงพระยาตนเป็นพ่อนางแล ส่วนพระยาสิวีราชูก็ป
หื้อแก่ท้าวพระยา

1/16/1 สักคนหันแลเมื่อด้งพระยาตนพอจักมັกใครรักษานางสีไวยกาผู้เป็นลูกหญิงแห่งตนไว้ที่สูง
..หื้อสร้างปราสาทหลัง 1อันสูงนัก มีพื้นได้ 7 ชั้นหื้อนางขึ้นอยู่ปราสาทชั้นถ้วน 7 หั้นแล ก็หื้อข้า
หญิงผู้ 1 ชื่อนางสรวิมา

1/16/2 ไว้เป็นนางใช้สอยแก่นางสีไวยกาผู้เป็นลูกตนหันแล แรกแต่นั้นไปภายหน้าบุคคลผู้ใดผู้ 1
ลวดบได้หันนางผู้นั้นหันแล ในกาลบัดนั้นคนทั้งหลายก็ตามนายงรูป

1/16/3 โฉมแห่งนางในที่ทั้งหลายเป็นต้นว่าทำน้ำแลศาลาที่ชุมนุมหันแล เมื่อนั้นส่วนว่านกแขกตัว
ชื่อสุรเสนาได้ยินรูปสัมปทาแห่งนางผู้นั้นแต่สำนักแห่งคนทั้งหลายแล้ว

1/16/4 กลับคืนมาบอกแก่มหาสัตว์เจ้าหันแล มหาสัตว์เจ้าได้ยินข่าวสารรูปสัมปทาอันบัวรวมรวงแห่ง
นางก็มีคำสินหารักอันกล้าแข็งยิ่งนักจึงว่าสันนี้ กูจักใช้ไปยังข่าวสารแก่พระยาตนพอแห่งนาง

1/17/1 ด้วยคำว่า มหาราช ควรใช้หื้อมายังของฝากกับทั้งราชธิดาแห่งมหาราชแก่ข้าบัดนี้ว่าอัน
ครั้นว่ามหาสัตว์ราเพิงสันนี้แล้วมีมานะกล้าแข็งนักก็ใช้ไปแก่พระยาสิวีราชูด้วยคำว่าสันนี้ ส่วนว่า
พระ-

1/17/2 -ยาสิวีราชูล่งใช้หื้อมายังบรรณาการของฝากกับทั้งราชธิดามาแก่ข้าเทอะว่าอันแล้วก็ใช้ไป
หันแล คนใช้แห่งมหาสัตว์เจ้าก็ไปด้วยลำดับหนทางก็ไปถึงเมืองสิวีราชูแล้ว

1/17/3 ก็หื้อคนใช้ไปกล่าวแก่พระยาหันแล คนใช้ไปกล่าวผู้นั้นเข้าไปกล่าวแก่พระยา พระยาหื้อ
อนุญาตแล้วก็เข้าไปสู่ปราสาทแห่งพระยาแลครั้นไหว้พระยาแล้วก็เล่าข่าวสารทั้งทั้งมวลแก่

1/17/4 พระยาสิริราชฐานั้นแล พระยาตบนั้นครั้งนั้นว่าได้ยินยังข่าวสารอันนั้นก็เคียดมากนักจึงรำพึงว่าดังนี้ ในกาลเมื่อก่อนทำวพระยาทั้งหลายในชมพูทวีปทั้งมวลปรารถนามักใคร่ได้ลูกหญิงแห่งภูกู้ใช้บรรณาการของฝากมาก

1/18/1 นักเป็นต้นว่าช่าง ม้า รถ เพื่อว่าจักหื้อใจแห่งภูกินดีแลขอเอาลูกภูกู ก็ยังบ่หื้อได้สักคนตาย ส่วนว่าราชกุมารผู้นี้บ่ใช้หื้อมายังบรรณาการของฝากอันสมควรแก่ภูมั้นน้ำชบับมีสักอัน เท่าใช้คน

1/18/2 มาสิ่งเดียวว่าพระยาสิริราชฐานั้นใช้หื้อมายังบรรณาการของฝากกับทั้งลูกหญิงแก่ข้าทอละ ว่าอัน ราชกุมารผู้นี้เป็นอันดูแลคนมากนักเป็นดังภูนี้เป็นข้าชายแห่งมัน

1/18/3 นั้นส่วนภูนี้หากบ่หื้อลูกหญิงแก่กุมารผู้นั้นแลมีแท้แล ราชกุมารผู้นี้มีมานะด้วยชาติมากนักภูก็ควรจักหื้อยังคำอันอื่นเพื่อจักตอบแลภูเท่าควรใช้ยังข่าวสารส่งคน

1/18/4 ใช้เมื่อสิ่งเดียวแล ว่าอันแล้วเมื่อนั้นพระยาสิริราชฐานั้นก็อดยังคำเคียดอันนั้นไว้จึงหื้อข่าวสารแลหนังสือในมือแห่งคนใช้ว่าดังนี้ **สเจ ราชกุมารโ มมฉัตร (ฉัตร) ปฐุติ(ปทุเถติ) น ตวาทชมุมิ(เทมิ) ยทิ**

1/19/1 **ราชกุมารโ อากาศคามิ (อากาศคามิ) ภเวยยา (ภเวย) อากาเสน คนตวา ม ฉัตร (ฉัตร) คนุเหยยุ** อันว่าราชกุมารผู้ว่าปรารถนามักใคร่ได้ลูกหญิงเรา เราบ่หื้อท่านแล ฉิราชกุมารมีปกติอันไปด้วยอากาศได้ดังอันจึ่ง

1/19/2 มาด้วยอากาศกลางหาวแล้วเอาลูกหญิงเราทอละกับหื้อแก่คนฝูงอันมาด้วยตีนแล ว่าอันแล้วก็ส่งคนใช้เมื่อหั้นแล ส่วนคนใช้แห่งมหาสัตว์เจ้าก็คั้นมารอดแล้วกล่าวข่าวสารทั้งมวลแก่

1/19/3 โภธิเจ้าหั้นแล ส่วนโภธิสัตว์เจ้าได้ยินข่าวสารอันนั้นก็รำพึงในใจว่าพระยาสิริราชฐานั้นบ่มักใคร่หื้อลูกยังตนแก่ภูจึงจักกล่าวด้วยประการดังนี้แล ในกาลบัดนี้ควรภูจักรกระทำอุบายหื้อได้

1/19/4 ทอละ กริยาอันจักไปด้วยอากาศนั้นบ่เป็นของแห่งบุคคลผู้อื่นแลเทามีแต่เทวดาแลคนผู้มีฤทธิ์แลในกาลบัดนี้บุคคลผู้มีฤทธิ์เป็นสันนี้แลจักมีวิสาทคุ่นเคยกับด้วยภูบ่มีสักคนแล ควรภูจักรกระทำมิตรกับด้วยเทวดา

1/20/1 ทอละ เทวดาทั้งหลายยังภูจักหื้อไปในที่นั้นด้วยประการสันใดภูจักรกระทำ ด้วยประการดังอันชะแลว่าอันด้วยมีแท้ ชื่อว่าคำกระนิงแห่งโภธิสัตว์เจ้านั้นก็ยอมสัมฤทธิ์ชู้อันแล อถ เข้าในกาลนั้นยังมีเทวบุตรคนหนึ่ง ชื่อสุรเสนา อยู่ในไม้โคจร ใหญ่่นักอยู่ไกลเวียงประมาณ คาจุด 1 คือ 2 พันวา เทวบุตรตนนั้นมาห้ามเสียยังอันตรายทั้งหลายคือ ภัยอันสะดุ้งตกใจกลัวแลภัย

1/20/2 เมืองที่นั้น ก็เนรมิตวิมานหลัง 1 นั้น ท่ามกลางไม้โคจรใหญ่่นัก อยู่ไกลเวียงประมาณ คาจุด 1 คือ 2 พันวา เทวบุตรตนนั้นมาห้ามเสียยังอันตรายทั้งหลาย คือภัยอันสะดุ้งตกใจกลัวแลภัย

- 1/20/3 อันยาข้าวพวยริบห้อมมี เทียรย้อมกระทำหื้อส่ว สดีแก่คนทั้งหลายอันมากนักแลในเมือง เครื่องพลีกรรมอันมากคนทั้งหลายหากนำมาบูชาตั้งอัน เทวบุตรตนนั้นยอมสำแดงตนปรากฏแก่
- 1/20/4 คนทั้งหลายทุกเมื่อแล ส่วนโพธิสัตว์ก็ใคร่กระทำปฏิฐานฐานกับด้วยเทวบุตรตนนั้นก็หื้อคน ไปชำระกวาดเผี้ยวเค้าไม้โคจรต้นนั้นเสียแล้วหื้อ ลवादด้วยทรายแหวดด้วยประการลำไม้แล้วก็หื้อ พลีกรรมทำด้วยชอบธรรม
- 1/21/1 อันมีประการต่างๆ แล ส่วนโพธิสัตว์เจ้าก็ประดับเนืองตนด้วยเครื่องทั้งมวลแล้วก็ออกไป กับด้วยเสนาอำมาตย์แลคนทั้งหลายก็ไปถึงเค้าไม้โคจรต้นนั้นแล้ว วิกิหื้อคนทั้งหลายสงเสพด้วย ดุริยตรีทั้งหลาย 5 ประการก็บูชาสักการะมากนัก
- 1/21/2 หั้นแล ส่วนว่าเทวบุตรตนนั้นหั้นยังเครื่องพลีกรรมบูชามากนักอันมหาสัตว์เจ้าหาก กระทำ แก่ตนนั้นดั่งนั้นก็รำเพิงว่าเจ้าราชาบุตรตนนี้กระทำบูชาด้วยวิธีอันมากนักแก่ตนภูเหตุ
- 1/21/3 ไตชา กุจกัสำแดงตนแห่งภูแก่ราชาบุตรตนนี้แล้วกุจกถามดูเทอะ เทวบุตรตนนั้นก็มาไข วิมานแห่งตนประดุจดั่งลูกไม้โคจรออกมาสำแดงยังสภาวะอันเกิดมีในที่นั้น
- 1/21/4 แก่มหาสัตว์เจ้าแล้วกล่าวว่าคุณราชาบุตรส่วนเจ้าจูงหื้อคนทั้งหลายหลีกหนีจากที่นี้ก่อน รา ทั้ง 2 เพิงจากันเมื่อแล คำอันเทวบุตรกล่าวนั้นคนทั้งหลาย ฟุ้งอื่นกับหื้อหันรูปแห่งตนด้วยอนุภาวะ อันเป็นเทวบุตรเท่า
- 1/22/1 หื้อโพธิสัตว์เจ้าตนเดียวหั้นยังรูปแล โพธิสัตว์เจ้าได้ยินเสียงแห่งเทวบุตรตนนั้นกล่าวตั้งอัน โพธิสัตว์เจ้า ฟุ้งคนอันมากนี้ นก็หื้อไปอยู่ที่ไกล 1 ก่อนหั้นแล ในกาลนั้นเทวบุตรตนนั้นจึงถามเชิง โพธิสัตว์เจ้าว่า
- 1/22/2 ดูราเจ้าราชาบุตร ส่วนเจ้ากระทำพลีกรรมบูชามากนักแก่เราสันนี้ยิ่งนักกว่าเครื่องพลีกรรม บูชาแห่งคนทั้งหลายเมื่อก่อนจักเสมอตั้งท่านกระทำปางนี้มีแล ท่านมาบูชาเรา
- 1/22/3 สันนี้เหตุใดอันชา มหาสัตว์เจ้าได้ยินคำเทวบุตรตนนั้นแล้วก็จักกล่าวตาม อัจฉาสัยแห่ง ตนจึงกล่าวคาถาว่า **ฯ เทวราชา นโม ตยตุฏ พลิ กมมํ หารหํ ตุมหฺบุชา ยกเต**
- 1/22/4 **เมปสิ คณหิ ยถา สุขํ เอกญจ ปุชนํ เมยหํ ปุริปุเรทเวเต อญตรตยา อญฺปิณสก โโก ปุรินทํ มมติ** ดั่งนี้ เทวราชาดูราพระยาเทพดาอาการอันไหวแห่งข้าจูง
- 1/23/1 มีแก่ข้าเทอะ อันว่ากริยาอันมากกระทำบูชาสันนี้เจ้าจูงจูงรับเอาตามสุขแล้วเจ้าจูงฟ้าเพิง ยังคำปรารภอันควรแก่ข้าเทอะ บุคคลผู้อื่นกว่าเจ้าภูนี้หากบ่ขาดอาจฟ้าเพิงยังคำปรารภนา แห่งข้าแล
- 1/23/2 **เทวบุตรโต อาต** อันว่าเทวบุตรจึงกล่าวว่าคุณราชาบุตร อันว่าคำปรารภนาแห่ง ท่าน นั้นมีด้วยประการสันใดท่านจูงกล่าวมาพลันนักแก่เราเทอะ เราจักฟ้าเพิงยังใจแห่ง

1/23/3 เราจักหือเป็นคุณแก่...บัดนี้ชะแล มหาสัตว์เจ้ากล่าวว่ **สิวิจรุสฺส สิริวิญญู ราชบุตติ ยสฺส สินิ อภีรฐปา ทสฺสนิยา ปุริสานํ ปถิตา กาโม หุตฺวามมเปถ ตตถโวติ**

1/23/4 ดั่งนี้ ดูราพระยาเทวดายังมีนางราชกัญญาผู้ 1 มีรูปโฉมโนมพรรณวรรณอันงามควรเล็งแลแก่ตาเป็นอันปรารถนามักใคร่ได้ลูกหญิงแห่งพระยาสิวิราชูในเมือง

1/24/1 อันชื่อสิวิราชูนครอันนั้นแล ส่วนข้ามีใจมักใคร่หั้นนางผู้นั้นมากนักเจ้ากุงหือข้าได้ไปรอดไปถึงนางผู้นั้นเทอะ เทวบุต รตนนั้นได้ยินคำมหาสัตว์แล้วกล่าวว่ สาธุดีแล้วอ้อ นแล้วกลับหายไ้จากที่นั้นแล

1/24/2 ส่วนมหาสัตว์เจ้าเรียกหามายังคนทั้งหลายมากนักหือสงเสพด้วยดุริยะดนตรีมากนักหั้นแล ส่วนมหาสัตว์เจ้าแลคนทั้งหลายมากนักก็นอนอยู่ในที่นั้นสิ้นคืนทั้งมวลแลในเมื่อคนทั้งหลายหลั บสิ้นแล้ว

1/24/3 ดั่งนั้น เทวบุตรก็เล็งดูกาลยามเที่ยงคืนก็มาอ้อมเอามหาสัตว์เจ้ายังฝั่งหลังนี้ นไปด้วยดวงอากาศเข้าไปด้วยหน้าปองเบงชรปราสาทแห่งนางสีไวยกา ก็วางมหาสัตว์เจ้า

1/24/4 จุ่มไว้แล้วกล่าวว่เจ้ากุงอย่าได้ประมาทเทอะว่าอันแล้วคืนมาสู่ที่อยู่แห่งตนหั้นแล **กิริ** ดั่งได้ยินมานี้ อันว่ากาลอันจักไปชุมนุมแห่งเทพดาทั้งหลายก็มารอดมาถึงในขณะยามนั้น เทวบุตรตนนั้นก็บี

1/25/1 อาจเพื่อจักตั้งอยู่ได้ก็ไปสู่ที่ชุมนุมแห่งเทพดาทั้งหลายแลเหตุตั้งเทวบุตรบได้ ไปเล็งดูมหาสัตว์เจ้า ส่วนมหาสัตว์เจ้าก็สะดุ้งตื่นในขณะอันปงลงนั้นมหาสัตว์เจ้าก็รู้สภาวะอันเทวบุตรหากเอา

1/25/2 ไปก็เล็งดูยงปราสาททั้งมวลก็หั้นนางสีไวยการาชิตาแลนางสริมาอันเป็นนางใช้ด้วยรัศมีประดิษฐ์ไฟยามนั้นแล มหาสัตว์เจ้ารำเพิงว่าสันนี้ ส่วนภูผิแลหลอนเข้าไปที่ใกล้นางสีไวยกา

1/25/3 ดั่งอันนางผู้นั้นบรู้อัญญาแต่ก่อนครั้น ว่านางตื่นแล้วก็จักสะดุ้งตกใจกระทำเป็นโกลาหลมีนั้นชะแล เหตุตั้งอันควรกุงเข้าไปสู่สำนักแห่งนางใช้ผู้นั้นก่อนแล้วจักใช้หือไปปกนางสีไวยกา

1/25/4 หือรู้สัจญาเหตุอันกุงมานี้ก่อนมีชะแล มหาสัตว์เจ้าก็ไปสู่สำนักนางสริมาเพื่อว่าจักใช้ไปปกนางสีไวยกานั้นแล ส่วนนางสริมาผู้เป็นนางใช้ตื่นได้ขณะยามนั้นก็หั้นมหาสัตว์เจ้าอันบรู้อัจ

1/26/1 แต่ก่อนก็ถามว่าดั่งนี้ **เทวตานุสิ คนฺธพฺโพ อหฺสกุโก ปุรินฺโท มนุสฺสกุโต อิทธิมา กถฺชาเนมิตฺ อหนฺติ มามิ** ข้าแก่เจ้ากุงเจ้ากุงจักว่เป็นเทวดาอันถา รู้ว่เป็นคนธรรพรู้ว่

1/26/2 พระยาอินทราตนเป็นพระยาแก่เทวดาทั้งหลายรู้ว่เป็นคนผู้มีฤทธิ์อันชา ข้าจักรู้จักเจ้าด้วยประการสันใดนี้ชา มหาสัตว์เจ้ารำเพิงว่ามิว่ากุงกล่าวว่เป็นเทวดาก็ดีเป็นพระยาอินทรรักดี

1/26/3 นางสริมาก็เชื่อกำกุงชะแล อันว่ากล่าวคำร้ายนี้บเป็นสภาวะธรรมแห่งสัปปุริสัทเจ้าทั้งหลายมาแต่ก่อนแล เหตุตั้งอันกุงจักกล่าวว่ยังคำอันมีชะแล ว่าอันแล้วจึงกล่าวว่ดูราแม่ เรา

1/26/4 นี้เป็นลูกชายแห่งพระยาตน 1 ชื่ออทิจจวังโส อันเป็นใหญ่ในเมืองมิติลานคร ชื่อสิวิ ชัยกุมารแล เมื่อนั้น นางศรีมาจึงถามมหาสัตว์เจ้าว่าดังนี้ เจ้ากุมารที่นี้ด้วยเหตุการณ์อันใดชา โภธิสัตว์เจ้ากล่าววว่า

1/27/1 ดูราแม่ส่วนตนเรานี้เป็นมักใคร่ประสพพบกับด้วยนางสีไวยกาผู้เป็นเจ้าของนางแล นางกล่าววว่าข้าจักกระทำสันไदनนั้นชา มหาสัตว์เจ้ากล่าววว่านางจูงไปปกนางสีไวยกาหื้อตื่นแล้วนางจูงบอกชาติแลเชื้อกระดูกชื่อ

1/27/2 สภาวะอันมาแห่งเราแก่นางเทอะ คนรู้ใจแห่งนางแจ้งแล้วเยียมบอกแก่เราเทอะว่าอันส่วนว่านางศรีมาก็รับเอาคำมหาสัตว์เจ้าว่าสาธุดีแล ว่าอันแล้วก็ไปสู่นางสีไวยกา

1/27/3 แล้วปลุกนางหื้อตื่นก็บอกเล่าข่าวสารทั้งมวลด้วยดังมหาสัตว์เจ้าหากสอนชูอันนั้นแล ส่วนนางสีไวยกามาตรอันไดยินชื่อวว่าสิวิชัยดังอันก็บังเกิดยงค์าสิเนหาอันรัก

1/27/4 มากนักด้วยบุพเพสันนิวาสนอันไดยุกับกับด้วยกันแต่ก่อนนั้นแล ส่วนว่าใจอันรักก็กัดยังผิวหนังแลขึ้นเอ็นกระดูกเข้าไปถูกต้องยงสมองนั้นแล ด้วยมีแท้ อันว่ารักนี้เทียรยอมเกิดแก่สัตว์ทั้งหลาย

1/28/1 ด้วยอาการ 2 อันแล เหตุคาถาว่า **บุพเพ(บุพเพเว สนติวาเสน(สนนิวาเสน) มจจุปนเทนิเตน วา(ปจจุปนุนิเตน วา) สุตตานํ ชายเตเปมํ (เอวนตํ ชายเตอุปลํวยโกทเทกิเมมํ** อันว่า **เปม** คือ ตัณหาอันรักยอมเกิดมีแก่สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ด้วย

1/28/2 บุพเพสันนิวาสนอันไดยุ ได้กินกับด้วยกันเมื่อก่อนก็ดี อัน 1 ด้วยอันหื้อเป็นคุณแก่กันในปัจจุบันภาวะอันนี้ก็ดี ประดุจดั่งดอกอุบลจําเรฐขึ้นใหญ่ในน้ำนั้นแล เหตุดังอันส่วนอันว่าคำรักอันนั้นแห่ง

1/28/3 นางสีไวยกาก็มากัดยังผิวหนังแลขึ้นเอ็นกระดูกเข้าไปถูกต้องยงสมองมาตรไดยินว่าเจ้าสิวิ ชัยนั้นแล ส่วนอันว่านางสีไวยกาแม้ว่าเพิงใจมหาสัตว์เจ้าด้วยปกติก็ดีก็หาก

1/28/4 เป็นปกติแต่ก่อนบังเกิดปัตติยดีจากับด้วยนางศรีมาว่าดูราแม่ ชายผู้นั้นผิวว่าเป็นราชบุตร ลูกท้าวพระยาแท้ดังอันมาแล้วได้ปากต้านจากรจากับด้วยกันก่อนนุกหากจ้กฐะแลแท้แล อันว่าสัตว์ทั้งหลายนี้ไดยปากต้าน

1/29/1 จารจากับด้วยกันดังอัน พ้อยจ้กฐันร้ายอันดีอันควรแลปกครองรู้นางจูงหื้อมาเทอะนางศรีมา กล่าววว่าสาธุดีแล้วอัน แล้วคืนมากกล่าวแก่มหาสัตว์เจ้าว่าข้าแก่เจ้ากู นางราชิตาแห่งข้าหื้อข้าเอาเจ้าราชบุตรไปแล มหาสัตว์เจ้า

1/29/2 ก็เข้าไปสู่น้องห้องที่นอนแห่งนางสีไวยกาก็ยืนอยู่ฝ่ายข้างที่นอนแห่งนางนั้นแล ส่วนนางสีไวยกาจ้กใคร่ลองดูอันมีปัญญาแห่งมหาสัตว์เจ้าก็กล่าวคาถาเป็นปัญหาว่า ฯ

- 1/29/3 สามิย์ เปสิต์ สพพุนติ มยา สหุหิต์ นมยา ปริสสิณิต์ อปิจุปนตุมเหตุโต อาคตตวาคติ ดังนี้ สามิ ข้าแก่เจ้ากฐาขาวสารอันโตเจ้ากฐากาใช้มาแก่ข้า ข้า
- 1/29/4 ก็เชื้อทุกอันข้าบสงกาแล ประการ 1 เจ้ากฐามาแต่ที่โตอันชา มหาสัตรีเจ้ากล่าวว่ ดูรานาง ส่วนข้านี้หากบรู้อันที่มาสักอันแล นางถามว่าเจ้ากฐาจักไปที่โตเล่าอันชา มหาสัตรีเจ้าจูงกล่าวว่ บรู้อันแล นางกล่าวถามว่าเจ้ากฐา
- 1/30/1 บรู้อันชชะธา มหาสัตรีเจ้ากล่าวว่ ข้าก็ยังบรู้อันแล นางถามว่าเจ้ากฐาจักไปอันช ะธา มหาสัตรีเจ้ากล่าวว่ บรู้อันได้ แลนางสีไวยกาอันมีปัญญาก็ถามปัญหาประการสนนี้ซึ่งมหาสัตรีเจ้าแลเมื่อ ภายลูนนางจักถามยังอรรถ
- 1/30/2 ปัญหาแห่งมหาสัตรีเจ้าจึงกล่าวว่ ข้าแก่เจ้ากฐาถามเจ้ากฐาว่ามาแต่ที่โตเจ้ากฐากล่าวพ้อ ยยว่ ข้าบรู้อันเหตุโตชามหาสัตรีเจ้าจักแก้ปัญหาก็กล่าวว่ ดูรานางอันมาแห่งข้านี้ นางก็หากบรู้อัน
- 1/30/3 แจ้งด้วยปัญญาแห่งนางแล นางพ้อยมาถามซึ่งข้านี้ด้วยคำว่ ฝิฏตายจากภวระอันโตแล ได้มาเกิดที่นี้ชา ข้าก็บรู้อันข้ามาแต่ชาติอันนั้นแลมาเกิดในที่นี้สักอันแล เหตุดังอันข้าจึงกล่าวว่ ข้า
- 1/30/4 บรู้อันแล นางสีไวยกากล่าวว่ เมื่อข้าถามว่าเจ้ากฐาจักไปสูที่โตชา มหาสัตรีเจ้ากล่าวว่ ดูรานางส่วนนางก็หากบรู้อันภวระอันไปในที่โตที่อื่นแห่งข้าแล้ว คำอันนางถามนั้นด้วยใส่ใจ ว่าเจ้ากฐาตายจากที่นี้แล้วพ้อย
- 1/31/1 จักไปเกิดในที่โตเล่าอันชา ว่าอันตาย ส่วนข้าบรู้อันยังที่อันไปเกิดสักอันแลเหตุดังอันข้า กล่าวว่ บรู้อันแลถัดนั้นเมื่อข้าถามว่าเจ้ากฐาจักไปอันช ะธาเจ้ากฐาพ้อ ยยกล่าวว่ บรู้อันเหตุโตชา โพรสิสัตรีเจ้ากล่าวว่ แก้ว
- 1/31/2 ดูรานางส่วนข้าว่าบรู้อันแล อันว่า มรณ ความตายนั้นมิเที่ยงทุกตัวสัตว์แลเหตุโต เหตุดัง อันข้าจึงว่าบรู้อันแล นางว่าเมื่อข้าถามว่าเจ้ากฐาจักไปอันช ะธาเจ้ากฐาพ้อ ยยกล่าวว่ บรู้อันเหตุโตชา โพรสิสัตรีเจ้า
- 1/31/3 แก้วว่าดูรานางส่วนข้านี้จักตายโตบรู้อันได้จักตายยามเช้ายามค่ำเมื่อวันเมื่อคืนแลปีนั้น ว่าอัน ข้าบรู้อันจักได้แล เหตุดังอันข้ากล่าวว่ บรู้อันแล ในเมื่อมหาสัตรีเจ้าแก้ปัญหา 2 อัน
- 1/31/4 อันนางหากถามด้วยปัญญาแห่งตนขอพบ อรรถยสนนี้ นางสีไวการาชิตาได้ยินคำอัน แก้วปัญหาแห่งมหาสัตรีเจ้าก็ถึงโสมนัสยินดีมากนักด้วยอันคิดว่าชายผู้นี้มีปัญญามากนักแลว่าอัน ภายลูนนางก็นำเอา

1/32/1 อุบายอัน 1 มาถามเชิงมหาสัตว์เจ้าว่าสันนี้ **สามิ บุพเพ เอกสมิ คาเม วสนุโต ทเว สหายกา เสฐิโน อิโหสิ** ประการ 1 ข้าแก่เจ้ากู ในกาลเมื่อก่อนวันนั้น ยังมีเศรษฐี 2 คน เป็นสหายกันอยู่ในบ้านอัน 1

1/32/2 กระทำอาณัติก ตึกาแก่กันไว้ว่า ดูราสหายเจ้า ลำราทั้ง 2 นี้ลูกชายผิแลเกิดมีแก่ผู้ 1 ลูกหญิงมีแก่ผู้ 1 ราทั้ง 2 จักหื้อขาเป็นผัวเมียกันชะแล ว่าอันภายหน้าแต่นั้นเมียเศรษฐีทั้ง 2 ก็

1/32/3 ทรงครรรค์ คือว่ามานั้น แล ลำเศรษฐีทั้ง 2 ส่วนเศรษฐีผู้ 1 ได้ออกหนีจากบ้านอันนั้นไปไกลประมาณ 3 โยชน์ด้วยเหตุอันใดอัน 1 แล ส่วนเศรษฐีหนีไปอยู่ที่ไกลได้ 3 โยชน์นั้นก็บังเกิดลูกชายผู้ 1 แล

1/32/4 เศรษฐีผู้อยู่บ้านเก่าก็ได้ลูกหญิงผู้ 1 นั้นแล ในเมื่อกุมารน้อยทั้ง 2 เติงวัยอันขึ้นใหญ่แล้ว ส่วนเศรษฐีอันเป็นพ่อแลแม่นั้น นี้รู้ปฏิญาณคำอันได้จากกันนั้นก็ตีบอาจเพื่อจักหื้อกุมารทั้ง 2 แก่กันได้เหตุว่าอยู่ไกลกัน

1/33/1 นักแล ลำเศรษฐีทั้ง 2 ส่วนลูกเศรษฐีอันกระกูลพ่อแม่เอาผัวผู้ี่ นมาหื้อในวันอันกระทำมงคลการเขานั้นลูกเศรษฐีกล่าวว่เชิงผัวอันพ่อแม่เอามาหื้อนั้นว่าสันนี้ **สามิ** ดูราเจ้าเมื่อก่อนวันนั้นพ่อแม่แห่งข้าได้กระทำคำกตึกา

1/33/2 แก่กันว่าจักหื้อข้าแก่ลูกเศรษฐีผู้ 1 อันอยู่บ้านที่ไกลโพ้น แลบัดนี้เจ้ากูอย่าได้อยู่นอนกับด้วยข้าเทอะ ข้าจักไปถามดูใจเจ้าผู้โพ้นหื้อพ้นจากคำปฏิญาณดูก่อน ได้ถ้อยคำดังธา ข้าเยยะ คินมาบอกแก่

1/33/3 เจ้ากูซา ว่าอันหั้นแล ส่วนชายผู้เป็นผัวได้ยินค่านางกล่าวดังอันก็ลวดบฎถูกต้องตนนางผู้มีรูปอันงามควรจำเริญใจจักถูกต้องด้วยมีดังอันก็มีสักอันแลจึงหื้ออนุญาตแก่นางไปว่านางจงไป

1/33/4 แก่คำปฏิญาณเสียแล้ว เยยะคินมาเทอะ ว่าอันที่ นั้นนางผู้นั้นก็ประดับตัวด้วยเครื่องประดับทั้งมวลแล้วเอาข้าวของเงินคำ ข้าวน้ำโภชนะอาหาร อันจักไปกินแล้วหากไต่ทางไปผู้เดียวหั้นแล เมื่อนั้นยังมียักษ์ผู้ 1 ไปได้กินอาหารนาน 7

1/34/1 วัน แสงงหาอาหาร ก็หั้นนางผู้นั้นก็แล้วกล่าวว่า ดูรานาง นาง อย่าว่าจักไปเทอะ นางนี้หากเป็นอาหารแก่กูแล ว่าอันนางผู้นั้นก็จึงกล่าวเชิงยักษ์ว่าข้านี้มีสัจจะวาทีแล ข้าจักไปแก้คำปฏิญาณแก่ผัวข้าผู้นั้นก็แล้วจักคินมาชะแล ผิว่าท่านจักกินข้า

1/34/2 นี้ก็เยยะกินเมื่อข้าคินมานั้นเทอะ ยักษ์ผู้นั้นก็มันนอยากเท่าใดก็ตีคอยอดอยู่ แลชวางนางหื้อไปหั้นแล ส่วนนางผู้นั้นก็ไผ่กายหน้าแต่นั้นยังมีใจ 5 ร้อยคนแสวงหาข้าวของ หั้นนางผู้นั้นก็ไปปรารภเพื่อจักชุปชิงเอาข้าวของ

1/34/3 ทั้งหลายมีต้นว่า แก้วมุกดาหารทั้งหลายแล นางผู้้นั้นหันใจทั้งหลายจักเอาตนก็เล่า
 ชาวสารเป็นดังเมื่อก่อนนั้นแล ใจทั้งหลายก็วางหื้อนางไปรอดสำนักลูกเศรษฐีผู้้นั้นด้วยลำดับลูก
 เศรษฐีหันนางมารอดถามว่า

1/34/4 ดูรานางเจ้ามาแต่ที่ใดนั้นชา นางกล่าวว่า ข้าแก่เจ้ากู ค่ำกตีกาอันพ่อแลแม่แห่งราทั้ง 2
 หากกระทำแก่กันว่าอัน บัดนี้พ่อแม่ข้าเอาชายผู้้นั้นมาหื้อเป็นผัวแห่งข้าแล ส่วนข้าก็บได้กระทำ

1/35/1 อันถูกต้องกับด้วยผัวแห่งข้าสักอันเที อแล ข้าก็มาสู่สำนักแห่งเจ้ากูก่อนแล มิเจ้ากูหื้อ
 อนุญาตแก่ข้าดังอัน ข้าก็จักคืนเมื่อหาชายผู้้นั้นชะแล มิเจ้ากูบหื้อข้าคืนดังอันข้าก็จักอยู่กับเจ้ากู
 ชะแล ข้านี้หล้างเป็นเมีย

1/35/2 แห่งเจ้ากูชะแล เมื่อนั้นลูกเศรษฐีผู้้นั้นหันรูปอริยาบถแห่งนางอันดีรำพึงว่า นางผู้้นี้มีคำ
 สัจจะแท้มีรูปงามเสมอควรตีเป็นเมียแห่งกูนี้แล มิว่ากูเอาผู้้นั้นตั้งอันบุคคลผู้ใดผู้ 1 ก็บตีกูแล เท่า

1/35/3 ว่ากรรมอันกูจักเอานางผู้้นี้เป็นเมียเป็นอันบ่ควรแก่กูแล รำพึงดังนี้จึงกล่า วเชิงนางว่า
ภทเท ดูรานาง เจ้ามักอันใดจงกระทำตามใจมักเทอะ ว่าอันบ่กระทำถูกต้องตนแห่งนางสักอันก็
 ส่งหื้อนาง

1/35/4 เมื่อ คือหื้อนางหนีเมื่อหันแล นางผู้้นั้นคืนมาภายหลังหันชายผู้ 1 อันแสวงผู้หญิงรูปมึงาม
 3 ปี แล้วบได้สักคน หันนางผู้้นั้นจึงกล่าวปรารภเพื่อจักถูกต้องตนนางหันแล ส่วนนางผู้้นั้นจึงกล่าว
 เชิงชายผู้้นั้นว่า ข้ายังมีผัวตาย เจ้าอย่าได้กระทำบาป

1/36/1 กรรมอันหนักมีสภาวะสันนี้เทอะ ชายผู้้นั้นก็นางเสียมาตราอันนางพ้นจากมือชายผู้้นั้นก็
 มาด้วยลำดับหนทาง มารอดที่อยู่ใจ 5 ร้อย ใจผู้้นั้นหันนางมาดัง อันก็บ่เบียดนางสักอันด้วยคำ
 ว่านางผู้้นี้มีสัจจะวาทีก็มีสภาวะควรชื้อ

1/36/2 แท้ว่าอันก็หื้ออนุญาตว่านางจงเมื่อสู่เรือนแห่งนางตามสุขเทอะว่าอัน นางผู้้นั้นพ้นจากมือ
 ใจทั้งหลายแล้วมาด้วยลำดับมาถึงที่อยู่แห่งยักษ์ผู้้นั้นหันนางมาก็หื้ออนุญาตด้วยประการสดียว

1/36/3 นั้น นางผู้้นั้นมาสู่เรือนแห่งตนตามสุขอยู่กับด้วยผัวแห่งตนหันแล ส่วนนางสีไวยกาก็ถาม
 ยังอธิบายอันมักแห่งมหาสัตว์เจ้าว่า ข้าแก่เจ้ากุลำบุคคลทั้งหลายผู้้นั้นเจ้ากูจึงจีต

1/36/4 แก่ผัวรู้ว่าจักจีตแก่ใจ รู้ว่าจักจีตแก่ชายผู้้นั้นชา มหาสัตว์เจ้าก ล่าว่า ดูรานาง ล่าเขา
 ทั้งหลายผู้้นั้น กริยากระทำสันนี้แม่ นผู้เดียว 1 จักได้ชื้อว่ากระทำยากนักอันบ่มีควรจีต แลบ
 ควรจีตอันใด บมี

1/37/1 สักคนแล นางสีไวยกาชมชื่นยินดีด้วยคำว่าเจ้าผู้้นี้มีปัญญาแท้แล ว่าอันด้วยมีแท้ อธิบาย
 ใจอันมักแห่งนางว่าสันนี้ บุคคลผู้ใดกล่าววว่าอัศจรรย์แห่งผู้เป็นผัวนั้น อันนางว่าบุคคลผู้้นั้นมักเชิง
 เมียโลกาหมักแล บุคคลผู้

1/37/2 ไตกล่าวว่ดัยักษ์ นางว่าบุคคลผู้นั้นมักโภจอาหารมักกินน้กแล บุคคลผู้ใดกล่าวว่ดัยใจ
โจร 5 ร้อยนั้น นางว่าบุคคลผู้นั้นมักโภจข้าวของ ผู้ใดกล่าวว่ดัยถูกเศรษฐีนั้น นางกล่าวว่บุคคล
ผู้นั้นมักโภจเมียบแล บุคคลผู้ใด

1/37/4 มหาสัตว์เจ้าชอบนัก นางก็มีใจยินดียิ่งนัก ในคุณแห่งมหาสัตว์เจ้าแล้วจึงห้อมมหาสัตว์เจ้า
นึ่งแล ส่วนมหาสัตว์เจ้ารู้ใจแห่งนางแล้ว ก็นึ่งอยู่ในข้างที่นอนนางแล้วจรรจาคำอันควรรักเชิงกัน
ไปมากก็อยู่ในปราสาทที่นั่นแลฯ

1/38/1 ทวารปรีเยสน กณฺฑิ สมตฺติ กล่าวห้อมมหาสัตว์เจ้าแสวงหาบาทบริจาริกาเท่านี้ก่อนแล
ฯโพธิสตฺตคตกาเล น โรจิ(โกจิ) สญฺยานิ(สญฺชานินิ) เทวตานิตฺตทา(เทวตานิโตติ) ตฺสฺมา(ตฺสฺมา)
(วิ)หิ ตาย รตฺติยา พลนิกายา ตํ 1/38/2 อปฺสนฺโต(อปฺสฺสนฺตา) สพฺพวธิสฺสาสฺสุ(สพฺพวทิสฺสาสฺสุ)
วิจินฺต(วิจินฺตนา) อทิสฺวาว(อทิสฺวา) ปุณ (มตาปิตฺตฺน) มาตาปิตฺตฺน มหาสฺตฺตสฺส อจฺยิงฺสุ (อา
โรจฺยิงฺสุ) ฯ ที่นี้จักจาคันหลังจากที่เสนาทั้งหลายนอนหลับอยู่ในที่ทั้งหลาย นอนหลับอยู่ในที่ ไกล
วิมานเทวบุตรตนชื่อจิตตเสนา

1/38/3 นั้นแล ในกาลเมื่อโพธิสัตว์เจ้าอันเทวบุตรหากอุ้มไปนั้น อันว่าเสนาผู้ใดผู้ 1 ก็ปฐักคนแล
เหตุเทวบุตรหากเอาไปเมื่อคืนแล เหตุตั้งอันเมื่อรวายตีคืนนั้นรุ่งแจ้งแล้วตั้งอันว่าเสนาอมาตย์

1/38/4 ทั้งหลายบ่หันเจ้าสิวี ชัยราชบุตรก็ไปแสวงหาแต่ทิศทั้งมว ลกบ่หันที่ใดสักแห่งก็จึงใช้คนเมื่อ
บอกแก่พระยาทั้ง 2 อันเป็นพ่อแลแม่แห่งมหาสัตว์เจ้าที่นั่นแล ส่วนพระยาทั้ง 2 อันเป็นพ่อแลแม่ก็
ร้องไห้

1/39/1 มากนักกระทำเป็นโกลาหลตื่นมากนักแล ส่วนหมู่นางเรือนหลวงทั้งหลายก็ร้องไห้มาก
ท้าวไปเป็นประดุจดังป่าไม้รังอันลมพัดท้าวไปนั้นแลฯ ตามตฺพิ(ตมตฺถ) ปกาเสณฺโต สฺตฺถา อาห
ฯ ยถา สาลต(สาลาติ) สมฺปมตฺติกา(สมฺปมตฺติกา) มาลฺล(ทารฺฐ) วาเตน มุทิตา(วฺยฺหิตา)

1/39/2 สนฺติ อฺโร(อฺรธา) นิกายา สิวฺชฺไชยฺยนิเวสเน (สิวฺชฺไชยฺยนิเวสเน) ฯ สฺตฺถา พระพุทธเจ้าจัก
สำแดงยังอรรถอันนั้นหื้อแจ้งแก่ภิกษุทั้งหลายก็เทศนาว่า ภิกษุเว ดูราภิกษุทั้งหลาย อันว่าหมู่ไม้
รังอันใหญ่นักอัน

1/39/3 เสมอกันอันลมหากพัดหื้อท้าวไปพร้อมกันนั้นแลมีสันใด อันว่าหมู่นางเรือนหลวงทั้งหลาย
ก็ท้าวไปในปราสาทแห่งเจ้าสิวี ชัยกุมารก็พ่่าดังอันแล หตฺถาโรหา อันว่าฝูงนายชาย นายม้า
นายรถ

1/39/4 คนไปตื่นเขาเล็กต้นเขนขึ้นแล้วก็ร้อง ให้ในปราสาทแห่งเจ้าสิวี ชัยกุมารที่นั่นแล ชนปทา
ชาวชนบทแลชาวนิคมทั้งหลายก็มาประชุมชุมนุมกันยอต้นเขนขึ้นก็ร้องไห้ในปราสาทราช
มณเฑียรแห่ง

1/40/1 แห่งมหาสัตว์เจ้ามากนักละ **ตทา** ในกาลนั้นส่วนพระยาอาทิจจวังโสตนพอกก็เคียดแค้น
 อมาตย์ทั้งหลายด้วยคำวาทังนี้ ผิสุได้ลูก กุญเษะเข้ามาเวียง ผิสุหาลูกกูปได้อย่าเข้ามา ว่าอันนั้น
 แล เมื่อนั้นคนทั้งหลายบ่อาจจักเข้า

1/40/2 เมื่อเวียงได้ก็ตั้งทัพอยู่นอกเวียงหันแลขมมหาสตุโต ที่นี้จักจาถึงมหาสัตว์เจ้าเลาส่วนมหา
 สัตว์เจ้าก็อยู่กินจำเริญกับด้วยนางสีไวยกาหันแลแรกแต่อันมหาสัตว์เจ้ามาอยู่ปราสาท

1/40/3 กับนางนั้น อันว่านางสิริมาผู้เป็นนางใช้ก็ไปเอาวัตถุทั้งหลายเป็นต้นว่าข้าวน้ำโภชนะ
 อาหารดอกไม้ คันธะมากกว่าเมื่อก่อนแลส่วนมหาสัตว์เจ้าอันฉลาดในศาสตร์ศิลป์ปะทั่งมวลจบ
 เพท

1/40/4 ทั้ง 3 อันถึงฝั่งเบื้องหน้า คือว่าคุณทั้งมวล ลกัร่าเพ็งในใจว่า บัดนี้จักกระทำอุบายอันจัก
 ไปดีชะแล ว่าอันจึงจกกับด้วยนางสีไวยกาว่า ดูรานาง เราเจ้าก็ บพระยาตนเป็นพ่อแห่งนางรู้อยัง
 กรรมอันกระทำแห่งรา

1/41/1 นี้ ราทั้ง 2 จักกระทำสันโดอันชา นางกล่าวว่าข้าแก่เจ้ากู ข้าก็บรู้อยังกรรมอันอื่นสักอันแล
 เจ้ากูจงพิจารณาดูเทอะ บ่ล้าปัญญาเจ้าราชบุตรแล ที่ นั้นมหาสัตว์เจ้ากล่าวว่าคุณดูรานาง ผิอันเจ้า
 จงหื้อสัญญาแก่

1/41/2 ช่างไม้ทั้งหลายหื้อเอาแปอันแห่งอันแปล่ามากกับเหล็กเหลืองเครื่องเวียกทั้งมวลมาเทอะ
 นางก็หื้อเอาช่างเครื่องไม้ทั้งมวล มาด้วยประการดังอันแล ส่วนมหาสัตว์เจ้าก็เอาไม้แปผูงนั้นมา

1/41/3 แปลงยนต์หงส์ตัว 1 แต่มด้วยน้ำแต่มีลายประจิดงามนักดุจดังราชหงส์มีชั้นคิงนั้นแลแล้วก็
 ซ่อนไว้ที่ลับ 1 ก่อนหันแล ภายหน้าแต่นั้นนางสิริมาก็ไปเอาข้าวน้ำโภชนะอาหารแลค้ ณะจวร
 จันท์

1/41/4 เครื่องไล่ลาทาของหอมทั้งมวลแควนมากกว่าเมื่อก่อนแต่สำนัก แห่งนางทั้งหลายผู้งจ่าย
 ซื่ออาหารแลคันธะของหอมทั้งหลายนางทั้งหลายผูงนั้นถามเชิงมั่นว่า ดูราแม่นางพ้ อยเอาข้าวน้ำ
 โภชนะอาหารคันธะของหอมมาก

1/42/1 กว่าเมื่อก่อนแล กริยาอันนางเอาวัตถุทั้งหลายผูงนี้มากกว่าเมื่อก่อนเหตุใดชา นางก็อยู่บ่
 ปากแลเหตุจกักกั้งบั้งยังคำรหัสเจ้าแห่งตนไว้ก่อนนางบ่ปากเพื่ออันแล นางทั้งหลายผูงนั้นเขียนถาม
 หลายเพื่ออันกว่านาง

1/42/2 จักบอกแก่ดูด้วยดีก็บอกเทอะ ว่าสันนั้น นางสิริมาบ่อาจจกั้งบั้งไว้ได้ จึงกล่าวโดยตั้งอัน
 มีหันแล ส่วนนางทั้งหลายผูงนั้นก็ไปบอกยังคำอันนั้นแก่พระยาตนเป็นพ่อแห่งนางแล ส่วนว่า

1/42/3 พระยาสิริราชตนพ่ได้ยินข่าวสารอันนั้นเป็นอันเคียดมากนักลเหมือนดังงูตัว 1 อันท่าน
 หากตีด้วยฆ้อนเหล็กแลบตายนั้นจึงเรียกหามายังลูกหญิงแห่งตนมาบัดเดียนั้นก็มีวันนั้นแล

1/42/4 **สิวิเชยยชารฎกั ปถมํ นิตถิตตํ** กริยาอันกล่าวห้องสิวิ ชัยผูกต้นก็สำเร็จเสด็จแล้วเท่านี้
ก่อนแล ข้าจันทวังโส สามเณรฝึกแต่มีแล

1/43/1 **สิวิชัยยนต์หงส์ผูกต้น** **สิวิชัยยนต์หงส์ผูกต้น** **โวหารสิวิชัยยนต์หงส์**

1/44/1 จุฬศักราช 1183 ต่วนในมะเส็งสน่ากัมโพชคาม ตามขอมพิ สัยเข้ามาในวัดสถานอุตุ แห่ภัทร
กลีลสนะกะป ปัญจมี รวิวารโถงไทยภาษาว่าปี่รวงไล่ เดือน 11

1/44/2 ลง...ค่าพรัว่าได้ 1 ไทยกัด้ไค้บริบูรณ์แล้วยามกองงายแล ขอหื้อแล้วค้ำักปรารธนาแห่ง
ข้าชู้ภาวชาติ **นิพพานปัจจาโย (ปัจจาโย)โหตุ เม นิจ(นิจว) ฐว้แด**

ภาคผนวก ข

ศัพทานุกรมวรรณกรรมล้านนาเรื่องสี่วิชัยชาดก

อักษร

	ก	
กงธนู	น.	คันธนู, ธนู- อาวุธชนิดหนึ่ง ประกอบด้วยคันสำหรับยิงกับลูกธนูที่มีปลายแหลม เรียกว่า ลูกธนู
กตหมาย	ก.	ตราไว้, กำหนดไว้เป็นหลักฐาน
กระกูด	น.	ตระกูด
กระเบ็ดหน้า	น.	ไบหน้า, ลักษณะของไบหน้า
กริ่ง	ก.	คิด
กล้า	น.	ฝ้าย, ด้าน, ทิศ
ก่อง	ก.	ดิ่งลง, ไน้มลง
กั้ง	ก.	กั้ง, ปิด, บัง
กาด	น.	ตลาด
กิด	ว.	กูด, สิ้น, สิ้นมาก
เก็บ	น.	รองเท้า
เกี้ยว	ก.	รัด, พันแน่น, มัด
แก้ววชิรเพก	น.	เพชร
	ข	
ขรอก	น.	ขอก- เขต, แดน, ริม, ขอบ
ขร่าเขร็อก	ว.	โกลาหล, วุ่นวาย, สับสน
ช่วง	น.	บริเวณ, ลาน
ช่วงหลวง	น.	ท้องพระโรง
ขับ	ก.1	ต้อนให้ไป, บังคับไป, ไไล, ไไลตาม
	ก.2	ร้องเพลง, ขับร้อง
ขา	น.	เขาทั้งคู่
ข่า	ว.	ร้าย, दुร้าย น. สัตว์น้ำชนิดหนึ่ง ในมหาชาติคำหลวงแปลจากศัพท์ว่า สุกสู, นัยว่าปลาบึก เช่น มังกรลงช่องเข้ข่า ก็มี
ขาง	น.	ระวัง, รักษา ดูเพิ่มที่ คุมข้าง
ขาน	ก.	พูด, กล่าว, เรียก, เอ่ย, ตอบ

خاب	น.	กระบี่, แห่ง, ขึ้น
ข้าวแดง	น.	อาหารมือเย็น
ชิง	ก.1	กริ่ง- นึก, นึกแคลง ก.2 รวบรวม, พยายามทำสิ่งยากให้สำเร็จ
เข้า	น.1	ปี, รอบปี นับปีอย่าง อย่างเมื่อได้ 16 เข้า หมายถึง อายุย่างเข้า 16 ปี
	น.2	ข้าว ในปีหนึ่งปลูกข้าวได้หนึ่งครั้ง อย่าง 16 ข้าว หมายถึง ผ่านการทำนาหรือฤดูทำนาได้ 16 ครั้ง
เข้าข่าย	น.	อาหารมือเข้า
เข้าหมม	น.	ขนม- ของกินที่มีใช้กับข้าว มักปรุงด้วยแป้งหรือข้าวกั บกะทิหรือกะทิและน้ำตาล มีหลายชนิด
เขาะข่าย	น.	เกราะ, เครื่องสวมใส่เพื่อป้องกันอาวุธ เขาะข่ายลายคำ ได้แก่ เกราะที่ทำเป็นลวดลายด้วยทองคำ
เขี้ยว	น.	ฟัน
เขื่อ	น.	สรรพนามบุรุษที่ 2 อาจใช้นำหน้าคำสรรพนามบางคำได้ เช่น เขื่อพ่อ เขื่อข้า ท่านทั้งสอง
ไซร	ว.	กว้างขวาง, เก่งกล้า, เบิกบาน อย่างมีดวงตาอันสว่างไสวไซรงาม
ไซ้แห้ง	ว.	แห้ง กันดารน้ำ
ค		
ครบยำ	ก.	เคารพ, ยำเกรง
คะนิง	ก.	คำนึง, คิด
ครูป	ก.	ปล้น, สะดม, แย่งชิง
คหปติ	น.	ผู้มีอันจะกิน
คัพพะ	น.	ท้อง, ครรภ์
ค่า	น.	ค่า, ราคา
คำจา	น.	คำพูด, วาจา, ถ้อยคำ
คำตันจาร์จา	น.	คำพูด, ถ้อยคำพูดจา
คำปรารถนา	น.	ความปรารถนา
คำมัก	น.	ความชอบ, ความพึงใจ
คำรหัส	น.	ความลับ, เรื่องลับ

คำรัก	น.	ความรัก
คำสืเนหา	น.	ความเส่นหา
คิง	น.	ตัวตน, ร่างกาย
คื่อ	น.	คุณ, คุณ้ำ, คุณเมือง
เคียด	ก.	โกรธ, เคือง, ไม่พอใจ
คุมขาง	ก.	หวง, ระมัดระวัง, ดูแล
เครื่องลวาด	น.	เครื่องลาด, ผ้าหรือเสื่อใช้สำหรับปู
เครื่องไล้ลา	น.	เครื่องสำอาง, เครื่องประทินผิว
เครื่องเวียก	น.	เครื่องมือทำงาน
เค้าไม้	น.	โคนต้นไม้, ต้นไม้, พรรณไม้
แควน	ว.	น่าจะ, ควรจะ, มาก, ยิ่ง, เบาขึ้น, เพิ่มขึ้น, ดีขึ้น, สบายขึ้น สั้น. ย่อม
ไคว	ก.	อยาก, ต้องการ, ปรารถนา
ไควได้	ก.	อยากได้, ปรารถนา
ไควหื้อ	ก.	อยากให้
		ง
งืด	ก.	พิศวง, งงงวย
เงิบเวือน	น.	ส่วนที่ขึ้นต่อออกไปจากชายคาบ้าน
		จ
จระเดิน	ก.	เดิน, เดินไป, เดินเที่ยวไป
จวณ	น.	ฝุ่น, เศษผง, จุณ (ป. จุณฺณ ส. จูรฺณ)
จวงจันท์	น.	เครื่องหอมที่เจือด้วยจวงและจันท์
จอด	ก.	ติด, พัก, หยุด, ถึง ว. ถ้วน, ครบ, รอบ, โดยรอบ
จ่อมเบ็ด	ก.	ใช้เบ็ดตกปลา
จัก	.	คำช่่วยกริยาบอกอนาคต. จะ, จัก
จักเข้	น.	จระเข้
จา	ก.	พูด, คุย
จิม	ว.	กับ, ด้วย, พร้อมด้วย
จูง	ก.	จูง

จุ่ม	ก. กด, ประทับ
เจ็บท้อง	ก. ปวดท้อง
เจ้ากุ	น. เจ้าคุณ- คำที่ใช้เรียกพระสงฆ์
เจียรจ่า	ก. เจรจา, พุด, คุย
เจือจาน	ก. ผสม, คลุกเคล้า ว. มีใจกว้าง, มีเมตตา
แจ่ง	น. มุม

ช

ชมพู่ทูป	น. ทวีปที่ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของภูเขาสิเนรุ , ทวีปที่มีต้นหว่านเป็นเครื่องหมาย ชมพู่ทูป ก็ว่า
ช่อ	น. งามสามเหลี่ยม
ชอง	น. เตียง, เตียงนอน
ชะดาย	. คำลงท้ายแสดงคำถาม. อย่างไร
ชะฎา	. คำลงท้ายแสดงการถาม. เป็นเช่นนั้นหรือ
ชะแล	. คำลงท้าย. เช่นนั้นแหละ
ชัยบาน	น. เครื่องตีในการมีชัยได้แก่สุรา
ชา	. คำลงท้ายแสดงการถาม. หรือ, เช่นนั้นหรือ หนอ
ชาวเวียง	น. ชาวเมือง
ชู้	น. เนื้อ, เนื้อสัตว์
ชู้	ว. ทุก, ถ้วน, ครบ
ชู้คน	ว. ทุกๆ คน
ชูปชิง	ก. แย่งชิง, ปล้นสะดม, ต่อสู้ด้วยกำลังไพร่พล

ช

ช่วย	ก. ล้าง
เชิง	บ. ชิ่ง

ด

ดอกกระมุท	น. ดอกบัว (แผลงมาจาก กุมุท)
ดอกจำยอม	น. ดอกบานเย็น

ดอกทายนาน	น.	ดอกมหาหงส์
ดั่ง	น.	จมูก
ดั่งอื่น	สัน.	ดั่งนั้น
ดา	ก.	จัด, เตรียม ว. จวนจะ, เกือบจะ
ดาย	ว.	ดาย- ถ่ายเดี่ยว, อย่างเดี่ยว, เพิกเฉย, เปล่า, ไม่ใส่ใจ, ง่าย, เท่านั้น
ดีหลี	ว.	ดีจริง, แน่แท้, แน่นอน
ดูก	น.	กระดูก
ดูกรา	.	คำทักทาย. ดูก่อน
ดูแควน	ก.	ดูหมิ่น
เด	ว.	แน่จริง, ไม่ผิด . คำซึ่งบอก . เช่น หั้นเด- ที่นั้นแน่ะ . คำเสริม . มักใช้ในคำ ประพันธ์โดยไม่ทำให้ความหมายของคำที่เกี่ยวข้องเปลี่ยนความหมายไป เช่น อันใดเด อะไรเหวอ
เดือนเพง	น.	พระจันทร์เต็มดวง
ด		
ดริ	ก.	คิด, ใคร่ครวญ, ตรึกตรอง
ตัด	ก.	ลงความเห็นชี้ขาดอย่างการพิจารณาคดี
ตัดคำ	ก.	ตัดสิ้นคดีความ
ต้าน	ก.	พูด, เจรจา, พูดตอบ
ดูเรียนนตรี	น.	ดูเรียนดนตรี, เครื่องดีดสีตีเป่า
เต้า	น.	เต่างโม
แตง	น.	ชื่อไม้เถาล้มลุกจากต่างประเทศหลายชนิดหลายสกุล
แต้ม	ก.	เขียน อย่างเขียนหนังสือ, วาด
ไต่คำ	ก.	สอบสวน, พิจารณาความ, พิจารณาคดี
ถ		
ถง	น.	ถุง, ย่อม ว. หมกมุ่นอยู่กับเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งเป็นไปในทางไม่ดี
ถ้วน	ว.	ครบ, เต็มจำนวนตามที่กำหนด ก. ลำดับที่
ถ่อง	ว.	ถ่องแท้, ชัดเจน, แน่แจ้ง, สิ้นสงสัย
ถ้องแถว	น.	แถว, แนว, ทาง

	บ	
บ่ถึง	ก.	ไม่ถึง, ไม่บรรลุจุดหมาย
บ่ปาก	ก.	ไม่พูด
บ่เพ็งใจ	ก.	ไม่เพ็งใจ
บ่หื้อ	ก.	ไม่ให้
บริมวอล	ว.	บริบูรณ์
บีบเบียน	ก.	เบียดเบียน- ทำให้เดือดร้อน
เบงซอ	น.	บัญชี- กรง, ซีกง, หน้าต่าง
เบียน	ก.	รบกวน, ทำให้เดือดร้อน
	ป	
ประจิต	ก.	ประดับ, ตกแต่ง
ประสุม	ก.	ประชุม, ชุมนุม
ป็น	ก.	ให้, แบ่งให้
ปาก	ก.	พูด, เจรจา
ป็น	น.	ธนู
ป็นธนู	น.	ลูกธนู
ปุ่น	น.	คราว, รุ่น, ขนาด ว. เปรียบ, เทียบ
เปี้ยว	น.	เปลว
แปลง	ก.	สร้าง, ทำ, ประดิษฐ์
ไปเถิง	ก.	ไปถึง
ไปรอดไปเถิง	ก.	ไปถึงจุดหมายปลายทาง ดูเพิ่มที่ รอด
	ผ	
ผั่ง	ว.	กำลัง, อยู่ในระยะที่ดำเนินการซึ่งยังไม่จบกระบวนการ
ผาลา	น.	โล่, เครื่องป้องกันอาวุธ
ผิแลมีดั่งอัน	สัน.	หากเป็นเช่นนั้น ปฏิบัติใช้ตามหลังจกณียบทคำภาษาบาลี
ผิด	ก.	ทะเลาะ, วิวาท
ผั่ง	น.	ผั่ง
ผืด	ก.	อับอาย, รู้สึกขายหน้า

เผี้ยว	ก.	แผ้ว, ถาง, ทำความสะอาด, กำจัดความรุงรัง
เผื่อ	น.	ท่าน- สรรพนามเอกพจน์บุรุษที่ 2 เชื่อก็ว่า
พ		
พยาธิ	น.	ความเจ็บไข้ (ป. พยาธิ)
พ่อง	ว.	บ้าง, บางสิ่ง, บางส่วน, บางคน, ไม่เต็มอัตราที่กำหนด
พ้อ	ว.	ทั้งหมด, พร้อม, เองๆ เสมอๆ
พ้อย	ว.1	ไฉน, ทำไม, กลับ, แปรผัน
พ้อ	ว.2	พ้อย, ไปได้ทั่ว
พ้อว่า	ว.	ส่วนว่า พ้ออันว่า ก็ว่า
พายุลุน	ว.	ภายหลัง, ตอนหลัง
พ่าเพง	ก.	บำเพ็ญ- ปฏิบัติ, ทำให้สำเร็จผล
เพท	น.	เพท, เวท- เวทมนตร์, ความรู้ทางศาสนา, ความรู้ความสามารถ
เพิง	ว.	สมควร, เหมาะสม
เพิงใจ	ว.	เพิงใจ- ถูกใจ
ภ		
ภายลุน	ว.	ภายหลัง, ตอนหลัง
ม		
ม่วน	ว.	ไพเราะ, สนุก, เพลิดเพลิน, สะดวก
ม๊ก	ก.	ชอบ, พอใจ, ถูกใจ
มาน	ก.	มีลูกอยู่ในท้อง, ตั้งครรภ์
มารอด	ก.	มาถึง, ถึงจุดหมายปลายทาง
เมื่อ	ก.	ไป, กลับ
แมก	น.	(ใบ) พุ่มไม้, ทิวไม้, ต้นไม้
แมก่าล้ง	น.	หญิงโสเภณี
ไม้ไต้	น.	ของสำหรับใช้จุดไฟให้สว่างทำด้วยไม้ผุ
ไม้หลัว	น.	ไม้พีน

	ย	
ยอด	ก.	ยกขึ้น, ทำให้สูงขึ้นจากเดิมเล็กน้อย
ยับ	ก.	จับ, กุม, ค้ำ, คว้า, คว้า
ยิบ	น.	จำนวนสอง
ย่ำ	ก.	เกรง, เคารพนับถือ
เยื้อง	น.	เรื้อรัง, ประเภท, ชนิด
เยี่ยะ	ก.	ทำ, สร้าง, ประดิษฐ์
	ร	
รวายตี	น.	รวายตรี, รวายถึ- ราวตี, กลางคืน
รอด	ว.	สำเร็จ, ลุล่วง, ถึงจุดหมายปลายทาง
รอย	ว.	ชะรอย, อาจเป็นว่า
ระนึก	ก.	ระลึก, คิดถึง, นึกถึง
รา	น.	สรรพนามเรียกผู้พูด, มักใช้กับเพื่อนสนิท
ราธนา	ก.	อาราธนา, เชิญ, ขอเชิญ
ราบ	ว.	ราบ, เรียบ, เสมอ, พื้นไม่มีลุ่มๆ ดอนๆ
รำงับ	ก.	ระงับ
รำพึง	ก.	รำพึง, คิดคำนึง, ใคร่ครวญ
รูปโสม	น.	รูปร่าง, รูปโฉม
	ล	
ลวง	น.	ด้าน, ฝ่าย, ทิศ, แนว
ลวงอากาศ	น.	ทางอากาศ, ก. เหาะข้าม
ล้วง	ก.	ล้วง- ผ่านข้ามจากจุดหนึ่งไปสู่จุดหนึ่ง, เกิน, พัน
ลวด	ก.	เลย, พัน, เกิน
	น.	รวด, ทอด- ครั้งเดียว, พักเดียว
ลवाद	ก.	ปู่, ลาด, ฉาบ, ถาง, ทำความสะอาด, กำจัดความรุงรัง
กลางคาบ	ว.	บางครั้ง, บางที
ล่ำ	น.	ล่ำ- กลุ่ม, หมู่, พวก
ลี้	ก.	ซ่อน, แอบ, แฝง, หลีกหนีไปซ่อนอยู่ในที่ลับตา
ลี้ลา	ก.	เดินด้วยท่วงท่าอันงาม

ดูน	ว.	ภายหลัง
แดง	ก.	แดง- เฟ่งมอง, จ้องตรงไป
แดงแล	ก.	มองดู
เต็ม	น.	ยั้ง, ฉาง, คลัง
เล่าโลม	ก.	เล่าโลม- ปลอบใจ, พูดเพื่อให้ผู้อื่นคลายทุกข์
เลิก	ก.	ยก อย่างยกมือไหว้
แล้ว	ว.	เสร็จ, ลั้น, จบ, ล่วงไป
ไล่ลา	ก.	ลู่ไปได้
โลม	ก.	ปลอบ, พูดให้ชอบใจ, เอาใจ
	ว	
วอก	น.	ลิ่ง
วันดูน	น.	วันหลังจากวันนี้, วันภายหลัง
ว่าอัน	.	คำลงท้ายแสดงการบอกเล่า. เช่นนั้น, เป็นเช่นนั้น
ว่าอันแล้ว	.	คำลงท้ายแสดงการบอกเล่า. เช่นนั้นแล้ว, เป็นเช่นนั้นแล้ว
เวียง	น.	เมือง
แวด	ก.	ล้อมรอบ, อยู่ใกล้ชิด, วนอยู่โดยรอบ, ระวัง, รักษา
	ส	
สมพาร	น.	สมภาร- การรวบรวม, การสะสม, บารมีที่ได้สะสมไว้
สลุง	น.	ชั้น, โฉ- ภาชนะสำหรับตักน้ำ
ส่วยไร	น.	ของที่เรียกเก็บจากพื้นเมืองเพื่อส่งเป็นภาคหลวงตามวิธีเก็บภาษีสมัยโบราณ
สะน้อย	ว.	เล็กน้อย, สักเล็กน้อย
สะสาว	ว.	มากมาย, เป็นพวก, อื้ออึง, โกลาหล
สะสู	ว.	เป็นกลุ่ม, เป็นพวก, มากมาย
สะเหล็กสะน้อย	ว.	สักเล็กสักน้อย, ด้อยความสำคัญ
สักชี	น.	พยานที่เห็นกับตา
สังกา	ก.	สงสัย, เคลือบแคลง
สาตรศิลป์	น.	ศาสตร์และศิลป์

สาตรลึปะ	น.	ฝีมือทางอาวุธ
สายโคน	น.	รัดประคน, เครื่องผูกกุบหรือสัปคับล้อมรอบอกข้าง
สายสะเอ็ง	น.	เข็มขัด, สายรัดเอว, เครื่องประดับของสตรี
สายหละโคน	น.	สายรัดແຍ່ງให้มั่นคงกับตัวข้าง
ลำแดง	ก.	แสดง, ทำให้ปรากฏ
สู	น.	ท่าน, พวกท่าน
เสี้ยง	ก.	สิ้น, หหมด, จบ ว. หหมดสิ้น, ทั้งหมด, ทั้งสิ้น
แสน	น.	สองหาบ ว. มาก, มากยิ่ง
แส่ว	ก.	ปัก, ถัก- ใช้ด้ายปักเป็นลวดลายบนผืนผ้าเป็นต้น
ใส่ชื่อ	ก.	ตั้งชื่อ, ชนนานนาม
ห		
หน้าป่อง	น.	หน้าป่อง- หน้าต่าง
หนี	ก.	หนี, ไปเสียให้พ้น
หมื่น	น.	จำนวนเท่ากับ 10 พัน
หยาบ	ว.	หนา, โด, กระจ่าง, ไม่ละเอียด, หยาบช้า, ทุร้าย
หยุบ	ก.	หยิบ, จับ, ฉวย, ถือเอา
หลก	ก.	ถลก- ตึง, ถอน
หลวง	ว.	ใหญ่
หลอน	ว.	น่าจะ, อาจจะเป็น ก. แอบซุ่มเข้ากระทำการ
หลาง	ก.	ถอย, คลายจากการต่อสู้, คลายความรัดกุม
หล้าง	น.	สมควร, น่าจะ, พึงจะ
หว่าง	น.	ระหว่าง, คราว, โอกาส
หอลเออ	น.	หอสรงน้ำ, หอคอย, หอสูงอย่างหอระฆัง ใช้ในการสรงน้ำพระ
ห่อหึ่ง	น.	หอระฆัง
หัน	ก.	เห็น, พบ, ประสบ
หัน	ว.	นั้น
หึ่ง	ว.	เสียงแหลมเล็ก
หื้อ	ก.	ให้-มอบให้, สละ

เหล็กไฟ	น.	เหล็กที่ใช้กระทอกกับหินและชุดไฟที่ใช้จุด
เหิง	ว.	ช้า, นาน, นานมาแล้ว
ไหม	น.	ด้ายสำหรับเย็บผ้า
อ		
อว่ายหน้า	ก.	หันหน้าไป
อั้น	ว.	นั้น, เช่นนั้น, อย่างนั้น
อันชะฤา	.	คำลงท้ายคำถาม. เช่นนั้นหรือ อันชา ก็ว่า
อาเกียรณั	ว.	เคลื่อนกล่น, ดารดาษ
อำ	ก.	ปกปิด
เอินกล่าว	ก.	ตะโกน, ตะโกนเรียก, ป่าวร้อง, ประกาศ, โฆษณา
แอว	น.	เอว
แอว	ก.	เที่ยวไป

ภาคผนวก ค

รายชื่อวรรณกรรมล้านนาเรื่องสិวิชัยชาดกที่พบในที่ต่างๆ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

	ชื่อ	อักษร / ภาษา/ จำนวน	สถานที่พบ
1.	ศรวิชัยปัญหา	อักษรธรรมอีสาน ภาษาอีสาน 5 ผูก 108 หน้าลาน	วัดสว่างวารี บ้านตุงลุง ต.โขงเจียม อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี
2.	วิชัยปัญหา	อักษรธรรมอีสาน ภาษาอีสาน 1 ผูก 30 หน้าลาน	วัดธาตุเชิงชุม บ้านธาตุเชิงชุม อ.เมือง จ.สกลนคร
3.	ศรวิชัยปัญหา	อักษรธรรมอีสาน 1 ผูก 17หน้าลาน	วัดธาตุเชิงชุม บ้านธาตุเชิงชุม อ.เมือง จ.สกลนคร
4.	ไชยปัญหา	อักษรธรรมอีสาน 3 ผูก 79 หน้าลาน	วัดนาเชือก ต.นาเชือก อ.นาเชือก จ.มหาสารคาม
5.	ศรวิชัย	อักษรธรรมอีสาน 1 ผูก 39 หน้าลาน	วัดบ้านดอนก่อ ต.วังไชย อ.บรบือ จ.มหาสารคาม
6.	ศรวิชัย	อักษรธรรมอีสาน ภาษาอีสาน 6 ผูก 146 หน้าลาน	วัดบ้านดอนหวาย ต.ดงลิง อ.กมลาไสย จ.กาฬสินธุ์
7.	ศรวิชัย	อักษรธรรมอีสาน ภาษาอีสาน 1 ผูก 26 หน้าลาน	วัดบ้านหนองแป้น ต.หนองแป้น อ.กมลาไสย จ.กาฬสินธุ์

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

	ชื่อ	อักษร / ภาษา/ จำนวน	สถานที่พบ
	บัญชีหนังสือโบราณ สํารวจ ค.ศ. 1900 และ 1914 โดย เจ้าอุปราชจิตลาด		
1.	วิชัยขาดก หลี(หรือ) สิวชัย	8 ผูก	วัดวิฑูณ
	บัญชีหนังสือ ค.ศ. 1917 กล่าวถึงบัญชีการสำรวจหนังสือโดยเจ้าเพชรรัต ในปี 1914 จำนวน 45 เรื่อง จาก 10 วัด ที่เมืองหงสาวดี ตาแสงเมืองงอย และตาแสงเมืองเชียงลม		
1.	สิวิชัยหง	10 ผูก	วัดคงใจ
1.	สิวิชัยกุमान		
2.	สิวิชัยกุमान		
3.	วิชัยปันหา		
	LISTE DES MANUSCRITS 'TRANSEFE' RES' PAR L'E.F.E.O AU GOVERNMENT ROYAL		
4.	vijayapanha	20	Vat May
5.	Sivijayakumara	12	Vat Prakeo
6.	Vijayapanha	10	Vat Prakeo
	LISTE DES MANUSCRITS DES PAGODES DE LA PROVINCE DE CHAMPASAK		
7.	Sivisayabanha	11	Vat Somphang Khao
8.	Visayapanna	14	Vat Pho Saiysi
9.	Visayapanna sa dok	14	Vat Pho Saiysi
10.	วิไชยะปันหา	18 ผูก	วัดหนองลำ สหวันะเขต
11.	บาลีวิไลยะตัด		

ภาคเหนือ

	ชื่อ	อักษร /ภาษา/ จำนวน	สถานที่พบ
ข้อมูลจาก ประมวลรายชื่อคัมภีร์ใบลานและสมุดข่อย ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ภาค 1 โดย ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่			
1.	ศรีวิชัยนตหงส(1/295) อายุ จ.ศ.1219	อักษรธรรมล้านนา ภาษา- 10 ผูก	วัดฝายหิน
2.	โวหารศรีวิชัยย(3/20) อายุ จ.ศ.1183	อักษรธรรมล้านนา ภาษา- 6 ผูก	วัดพระสิงห์
ข้อมูลจาก ประมวลรายชื่อคัมภีร์ใบลานและสมุดข่อย ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ภาค 3 โดย ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่			
3.	ศรีวิชัยขาดก(14/156)	อักษรธรรมล้านนา ภาษา- จำนวน 2 ผูก -	
4.	ศรีวิชัยขาดกะ(18/57) จ.ศ. 1192	อักษรธรรมล้านนา ภาษา- จำนวน 15 ผูก	
ข้อมูลจาก ประมวลรายชื่อคัมภีร์ใบลานและสมุดข่อย ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ภาค 4 โดย ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่			
5.	สีวิชัยขาดกะ (21/153) จ.ศ. 1192	อักษรธรรมล้านนา ภาษา- จำนวน 6 ผูก	วัดดวงดี
6.	สีวิชัยยชาฎก-บ (21/247)	อักษรธรรมล้านนา ภาษา บาลี จำนวน 1 ผูก	วัดดวงดี

	ชื่อ	อักษร / ภาษา/ จำนวน	สถานที่พบ
7.	สรีวิชัยยง (23/56)	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 33 ผูก	วัดนันทาราม
8.	ศรีวิชัยข้างเผือก(23/383)	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 1 ผูก	วัดนันทาราม
รายชื่อหนังสือโบราณล้านนา : เอกสารไมโครฟิล์มของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปี 2521-2533			
9.	ศรีวิชัยข้างเผือก จ.ศ.1275 82.116.01D.015-015	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 16 ผูก (ขาดผูก 2) 518 หน้าลาน	วัดดวงดี ต.สันกลาง อ.พาน จ.เชียงราย
10.	ศรีวิชัยยนต์หงษ์ พ.ศ. 2491 83.119.01D.110-120	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 11 ผูก 411 หน้าลาน	วัดวาลุการาม(ป่าแยะ) ต.ตลาดขวัญ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่
11.	ศรีวิชัยยนต์หงษ์ จ.ศ. 1290 81.087.01D.024-038	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 15 ผูก 427 หน้าลาน	วัดเมืองหม้อ ต.เมืองหม้อ อ.เมือง จ.แพร่
12.	ศรีวิชัยยนต์หงษ์ 78.004.01D.084-090	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 7 ผูก 359 หน้าลาน	วัดนันทาราม ต.หายยา อ.เมือง จ.เชียงใหม่

	ชื่อ	อักษร / ภาษา/ จำนวน	สถานที่พบ
13.	ศรีวิชัย จ.ศ. 1183 78.005.01D.033-041	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 9 ผูก 458 หน้าลาน	วัดหมื่นล้าน ต.ศรีภูมิ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
14.	ศรีวิชัย จ.ศ. 1207 78.014.01D.050-058	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 9 ผูก 332 หน้าลาน	วัดดาวดึงษ์ ต.หายยา อ.เมือง จ.เชียงใหม่
15.	ศรีวิชัย จ.ศ. 1262 80.040.01D.050-058	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 9 ผูก 364 หน้าลาน	วัดฟ้าม่วย ต.หนองจ้อม อ.สันทราย จ.เชียงใหม่
16.	ศรีวิชัย พ.ศ. 2482 80.040.01D.059-067	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 9 ผูก 573 หน้าลาน	วัดป่าเส้า ต.อุโมงค์ อ.เมือง จ.ลำพูน
17.	ศรีวิชัย 84.137.01K.004-004	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 1 ผูก 48 หน้าลาน	วัดแม่แก้วหลวง ต.หนองจ้อม อ.สันทราย จ.เชียงใหม่
บัญชีรายชื่อคัมภีร์ใบลาน จังหวัดลำปาง (งานสำรวจปี 2523 – 2524) โครงการวิจัยคัมภีร์ ใบลานภาคเหนือ งานวิจัยล้านนาศึกษา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่			
18.	ศรีวิชัย	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 3 ผูก หน้าลาน	วัดเชียงทราย อำเภอเมืองลำปาง จ.ลำปาง

	ชื่อ	อักษร / ภาษา/ จำนวน	สถานที่พบ
19.	ศรีวิชัยช้างเผือก	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 10 ผูก	วัดบ้านเอื้อม อำเภอเมืองลำปาง
20.	ศรีวิชัย	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 1 ผูก	วัดปงสนุกใต้ อำเภอเมืองลำปาง จ.ลำปาง
21.	ศรีวิชัยยันต์หงส์	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 10 ผูก	วัดลำปางกลางฝั่งตะวันออก อำเภอเมือง ลำปาง จ.ลำปาง
22.	ศรีวิชัย	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 9 ผูก หน้าลาน	วัดไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง
23.	ศรีวิชัยปัญหา	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 14 ผูก	วัดไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง
24.	ศรีวิชัยยันต์หงษ์	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 1 ผูก	วัดดอกป้าน อ.งาว จ.ลำปาง
25.	ศรีวิชัยยันต์หงส์	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 1 ผูก	วัดปงคก อ.งาว จ.ลำปาง
26.	ศรีวิชัยยันต์หงส์	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 8 ผูก	วัดทุ่งคา อ.แจ้ห่ม จ.ลำปาง

	ชื่อ	อักษร / ภาษา/ จำนวน	สถานที่พบ
27.	ศรีวิชัย	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 1 ผูก	วัดผาแดงหลวง ต.แจ้ห่ม อ.แจ้ห่ม จ.ลำปาง
28.	ศรีวิชัยยนต์หงส์	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 1 ผูก -	วัดผาแดงหลวง ต.แจ้ห่ม อ.แจ้ห่ม จ.ลำปาง
29.	ศรีวิชัย	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 2 ผูก -	วัดผ้าขาว ต.แจ้ห่ม อ.แจ้ห่ม จ.ลำปาง
30.	ศรีวิชัยยนต์หงษ์	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 2 ผูก -	วัดผ้าขาว ต.แจ้ห่ม อ.แจ้ห่ม จ.ลำปาง
31.	ศรีวิชัยยนต์หงษ์	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 9 ผูก	วัดแม่จะน้ำดิบ อ.เถิน จ.ลำปาง
32.	ศรีวิชัย	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 17 ผูก -	วัดแม่จะน้ำดิบ อ.เถิน จ.ลำปาง
33.	ศรีวิชัยยนต์หงษ์	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 9 ผูก	วัดล้อมแรด อ.เถิน จ.ลำปาง
34.	โวหารศรีวิชัย	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 7 ผูก -	วัดทุ่งงามหลวง อ.เสริมงาม จ.ลำปาง

	ชื่อ	อักษร / ภาษา/ จำนวน	สถานที่พบ
35.	ศรีวิชัย	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 1 ผูก	วัดทุ่งงามหลวง อ.เสริมงาม จ.ลำปาง
36.	ศรีวิชัยยนต์หงส์	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 2 ผูก	วัดปงยางคก อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
37.	สี่วิชัยขาดก	อักษรธรรมล้านนา ภาษา - จำนวน 9 ผูก (ขาดผูก2)	เก็บรักษาที่วัดหัวขรัว จ.ลำพูน (ทำยเรื่อง ระบุว่าจารที่วัดนางเหลียว)

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นางสาวพรพรรณ แก้วประเสริฐ
ที่อยู่	เลขที่ 7/1 หมู่ 3 ต.บางกอบัว อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ
ที่ทำงาน	ภาควิชาประยุกต์ศิลปศึกษา คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร โทรศัพท์ 02 223 9447
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2540	สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
พ.ศ. 2548	ศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ.2543-ปัจจุบัน	เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป ภาควิชาประยุกต์ศิลปศึกษา คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร